

**ANNA PAYTIK'IN “ÄLEMGOŞAR” ADLI ESERİNDEKİ
HİKÂYELERİN DİL İNCELEMESİ**

Serdar GURBANOV

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Dr. Öğretim Üyesi Sinan DİNÇ

2022

(Her Hakkı Saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI

Serdar GURBANOV

ANNA PAYTIK'IN "ÄLEMGOŞAR" ADLI ESERİNDEKİ
HİKÂYELERİN DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Sinan DİNÇ

ERZURUM-2022

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Anna Paytık'ın "Älemgoşar" Adlı Eserindeki Hikâyelerin Dil İncelemesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve ..... sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

28.01.2022

Serdar GURBANOV

Aslı Islak İmzalıdır.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sinan DİNÇ danışmanlığında Serdar GURBANOV tarafından hazırlanan, “Anna Paytık’ın ‘Älemgoşar’ Adlı Eserindeki Hikâyelerin Dil İncelemesi” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20.01.2022

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı Sinan DİNÇ Dr. Öğr. Üyesi
(Ad-Soyad-Unvan) *Atatürk Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi Süleyman EFENDİOĞLU Prof. Dr.
(Ad-Soyad-Unvan) *Atatürk Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi Atıf AKGÜN Doç Dr.
(Ad-Soyad-Unvan) *Ege Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi .....
(Ad-Soyad-Unvan) ..... Üniversitesi

Jüri Üyesi .....
(Ad-Soyad-Unvan) ..... Üniversitesi

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Osman MERT
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	XI
ABSTRACT	XII
KISALTMA VE İŞARETLER	XIII
TÜRKMEN ALFABESİ	XIV
ÖN SÖZ.....	XV
GİRİŞ.....	1
ANNA PAYTIK’IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	1
I. Hayatı.....	1
II. Eğitimi	1
III. Edebî Kişiliği	3
IV. Eserleri.....	4
IV.1. Povestleri (Uzun Hikâyeleri)	5
IV.1.1. Uruş Döwrüniň Oglanı (Savaş Devrinin Çocuğu)	5
IV.1.2. Arkadagım-Agtıklar (Dayanağım Torunlar).....	6
IV.1.3. Gızıl Mugallım (Kızıl Muallım)	7
IV.1.4. Eneler Uklamayar (Analar Uyumuyor).....	8
IV.1.5. Köpri (Köprü)	9
IV.1.6. Älemgoşar (Gökkuşağı)	10
IV.1.7. Yurt Eyesi (Yurt Sahibi)	12
IV.2. Hikâyeleri.....	12
IV.2.1. Post No:1 (1 No’lu Muhafız)	13
IV.2.2. Burçluca Unaş (Karabiberli Erişte).....	14
IV.2.3. Eşekgılı (Eşekgılı)	16
IV.2.4. Yoldan Tapılan Hat (Yolda Bulunan Mektup).....	17
IV.2.5. Harasat (Afet).....	18

IV.2.6. Ceyhun (Ceyhun)	20
IV.2.7. Gelinalıcı (Gelin Alayı).....	21
BİRİNCİ BÖLÜM.....	23
DİL İNCELEMESİ.....	23
1.1. SES BİLGİSİ	23
1.1.1. Ünlüler	23
1.1.1.1. Kısa Ünlüler	25
1.1.1.1.1. “a” Ünlüsü	25
1.1.1.1.2. “ä” Ünlüsü	25
1.1.1.1.3. “e” Ünlüsü	25
1.1.1.1.4. “ı” Ünlüsü	26
1.1.1.1.5. “i” Ünlüsü	26
1.1.1.1.6. “o” Ünlüsü	26
1.1.1.1.7. “ö” Ünlüsü	27
1.1.1.1.8. “u” Ünlüsü	27
1.1.1.1.9. “ü” Ünlüsü	27
1.1.1.2. Uzun Ünlüler	28
1.1.1.2.1. “a:” Ünlüsü	29
1.1.1.2.2. “ä:” Ünlüsü	29
1.1.1.2.3. “e:” Ünlüsü	30
1.1.1.2.4. “ı:” Ünlüsü	30
1.1.1.2.5. “i:” Ünlüsü	30
1.1.1.2.6. “o:” Ünlüsü	30
1.1.1.2.7. “ö:” Ünlüsü.....	31
1.1.1.2.8. “u:” Ünlüsü.....	31
1.1.1.2.9. “ü:”> “üy” Ünlüsü.....	31

1.1.2. Ünsüzler	32
1.1.2.1. “b” Ünsüzü	33
1.1.2.2. “c” Ünsüzü	33
1.1.2.3. “ç” Ünsüzü	33
1.1.2.4. “d” Ünsüzü	34
1.1.2.5. “f” Ünsüzü	34
1.1.2.6. “g” Ünsüzü	34
1.1.2.7. “h” Ünsüzü	35
1.1.2.8. “j” Ünsüzü	35
1.1.2.9. “k” Ünsüzü	35
1.1.2.10. “l” Ünsüzü	36
1.1.2.11. “m” Ünsüzü	36
1.1.2.12. “n” Ünsüzü	36
1.1.2.13. “ñ” Ünsüzü	36
1.1.2.14. “p” Ünsüzü	37
1.1.2.15. “r” Ünsüzü	37
1.1.2.16. “s” Ünsüzü	37
1.1.2.17. “ş” Ünsüzü	37
1.1.2.18. “t” Ünsüzü	38
1.1.2.19. “v” Ünsüzü	38
1.1.2.20. “y” Ünsüzü	38
1.1.2.21. “z” Ünsüzü	38
1.1.3. Ses Olayları	39
1.1.3.1. Ünlülerde Gerçekleşen Ses Olayları	39
1.1.3.1.1. Ses Uyumları	39

1.1.3.1.2. Ses Değişmeleri.....	40
1.1.3.1.3. Ünlü Düşmesi.....	44
1.1.3.1.4. Ünlü Türemesi.....	45
1.1.3.2. Ünsüzlerde Gerçekleşen Ses Olayları	45
1.1.3.2.1. Ünsüz Değişmesi.....	45
1.1.3.2.2. Ünsüz Düşmesi.....	52
1.1.3.2.3. Ünsüz Türemesi.....	53
1.1.3.2.4. Ünsüz İkizleşmesi	54
1.1.3.2.5. Ünsüz Korunması.....	54
1.1.3.2.6. Ünsüzlerin Göçüşmesi.....	55
1.1.3.2.7. Sedalılaşıma	56
1.1.3.2.8. Benzeşme.....	56
1.2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	58
1.2.1. Sözcük Türetimi.....	58
1.2.1.1. Addan Ad Türetimi	58
1.2.1.1.1. +çA	58
1.2.1.1.2. +cA	58
1.2.1.1.3. +cagaz.....	59
1.2.1.1.4. +cAk.....	59
1.2.1.1.5. +cAñ.....	60
1.2.1.1.6. +cIk/ +cUk.....	60
1.2.1.1.7. +çI.....	61
1.2.1.1.8. +çIIIk/ +çUIIk.....	61
1.2.1.1.9. +dAş	62
1.2.1.1.10. +lAk.....	62

1.2.1.1.11. +lAy.....	63
1.2.1.1.12. +II/ +IU.....	63
1.2.1.1.13. +IIk/ +IUk.....	64
1.2.1.1.14. +(I)ncI/ +(U)ncI.....	64
1.2.1.1.15. +rak/ +räk.....	65
1.2.1.1.16. +sIz/ +sUz	65
1.2.1.1.17. +dar.....	66
1.2.1.1.18. +hana	66
1.2.1.1.19. +Istan/ +Ustan	67
1.2.1.1.20. +Kär.....	67
1.2.1.1.21. +zat.....	67
1.2.1.1.22. bi+.....	67
1.2.1.1.23. na+	68
1.2.1.2. Addan Fiil Tüetimi.....	69
1.2.1.2.1. +A-	69
1.2.1.2.2. +Al-	69
1.2.1.2.3. +Ar-	70
1.2.1.2.4. +cAr-	70
1.2.1.2.5. +cIrA-	70
1.2.1.2.6. +dA-	71
1.2.1.2.7. +gA-	71
1.2.1.2.8. +gAr-/ +kAr-	71
1.2.1.2.9. +(I)k-	72
1.2.1.2.10. +IldA-	72
1.2.1.2.11. +IrdA- / +UrdA-	72

1.2.1.2.12. +KIr- / +KUr-	73
1.2.1.2.13. +l-	73
1.2.1.2.14. +lA-	73
1.2.1.2.15. +lAn-	74
1.2.1.2.16. +lAş-	75
1.2.1.2.17. +lAt-	76
1.2.1.2.18. +rA-	76
1.2.1.2.19. +(I)rgA-/ +(U)rgA-	76
1.2.1.2.20. +sIrA-	77
1.2.1.3. Fiilden Ad Türetimi	77
1.2.1.3.1. -A	77
1.2.1.3.2. -AC	77
1.2.1.3.3. -AgAn	78
1.2.1.3.4. -Ak	78
1.2.1.3.5. -(A)lgA	79
1.2.1.3.6. -cA	79
1.2.1.3.7. -ç	79
1.2.1.3.8. -g	80
1.2.1.3.9. -gI	80
1.2.1.3.10. -gIn/ -gUn	81
1.2.1.3.11. -(I)m/ +(U)m	81
1.2.1.3.12. -mA	82
1.2.1.3.13. -mAk	82
1.2.1.3.14. -mIt	83
1.2.1.3.15. -(I)n	83

1.2.1.3.16. -v.....	83
1.2.1.3.17. -(A)vUl.....	83
1.2.1.4. Fiilden Fiil Türetimi	84
1.2.1.4.1. -AlA-	84
1.2.1.4.2. -Ar-/ -r-	84
1.2.1.4.3. -cAklA-.....	85
1.2.1.4.4. -cIrA-	85
1.2.1.4.5. -dAr-	85
1.2.1.4.6. -dIr-/ -dUr-.....	86
1.2.1.4.7. -Ir-/ -Ur-.....	87
1.2.1.4.8. -İşdIr-/ -UşdIr-	87
1.2.1.4.9. -kAlA-	88
1.2.1.4.10. -kez-.....	88
1.2.1.4.11. -(I)l-/ -(U)l-/ -l-.....	88
1.2.1.4.12. -mAlA-	89
1.2.1.4.13. -n-	89
1.2.1.4.14. -(I)ş-/ -(U)ş-/ -ş-	89
1.2.1.4.15. -t-	90
1.2.1.4.16. -(I)z-/ -(U)z-	90
1.2.2. Sözcük Çekimi	91
1.2.2.1. Adlar	91
1.2.2.1.1. Sayı Kategorisi	91
1.2.2.1.2. İyelik Kategorisi	92
1.2.2.1.3. Hâl Kategorisi	93
1.2.2.1.4. Aitlik Eki	97

1.2.2.2. Zamirler	98
1.2.2.2.1. Şahıs Zamirleri	98
1.2.2.2.2. Dönüşlük Zamirleri	99
1.2.2.2.3. İşaret Zamirleri	100
1.2.2.2.4. Soru Zamirleri	101
1.2.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri	102
1.2.2.3. Sıfatlar	102
1.2.2.3.1. Niteleme Sıfatları	103
1.2.2.3.2. İşaret Sıfatları	103
1.2.2.3.3. Sayı Sıfatları	104
1.2.2.3.4. Belirsizlik Sıfatları	105
1.2.2.3.5. Soru Sıfatları	105
1.2.2.4. Zarflar	105
1.2.2.4.1. Yer-Yön Zarfları.....	106
1.2.2.4.2. Zaman Zarfları.....	106
1.2.2.4.3. Durum Zarfları	107
1.2.2.4.4. Miktar Zarfları.....	108
1.2.2.4.5. Soru Zarfları	108
1.2.2.5. Edatlar	109
1.2.2.5.1. Çekim Edatları.....	109
1.2.2.5.2. Soru Edatları.....	109
1.2.2.5.3. Gösterme Edatları.....	110
1.2.2.5.4. Cevap Edatları	110
1.2.2.6. Bağlaçlar.....	110
1.2.2.7. Ünlemler.....	111

1.2.2.8. Fiiller	111
1.2.2.8.1. Şahıs Ekleri	112
1.2.2.8.2. Zaman ekleri.....	114
1.2.2.8.3. Kip Ekleri.....	123
1.2.2.8.4. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi	130
1.2.2.8.5. Fiilimsi Ekleri.....	130
1.2.2.9. Ek Fiil	137
1.2.2.9.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	137
1.2.2.9.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı	138
1.2.2.9.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı	138
İKİNCİ BÖLÜM	139
2.1. METİNLER	139
2.1.1. Post No: 1.....	139
2.1.2. Burçluca Unaş	154
2.1.3. Eşekgülü.....	163
2.1.4. Yoldan Tapılan Hat.....	171
2.1.5. Harasat	176
2.1.6. Ceyhun	184
2.1.7. Gelinalıcı.....	189
2.2. AKTARMALAR	199
2.2.1. 1 No'lu Muhafız.....	199
2.2.2. Karabiberli Erişte	215
2.2.3. Eşekgülü.....	224
2.2.4. Yolda Bulunan Mektup.....	233
2.2.5. Afet	237
2.2.6. Ceyhun	245
2.2.7. Gelin Alayı.....	251
SONUÇ	261
KAYNAKLAR.....	263

EKLER.....	266
ANNA PAYTIK İLE İLGİLİ BAZI GÖRSELLER.....	266
Görsel 1: 1978 yılında “Älemgoşar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri.....	266
Görsel 2: 1981 yılında “Arkadagım-Agtıklar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri	267
Görsel 3: 1983 yılında “Jöwza” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri	268
Görsel 4: 1984 yılında “Eneler Uklamayar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri	269
Görsel 5: 1984 yılında “Наши Гости” adıyla Rusça yayımlanan eseri	270
Görsel 6: 1987 yılında “Мост” adıyla Rusça yayımlanan eseri	271
Görsel 7: 1988 yılında “Uruş Dövrüniň Oglanı” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri	272
Görsel 8: 1991 yılında “Мальчишки Военных Лет, Наши Гости” adıyla Rusça yayımlanan eseri	273
Görsel 9: Anna Paytık (1928-2005).....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	275

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ANNA PAYTIK'IN “ÄLEMGOŞAR” ADLI ESERİNDEKİ
HİKÂYELERİN DİL İNCELEMESİ****Serdar GURBANOV****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sinan DİNÇ****2022, sayfa: 293****Jüri: Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU****Doç. Dr. Atıf AKGÜN****Dr. Öğr. Üyesi Sinan DİNÇ**

Bu lisansüstü tez çalışmasının konusu, Türkmen yazar Anna Paytık'ın yazmış olduğu “Älemgoşar” adlı eserinde yer alan hikâyelerin dil incelemesidir. Bu eser, “Post No:1”, “Burçluca Unaş”, “Eşekgüli”, “Yoldan Tapılan Hat”, “Harasat”, “Ceyhun” ve “Gelnalıcı” gibi yedi hikâyeden oluşmaktadır.

Çalışma “Dil İncelemesi ve Metin” olarak iki bölümde ele alınmıştır. Dil İncelemesi bölümü, “Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi” olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Metin bölümünde asıl metnin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarması verilmiştir.

Giriş kısmında Anna Paytık'ın hayatı, sanatı ve eserleri anlatılmıştır. Ses Bilgisi kısmında Eski Türkçe temel alınmıştır. Sözcüklerin günümüz Türkmen Türkçesinde uğradığı değişiklikler metin üzerinden karşılaştırma yoluyla açıklanmıştır. Şekil Bilgisi, “Sözcük Türetimi ve Sözcük Çekimi” başlıkları altında inceleme yapılmıştır. Sonuç bölümünde tüm bu çalışmaların neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, Anna Paytık, Älemgoşar, Dil İncelemesi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE LINGUISTIC ANALYSIS OF THE STORIES IN ANNA PAYTIK’S
“ÄLEMGOŞAR”**

Serdar GURBANOV

2022, page: 293

Jury: Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Atıf AKGÜN

Assist. Prof. Dr. Sinan DİNÇ

The subject of this postgraduate thesis is the linguistic analysis of the stories in “Älemgoşar” written by the Turkmen writer Anna Paytık. This work consists of seven stories such as “Post No:1”, “Burçluca Unaş”, “Eşekgöl”, “Harasat”, “Ceyhun” and “Gelnalı”.

The study is discussed in two parts as “Language Analysis and Text”. The Language Analysis section is divided into two sub-titles: "Phonology and Morphology". In the text section, the transcription of the original text and its translation into Turkey Turkish are given.

In the introduction, Anna Paytık's life, art and works are explained. In the phonology section, Old Turkish is taken as a basis. The changes that the words have undergone in today's Turkmen Turkish are explained by way of comparison over the text. The study has been carried out under the titles of morphology, “Word Derivation and Word Conjugation”. In the conclusion section, the findings obtained as a result of all these studies are included.

Keywords: Turkmen Turkish, Anna Paytık, Älemgoşar, Language Analysis.

KISALTMA VE İŞARETLER

-	Fiil kökü veya gövdesi
/	veya; sayfa – paragraf
+	İsim kökü veya gövdesi
=	Ses denkliği
Ar.	Arapça
çkl.	çokluk
DLT.	Dîvânü Lugati't Türk
ET.	Eski Türkçe
Far.	Farsça
GUM.	ГУМ. Государственный Универсальный Магазин (Sovyetler döneminde çeşitli ürünlerin satıldığı birimlerden oluşan alışveriş merkezi tarzındaki mağaza)
ø	işaret veya ek yok
PTU	Профессионально-Техническое Училище (Özel Meslek Yüksekokulu)
Rus.	Rusça
TDU	Türkmen Döwlet Uniwersiteti (Türkmen Devlet Üniversitesi)
tkl.	teklik
TM.	Türkmen Türkçesi
TT.	Türkiye Türkçesi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Yay.	Yayınları

TÜRKMEN ALFABESİ

ESKİ TÜRKMEN KİRİL ALFABESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIĞI	YENİ TÜRKMEN LATİN ALFABESİ
А а	A a	A a
Б б	B b	B b
В в	V v	W w
Г г	G g (Ğ ğ)	G g
Д д	D d	D d
Е е	Sözcük başında “ye” okunur	Sözcük başında “ye” okunur
Ё ё	“yo” okunur	“yo” okunur
Ж ж	J j	Ž ž
Ж ж	C c	J j
З з	Z z	Z z
И и	İ i	İ i
Й й	Y y	Ý ý
К к	K k	K k
Л л	L l	L l
М м	M m	M m
Н н	N n	N n
Ң ң	Damak n’si	Ň ñ
О о	O o	O o
Ө ө	Ö ö	Ö ö
П п	P p	P p
Р р	R r	R r
С с	S s	S s
Т т	T t	T t
У у	U u	U u
Ү ү	Ü ü	Ü ü
Ф ф	F f	F f
Х х	H h	H h
Ц ц	“ts” okunur	“ts” okunur
Ч ч	Ç ç	Ç ç
Ш ш	Ş ş	Ş ş
Щ щ	“şç” okunur	“şç” okunur
Ъ ъ	Kesme işareti	Kesme işareti
Ы ы	I ı	Y y
Ь ь	İnceltme işareti	İnceltme işareti
Э э	E e	E e
Ә ә	Açık ve uzun e	Ä ä
Ю ю	“yu” okunur	“yu” okunur
Я я	“ya” okunur	“ya” okunur

ÖN SÖZ

Türkmenler her zaman sözlü halk edebiyatından gururla bahsetmektedir. Bu edebiyat, halkın yaşayış tarzını, örf ve adetlerini, toplumsal sevinçlerini ve hüznelerini yansıtmaları açısından önemlidir. Destanlar, masallar, atasözleri, bilmece, türküler ve halk anlatıları edebiyatı zenginleştiren türler olmuştur. Bu türler, asırlar boyu nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Zengin halk edebiyatı olan Türkmenler, maalesef yazılı edebiyata 20. yüzyılın başında geçebilmişlerdir. Bu geçiş dönemi aynı zamanda Ekim Devrimi'ne denk gelmesiyle farklı yöne çekilmiştir. Yazılı edebiyatın ilk denemeleri ileride ortaya çıkacak olan Sovyet ideolojisiyle başarısız kabul edilerek erişimi engellenmiş veya tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, ilk eserler hakkında bilgi sahibi olmamızı zorlaştırmıştır.

1960 yılı sonrası Sovyetler Birliği'nin edebiyat üzerindeki baskılarının hafiflediği döneme denk gelmektedir. Hikâye, roman, tiyatro gibi türlere olan ilgi, yazarların bu türler üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu dönemde yazılan eserlerdeki olaylar daha gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır. Anna Paytık, ilk eserlerini bu dönemde vermiştir. Eserlerinde daha önce yazarların anlatmaya cesaret edemediği rüşvet, alkol, ahlaksızlık gibi konulara değinmiştir.

Geçmişten günümüze kadar Türkiye'de Türkmen Türkçesi üzerine birçok dil incelemesi yapılmıştır. Ancak Anna Paytık'ın hayatı ve eserleri hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Anna Paytık'ın eserlerinin Türkiye'de tanıtılması ve araştırmacıların dikkatini çekmesi amaçlanmıştır. Yazarın "Älemgoşar" adlı eserindeki hikâyelerinin dil incelemesinin yapılması, günümüzde kullanılan dil arasındaki benzerlikleri ve farklılıklarını, ses ve şekil yönünden tespit etmekte ve dönemi anlamakta yardımcı olacaktır.

Bu çalışma "Giriş", "Dil İncelemesi", "Metinler" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş bölümünde Anna Paytık'ın hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Dil İncelemesi bölümünde Anna Paytık'ın "Älemgoşar" adlı eserindeki yedi hikâye temel alınarak Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi yönünden inceleme yapılmıştır. Metinler bölümünde yedi hikâyenin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarması verilmiştir. Sonuç bölümünde tüm bu çalışmada tespit edilen bulgular anlatılmıştır.

Çalışmamın her aşamasında fikirlerinden istifade ettiğim Erdem Tazegül hocama, maddi, manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkür ederim. Çalışmada emeği geçen Prof. Dr. Mehmet Temizkan ve Doç. Dr. Atıf Akgün'e; danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Sinan Dinç'e teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum, 2022

Serdar GURBANOV

GİRİŞ

ANNA PAYTIK'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

I. Hayatı

Anna Paytık, 1928 yılında Marı vilayetine bağlı Sakarçäge ilçesinin Akyap köyünde dünyaya gelmiştir. (Küllekov vd., 2015: 151). Bazı kaynaklarda yazarın doğum tarihi 1930 yılı olarak verilmiştir. (Orazov, 1998: 342). Dört yaşındayken babası vefat etmiştir. Savaşın başlanmasıyla 19 yaşındaki ağabeyi Cuma savaşa götürülmüştür. Anna Paytık'ın ablaları evlenip uzak yerlere taşındıktan sonra annesiyle yalnız kalmıştır. İlk eserinde ağabeyi hakkında şöyle demektedir:

“Savaştan sık sık acı haberler gelirdi. Ağabeyim Cuma da köyümüzden epey uzak olan Volhov cephesinde savaşıyordu. Mektup göndermeyi bırakınca annemle birlikte uzun süre mektup beklemeyi sürdürdük ama kendisinden bir daha haber alınamadı. Birçok kez annem hocalara mektup yazdırıp yetkili kişilere gönderdi. Hepsinden de ‘kayıp’ diye cevap geldi.” (Paytık, 1981: 3). Ağabeyinden haber alınılmayınca annesi ile birlikte savaşın gerisinde geçim mücadelesi vermiştir. Anna Paytık, on iki yaşında Kolhoz'da çalışmaya başlamıştır. Ailenin bütün ihtiyacını karşılayabilmek için okulunu bırakmak zorunda kalmıştır.

Hayatıyla ilgili bilgiler, onun ilk eseri olan “Uruş Dövrüniñ Ogları” (Savaş Devrinin Çocuğu) adlı otobiyografik hikâyesinden alınmıştır. Hikâyenin girişindeki “Avtordan” (Yazarın Ağzından) adlı bölümde, kendi hayatı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu eserinde yazar yaşadıklarını Kössek adlı kahraman vasıtasıyla okuyucuya aktarmıştır.

Anna Paytık, 21 Aralık 2005 yılında, 77 yaşında hayatını kaybetmiştir.

II. Eğitimi

Anna Paytık, savaşın bitmesiyle okuluna geri dönmüş ve eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Marı vilayetindeki günümüzde Hıdır Deryayev adını taşıyan öğretmenlik okulunu kazanmıştır. Buradan aldığı belgeyle öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Daha sonra yükseköğrenim için Aşkabat şehrindeki Türkmen Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi'ne kabul edilmiştir. 1955 yılında bu üniversiteden mezun

olan yazar, o dönemde senaryo yazarlığına ve gazeteciliğe merak duyarak senaristlik eğitimi almak için Moskova'ya gitmiştir. 1967 yılında iki yıllık senaristlik eğitimini bitirdikten sonra ülkesine geri dönmüştür. Öğretmenlik mesleğinin yanı sıra Türkmenistan radyosunda çalışmaya başlamıştır. Radyoda çalıştığı sırada çocuklar için özel programlar hazırlamıştır. Anna Paytık, yurtdışında eğitim aldığı sırada Sovyetler Birliği'ndeki usta senaristler ve dönemin en önemli edebiyatçıları ile tanışma fırsatı bulmuştur. (Küllekov vd., 2015: 151-152).

Yazarın hikâye ve romanlarını içeren dokuz eseri ve bir makalesi bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda ise yazarın eserleri yirmiden fazla müstakil eser olarak yayımlandığı bilgisi verilmiştir. (Küllekov vd., 2015: 152).

Anna Paytık, dönemin en iyi gazetelerinden biri olan “Edebiyat ve Sungat” (Edebiyat ve Sanat) gazetesine müdür olarak atanmıştır. Aynı zamanda “Garagum” dergisinde de çeşitli görevleri üstlenmiştir. “Edebiyat ve Sungat” gazetesinde yayımlanan şiirlerin ve edebî yazıların editörlüğünü yapmıştır. Anna Paytık “Edebiyat ve Sungat” gazetesinde çalışırken Sovyet edebiyatında tanınmış edebiyatçıların hikâyelerini Türkmen Türkçesine çevirmiştir. Onun yaptığı bu çeviriler aynı zamanda Türkmen çocuk edebiyatının gelişmesini sağlamıştır. Anna Paytık yaptığı bu çevirilerden ilham alarak çocuklar için “Uruş Dövrüniň Oglanı” (Savaş Devrinin Çocuğu), “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) ve “Eneler Uklamayar” (Anneler Uyumuyor) adlı hikâyelerini yazmıştır. (Paytık, 1981: 4). Türkmenistan'ın genç yazarlarından Goçı Annasähedov, bir gazete röportajında Anna Paytık'ın eserlerinin başarısını şöyle izah etmiştir:

“Uruş Dövrüniň Oglanı adlı hikâyede bir köyün savaş yıllarında verdiği mücadelesi konu edilmektedir. Daňňı, Kössek, Çarı Kel ve Mişa gibi gençlerin üstüyle savaş devrinde çocuklarının zorluklara karşı nasıl göğüs gerdikleri anlatılmaktadır. Eserin başarısı ve gerçekçi olmasının en önemli sebebi Anna ağabeyin de savaş devrinin çocuğu olmasıdır.” (12 Ağustos 1998).

1960 yılı sonrası gençlerin eğitimine önem veren yazar, eserlerinde dönemin zorlu günlerini anlatmaya özen göstermiştir. O dönem Türkmenistan'da henüz yeni gelişmeye başlayan sinemacılık, Anna Paytık'ın da katkısı olan birçok sinema filminin çekilmesiyle bir sıçrama yaşamıştır. Yazar, on iki yıl “Nayza” (Mızrak) adlı satirik

sinema dergisinde redaktör olarak çalışmıştır. (Orazov, 1998: 342). Anna Paytık, “Älemgoşar” (Gökkuşağı) adlı povestini, “Meniň Dostum Meleguş” (Benim Dostum Meleguş) adıyla beyaz perdeye taşımıştır. İzleyiciler tarafından beğenilen bu film, kısa zamanda Sovyet halklarının dillerine çevrilmiştir. Diğer hikâyelerinin filminin de çekilmesi için çeşitli bölgelerden mektuplar gelmiştir. Sovyetler Birliği’nde tanınmış yönetmenler, Anna Paytık’a sinema filmi çekmek için teklifte bulunmuşlardır. Yazarın hikâyelerinden esinlenerek birçok film çekilmiştir. En çok tanınan ve Rusçaya çevrilen filmleri şunlardır:

1. В Москве Проездом... (Moskova’ya Seyahat...), yapım yılı 1970;
2. Мой Друг Мелекуш (Benim Dostum Meleguş), yapım yılı 1972;
3. Наследник (Mirasçı), yapım yılı 1975;

Anna Paytık’a edebiyata yaptığı katkılarından dolayı 1991 yılında, Türkmenistan Devlet Sanatçısı unvanı verilmiştir.

III. Edebî Kişiliği

1960 yılı sonrası Türkmen Edebiyatında birçok yeniliklere imza atılmıştır. Hikâye, roman, tiyatro gibi türlere olan ilgi, yazarların bu türler üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu dönemde yazılan eserlerdeki olaylar daha gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır. Toplum içindeki düzensizlik, huzursuzluk açıkça dile getirilmiştir. Rüşvet, alkol ve ahlaksızlık eserlerde geniş yer bulmuştur. Anna Paytık da diğer birkaç yazar gibi özgürce bu konulara değinmiştir. Yazarın “Eneler Uklamayar” (Anneler Uyumuyor) adlı hikâyesindeki başkarakter olan Ballı, kötü kişilerle arkadaş olarak alkol kullanmaya başlaması, aile içinde huzursuzluklara sebep olmuştur. Bu hikâyede birkaç kötü karaktere yer verilmiştir. Canna, hikâyede ahlaksız kız olarak anlatılmıştır. Ballı bu kızla beraberdir. Canna, Ballı’dan önce de Ziya ile birlikte olmuştur. Bu kızı herkes kötü biri olarak bilmektedir. Hikâyede bir diğer kötü karakter de Lev Kulıyeviç’dir. O, alkol kullanmayı çok sevmektedir. Ballı’ya da alkole alıştırmıştır. Yazar ayrıca bu hikâyesinde rüşvet konusuna da değinmiştir. Anna Paytık’ın anlatımına göre bütün bunlar bir ailenin parçalanmasına neden olmuştur.

1960 yılı çocuk edebiyatının geliştiği dönem olarak bilinmektedir. Anna Paytık da Türkmen çocuk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Yazar çocukların

eğitimine önem vermiştir. Onlar için masallar ve hikyeler çevirmiştir. “Uruş Dvrniş Oğları” (Savaş Devrinin çocuğu) adlı ilk hikyesinde kendi çocukluk yıllarını konu etmiştir. Bu hikyenin devamı olarak bilinen “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) adlı hikyede ise gelecekte çocukların yapması gereken vazifeleri anlatmıştır. Böylece yazar daha önce yaşanan zorluklardan ders çıkartılmasını amaçlamıştır. Çocuklara verdiği en önemli nasihat, ileride kuracakları ailelerini sağlam temeller üzerine kurmaları ve topluma faydalı nesiller yetiştirmeleridir.

Yazarın eser vermeye başladığı dönem Sovyetler Birliği’nin baskılarının hafifletildiği döneme denk gelmektedir. Bu anlamda yazar, zgr yazar anlayışıyla hareket etmiştir. Yazdığı tüm eserleri 1960 yılı sonrası Türkmen edebiyatının şekillenmesine hizmet etmiştir. Anna Paytık, hikyelerinin konuları belli bir dönem olaylarını içermemektedir. O, “Gızıl Mugallım” (Kızıl Muallim) adlı hikyesinde Ekim devrimi ve sonrası anlatılırken, bir başka hikyesi olan “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) 1960 yılı sonrasını konu etmiştir.

Yazar hikyelerinde çeşitli bakış açılarını kullanmıştır. Onun “Uruş Dvrniş Oğları” (Savaş Devrinin çocuğu) adlı hikyesinde olaylar Kössek’in ağzından anlatılırken, hikyenin devamı olan “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) adlı hikyesinde ise olaylar Kössek’in oğlu Bazar’ın ağzından anlatılmıştır. Yazar bilinçli olarak her iki hikyesinde de tekil bakış açısı kullanmıştır. “Gızıl Mugallım” (Kızıl Muallim) adlı hikyesi ise hkim bakış açısıyla yazılmıştır. Anna Paytık, eserlerinin birçoğunda okuyucuya anlatılar içinde kendisinin de bulunduğu hissini vermiştir. Anna Paytık, olayların içinde veya dışında bir anlatıcı olarak yer almıştır. Bu zellik, diğer dönemlerde çok nadir karşılaşılan bir durumdur.

IV. Eserleri

Anna Paytık, 1966 yılında “Uruş Dvrniş Oğları” (Savaş Devrinin çocuğu) adlı otobiyografik manzum hikyesini yayımlatmıştır. Bu eser, yazarın ilk hikyesi olmasına rağmen Türkmenistan’ın “En İyi Hikye” dln almıştır. Rusçaya, diğer Sovyet halklarının dillerine ve Almancaya evrilmiştir. (Küllekov vd., 2015: 152). Bu eseriyle kısa zamanda şöhret kazanan yazar, okuyucuların baskısıyla bu hikyenin devamı niteliğindeki “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) hikyesini yazmıştır.

Eserin başında yazar bunu şöyle anlatmaktadır:

“Gerçeği söylemek gerekirse, ikinci kitap, üçüncü kitap deyip uzatmayı kendim bile sevmiyorum. Fakat bu eserin birincisi Moskova’da Rusça yayımlanmasından sonra Ukraynaca, Rumence ve yine birkaç dile tercüme edilmesiyle çeşitli yerlerden mektuplar gelmeye başladı. O mektupların çoğunluğu, eserdeki dört öksüz: Çarı, Daññı, Kössek ve Mişa’nın savaştan sonrasındaki hayatı merak edilmekteydi.” (Paytık, 1981: 4).

Yazarın “Uruş Döwrüniñ Oglanı” (Savaş Devrinin Çocuğu), “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar), “Gızıl Mugallım” (Kızıl Muallim), “Älemgoşar” (Gökkuşağı), “Eneler Uklamayar” (Analar Uyumuyor), “Yurt Eyesi” (Yurt Sahibi), “Cövza” (Hararet) ve “Köpri” (Köprü) adlı hikâyeleri ayrı birer eser olarak yayımlanmıştır. Bu eserlerin dışında Anna Paytık’ın “Darkaş” (Münakaşa) adlı bir romanı daha bulunmaktadır.

IV.1. Povestleri (Uzun Hikâyeleri)

IV.1.1. Uruş Döwrüniñ Oglanı (Savaş Devrinin Çocuğu)

Bu hikâye Anna Paytık’ın ilk otobiyografik manzum hikâyesidir. 1966 yılında yayımlanan eser, birçok dile çevrilmiştir. Anna Paytık, bu hikâyesinde Kössek karakteri üzerinden savaş yıllarındaki çocukların zorlu yaşantılarını konu etmiştir. Eser geniş kitleler tarafından sevilerek okunduğundan dolayı birkaç kere yayımlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan baskısı, 1988 yılında Magarîf Neşriyatı tarafından Aşkabat’ta basılmıştır. Bu eserde yazarın üç hikâyesi bulunmaktadır. Bunlar “Uruş Döwrüniñ Oglanı” (Savaş Devrinin Çocuğu), “Arkadagım-Agtıklar” (Dayanağım Torunlar) ve “Gızıl Mugallım” (Kızıl Muallim) adlı hikâyeleridir.

“Uruş Döwrüniñ Oglanı” (Savaş Devrinin Çocuğu) adlı hikâyenin özeti: Savaşın başlamasıyla köyün ustası Belli Usta, savaşa ilk çağırılan kişi olmuştur. Onunla birlikte köyün öğretmeni Bayram Öğretmen de savaşa gitmiştir. Okulda öğretmen kalmayınca Bayram Öğretmenin eşi Şeker, öğretmen olmuştur. Kössek, Daññı ve Çarı aynı sınıfta okumaktadır. Kössek’in annesi, o daha çocukken vefat etmiştir. Babaannesi Mamur Ana, ona yetim olduğunu hissetmemesi için her şeyi yapmaktadır. Daññı’nın

babası Kelev, köyün muhtarıdır. Sofu Baylı, onun muhtarlığını kıskanmaktadır ve Kelev ile Yagşıgüzel'in beraber olduğu yalanını ortaya atmıştır. Kelev'in eşi Gövher bu dedikoduyu duyunca eşi ile kavga etmiştir. Kelev evi terk ederek hiç kimseye söylemeden savaşa gitmiştir. Gövher, ailenin geçimini sağlamak için köyde açılan traktör kursuna kaydolmuştur. Böylece köyün ilk traktör kullanan kadını olmuştur. Gövher gece traktörle tarla sürerken Sofu Baylı onu korkutmuştur ve Gövher kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Gövher vefat edince Daññı da yetim kalmıştır. Çarı ile Daññı öksüzler evine götürülmüştür.

Kössek, Garabat'a çalışmaya gittiği sırada, ailesiyle birlikte zorla göç ettirilen Mişa ile tanışmıştır. Mişa ile arkadaş olan Kössek, onunla birlikte para kazanmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Kolhozda çalışmaya başlayan Kössek çalışkanlığıyla herkesi şaşırtmıştır. Erzak dağıtıldığında işini iyi yaptığı için diğerlerinden fazla erzak verilmiştir.

Belli Usta, savaşta ayağını kaybetmiştir. Bayram Öğretmen de savaşta vefat etmiştir. Köy ahalisi Daññı'nın babası Kelev'in de savaşta kahramanca hayatını kaybettiğini öğrenmişlerdir. Sofu Baylı'nın da yaptığı bütün işler ortaya çıkar ve cezalandırılmıştır. Köyün ortasına Kelev ile Gövher'in heykeli dikerler. Cephe gerisinde yaptıkları çalışmalardan ötürü Kössek, Çarı, Daññı ve Mişa ödüllendirilmiştir. (Paytık, 1988: 6-96).

IV.1.2. Arkadagım-Agtıklar (Dayanağım Torunlar)

Anna Paytık'ın ilk hikâyesini beğenen okuyucular, o hikâyedeki kahramanların hayatını ve yaşantılarını merak etmişlerdir. Okuyucuların baskısıyla yazar bu hikâyenin devamını yazmaya karar vermiştir. 1978 yılında Arkadagım-Agtıklar (Dayanağım Torunlar) adıyla yayımlanan bu hikâye, aynı yıl ülkenin en iyi hikâyesi ödülünü almıştır. Bu hikâye birkaç kere yayımlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan baskı 1981 yılı Magarîf Neşriyat tarafından Aşkabat'ta basılmıştır. Bu eserde Anna Paytık'ın iki hikâyesi bulunmaktadır. Bunlar "Uruş Döwrüniñ Oglanı" (Savaş Devrinin Çocuğu), "Arkadagım-Agtıklar" (Dayanağım Torunlar) adlı hikâyeleridir.

"Arkadagım-Agtıklar" (Dayanağım Torunlar) adlı hikâyenin özeti: Belli Usta, savaştan geldikten sonra Kössek onun kızı Acapsoltan'la evlenmiştir. Onların Kerven,

Bazar ve Tüzegül adında iki oğlu, bir kızı olmuştur. Savaş bitince Çarı, Daññı ve Mişa farklı yerlere taşınmışlardır. Çarı'nın Ata adında tek çocuğu vardır. Eşi vefat edince Ata'yı tek başına büyötmüştür. Daññı'nın ise Ceren adlı bir kızı vardır. Mişa'nın ise bir oğlu, bir kızı olmuştur. Onların adı Volodya ve Lilya'dır.

Belli Usta, köyde çiftçilik yapmaktadır. O, torunu Bazar'ı çiftliğe kendisiyle beraber götürmüştür. Çiftçiliğin ince sırlarını torununa öğretmiştir. Bazar'ın köyde canı sıkılmaktadır. Ceren ile oynamaya gittiği sırada Ata ile kavga etmiştir. Uzun süre birbirine küsmüşlerdir. Mişa, hanımı ve çocuklarını alarak Kössek'in evine ziyarete gelmiştir. Kössek, onu eski dostlarının evine de götürmüştür. Çarı, Daññı, Kössek ve Mişa tekrar bir araya gelip eski günlerini yâd etmişlerdir.

Bazar, Volodya ile Lilya'yı köye gezmeye götürmüştür. Onları, Ceren ve Ata ile tanıştırmıştır. Eski küskünler tekrar barışmıştır. Bazar, Lilya'dan hoşlanmışır. Onunla evlenmek istemektedir. İkisinin de babası bu haberi duyunca çok sevinmişlerdir. Mişa ve ailesi memleketine dönerken, Bazar onlar ile vedalaşmıştır. O an, Lilya ile Bazar birbirine aşkını itiraf etmiştir. (Paytık, 1981: 107-265).

IV.1.3. Gızıl Mugallım (Kızıl Muallım)

Anna Paytık “Edebiyat ve Sungat” gazetesinde çalışırken “Mugallımlar” gazetesinde yayımlanan kısa bir haber dikkatini çekmiştir. Bu haberde Krasnovodsk bölgesinin İrikli köyüne uzun yıllar önce okul açmak için gelen bir öğretmenin mezarı bulunduğu ve yeni açılacak olan okula onun isminin verileceği yazmaktadır. Anna Paytık, çalıştığı gazetede bu öğretmenin hayatı hakkında haber yayımlama niyetiyle İrikli'ye gitmiştir. Araştırmalarının sonunda bu haberi hikâyeye dönüştürme kararı almıştır.

“Gızıl Mugallım” (Kızıl Muallım) adlı hikâyenin özeti: Burkaz köyünde yaşayan Gayıp ağabeyin altı oğlu, bir kızı vardır. Gayıp ağabey, çocuklarının eğitim almasını çok istemektedir. Fakat onlardan sadece biri eğitim alabilmiştir. Şiri'nin eğitim alması için köyün mollası Töreş Molla'ya göndermiştir. Töreş Molla çocukları döverek eğitim vermektedir. Şiri, Töreş Molla'nın yanına gitmeyi bırakmıştır. Köyde Töreş Molla'nın taklidini yapıp onunla alay etmektedir. Kısa zamanda herkes arasında taklitçi yeteneğinden söz ettirmiştir. Gayıp ağabey, oğlunun molların taklidini yaparak milleti

güldürmesinden hoşlanmaz ve bir daha mollanın taklidini yapmaması için uyarmıştır.

Ekim Devrimi gerçekleştikten sonra halk arasında çeşitli söylentiler ortaya çıkmıştır. Bu söylentilere göre yeni okul açılacaktı. Şiri, yeni açılan okula gitmiştir. Bu okulda onu Beşim muallim karşılamıştır. Kısa zamanda ondan yazmayı, okumayı öğrenmiştir. Daha sonra Cedit öğretmenlik okuluna gitmiştir. Orada Çarı Çarba ile arkadaş olmuştur. İkisi bu okulu bitirdikten sonra çeşitli bölgelere öğretmen olarak gönderilmiştir. Şiri, Krasnovodsk bölgesinin İrikli köyüne göndürmüşlerdir. Bir kervan onu gideceği yere kadar götürmeyi kabul etmiştir. Kervanda onu bir bıyıklı genç tehdit etmiştir. O, öğretmenleri sevmemektedir. Ona rağmen Şiri, İrikli'ye gitmeye karar vermiştir. Orada yeni okul açmıştır. Fakat o bölgelerde haydutlar sürekli köyü yağmalamaktadır. Köye öğretmen geldi haberi haydutları kızdırmıştır. Haydutlar, öğretmeni bulmak için köydeki insanlara işkence yapmıştır. Buna rağmen köylüler Şiri'nin nerede olduğunu söylemeyi kabul etmemişlerdir. Şiri, daha fazla dayanamaz ve teslim olmuştur. Şiri, ortaya çıkar çıkmaz göğsüne ateş ederek öldürmüşlerdir. Köy halkı ona okulun yanında bir mezar yapmışlardır. (Paytık, 1988: 250-349).

IV.1.4. Eneler Uklamayar (Analar Uyumuyor)

Anna Paytık, bu hikâyesinde bir annenin, oğlunun kötü yola düşmemesi için verdiği mücadeleyi anlatmıştır. Yazar, aile içi sorunların ailenin dağılmasına sebep olabileceği tezi üzerinde durup bu sorunlara çözüm aramaktadır. Anna Paytık'ın “Eneler Uklamayar” (Analar Uyumuyor) adlı hikâyesi, 1976 yılında en iyi üçüncü eser unvanı almıştır. Bu çalışmada kullanılan baskısı, 1984 yılı Türkmenistan Neşriyatı tarafından Aşkabat'ta yayımlanmıştır. Eserin içerisinde yazarın iki hikâyesi bulunmaktadır. Bunlar “Eneler Uklamayar” (Analar Uyumuyor) ve “Köpri” (Köprü) adlı hikâyeleridir.

“Eneler Uklamayar” (Analar Uyumuyor) adlı hikâyenin özeti: Ballı, Akbäbek ile Eziz'in en büyük oğludur. Bunların Ballı'dan başka Arslan adlı bir oğlu daha vardır. Ballı, on sekiz yaşına gelmişse de okuldan mezun olamamıştır. Okulu bıraktığını ailesine söylemeye gerek duymamıştır. Ailesinin fikrini almadan PTU¹ okuluna kayıt olmuştur. Fakat bir gün annesine, bu okulu da devam etmeyeceğini söyleyince Akbäbek

---

¹ Профессионально-Техническое Училище (Özel Meslek Yüksekokulu).

oğluna sinirlenmiştir. Ballı'yı babası Eziz'e şikâyet edeceğini söylemiştir. Eziz, kanser hastasıdır ancak hastalığıyla ilgili ailesinin haberi yoktur. Akbâbek, eşinin hasta olduğunu duyunca oğlunu şikâyet etmeye fırsat bulamamıştır. Eziz'i acil Moskova'ya götürmüştür. Akbâbek, eşini hastanede bırakıp evine dönünce Ballı'yı evde bulamamıştır. Ballı, Kulı Murat (Lev Kuliyev)'ın yanında çalışmaya başlamıştır. Kulı Murat içki içmeyi sevmektedir. Kendisi araba tamiri yapılan bir atölyenin en iyi ustalarındandır. Ballı'yı çok para vererek yanında çalışmaya ikna etmiştir. Böylece Ballı'nın okulunu bırakmasına sebep olmuştur. Akbâbek evine dönünce oğlunun okula gitmesi için çok uğraşmıştır. Okul müdürü ile konuşmuş, oğlunun kötü insanlar ile arkadaş olmasından duyduğu rahatsızlığı anlatmıştır.

Ballı, “Zuguli” markalı arabayı çok sevmektedir. Bu arabaya sahip olmak için kötü insanlar ile arkadaş olmaya hazırdır. Komşusu Gulam Ağabey, oğlu Şadı'ya “Zuguli” araba almıştır. Şadı, Ziya ile birlikte araba yarışı yaparken kaza geçirmiştir. Bir ayağını kestiren Şadı, ömür boyu tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuştur. Akbâbek, oğlunu “Zuguli” hayalinden vazgeçirmeye çalışmaktadır. Ballı, “Zuguli” arabası olan bir kızla beraber vakit geçirmeye başlar ve geceleri evine gelmemektedir. Annesi, Canna adındaki bu kızı araştırmış ve onunla ilgili kötü şeyler duymuştur. Oğluna bu kızdan ayrılması için yalvarmıştır.

Ballı'nın arkadaşı Ziya çok varlıklı bir ailenin evladıdır. Ziya'nın annesi oğluna araba almıştır. Fakat Ziya'nın babası oğlunun sağlığı için bu arabayı satmıştır. Ziya babasının bu yaptığına sinirlenmiştir. Başkasının arabasını çalmaya karar vermiştir. Araba çalarken yakalanıp iki yıl hapse atılmıştır. Akbâbek oğlunun başına da kötü şeylerin gelebileceğini düşünerek endişelenmektedir. Her gün polisten kötü haber alacağı korkusu içerisinde. Oğlunu askerliğe çağırdıklarında sevinmiştir Oğlunu askere göndererek onu koruyabileceğini düşünmektedir. Akbâbek, Eziz'in sağlık durumun iyileştiği haberini aldıktan sonra rahatlamıştır. (Paytık, 1984: 3-138).

IV.1.5. Köpri (Köprü)

Anna Paytık, bu hikâyesine Garacar'da inşa edilecek olan köprüyü konu etmiştir. Bu köprü, Maşat ve Missirian bölgesinde kurulması planlanan şehrin oluşmasında önemli bir yer sahiptir. Anna Paytık, bu hikâyede daha önceleri yerleşim

yeri olan tarihî bölge hakkında bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. “Köpri” (Köprü) adlı bu hikâye, işçi sınıfını anlatan önemli bir hikâyedir. Bu hikâye, Rusçaya ve diğer dillere çevrilmiştir.

“Köpri” (Köprü) adlı hikâyenin özeti: Cuma ortaokulu bitirince yükseköğretime başlamadan önce bir sene eğitime ara vermiştir. Annesi bu fikrine karşı çıkmamıştır. Cuma boş zamanlarında inşaatta çalışmaktadır. Bu mesleği kısa zamanda kavramıştır. Daha sonra üniversite eğitimi almak yerine inşaatta çalışmaya karar vermiştir. Ailesi bu fikrine karşı çıkmışsa da Cuma bu hayâlından vazgeçmemiştir. O, Garacar’da yapılması planlanan köprü inşasına gitmiştir. Garacar’da Halima Apa ona yardımcı olur ve ona kalacağı yerini göstermiştir. Cuma kendi ekip arkadaşları ile tanışır. Rüstem, Berdi ve Bazar bu köprü inşasında çalışan işçilerdir. David Moyiseyeviç, bu ekibin ustabaşısıdır. Cuma gelmeden önce, Halima Apa ve kızı Zöhre’nin inşaatta çalışmaları uygun görülmediği için işten kovulmuştur. Cuma, bunların kalması için David Moyiseyeviç’e bir çözüm yolu sunmuştur. Böylece her ikisi de işine geri dönmüştür.

Halima Apa, eşi Ahmetyar’dan boşanmıştır. Fakat kendi kızına babasının ceza evinde olduğu yalanını söylemiştir. Ahmetyar, başka bir kadınla birlikte yaşamaktadır. Halime Apa bu yüzden hiç kimseye kocasından bahsetmemiştir. Zöhre ile Cuma birbirinden hoşlanmaktadır. Köprü inşaatı bitince evlenme kararı almışlardır. Halima Apa, köprü inşaatı için gelen yeni ustabaşı Tagan Sâhedov ile tanışmıştır. Daha sonra ikisi evlenme kararı almışlardır. Buna kızı Zöhre ve diğer iş arkadaşları çok sevinmiştir. (Paytık, 1984: 138-246).

IV.1.6. Älemgoşar (Gökkuşağı)

Yazar, bu hikâyesine Türkmen atlarını konu etmiştir. Türkmen atları bilindiği üzere dünyanın en güzel atlarıdır. Maalesef bu atlara Sovyetler Birliği döneminde gereken değer verilmemiş ve onları çok ucuz fiyata yurt dışına satmışlardır. Yazar, bu hikâyesinde ata çok büyük anlam yüklemiş ve onun ticari bir mal olmadığı görüşünü savunmuştur. Türkmenlerde at, özgürlüğü simgelemektedir. Yazar bunun bilinciyle hareket etmektedir. Hikâye, halk tarafından çok sevilmiştir. Birkaç dile çevrilen bu hikâyenin 1972 yılında “Benim Dostum Meleguş” (Benim Dostum Meleguş) adıyla beyaz perdeye taşınmıştır. Bu film, birçok ülkede seyircileri ile buluşmuştur. Bu

çalışmada kullanılan baskısı, 1978 yılı Türkmenistan Neşriyatı tarafından Aşkabat'ta yayımlanmıştır. (Paytık, 1978: 3-131).

“Älemgoşar” (Gökkuşağı) adlı hikâyenin özeti: Vellat ağabey, yedi çocuğun babasıdır. Daha önce iki oğlunu okula göndermiş ancak okulunu daha bitirmeden savaşa götürmüşlerdir. İkisi de savaşta vefat eder diğer çocukları ailenin geçimini sağlamak için okula gitmeye fırsat bulamamıştır. Vellat ağabey, yedinci çocuğu Yedi'yi okuması için Aşkabat'a göndermiştir. Yedi, okulu bırakıp at çifliğinde çalışmaktadır. Atlara çok meraklıdır. Türkmen Ahal-Teke atlarının açık artırmayla satışını izlediğinde, atların paha biçilmez hayvanlar olduğunu anlamıştır.

Yedi, çalıştığı sırada babasının durumunun kötü olduğunu öğrenince acil köyüne geri dönmüştür. Köy ahalisi inek çifliğinde çalışan Övez ile Köşek'i Yedi'yi karşılaması için trengara göndermişlerdir. Yedi'yi karşı alan Övez, Yedi'nin okulu bırakıp at çifliğinde çalışmasına alay edip gülmüştür. Buna sinirlenen Yedi arabadan iner ve geri kalan yolunu yaya gitmeye karar vermiştir. Bu yüzden babasının defin merasimine yetişememiştir. Ağabeyi Çarı ile Başım buna çok sinirlenmiştir.

Vellat ağabeyin iki oğlu Çarı ile Başım ikisi de evlidir. Çarı'nın on iki, Başım'ın de sekiz çocuğu bulunmaktadır. Vellat ağabey vefat etmezden önce hepsi aynı evde ikamet etmekteydi. Daha sonra sofralarını ayırma kararı almışlardır. Yedi'nin bekâr olmasından dolayı evde kalacak olan Yedi'yi de evlendirmek zorundadır. Bu görevi Çarı üstlenmiştir. Ancak köyün polisi Varan Han, Övez'in şikâyeti üzerine sürekli Yedi'i nezarata atmaktadır. Bu durum Çarı ile Başım'ı çok rahatsız etmiştir.

Yedi, komşusu Baba Seyis'in kızı Dilber'den hoşlanmaktadır. Baba Seyis'in atı Garlavaç'ı görme bahanesiyle sık sık Dilber'i ziyaret etmektedir. Baba Seyis, Yedi'nin işsiz dolaşmasını uygun görmez, onu kendiyle beraber yaylaya koyunların yanına götürmüştür. Çoban olmak Yedi'nin çocukluk hayâlidir. O, koyunlara gözi gibi bakmaktadır. Baba Seyis, tüm koyunları Yedi'ye bırakarak köye geri dönmüştür. O günü doğal afet olmuştur. Yerden yükselen toz duman etrafı birbirine katmıştır. Yedi'i aramaya çıkan Çarı, Başım, Baba Seyis ve oğlu Köşek onu bir türlü bulamamıştır. Yedi, köpeği ile beraber ölmek üzereyken bulunmuştur. Baba Seyis, tüm olanlardan kendini sorumlu tutmaktadır. Yedi, rahatsızken cebinden düşen fotoğraf Dilber'e olan aşkını ortaya çıkarmıştır. Baba Seyis, Yedi ile Dilber'i evlendireceğinin sözünü vermiştir.

Yedi'nin iyileşmesiyle doğal afet ortadan kalkmış yerini güzel gökkuşağına bırakmıştır. (Paytık, 1978: 3-131).

IV.1.7. Yurt Eyesi (Yurt Sahibi)

Yazar bu hikâyesinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasını konu etmektedir. Bilindiği üzere savaşta binlerce kayıp verilmiştir. Kimi kocasını kimi babasını kimi de evladını bu savaşta kaybetmiştir. Hikâyenin başkarakterleri olan Mamur ana ve Arzıgül'ün başından geçen olaylar hikâyenin temelini oluşturmaktadır.

“Yurt Eyesi” (Yurt Sahibi) adlı hikâyenin özeti: Mamur ana, Arzıgül'ün kaynanasıdır. Savaş yıllarında birbirine destek vererek zorlu günleri atlarmaya çalışmaktadırlar. Ancak Mamur ananın oğlu İlaman, savaşta hayatını kaybedince, Arzıgül ile Mamur ananın sıkıntıları daha da artmıştır. Mamur ananın tek oğlu İlaman vefat edince ailenin soyunu devam edecek biri kalmamıştır. Mamur ana bu duruma çok üzülmemektedir. Arzıgül kocasının vefat ettiği haberini aldıktan sonra yedi yıl Mamur ananın yanından ayrılmamıştır.

Arzıgül, yalnızlığa daha fazla dayanamayıp evlenmek için kaynanasından izin istemiştir. Mamur ana buna ilk başta karşı çıkmışsa da sonradan gelininin evlenip yuva kurmasına izin vermiştir. Arzıgül, Övez'le evlenmiştir. Onların Vepa adında bir oğlu olmuştur. Arzıgül, oğlu Vepa'yı Mamur anaya evlat olarak vermiştir. Vepa, Mamur ananın evlat hasretini birazda olsa gidermiştir. Arzıgül, daha sonra bu köyden ayrılmıştır. Uzun süre Ak Çäge köyüne uğramamıştır. Yıllar sonra Vepa'nın düğünü olacağı gün bu köyü ziyaret etmiştir. (Küllekov vd., 2015: 164-165).

Hikâyenin olayları düz çizgide anlatılmamıştır. Vepa'nın düğün günü hikâyenin girişidir. Daha sonraki olaylar geri dönüş tekniği kullanılarak anlatılmıştır.

Anna Paytık'ın yukarda anlatılan hikâyelerinden başka da bilinen “Jövza” (Hararet) adlı bir hikâyesi daha bulunmaktadır.

IV.2. Hikâyeleri

Anna Paytık, 1960 yılı sonrası Türkmen edebiyatında adından sık bahsedilen hikâye yazarlarındandır. Çeşitli konuları ele alarak, fikirlerini özgürce yansıtabilmiştir. Eserlerinde halk kültüründen etkilendiğini göstermektedir. Atasözleri, deyimler ve

kıssalara yer vererek hikâyelerini daha da zenginleştirmiştir. Onun “Älemgoşar” (Gökkuşağı) adlı eserinde bulunan yedi hikâyeye modern anlamda çok zengin hikâyelerdir. Bu hikâyeler daha önce birkaç dile çevrilmiştir.

IV.2.1. Post No:1 (1 No’lu Muhafız)

“Post No:1” (1 No’lu Muhafız) adlı hikâyenin özeti: Aktelpek ağabey, Garagum’da çobanlık yapmaktadır. O, daha önce kendi köyünün dışına çıkmamıştır. Sovyetler Birliği’nin oluşturduğu bölgenin en yetkili kurumu olan Yönetim, her yıl, bünyesinde çalışan çobanları ve çiftçileri Moskova’ya tatile göndermektedir. Yönetim, daha önce Aktelpek ağabeyi şehir dışına birkaç defa fuara göndermeye çalışmıştır. Fakat her seferinde bir bahane ile gitmemiştir. Yönetim’in kararıyla Aktelpek ağabeyi zorla da olsa Moskova’ya tatile gönderme kararı alınmıştır. Bu kararı duyan eşi Sabır ana onu göndermemeye çalışmıştır. Yönetim reisine, kocasının yaşlı olduğunu ve büyük şehirde kaybolacağını söylemek istemiştir. Aktelpek ağabey için Yönetim’in kararı kutsaldır. Eşini ikna ederek Moskova’nın yolunu tutmuştur. Sabır ana, Moskova’da eşine yardımcı olabilmesi için Moskova’da okuyan komşusunun kızı Ogulla’ya telgraf göndermiştir.

Moskova’da Aktelpek ağabeyi, Ogulla karşılamıştır. Ogulla, Aktelpek ağabey gelmeden önce onu nereye götüreceğini planlamıştır. Fakat Aktelpek ağabey kendisinin öncelikleri olduğunu söylemiştir. Bunların birincisi Lenin’in anıt mezarlığını ziyaret etmek, ikincisi kaliteli bir dürbün satın almak, üçüncüsü ise Moskova’da askerlik yapan yeğenini ziyaret ederek ona ailesinin selamını ulaştırmaktır. Ogulla, ihtiyarın bu isteklerinin hemen halledilecek şeyler olduğunu söylemiştir. Ancak Lenin’in anıt mezarının birkaç gündür ziyaretçilere kapalı olduğunu söyleyince Aktelpek ağabey böyle bir şanssızlıkla karşılaştığına üzülmüştür. Ogulla ona moral vermek için ilk önce yeğenini bulmayı tavsiye etmiştir. Fakat yeğenin adresi eksiktir. Sadece kışlasının kapı numarasından başka bir şey yoktur. Ogulla, bu sorunları nasıl çözeceğini düşünmeye başlamıştır.

Ogulla, Aktelpek ağabeyi Moskova Metrosu’na götürdüğü sırada onu kaybetmiştir. Moskova Metrosu’ndan dışarıya çıkmak Aktelpek ağabey için kolay olmamıştır. Metronun çıkış kapısını bulamayan Aktelpek ağabey gecenin geç

saatlerinde metronun dışına çıkmayı başarmıştır. Ogulla ise Aktelpek ağabeyi arayıp bulamamıştır. Aktelpek ağabey, karşılaştığı insanlardan adres sorarak GUM’u bulmuştur. Burada el işaretiyle anlaşılarak kaliteli bir dürbün satın almıştır. Yolda bir taksiye binip Moskova’da yeğenini bulmaya çalışmıştır. Taksici bu şekilde aradığını bulamayacağını söyleyerek onu Kremlin Sarayı’nın karşısına indirmiştir. Aktelpek ağabey Kızıl Meydan’ı, Kremlin Sarayı’nı gezerken tesadüfen Lenin’in anıt mezarında muhafızlık yapan yeğenini görmüştür. Aktelpek ağabey, yeğeniyle konuşmaya çalışmış ancak yeğeninden bir yanıt alamamıştır. Buna rağmen Aktelpek ağabey söylemek istediklerini ona seslenerek anlatmıştır.

Taksici iki saat sonra Aktelpek ağabeyi uçağına götürmek için gelmiştir. Aktelpek ağabey son anda uçağına yetişmiştir. O sırada arkasından Ogulla seslenmiştir. Aktelpek ağabey, Ogulla’nın söylediklerinin hiçbirini anlamamıştır. Buna rağmen Ogulla’ya yeğenini bulduğunu ve Lenin’in yanında olduğunu bağırarak haber vermiştir. (Paytık, 1978: 132-147).

IV.2.2. Burçluca Unaş (Karabiberli Erişte)

“Burçluca Unaş” (Karabiberli Erişte) adlı hikâyenin özeti: Gecenin geç saatlerinde Şamırat, Şalı ile Nazar Nazarlıyeviç’i evine misafir olarak götürmüştür. Şamırat’ın hanımı Mayagözel, misafirlere erişte yapmıştır. Şamırat ile arkadaşları bu yemeği afiyetle yemektedir. Mayagözel gelen misafirlerin tabaklarına yemekten sürekli ilave etmektedir. Şamırat hanımının yaptığı yemeklerinin her zaman güzel olduğunu söyleyip övünmektedir. Şalı da kendi hanımının yemeklerinin güzel olduğunu ancak erişteyi Mayagözel kadar iyi yapamadığını itiraf etmiştir. Üç arkadaştan sadece Nazar Nazarlıyeviç bunların sohbetine katılmamaktadır. O, birden bire elindeki kaşığı sofranın ortasına atıp: “–Yav, susar mısınız artık, valla!” diyerek yerinden kalkmıştır. Attığı kaşık ev sahibi Şamırat’ın önüne düşmüştür. Kimse Nazar Nazarlıyeviç’in bu yaptığına anlam verememiştir. Şalı yanında getirdiği arkadaşının bu yaptığı saygısızlığına sinirlenmiştir. Şamırat ise ev sahibi olarak kendisinin bir kusuru olduğunu düşünerek misafirden özür dilemiştir. Ancak Nazar Nazarlıyeviç bir şey demeden evden ayrılmıştır. Şamırat, Şalı’yı yolcu etmek bahanesiyle Nazar Nazarlıyeviç’in kaldığı misafirhaneye gelmiştir. Neden bu şekilde tepki verdiğini öğrenmek istemektedir.

Otel odasına gelen Şalı ile Şamırat, Nazar Nazarlıyeviç'in tek başına masaya kafasını dayayıp uyduğunu görürler. Şamırat, Nazar Nazarlıyeviç'in sarhoş olduğunu düşünmüştür ancak Nazar Nazarlıyeviç sarhoş değildir. Yaptığı saygısızlıktan dolayı arkadaşlarından özür dilemektedir. Şalı, Nazar Nazarlıyeviç'i affetmekte zorlanmıştır ancak Şamırat onu affetmiştir. “Önemli değil, böyle şeyler olur...” diye daha fazla utandırmamaya çalışmıştır. Nazar Nazarlıyeviç kendisinin daha önce düzgün bir ailesinin olduğunu ancak erişte yüzünden yuvasının dağıldığını söylemiştir. Şalı bunu duyunca çok sinirlenmiştir. “Bu ne dediğinin farkında değil” dercesine Şamırat’a bakmıştır. Şamırat kendi kendine düşünmeye başlamıştır. Çünkü o, daha önce hiç yemek ayrımı yapmamıştır. Bir yemek yüzünden hanımından ayrılmak ona saçma gelmektedir.

Nazar Nazarlıyeviç, arkadaşları sormadığı halde başından geçenleri anlatmaya başlamıştır. O, babasını savaşın bittiği yılı, annesini ise aynı yılın sonuna doğru kaybetmiştir. O, Cennet ile kendi imkânlarıyla evlenmiştir. Cennet, onu mutlu edebilmek için elinden ne gelirse yapmıştır. Bir gün Nazar Nazarlıyeviç eski bir arkadaşı olan Çarı ile karşılaşmıştır. Onu evine misafir olarak götürmüştür. Cennet misafir için erişte yemeğini hazırlamıştır. Ancak Nazar Nazarlıyeviç hanımının erişte yemeğini yaptığını duyunca sinirlenmiştir.

Çarı, arkadaşının davranışlarına da fazla dayanamaz ve evi terk etmiştir. Nazar arkadaşını durdurmak için arkasından gitmiştir. Ancak arkadaşı onunla konuşmak bile istememiştir.

Bu olaydan sonra Nazar ve eşi kendi arasında tartışmayı devam etmişlerdir. Nazar, boşanmak istediğini bildiren “Talak” kelimesini peş peşe üç kere tekrarlamıştır. Sabah olunca Cennet hiçbir şey olmamış gibi kahvaltı hazırlamıştır. Nazar ise gece olanlardan ötürü özür dilemek yerine karısından özür beklemiştir. Cennet daha fazla dayanamaz, kendiyile beraber beş yaşındaki oğlu ile yürümeye yeni başlayan kızını kucağına alıp evi terk etmiştir.

Nazar Nazarlıyeviç, eşinin geri döneceğini düşünerek arkasından gitmemiştir. Birkaç güne geleceğini düşünmüş ancak bir daha dönmemiştir. Nazar Nazarlıyeviç kendi gibi birkaç içkici arkadaşları ile bu durumu konuşmuştur. Hiçbiri, Cennet’i geri getir dememiştir.

Şalı ile Şamırat arkadaşının anlattıklarını duyunca ona yardım etmeye karar vermişlerdir. Onlar sabah olur olmaz, babasının evinde olan Cennet'i geri getirmenin planını yaparak yola çıkmışlardır. (Paytık, 1978: 148-157).

IV.2.3. Eşekgulu (Eşekgulu)

“Eşekgulu” (Eşekgulu) adlı hikâyenin özeti: Amangül ananın tek oğlu olan Eşekgulu, köyün en iyi traktör sürücülerindendir. O, mesleğini severek yapmaktadır. Gecenin geç saati demeden tarla sürer ve millet uyuyana kadar da çalışmaya devam etmektedir. Amangül ana oğlunun yaptığı işten gurur duymaktadır. Düzenli işinin olduğunu düşünerek onu evlendirme hayâlini kurmaya başlamıştır. Ancak köyün hiçbir kızını oğluna yakıştıramamaktadır. O, oğlundan olacağı torununu sevmek istemektedir. Böyle güzel hayâller kurarken aniden eve Ecekız'ın gelmesi ile hayâlleri alt üst olmuştur. Amangül ana, Ecekız'ı tanır ve onun bu gelişinin hayra alâmet olmadığını düşünmüştür. Ecekız, Amangül ananın ayağına kapanarak ağlamaya başlamıştır. Bu durum Amangül anayı iyice korkutmuştur. O, Ecekız'ı sakinleştirdikten sonra evin etrafını yoklamıştır. Ecekız'a ne olduğunu anlamaya çalışmıştır. Bir süre sonra Ecekız, Eşekgulu'nun ismini söyleyip ağlamaya başlamıştır. Amangül ana, oğlunun ismini duyunca endişesi daha da artmıştır.

Ecekız ile Eşekgulu birbirinden hoşlanmaktadır. Ecekız, ne kadar ısrar etse de Eşekgulu onu istemeye gelmeyi ertelemektedir. En sonunda Eşekgulu'nun yolunu keserek artık ailesiyle gelip istemeyecekse kendisinin Amangül ananın yanına gideceğini ve bütün olanları anlatacağını söylemiştir. Bunu duyan Eşekgulu, Ecekız'a sinirlenerek, buraları terk edeceğini söylemiştir. Ecekız hamile olduğundan dolayı daha fazla ertelemeyerek Amangül ananın yanına gitmiştir.

Amangül ana, Ecekız'dan her şeyi öğrenir. Artık ikisini evlendirmekten başka bir çaresi kalmamıştır. Gelini olacak kız için ayırdığı başörtüsüyle Ecekız'ın başını örtmüştür. Sonra bir plan yapar, komşularına oğlunun kız kaçırdığını ve gelir gelmez dayısının onu acilen Hive'ye çağırdığını, oğlunun ne zaman geleceğini de bilmediğini söylemiştir. Komşular yeni gelini hem tebrik etmeye hem de ihtiyaçları var mı diye sormak için ziyaret etmişlerdir. Ecekız'ı görenler Eşekgulu'nun iyi bir seçim yaptığını söylemişlerdir. Amangül ana ise oğlunu beklemektedir. Eşekgulu uzun süre evine

uğramayınca köy ahalisi arasında çeşitli söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Amangül ana insanlardan gerçeği daha fazla saklayamamıştır.

Amangül ana çok hastalanmıştır. Ecekız, Amangül ananın haline üzülmemektedir. Eşekgüli'nin eve gelmeyeceğini anlayınca evi terk etme kararı almıştır. Gitmeden önce Eşekgüli'nin adresini bulup ona bir mektup yazmıştır. Olan her şeyden kendini sorumlu tutan Ecekız, tek isteği onu büyüten annesine sahip çıkmasıdır. Ecekız bütün zorluklara rağmen çocuğu tek başına büyüteceğini anlatır. Onun bütün ihtiyaçlarını karşılayabileceğini fakat babasının eksikliğini gideremeyeceğini söylemiştir. Bu mektupta onu affettiğini ve bu köyü terk edeceğini anlatır. Fakat Amangül ananın durumunun daha da kötüleştiğini görünce gitmekten vazgeçmiştir. Amangül ana, oğlunun ismini sürekli tekrarlayıp durunca köy ahalisi, annesi ölmeden oğlunu bulma kararı almışlardır. Fakat aramaya çıkacakları gün Amangül ana vefat etmiştir. Köy ahalisi onu defin etikleri sırada Eşekgüli da ağlayarak annesinin mezarına gelmiştir. Bütün yaptıklarından dolayı çok pişman olduğunu söylemiştir. Köy ahalisi onu sakinleştirmeye çalışmıştır. Her şeyin artık geç olduğunu anlatırlar. Ecekız ile Eşekgüli barışmıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra onların bir oğlu olmuştur. (Paytık, 1978: 158-166).

IV.2.4. Yoldan Tapılan Hat (Yolda Bulunan Mektup)

“Yoldan Tapılan Hat” (Yolda Bulunan Mektup) adlı hikâyenin özeti: Murat ile Gerek henüz öğrenciyken bir birden hoşlanmışlardır. Murat, Gerek'in okuduğu okula gelmeden önce Gerek, kardeşi gibi gördüğü kız arkadaşı ile aynı sırada oturmaktadır. Onların arasından su sızmamaktadır. Murat'ın okula gelmesiyle Gerek onunla arkadaş olmuştur. Gerek sırasını değiştirip Murat'la beraber oturmuştur. Artık her şeyi Murat'a danışmaktadır. Herkes onları birbirine yakıştırmaktadır. Gerek ile Murat'ın aralarında oluşmaya başlayan arkadaşlık, Gerek'in yakın kız arkadaşını da sevindirmektedir. Okulu bitirdikten sonra Murat ile beraber Gerek'in kız arkadaşı Aşkabat'ta okula gitmiştir. Murat okulda hem derslerindeki başarısıyla hem de sporda kazandığı dereceleriyle herkesi kendine hayran bırakmıştır.

Gerek, Murat'ı Aşkabat'a yolcu ederken kendisinin de yakında yanına geleceğinin sözünü vermiştir. Ancak Murat, Gerek'ten uzun zaman haber alamamıştır.

Murat, Gerek'in başkası ile evleneceği haberi duyunca hemen Gerek'in kız arkadaşının yanına giderek, derdini paylaşmak istemiştir. Fakat bu haberi duyan arkadaş da duyduklarına inanmamıştır. Murat'ın söylediğine göre düğün tarihi de kesinleşmiştir. Gerek'in kız arkadaşı, böyle bir şeyden haberinin olmadığını, belki de bunun yalan haber olduğunu Murat'a anlatmaya çalışmıştır. Murat bunu duyunca biraz rahatlar ancak uzun zamandır Gerek'ten haber alamadığı aklına gelince tekrar hüznlenmiştir. Murat, Gerek'in kız arkadaşına tek ricada bulmuştur. Seni düğününe davet ederse benim yerime de tebrik et diye, sessizce yanından ayrılmıştır.

Gerek'in kız arkadaşı, Murat'ın çok üzüldüğünü görünce Gerek'e mektup yazmaya karar vermiştir. Mektupta duyduklarına inanmadığını dile getirmiştir. Gerek'in kız arkadaşı, onu çok iyi tanımaktadır. O, diğer kızlar gibi her vaatlere kanacak kız değildir. Mektupta Gerek'in ninesi kolhozda çalışan azimli bir kadın olduğunu, düşmanları ölüm ile tehdit etmelerine rağmen onu iradesinden vazgeçiremediğini anlatır. Babasını da çok iyi tanıdığını, kızının okuması için elinden gelen her türlü desteği verdiğini söyler. Onun hayalinin doktorluk olduğunu hatırlatır. Son olarak annesinden şüphelendiğini söylemiştir. Annesi kızını başlık parası karşılığında satabileceğini tahmin etmektedir. Kendisinin başkasıyla evlendirmek istemelerine rağmen susmasına sinirlendiğini anlatmıştır. Çünkü Murat ile evlenmenin onun en büyük hayâli olduğunu hatırlatır. Onun yapacağı hata, hem kendisini hem de arkadaşını üzeceğini söylemiştir. (Paytık, 1978: 167-171).

IV.2.5. Harasat (Afet)

“Harasat” (Afet) adlı hikâyenin özeti: Anna Paytık bu hikâyesinde, Türkmenler arasında eskiden beri süre gelen “Başlık parası” meselesine değinmiştir. Maddi yönden sıkıntı yaşayan aileler kendi oğullarını evlendiremeyecek duruma gelmiştir. Kimi zaman evlenmek isteyen gencin kızı sevdiği fark edilirse kız tarafı bunu fırsat bilip başlık parasını arttırması gibi durumlar da olmuştur. Aileler arasında “Kızını kim daha fazla paraya verir” rekabeti vardır.

Pehlivan ağabeyin tek oğlu Batır ile karşı köyden Tazegül'ün arasında gönül bağı vardır. Batır annesine Tazegül'ü sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söylemiştir. Tazegül, Senem Han adında paragöz bir kadının kızıdır. Babası Baygeldi

Çoban ise yaylada çobanlık yapmaktadır. Ailenin iç meselesine pek karışmamaktadır. Pehlivan ağabey, eşini de alıp Tazegül'ü istemeye gitmişlerdir. Baygeldi Çoban evinde olmadığı için Senem Han kızı için ne kadar başlık parası alacağını ve yanında ne tür hediyeler getirileceğini bir liste halinde hazırlayıp vermiştir. Pehlivan ağabey, tek oğlunun mutluluğu için bütün istenen şeyleri vermeyi kabul etmiştir. O, Senem Han'ın istediği kumaşı ve hediyelik eşyaları bulmakta zorlanmıştır. Marı ve Aşkabat pazarlarını dolaşıp birçok kişiye rica ederek sonunda Senem Han'ın istediği her şeyi bulmuştur.

Batır, on yıllık okulun ardından askerliğini de tamamlayıp gelmiştir. Sonrasında hemen kolhozda çalışmaya başlamıştır. Batır, yedi sekiz arkadaşıyla beraber kolhozun buğday hasadını toplayıp bitirmiş ve o gün oradaki arkadaşlarının hepsini düğününe davet etmiştir. Arkadaşları Senem Han'ın kızını alacağını duyunca şaşırılmışlardır. Çünkü Senem Han kızına fazla başlık parası isteyeceğini az çok kestirebiliyorlardı. O günü, arkadaşlarından birinin şakasıyla kendisinden saklananları öğrenmiştir. Babasının para karşılığında kız istemesine çok sinirlenmiştir. Çünkü Tazegül ile Batır üç senedir mektuplaşmaktadır. Bunu bildiği halde babasının başlık parası vermeye ikna olduğunu kabullenememiştir.

Pehlivan ağabey durumu oğluna izah etmeye çalışmıştır. Hiç kimsenin başlık parası olmadan kız vermeyeceğini anlatmak için uğraşmıştır. Fakat Batır “Satılık kız istemem” diyerek düğünün iptal edilmesini söylemiştir. Bunun üzerine Pehlivan ağabey, Senem Han'ın evine gitmiştir. Senem Han, Pehlivan ağabeyi güzel karşılamıştır. Herkes yarınki düğünün telaşı içindedir. Bunu gören Pehlivan ağabey, düğünün iptal olduğunu bir türlü söyleyememiştir. Oğlunun söylediklerini iletmeye cesaret edememiştir. En sonunda bu durumu Baygeldi Çoban'a anlatmaya karar vermiştir. Pehlivan ağabeyin söylediklerini duyan çoban ne yapacağını şaşırmıştır. Baygeldi Çoban kızından başlık parası alınıp alınmadığından bile haberi yoktur.

Baygeldi Çoban eşini yanına çağırmıştır. Pehlivan ağabey, Senem Han'a da bütün olanları anlatmıştır. Senem Han bu olanları duyunca aldığı bütün başlık parasını ve hediyelerini geri vermiştir. Batır ile Tazegül'ün birlikte çekildiği fotoğrafı da yırtıp ortaya atmıştır. Pehlivan ağabey hiçbir şey almadan evine dönmekten başka çaresi kalmamıştır. O sırada misafirler arasında bulunan ihtiyar ve torununun arasındaki diyalog, Baygeldi Çoban'a yol göstermiştir. Baygeldi Çoban, eşi ile konuştuktan sonra

dünürleri ile tekrardan uzlaşma kararı almıştır. Böylece dışarda şiddetlenen afet, yerini güzel havaya bırakmıştır. (Paytık, 1978: 172-180).

IV.2.6. Ceyhun (Ceyhun)

“*Ceyhun*” (*Ceyhun*) adlı hikâyenin özeti: Sovyetler Birliği döneminde partiye bağlı olan birkaç tane dernek bulunmaktadır. Bu dernekler, partiye yeni katılacak olan gençleri yetiştirmek için kullanılmaktadır. Yazar, bu derneklerden birinde yaşanan bir olayı bize aktarmaktadır.

Savaşın önce yerli Yönetim’in kararıyla dernek üyeleri için bir resmi restoran açılması kararı alınmıştır. Bu restoranı diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, derneğe üye olmayanların alınmamasıdır. Sadece partiye gönül verenlerin bu restoranın saz ve sohbetlerine katılmalarına izin verilmektedir. Restoran açıldığında ona isim verme konusu uzun süre tartışılmıştır. Derneğin üyeleri bu restorana anlamlı bir isim verme kararı almıştır. Böylece bu restoranın ismi “Ceyhun” olmuştur.

Savaşın başlanmasıyla bu restoranın kurulmasına öncelik eden bir genci de savaşa çağırmışlardır. O, savaşırken derneğe yeni üye olanlar bu restoranın bütün işini üstlenmişlerdir. Savaşa gitmeden önce “Ceyhun” restoranında en güzel zamanlarını geçiren eski dernek üyeleri burayı hiç unutamamışlardır. Genç yiğit, savaştaki arkadaşlarına “Ceyhun” restorandaki güzel anılarını anlatarak onları savaş bittikten sonra oraya götüreceğini söylemiştir.

Genç yiğit, savaşta iki bacağını kaybetmiştir. Savaşın geri dönünce yaklaşık yirmi bir yıl evinden dışarı çıkmak istememiştir. “Ceyhun” restoranının kurulmasına öncelik eden bu genç yiğit yıllar sonra restoranı ziyaret etmiştir. O, restoranın kapısından içeriye girdiğinde hiç kimsenin dikkatini çekmemiştir. Orada çalışan garson kızını yanına çağırıp kendisi için bir limonata bir tane köfte getirmesini rica etmiştir. Garson kız, bu adama dikkatle bakmıştır. Onun iki bacağının da olmadığını görünce üzülmüştür. Kendisine iyi hizmet edebilmek için onu daha iyi yere oturtmayı teklif etmiştir. Fakat kötürüm adam daha fazla yük olmamak için bunu kabul etmemiştir. Garson kız onun istediği limonata ile köfteyi hemen getirmiştir. Ancak yemeye başlayacağı sırada kadın şef sinirlenerek yanına gitmiştir. Onun derneğin üyesi olmadığı bahanesiyle yemek yemesine izin vermemiştir. Ayrıca onun kötürüm olması dernek

üyelerinin iştahını kaçıracağını söylemiştir. Kadın şef, bu kötürüm gence yemek veren garson kıza sinirlenir ve onu işten kovmakla tehdit etmiştir. Restoranda çalışan diğer kadınlar da bu kötürüm gencin yemek yemesi için yalvarmışlardır. Fakat kadın şefi kararından vazgeçmemiştir. Kötürüm adam, yirmi bir sene sonra hiç beklemediği bir saygısızlıkla karşılaşmıştır. Herkesten özür dileyerek bu restoranı terk etmiştir.

Derneğin genç üyelerinden biri bu olanları görünce sinirlenmiştir. Kadın şefin odasına girerek onunla konuşmuştur. Daha sonra bu kadını dernekten kovdurmuştur. Parti tarafından bir daha derneğe ait hiçbir görevin verilmemesi kararı alınmıştır. Ancak kötürüm adam bir daha bu restorana uğramamıştır. Bu olaydan bir ay sonra kötürüm adam vefat etmiştir. Bir ay gibi kısa bir süre geçmesine rağmen çok değişmiştir. Saçları eskisinden de beyazdır. Garson kız ise bu yaşananlardan dolayı kendini suçlamaktadır. (Paytık, 1978: 181-186; Orazov, 1998: 342-348).

IV.2.7. Gelnalı (Gelin Alayı)

“Gelnalı” (Gelin Alayı) adlı hikâyenin özeti: Bir sonbahar günü Çişdepeliler, Bozagan köyüne kız vermek için hazırlanmaktadır. Annagül, Küyki Han’ın kızıdır. O, Bozagan köyünden bir yiğit ile karşılaş ve o günden itibaren birbirinden hoşlanmaya başlamışlardır. Yiğit kendi babasına, kız da annesine birbirinden bahsetmiştir. Böylece ikisini evlendirme kararı alınmıştır. Küyki Han kendi kızı için başlık parası istemiştir. Yiğidin babası Överzmırat ağabey, parayı düğüne kadar bulacağını sözünü verir ancak bulamamıştır.

Bozagan köyünden Çişdepe’ye kız almak için gelen gelin alayı, yemek yedikleri sırada Küyki Han’ın kızını vermeyeceği söylemiştir. Küyki Han, istediği başlık parasını alamayınca kızını vermekten vazgeçmiştir. Överzmırat ağabey ne kadar dil dökse de Küyki Han’a sözünü dinletememiştir. Överzmırat ağabey eli boş dönmek zorunda kalmıştır. Çişdeveli aksakal Torum ağabey bu olanlara sinirlenmiştir. Torum ağabey, Küyki Han’a bu yaptığına doğru olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Ancak Küyki Han onu dinlemek bile istememiştir.

Annagül’ün ağabeyi Nepes, kendi kardeşinin düğünü olacağı haberini aldıktan sonra avlanmaya gitmiştir. Evine dönünce olan biten her şeyi öğrenmiştir. Babasına çok sinirlenmiştir. Çişdeveli aksakallar ona kız kardeşini namusu ile teslim etmesi

gerektiğini söylemişlerdir. Nepes kendiyle beraber iki arkadaşını da alarak Annagül'ü Bozagan köyüne götürmek için yola çıkmıştır.

Övezmırat ağabey, eli boş dönünce köyde alay konusu olmaktan endişelenerek dönerken yol üstünde bir köye uğrayıp yakın arkadaşının kızını oğluna istemiştir. Arkadaşı bu isteğini geri çevirmemiştir. Çocuklarına nikâh kıymıştır. Böylece düğün kaldığı yerden devam etmiştir.

Annagül'ü Bozagan'a götüren yiğitler, Övezmırat ağabeyin başka bir gelin bulduğunu duyunca geri dönmekten başka bir çareleri kalmamıştır. Başına gelenler Annagül'ün namusuna dokunduğu için ağabeyi Nepes'ten kendisini öldürmesini istemiştir. Nepes, bu olaylara çok üzülür ve her şeyin sorumlusunun babası olduğunu söylemiştir. Evine gelince tekrar babasıyla tartışmaya başlamıştır. Nepes öfkesine yenik düşer ve babası Küyki Han'a ateş ederek onu öldürmüştür. (Paytık, 1978: 187-197).

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1.1. SES BİLGİSİ

1.1.1. Ünlüler

Ünlüler, ses yolunda hiçbir engele ile karşılaşmadan boğumlanan seslerdir. Türkmen Türkçesinde bu ünlülere “Çekimliler” şeklinde adlandırılmaktadır (Veyisov ve Babayeva, 2010: 9; Tazegül, 2020: 14). Seslerin sayısı ve söyleyiş özellikleri bakımından Türkmen Türkçesi diğer Türk Lehçelerinden bazı farklılıklar bulunmaktadır. Türkmen Türkçesinin en önemli özelliği ise uzun ünlüleri korumuş olmasıdır. Türkmen Türkçesinde kısa ve uzun ünlüler olmasına rağmen yeni Türkmen Lâtin alfabesinde sadece kısa ünlülerin işaret olarak karşılığı bulunmaktadır. Alfabe de uzun ünlüleri karşılayacak farklı işaretler bulunmamaktadır. Kısa ünlüler için kullanılan harfler, uzun ünlülerde de kullanılmaktadır:

Kısa ünlüler (Gısga çekimliler): /a/, /ä/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/

Uzun ünlüler (Uzun çekimliler): /a:/, /ä:/, /e:/, /ı:/, /i:/, /o:/, /ö:/, /u:/, /ü:/ (üy)/

(Kara, 2012: 23; Buran ve Alkaya, 2013: 116; Yıldırım, 2017: 19; Tazegül, 2020: 14).

Türkmen Türkçesinin ünlüleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

ÜNLÜLER	Geniş Ünlüler		Dar Ünlüler	
	Art Damak Kalın	Ön Damak İnce	Art Damak Kalın	Ön Damak İnce
Düz Ünlüler	a, a:	e, e: ä, ä:	ı, ı:	i, i:
Yuvarlak Ünlüler	o, o:	ö, ö:	u, u:	ü, ü:

Türkmen Türkçesinin ünlülerinin genel özelliklerini yukarıda verilen tablodan hareketle şöyle sınıflandırmak mümkündür:

Çıkış yerlerine ve dilin durumuna göre ünlüler, dilin arka damağa ve öne doğru hareketi ile kalın ve ince ünlüler oluşmaktadır:

Kalın Ünlüler (Yogın Çekimliler): /a/, /ɒ/, /u/, /a:/, /ɔ:/, /u:/ Kalın ünlüler, dil geri çekilerek ön dişlere temas ettirilmeden çıkartılmaktadır.

İnce Ünlüler (İnce Çekimliler): /ä/, /e/, /i/, /ö/, /ü/, /ä:/, /e:/, /i:/, /ö:/, /ü:/ İnce ünlüler, dil ileri doğru dişlere hafif dokunarak çıkartılmaktadır.

Türkmen Türkçesi ünlü uyumuna sahiptir. Bir sözcükte bulunan ünlüler ya tamamı kalındır ya da tamamı ince ünlüdür.

Ağzın açıklığına göre ünlüler, dilin aşağı ve yukarı hareketine göre geniş ve dar ünlüler oluşmaktadır:

Geniş Ünlüler (Giñ Çekimliler): /a/, /ä/, /e/, /o/, /ö/, /a:/, /ä:/, /e:/, /o:/, /ö:/ Alt çene ve dilin aşağı doğru inerek ağız boşluğunun genişlemesiyle biçimlenen ünlülere geniş ünlüler denilmektedir.

Dar Ünlülerdir (Dar Çekimliler): /ɪ/, /i/, /u/, /ü/ /ɪ:/, /i:/, /u:/, /ü:/ Alt çene ve dilin yukarı doğru yükselerek ağız boşluğunun daralmasıyla biçimlenen ünlülere dar ünlüler denilmektedir.

Dudakların durumuna göre ünlüler, dudakların aldığı biçime göre yuvarlak ve düz ünlüler oluşmaktadır:

Düz Ünlüler (Dodaklanmayan Çekimliler): /a/, /ä/, /e/, /ɪ/, /i/, /a:/, /ä:/, /e:/, /ɪ:/, /i:/ Dudakların gerilerek birbiriyle herhangi teması olmadan düzleşerek dilinde ileri veya geri çekilmesiyle oluşmaktadır.

Yuvarlak Ünlüler (Dodaklıyan Çekimliler): /o/, /ö/, /u/, /ü/, /o:/, /ö:/, /u:/, /ü:/ Yuvarlak ünlüler, dudakların ileriye, dilin ise geri veya ileri giderek havayı dudaklara doğru yönlendirmesiyle oluşmaktadır. (Hengirmen, 1998: 56-57; Sarıyev ve Güder, 1998: 9-14; Ediskun, 1999: 69-70; Veyisov ve Babayeva, 2010: 10-21; Tazegül, 2020: 14-15).

1.1.1.1. Kısa Ünlüler

Kısa veya normal ünlü şeklinde belirtilen ünlüler, yeni Türkmen alfabesinde işaret olarak karşılığı olan dokuz ünlüden oluşmaktadır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkmen Türkçesinde “ä” ünlüsü bulunmaktadır. (Uygur, 2011, 1; Kara, 2012: 23; Buran ve Alkaya, 2013: 116).

1.1.1.1.1. “a” Ünlüsü

Kısa, düz ve geniş art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda gelebilmektedir: (Kara, 2012: 23; Yıldırım, 2017: 20; Tazegül, 2020: 15).

at (192/9) ‘at’

çıkalgä (138/39) ‘çıkış yolu, çare’

daş (156/39) ‘dış’

gala: (175/17) ‘kale’

tayaklı (137/25) ‘değnekli, sopalı, asalı’

1.1.1.1.2. “ä” Ünlüsü

Kısa, düz ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda gelebilmektedir: (Kara, 2012: 23; Yıldırım, 2017: 21; Tazegül, 2020: 15).

äheñ (155/9) ‘ses, gürültü, ahenk’

äkit- (195/43) ‘götürmek’

şäher (150/5) ‘şehir’

zäher (152/20) ‘zehir’

1.1.1.1.3. “e” Ünlüsü

Kısa, düz ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda gelebilmektedir: (Kara, 2012: 24; Yıldırım, 2017: 21; Tazegül, 2020: 16).

begen- (132/22) ‘sevinmek, mutlu olmak’

bezegli (189/36) ‘süslü, süslü eşya’

gep (133/40) ‘söz; söylemek, konuşmak’

hepde (157/17) ‘hafta’

perzent (175/2) ‘evlat’

1.1.1.1.4. “ı” Ünlüsü

Kısa, düz ve dar art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda gelebilmektedir: (Kara, 2012: 24; Yıldırım, 2017: 21; Tazegül, 2020: 16).

gapı (159/23) ‘kapı, eşik’

ıkba:l (152/29) ‘ikbal, kader’

ınha: (187/18) ‘işte’

ısgınsız (179/14) ‘güçsüz, halsiz’

ısınş- (170/14) ‘birine karşı ısınmak, alışmak’

1.1.1.1.5. “i” Ünlüsü

Kısa, düz ve dar ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda gelebilmektedir: (Kara, 2012: 24; Yıldırım, 2017: 21; Tazegül, 2020: 16).

bilezik (174/1) ‘bilezik’

kiçicik (153/7) ‘küçük, ufak’

pikir (164/13) ‘düşünce, fikir’

yitir- (155/32) ‘kaybetmek, defetmek, yitirmek’

1.1.1.1.6. “o” Ünlüsü

Kısa, yuvarlak ve geniş art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Türkmen Türkçesi sözcük tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 24-25; Yıldırım, 2017: 22; Tazegül, 2020: 16).

boydaş (159/23) ‘yaşıt’

doğan (149/43) ‘kardeş’

goca (139/39) ‘ihtiyar, yaşlı’

tokay (167/1) ‘orman’

Rusça veya Rusça üzerinden gelen yabancı sözcüklerin ilk hecesinden sonra da “o” ünlüsü bulunmaktadır: (Kara, 2012: 25).

Rus. *самолёт* > TM. *samolyot* (132/8) ‘uçak’

Rus. *курорт* > TM. *kurort* (133/32) ‘dinlenme tesisi’

Bunun dışında birleşik sözcüklerde ve bazı eklerde birinci heceden sonraki hecelerde de kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 25; Yıldırım, 2017: 22).

bolanok (133/8) ‘olmuyor’

göremok (133/13) ‘görmedim’

gövnühoş (137/31) ‘hoşnut, mutlu, bahtiyar’

1.1.1.1.7. “ö” Ünlüsü

Kısa, yuvarlak ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Türkmen Türkçesi sözcük tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 25; Yıldırım, 2017: 22-23; Tazegül, 2020: 16).

bövet (171/26) ‘engel, bent’

çöl (173/20) ‘yaylak, kum, çöl’

göz (139/43) ‘göz’

gözleg (166/35) ‘arama, araştırma, keşif’

söveş (186/41) ‘savaş, mücadele’

1.1.1.1.8. “u” Ünlüsü

Kısa, yuvarlak ve dar art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Türkmen Türkçesi sözcük tabanlarının ikinci hecesinden sonra bulunmamaktadır: (Kara, 2012: 25-26; Yıldırım, 2017: 23; Tazegül, 2020: 17).

ga:vun (136/15) ‘kavun’

gulluk (136/14) ‘askerlik, asker olma görevi, hizmet’

suma:t (175/26) ‘ortadan kalkmak, yok olmak’

uzak (132/5) ‘uzak, uzun mesafe’

1.1.1.1.9. “ü” Ünlüsü

Kısa, yuvarlak ve dar ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Bazı istisnalar ve birleşik sözcükler haricinde genellikle ilk iki hecede kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 26; Yıldırım, 2017: 24; Tazegül, 2020: 17).

cürlevük (143/6) ‘düdük’

görgüli (185/1) ‘çilekeş’

gündi:z (165/6) ‘gündüz’

mün- (184/9) ‘binmek’

tüpeň (192/39) ‘silah’

1.1.1.2. Uzun Ünlüler

Eski Türkçedeki uzun ünlüler günümüzde Yakut Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde korunmuş, diğer yazı dillerinde ise sınırlı sayıdaki sözcüklerde görülmektedir. (Tazegül, 2020: 17).

Türkmen Türkçesinde ilk hecede bulunan uzun ünlüler, sözcüğün anlamını doğrudan etkilemektedir. Bu bakımdan sözcüklerin nasıl okunduğu ilk bakışta anlaşılmamaktadır.

“Bu uzunluklar, Türkmenlerin 1928 yılında kullanmaya başladığı Latin alfabesinin kullanıldığı ilk yıllarda ikiz ünlü şeklinde belli bir ölçüde gösterilmeye çalışılsa da 1930 yılında düzenlenen Birinci İlmi Konferans’ta alfabeden çıkarılmıştır... Uzun ünlüleri gösteren şekiller, 1940 yılından 1993’e kadar kullanılan Kiril alfabesinde ve bu tarihten sonra kabul edilen Latin alfabesinde gösterilmemiştir.” (Tazegül, 2020: 17).

Uzun ünlüler Türkmen Türkçesinde “Uzun Çekimliler” olarak adlandırılmaktadır. (Veyisov ve Babayeva, 2010: 10). Bu ünlüler ilk iki hecede ve bazı eklerde görülmektedir. Uzun ünlüler, alfabede gösterilmemişse de önemli yere sahiptir.

Türkmen Türkçesindeki uzun ünlüler kendi içinde “Aslî Uzun Ünlüler” ve “Dolaylı Uzun Ünlüler” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. (Kara, 2012: 27).

Aslî Uzun Ünlüler: Türkmen Türkçesi sözcüklerin ilk hecesinde bulunan aslî uzun ünlüler, anlam ayırıcı özellik taşımaktadır. Sözcüklerdeki aslî uzun ünlüleri üç grupta ele almak mümkündür: (Kara, 2012: 27).

Kısa ünlülü karşılığı fiil olan uzun ünlülü isimler:

yaz- (171/20) ‘yazmak’, *ya:z* (168/32) ‘ilkbahar’

at- (193/16) ‘ateş etmek’, *a:t* (161/29) ‘isim, ad’

Kısa ünlülü karşılığı isim olan uzun ünlülü isimler:

daş (156/39) ‘dış, dışarı, uzak, ırak’ *da:ş* (196/1) ‘taş’

at (192/9) ‘at, binek hayvan’, *a:t* (161/29) ‘isim, ad’

Kısa ünlülü karşılığı fiil olan uzun ünlülü fiiller:

gal- (132/8) ‘kalkmak’, *ga:l-* (136/33) ‘kalmak’

Dolaylı Uzun Ünlüler: Türkmen Türkçesinde aslî uzun ünlülerin yanı sıra dolaylı uzun ünlüler bulunmaktadır. Dolaylı uzun ünlüler, sözcüklerin ikinci ve daha sonraki hecelerinde görülmektedir. Bazı sözcüklere hâl eki, şahıs eki, sıfat-fiil eki, zarf-fiil eki, zaman eki vb. ekler eklendiğinde dolaylı uzun ünlüler ortaya çıkmaktadır: (Kara, 2012: 27-30).

ötelgä: (137/42) ‘alt geçit’, *ötelge+e* (yönelme hâli eki +e) <*ötelgä:*;

yılgırma:n (137/37) ‘gülümsemeden’, *yılgır-ma:n* (zarf-fiil eki –*ma:n*) <*yılgır-ma:n*;

söyyä:n (169/22) ‘sevmekte olan’, *söy-yä:n* (sıfat-fiil eki –*yä:n*) < *söyyä:n*;

elindä:ki (134/23) ‘elindeki’, *eli+ndä:* (bulunma hâli +nde)+*ki* (aitlik eki +ki) <*elindä:ki*; “Bulunma hâli ekinin ünlüsü, kendinden sonra aitlik eki “-kı/ -ki” gelirse uzar” (Kara, 2012: 29).

1.1.1.2.1. “a:” Ünlüsü

Uzun, düz ve geniş art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Kara, 2012: 30; Yıldırım, 2017: 25).

ä:tle- (148/19) ‘atlamak’

asma:n (160/4) ‘gökyüzü’

bela: (162/5) ‘belâ’

ça:l (133/2) ‘gri’

ga:l (143/14) ‘kal’

nu:ra:na (190/18) ‘parlak, nurlu’

1.1.1.2.2. “ä:” Ünlüsü

Uzun, düz ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Kara, 2012: 30; Yıldırım, 2017: 26).

edyä:r. (136/13) ‘yapıyor’

gi:rmä:ge (184/32) ‘girmeye’

işdä:si (186/32) ‘iştahı’

pena:kä:r (163/35) ‘koruma, kalkan’

1.1.1.2.3. “e:” Ünlüsü

Uzun, düz ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcüklerde kullanım alanı oldukça sınırlıdır: (Kara, 2012: 31; Yıldırım, 2017: 26).

He:y (146/36) ‘Ey, hey’

1.1.1.2.4. “ı:” Ünlüsü

Uzun, düz ve dar art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Kara, 2012: 31; Yıldırım, 2017: 26).

dı:z (186/43) ‘diz’

gı:gırdı (190/41) ‘bağırdı, seslendi’

gı:sga (147/11) ‘kısa’

gı:z (135/30) ‘kız’

uzı:n (144/15) ‘uzun’

1.1.1.2.5. “i:” Ünlüsü

Uzun, düz ve dar ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Kara, 2012: 31; Yıldırım, 2017: 27).

çi:ş- (163/2) ‘şişmek’

gi:ce (157/14) ‘gece’

gi:ñ (143/2) ‘geniş, büyük’

i:ber- (136/15) ‘gönder’

i:nçe (157/17) ‘ince’

i:şik (160/31) ‘kapı’

1.1.1.2.6. “o:” Ünlüsü

Uzun, yuvarlak ve geniş art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. Türkmen Türkçesinde “o” ünlüsü, alıntı sözcükler dışında ilk hecede bulunmaktadır: (Kara, 2012: 31-32; Yıldırım, 2017: 27).

do:dak (161/13) ‘dudak’

go:zgalañ (147/13) ‘isyan, ayaklanma, kavga’

o:ba (157/37) ‘köy’

1.1.1.2.7. “ö:” Ünlüsü

Uzun, yuvarlak ve geniş ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Türkmen Türkçesi sözcüklerinin ilk hecesinden sonra bulunmamaktadır: (Kara, 2012: 32; Yıldırım, 2017: 27-28).

bö:lmä:n (179/32) ‘bölmeden, kesmeden’

dö:nder- (170/17) ‘döndürmek’

yö:ne (135/4) ‘fakat, yalnız’

1.1.1.2.8. “u:” Ünlüsü

Uzun, yuvarlak ve dar art damakta telaffuz edilen kalın ünlüdür. İlk hecede bulunan uzun “u” ünlüsü “uv” şeklinde telaffuz edilmektedir. Sözcüklerde kullanım alanı oldukça sınırlıdır: (Kara, 2012: 32; Yıldırım, 2017: 28).

gu:r- (171/2) ‘yapmak, inşa etmek’

u:naş (149/7) ‘erişte’

yu:rt (166/18) ‘ülke, yurt’

1.1.1.2.9. “ü:”> “üy” Ünlüsü

Uzun, yuvarlak ve dar ön damakta telaffuz edilen ince ünlüdür. Sadece ilk hecede bulunmaktadır. Söyleyişte “üy” olarak telaffuz edilen bu ünlü sözcüklerin ilk hecesinde yazıya da “üy” olarak geçmiştir: (Kara, 2012: 32-33; Yıldırım, 2017: 28).

düyn (165/2) ‘dün’

düyş (162/41) ‘rüya’

güyçli (166/5) ‘güçlü, kuvvetli’

güyz (187/29) ‘sonbahar, güz’

1.1.2. Ünsüzler

Türkmen Türkçesinde toplam 23 ünsüz ses vardır. (Bağıyev, 1985: 15). Ancak alfabede 21 ünsüz için harf olarak karşılığı bulunmaktadır. Kalın ve ince “g” ile kalın ve ince “k” birer işaretle gösterilmiştir. (Buran ve Alkaya, 2013: 123). Türkmen Türkçesinde “s” ve “z” ünsüzleri, Türkiye Türkçesinden farklı olarak dil dış ara telaffuz edilmektedir. Ayrıca Anadolu ağızlarında bulunan “damak n’si” “ñ” Türkmen Türkçesinde kullanılmaya devam edilmektedir. “g” ünsüzü de Türkiye Türkçesinden farklı olarak daha belirgin ve gırtlığa yakın telaffuz edilmektedir. (Kara, 2012: 33). Türkmen Türkçesinde tonsuzlar “Dımık Çekimsizler”, tonlular ise “Açık Çekimsizler” şeklinde adlandırılmaktadır. (Veyisov ve Babayeva, 2010: 22).

Ünsüzler sınıflandırılırken birçok özelliğine bakılmaktadır. Muharrem Ergin’e göre, ünsüzler kendi içinde seda bakımından, teşekkül noktası bakımından, temas derecesi bakımından ve nazal olup olmama bakımından birbirinden ayrılmaktadır. (2009: 46-48).

	Temas Derecesi Bakımından		Çıkış Yerleri Bakımından						
			Dudak Ünsüzleri		Dil Ünsüzleri				Gırtlak Ünsüzleri
			Çift dudak	Diş dudak	Dil Ucu			Orta Damak	Arka Damak
					Diş arası	Diş dibi	Ön		
Tonlu	Patlamalı		b			d			g
Tonsuz			p			t			k
Tonlu							c		
Tonsuz							ç		
Tonlu	Sürekli Sızıcı			v	z		j	y	
Tonsuz				f	s		ş		h
Tonlu	Sürekli akıcı	Geniz	m			n			ñ
		Palatal					l		
		Titrek					r		

Yukarda verilen tabloya göre ünsüzlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1.1.2.1. “b” Ünsüzü

Tonlu, patlamalı, çift dudak ünsüzüdür. İki dudağın temasıyla ortaya çıkmaktadır. Türkmen Türkçesinde sözcüklerin başında ve ortasında kullanılmaktadır: (Ergin, 2009: 46; Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 28).

bazar (165/30) ‘pazar’

bagışla- (156/29) ‘affetmek’

bagt (147/39) ‘şans’

Sözcük ortasında kendisinden önce “l” ve “r” ünsüzleri dışındaki ünsüzlerden sonra “b” ünsüzü “v” olarak telaffuz edilmektedir: (Tazegül, 2020: 28).

daban (135/26) ‘ayak tabanı’

gabab (147/6) ‘karşı, karşılaşmak’

1.1.2.2. “c” Ünsüzü

Tonlu, patlamalı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Türkmen Türkçesinde sözcüklerin başında ve ortasında kullanılmaktadır: (Ergin, 2009: 46; Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 33; Tazegül, 2020: 28).

alcıradı (137/23) ‘panikledi’

cadılı (149/30) ‘sihirli’

gice (157/14) ‘gece’

pencire (153/7) ‘pencere’

Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerin sonunda bulunan “c” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “ç” ünsüzüne çevrilmiştir: (Kara, 2012: 34).

Far. *kec* > TM. *keç* (164/9) ‘aksi, ters, inatçı’

1.1.2.3. “ç” Ünsüzü

Tonsuz, patlamalı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır. Hava akımının tam kapanmasıyla diş ve dil arasında sıkışan havanın tüm engeli darbeyle açması sonucunda teşekkül etmektedir: (Ergin, 2009: 47; Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 28).

biçäre (166/40) ‘çaresiz’

çaga (161/28) ‘çocuk’

çatma (159/42) ‘çadır, kulübe’

çayhana (158/1) ‘çay ocağı, kahvehane’

1.1.2.4. “d” Ünsüzü

Tonlu, patlamalı ve dil ucu-diş dibi ünsüzüdür. Türkmen Türkçesinde alıntı sözcükler haricinde sonda bulunmamaktadır: (Ergin, 2009: 46-47; Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 34; Tazegül, 2020: 28).

adam (178/1) ‘insan, adam’

dostlar (158/33) ‘arkadaşlar, dostlar’

dürbi (140/36) ‘dürbün’

nädip (137/2) ‘nasıl’

Eski Türkçedeki bazı sözcüklerin ortasındaki “t”ler, Türkmen Türkçesinde “d”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 69).

ET. *küntüz* > TM. *gündiz* (165/6) ‘gündüz’

1.1.2.5. “f” Ünsüzü

Tonsuz, sürekli sızıcı, diş dudak ünsüzüdür. Türkmen Türkçesinde sadece alıntı ve yansıma sözcüklerde görülmektedir: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 34; Tazegül, 2020: 29).

ofitser (144/1) ‘subay’

ofitsiantka (183/8) ‘garson kız’

svetofor (143/12) ‘trafik lambası’

şofyor (144/35) ‘şoför’

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerdeki “f”ler, Türkmen Türkçesinde “p”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 34).

Far. *hefte* > TM. *hepde* (157/17) ‘hafta’

1.1.2.6. “g” Ünsüzü

Tonlu, patlamalı, arka damak dil ünsüzüdür. Türkmen Türkçesi alfabesinde tek “g” ünsüzü bulunmaktadır. Bu ünsüz, bulunduğu yerine göre, kalın, ince veya yumuşak okunmaktadır. Sözcüklerin tüm hecelerinde görülmektedir: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 34-35; Tazegül, 2020: 29).

aga (138/6) ‘ağabey’

bagla- (139/39) ‘bağlamak’

igde (164/25) ‘iğde’

mugallım (170/5) ‘muallim, öğretmen’

dag (195/21) ‘dağ’

Eski Türkçedeki bazı sözcük başındaki “k”ler, Türkmen Türkçesinde “g”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 64).

DLT. *kadgu* > TM. *gaygı* (162/34) ‘kaygı’

ET. *kapıg* > TM. *gapı* (159/23) ‘kapı, eşik’

1.1.2.7. “h” Ünsüzü

Tonsuz, sürekli sızıcı, gırtlak ünsüzüdür. Yeni Türkmen Latin alfabesinde ince ve kalın “h” ayrımı yapılmamıştır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 35-36; Tazegül, 2020: 30).

habar (160/10) ‘haber’

heniz (154/12) ‘henüz’

hâzir (187/5) ‘şimdi’

hovluk (140/6) ‘acele et’

1.1.2.8. “j” Ünsüzü

Tonlu, sürekli sızıcı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Türkmen Türkçesinde ses yansımali türetilen fiillerin yanı sıra alınma sözcüklerinde görülmektedir. (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 36; Tazegül, 2020: 30).

grajdanin (186/33) ‘vatandaş, yurttaş’

manej (143/4) ‘meydan, arena’

1.1.2.9. “k” Ünsüzü

Tonsuz, patlamalı, arka damak dil ünsüzüdür. Yeni Türkmen alfabesindeki “k” ünsüzü, yerine göre ince veya kalındır. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 36; Tazegül, 2020: 30-31).

erk (172/4) ‘irade’

goltuk (136/41) ‘koltuk altı’

köçe (144/28) ‘sokak’

nika: (157/40) ‘nikâh’

1.1.2.10. “l” Ünsüzü

Tonlu, sürekli akıcı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 31).

bilezik (174/1) ‘bilezik’

ıkbali (166/12) ‘ıkbali, kaderi’

ılga- (182/3) ‘koş’

1.1.2.11. “m” Ünsüzü

Tonlu, sürekli akıcı, çift dudak ve geniz ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 36; Tazegül, 2020: 31).

hemme (140/32) ‘herkes’

maşın (143/13) ‘araba, araç’

meñzeş (150/23) ‘benzer’

mıhmanhana (151/34) ‘misafirhane, otel’

Eski Türkçedeki bazı sözcük başındaki “b”ler, Türkmen Türkçesinde “m”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 56).

ET. *ben* > TM. *men* (178/6) ‘ben’

ET. *bin* > TM. *müñ* (178/7) ‘bin’

1.1.2.12. “n” Ünsüzü

Tonlu, sürekli akıcı, dil ucu-diş dibi ve geniz ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 31).

näme (194/33) ‘ne’

näbilsin (137/15) ‘nerden bilsin, ne bilsin’

namıs (163/36) ‘namus’

nobat (136/26) ‘nöbet’

1.1.2.13. “ň” Ünsüzü

Tonlu, sürekli akıcı, arka damak ve geniz ünsüzüdür. Sözcüklerin ortasında ve sonunda kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde “ň” ünsüzü ile başlayan sözcük

bulunmamaktadır: (Tazegül, 2020: 31).

galıñ (191/1) ‘başlık parası’

giñ (186/14) ‘geniş’

iññe (137/18) ‘iğne’

yeññe (160/24) ‘yenge’

1.1.2.14. “p” Ünsüzü

Tonsuz, patlamalı, çift dudak ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 32).

pıçak (171/13) ‘bıçak’

paytagt (137/6) ‘başkent’

palta (159/41) ‘balta’

1.1.2.15. “r” Ünsüzü

Tonlu, sürekli akıcı, dil ucu-ön damak ve titrek bir ünsüzdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 32).

erk (172/4) ‘irade’

gara (148/23) ‘siyah’

renkli (140/38) ‘renkli, boyalı’

1.1.2.16. “s” Ünsüzü

Tonsuz, sürekli sızıcı, dil ucu-diş arası ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde “s” ünsüzü, Türkiye Türkçesindeki “s” ünsüzünden farklı olarak dil ucu-diş arası telaffuz edilmektedir: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 37; Tazegül, 2020: 32; Gök, 2020: 28).

gısga (178/32) ‘kısa’

salgıt (180/3) ‘vergi; çeyiz’

surat (148/1) ‘fotoğraf’

1.1.2.17. “ş” Ünsüzü

Tonsuz, sürekli sızıcı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 32; Gök, 2020: 28-29).

şagal (175/43) ‘çakal’

şatlık (175/2) ‘sevinç’

şayat (181/11) ‘şahit’

1.1.2.18. “t” Ünsüzü

Tonsuz, patlamalı, dil ucu-diş dibi ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde bulunmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 33).

tam (181/16) ‘oda’

telpekli (137/24) ‘kalpak’

terbiyeçi (170/19) ‘eğitici, öğretmen’

1.1.2.19. “v” Ünsüzü

Tonlu, sürekli sızıcı, diş dudak ünsüzüdür. Türkiye Türkçesinden farklı olarak çift dudak ünsüzü şeklinde telaffuz edilmektedir: (Karaağaç, 2012: 96-102; Tazegül, 2020: 33).

duv-ak (176/35) ‘bembeyaz’

goldav (177/35) ‘destek’

vaka (183/13) ‘olay, vaka’

veziye (150/5) ‘vazife, görev’

1.1.2.20. “y” Ünsüzü

Tonlu, sürekli sızıcı, orta damak dil ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 39; Tazegül, 2020: 33).

yagday (139/18) ‘durum, ahval’

yumuş (136/13) ‘ödev, görev’

yüz (138/14) ‘insanın yüzü’

1.1.2.21. “z” Ünsüzü

Tonlu, sürekli sızıcı, dil ucu-diş arası ünsüzüdür. Sözcüklerin tüm hecelerinde kullanılmaktadır: (Karaağaç, 2012: 96-102; Kara, 2012: 39; Tazegül, 2020: 33).

zähmet (183/5) ‘emek’

zal (183/22) ‘salon’

zıñ- (172/36) ‘atmak, bırakmak’

1.1.3. Ses Olayları

1.1.3.1. Ünlülerde Gerçekleşen Ses Olayları

Ünlü ve ünsüzler kendi içlerinde bir takım ses olayları gerçekleşmektedir. Ünlülerde belli başlı ses olayları şunlardır: Ses uyumları, ses değişimleri, ünlü düşmesi ve ünlü türemesidir. Bunlarda kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

1.1.3.1.1. Ses Uyumları

Türkmen Türkçesinde ses uyumlarına “Seslerin Sazlışığı” şeklinde adlandırılmaktadır. Ünlülerde ses uyumları, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından ikiye ayrılmaktadır. (Tazegül, 2020: 34).

1.1.3.1.1.1. Kalınlık-incelik Uyumu

Türkmen Türkçesinde ilk hecede kalın ünlü varsa, sonraki hecelerde bulunan ünlülerde kalındır. Eğer ilk hecede ince ünlü varsa, sonraki hecelerde bulunan ünlüler incedir: (Kara, 2012: 39).

boyunundan (195/40). ‘boynundan’
düşündürmäge (143/36) ‘anlatmaya’
golayladığıça (188/41) ‘yaklaştıkça’
halamadımı (174/27) ‘beğenmedi mi?’

Bu kural sadece Rusçadan alınan bazı sözcüklerde geçerli değildir: (Kara, 2012: 40).

komandirovka (150/5) ‘iş gezisi’

Ancak Arapça ve Farsçadan alınan sözcükler zamanla değişmiş ve kalınlık-incelik uyumuna girmiştir. (Kara, 2012: 40).

posa (164/2) ‘buse, öpücük’
habar (160/10) ‘haber’

1.1.3.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

“Bir kelimedede bulunan ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine benzemesidir. Dudakların hareketine bağlı olarak ortaya çıkan bu uyumda, kelimenin ilk hecesinde bulunan yuvarlak ünlü kendinden sonraki hecelerde bulunan düz ünlüleri yuvarlaklaştırmaktadır.” (Kara, 2012: 41).

Türkmen Türkçesinde sonu yuvarlak ünlülü biten bazı sözcüklere ek getirildiğinde düz ünlüye dönüşmektedir. (Kara, 2012: 41).

duygusını (188/35) ‘hislerini’

troktorçı (162/21) ‘traktör sürücüsü’

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcükler, Türkmen Türkçesinde yuvarlaklaştığı görülmektedir: (Kara, 2012: 42).

DLT. *çevür*-> TM. *çövür*- (170/1) ‘çevirmek’

Türkmen Türkçesindeki “-vul/ -vül” ve “-vuk/ -vük” ekleri, geldiği sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır: (Kara, 2012: 42).

yaldıravuk (178/29) ‘parlak’

1.1.3.1.2. Ses Değişimleri

Bir dilin tarihî gelişim sürecinde birçok sözcüğün bazı ses değişimlerine uğradıkları görülmektedir. Bu değişim önce konuşma dilinde başlayıp daha sonra da yazı dilini etkilemesiyle veya o konuşma dili yazı dili haline gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu durum lehçelerin oluşmasının temel sebeplerinden biridir. (Öztürk, 2003: 1).

1.1.3.1.2.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

1.1.3.1.2.1.1. a> e

“Eski ve Orta Türkçe dönemlerindeki “a” ünlüleri, Türkmencede genellikle korunmuş; ancak bazı “a”lar incelerek “e”ye dönüşmüştür” (Kara, 2012: 42). Bazı alıntı sözcüklerde de bu durum görülmektedir:

Ar. *fa’ide*> TM. *peyda* (151/16) ‘fayda, yarar’

Ar. *tabîb*> TM. *tebip* (165/28) ‘hekim, doktor’

Ar. *tabîî*> TM. *tebigı* (175/31) ‘tabiatla ilgili, doğal,’

DLT *savaş*> TM. *söveş* (164/7) ‘savaş, mücadele’

ET. *ana*> TM. *ene*, (166/7) ‘anne’

1.1.3.1.2.1.2. a> ä

“Bazı alınma kelimelerdeki “a”lar, Türkmencede “h” ünsüzünden önce incelerek “ä”ye dönmüştür” (Kara, 2012: 43):

Ar. *maḥalle*> TM. *mähelle* (134/28) ‘mahalle, kasaba’

Ar. *hâzır*> TM. *hâzir* (186/25) ‘şimdi’

Ar. *zahmet*> TM. *zâhmet* (185/5) ‘emek’

1.1.3.1.2.1.3. o> ö

Bu ünlü değişimi çok nadir olarak alıntı sözcüklerde karşımıza çıkmaktadır:

Ar. *sohbet*> TM. *söhbət* (150/8) ‘görüşmek, konuşmak’

1.1.3.1.2.1.4. u> ö

“Bazı alınma kelimelerde bulunan “u” ünlüleri, Türkmencede inceliş genişleyerek “ö” olmuştur.” (Kara, 2012: 51).

Ar. *muhimm*> TM. *möhüm* (158/27) ‘ehemmiyetli, önemli’

Ar. *‘umr*> TM. *ömür* (153/6) ‘ömür’

Ar. *suhbet*> TM. *söhbət* (150/8) ‘sohbet, konuşma, hasbihal’

1.1.3.1.2.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

1.1.3.1.2.2.1. e> a

“Orta Türkçe dönemindeki “e” ünlüleri, Türkmencede genellikle korunmuş; ancak birkaç kelimedede “a”ya dönerek kalınlaşmıştır” (Kara, 2012: 44). Bazı alıntı sözcüklerde de bu durum görülmektedir:

Ar. *hâcet*> TM. *hacat* (168/2) ‘ihtiyaç’

Ar. *selam*> TM. *salam* (173/16) ‘selam’

DLT. *biçek*> TM. *pıçak* (171/13) ‘bıçak’

DLT. *küven*> TM. *guvan* (161/41) ‘onur duymak’

1.1.3.1.2.2.2. i> ı

“Orta Türkçe dönemine ait bazı kelimelerde bulunan “i” ünlüleri, Türkmencede kalınlaşarak “ı” olmuştur” (Kara, 2012: 48). Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerde de bu durum görülmektedir:

Ar. *cinn*> TM. *cın* (135/1) ‘cin’

Ar. *ekâbir*> TM. *ekabır* (185/16) ‘yaşı büyük olan, tecrübe sahibi olan’

Far. *ziyân*> TM. *zıyan* (142/20) ‘zarar, kayıp’

DLT. *biçek*> TM. *pıçak* (171/13) ‘bıçak’

1.1.3.1.2.3. Geniş Ünlülerin Daralması

1.1.3.1.2.3.1. a> ı

“Alınma kelimelerin bazısında bulunan, Türkmencede “a” yerine “ı” ile karşılanmış ve bir ünlü daralması meydana gelmiştir” (Kara, 2012: 43).

Ar. *hayâl*> TM. *hıyal* (139/38) ‘hayal’

Ar. *ma'nâ*> TM. *manı* (153/12) ‘anlam’

1.1.3.1.2.3.2. a> u

“Bazı alınma kelimelerde dudak ve geniz ünsüzlerin tersiyle ünlü yuvarlaklaşması meydana gelmiştir”. (Kara, 2012: 44). Bu durum Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerde de görülmektedir:

ET. *yabaş, yavaş, yawaş*> TM. *yuvaş* (178/1) ‘yavaş’

Ar. *makâm*> TM. *mukam* (183/26) ‘ezgi, beste’

1.1.3.1.2.3.3. e> i

Eski Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerde bulunan “e” ünlüleri, Türkmen Türkçesinde ünlü daralmasıyla “i”ye dönüşmüştür: (Gök, 2020: 46).

ET. *keñ*> TM. *giñ* (143/2) ‘geniş, büyük’

ET. *el*> TM. *il* (164/40) ‘halk’

ET. *tez*> TM. *tiz* (170/44) ‘çabuk’

1.1.3.1.2.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

1.1.3.1.2.4.1. u> a

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerdeki dar ünlüler, Türkmen Türkçesinde genişlemiştir: (Kara, 2012: 50).

DLT. *boldu*> TM. *palta* (159/41) ‘balta’

ET. *boguz*> TM. *bogaz* (171/13) ‘boğaz’

DLT. *toksun*> TM. *togsan* (154/1) ‘doksan’

ET. *tutuş*> TM. *tutaş*- (149/6) ‘tutuşmak, yanmak’

1.1.3.1.2.4.2. u> o

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerdeki “u” ünlüsü, Türkmen Türkçesinde genişleyerek “o”ya dönüşmüştür: (Kara, 2012: 51).

Ar. *hurmet*> TM. *hormat* (152/) ‘hürmet, saygı’

Far. *tuhm*> TM. *tohum* (196/23) ‘tohum’

ET. *yokaru*> TM. *yokarı* (153/2) ‘yukarı, yüksek’

1.1.3.1.2.4.3. ü> ö

“ü” ile “ö” değişmesi, çok nadir olarak alınma sözcüklerde görülmektedir: (Kara, 2012: 51).

Ar. *hükmen*> TM. *hökman* (177/31) ‘hükmen’

1.1.3.1.2.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

1.1.3.1.2.5.1. u> ı

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerde “u” ünlüleri Türkmen Türkçesinde düzleşerek “ı” olmuştur: (Kara, 2012: 50).

DLT. *altun*> TM. *altın* (146/1) ‘altın’

DLT. *satguçı*> TM. *satıcı* (141/14) ‘satıcı’

ET. *ulug*> TM. *ulı* (167/4) ‘büyük’

ET. *yokaru*> TM. *yokarı* (153/2) ‘yukarı, yüksek’

1.1.3.1.2.5.2. ü> i

İkinci hecede bulunan Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerdeki “ü” ünlüsü, Türkmen Türkçesinde düzleşerek “i”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 52).

ET. *berü*> TM. *bäri* (175/36) ‘beri’

DLT. *erük*> TM. *erik* (187/35) ‘kaysı’

DLT. *eşük*> TM. *eşik* (148/37) ‘elbise’

DLT. *köprüg*> TM. *köpri* (182/23) ‘köprü’

1.1.3.1.2.6. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

1.1.3.1.2.6.1. ä> ö

“ä” ile “ö” değişmesi, çok nadir olarak karşımıza çıkmaktadır: (Gök, 2020: 48).

ET. *sävgülüğ*> TM. *söygüli* (188/39) ‘sevgili’

1.1.3.1.2.6.2. e> ö

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerde “e” ünlüleri Türkmen Türkçesinde “ö”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 44-45).

ET. *eb*> TM. *öy* (189/33) ‘ev’

ET. *seb*-> TM. *söy*- (171/1) ‘sevmek’

DLT. *çevür*> TM. *çövür*- (170/1) ‘çevirmek’

1.1.3.1.2.6.3. i> ü

“Eski Türkçe dönemine ait bazı kelimelerde bulunan “i” ünlüleri, dudak ünsüzlerinin tesiriyle Türkmencede yuvarlaklaşarak “ü” olmuştur” (Kara, 2012: 48).

ET. *biñ*> TM. *müñ* (175/17) ‘bin’

ET. *tiz*-> TM. *düz*- (157/41) ‘düzmek’

1.1.3.1.3. Ünlü Düşmesi

1.1.3.1.3.1. “i” Düşmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerin sonuna ek getirildiğinde orta hecede bulunan “i” ünlüsü düşmektedir: (Kara, 2012: 53).

giyim+i+nde> *giyminde* (138/34) ‘elbisende, kıyafetinde’

yigit+el-t-di> *yigdeltdi* (161/38) ‘gençleştirdi’

1.1.3.1.3.2. “ı” Düşmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerin orta hecesinde bulunan “ı” ünlüsü ek getirildiğinde düşmektedir: (Kara, 2012: 53).

barış-ı> *barşı* (156/41) ‘gidişi’

daşarı+da> *daşarda* (181/21) ‘dışarıda’

agız+ını> *agzını* (134/3) ‘ağzını’

1.1.3.1.3.3. “u” Düşmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklere ek getirildiğinde orta hecedeki “u” ünlüsü düşmektedir: (Kara, 2012: 54).

durüş-u+ni> durşuni (132/15) ‘duruşunu’
oyun+ı> oynı (161/39) ‘oyunu’

1.1.3.1.3.4. “ü” Düşmesi

Eski Türkçe dönemine ait sözcüklerin orta hecesinde bulunan “ü” ünlüsü, Türkmen Türkçesinde sonuna ek getirilince düşmüştür: (Kara, 2012: 54).

göväün+ü+ni> güvününi (139/39) ‘gönlünü’

1.1.3.1.4. Ünlü Türemesi

Ünlü Türemesi, Türkmen Türkçesinde daha çok alınma sözcüklerde görülmektedir: (Kara, 2012: 55).

Ar. *kahr*> TM. *gahar* (193/10) ‘öfke, gazap’
 Far. *mihr*> TM. *māhir* (138/14) ‘şefkatli’
 Far. *şehr*> TM. *şāher* (150/5) ‘şehir’
 Far. *tuhm*> TM. *tohum* (196/23) ‘tohum’

1.1.3.2. Ünsüzlerde Gerçekleşen Ses Olayları

Ünsüzlerde de ünlüler gibi kendi içinde bir takım ses olayları gerçekleşmektedir. Ünsüzlerde belli başlı ses olayları şunlardır: Ünsüz değişmesi, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi, ünsüz göçüşmesi, sedalılaşıma ve benzeşmedir. Bunlarda kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

1.1.3.2.1. Ünsüz Değişmesi

“*Kelimeler, hayatları boyunca, ses bakımından hep aynı kalamazlar. Önce, konuşma dilinde kimi seslerin değiştikleri, sonra da bunların yazı diline geçtikleri görülür. Bu değişime, genel olarak, bir sesin, yerini kendi niteliğindeki başka bir sese bırakmasıyla olur. Lehçeleri ve ağızları farklılaştıran yönü de budur.*” (Ediskun, 1999: 76-77).

1.1.3.2.1.1. “b” Ünsüzü

1.1.3.2.1.1.1. b- > m- Değişmesi

“Eski Türkçede kelime başında bulunan bazı “b-”ler, Türkmencede geniz ünsüzlerinin (n, ñ) tesiriyle “m-”ye dönmüştür” (Kara, 2012: 56).

ET. *biñ* > TM. *müñ* (178/7) ‘bin’

ET. *ben* > TM. *men* (178/6) ‘ben’

1.1.3.2.1.1.2. b- > p- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerin başında bulunan “b-”ler, Türkmen Türkçesinde “p-”ye dönmüştür: (Kara, 2012: 56).

ET. *biçek/bıçak* > TM. *pıçak* (171/13) ‘bıçak’

1.1.3.2.1.1.3. -b- > -v- veya -b > -v Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerin ortasında ve sonunda bulunan “b”ler, Türkmen Türkçesinde “v”ye dönmüştür: (Kara, 2012: 57).

ET. *sub* > TM. *suv* (168/35) ‘su’

1.1.3.2.1.1.4. -b- > -y- veya -b > -y Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerin ortasında ve sonunda bulunan “b”ler, Türkiye Türkçesinde “v”ye dönüşürken Türkmen Türkçesinde ise “y”ye dönmüştür: (Kara, 2012: 57).

ET. *eb* > TM. *öy* (189/33) ‘ev’

ET. *seb* > TM. *söy* (171/1) ‘sevmek’

1.1.3.2.1.1.5. -b > -m Değişmesi

“Arapçadan alınan bir kelimenin sonunda bulunan “-b”, Türkmencede “-m”ye dönmüştür” (Kara, 2012: 57).

Ar. *lakab* > TM. *lakam* (174/5) ‘lâkap’

1.1.3.2.1.1.6. -b- > -p- veya b- > p- Değişmesi

Farsçadan alınan bazı sözcüklerin başında ve sonunda bulunan “b”ler, Türkmen Türkçesinde “p”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 57).

Far. *bûse*> TM. *posa* (164/2) ‘buse, öpücük’

Far. *çûbân*> TM. *çopan* (133/25) ‘çoban’

1.1.3.2.1.2. “c” Ünsüzü

1.1.3.2.1.2.1. -c > -ç Değişmesi

Türkmen Türkçesinde sözcük sonunda “c” ünsüzü bulunmadığından dolayı, Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerin sonundaki “c”ler, “ç”ye dönmüştür: (Kara, 2012: 59).

Ar. *ilâc*> TM. *alaç* (136/29) ‘ilaç, çare’

Far. *keç*> TM. *keç* (154/16) ‘aksi, ters, inatçı’

1.1.3.2.1.3. “ç” Ünsüzü

1.1.3.2.1.3.1. -ç > -c veya -ç- > -c- Değişmesi

“Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait bazı kelimelerin ortasında ve sonunda bulunan “ç”ler, Türkmencede “c”ye dönmüştür” (Kara, 2012: 59).

DLT. *satguç*> TM. *satıcı* (141/14) ‘satıcı’

DLT. *eçi*> TM. *ece* (164/8) ‘anne’

1.1.3.2.1.4. “d” Ünsüzü

1.1.3.2.1.4.1. d- > ç- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait “tolga-” fiili Türkmen Türkçesinde önce “dola-” fiiline, daha sonra “d” ünsüzü “ç”ye dönüşerek “çola-” olmuştur: (Kara, 2012: 60).

DLT. *tolga*-> TM. *dola*-‘dolamak, sarmak’> *çola*- (164/19) ‘sarmak, dolamak’

1.1.3.2.1.4.2. -d- > -y- veya -d > -y Değişmesi

“Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait bazı kelimelerin ortasında ve sonunda bulunan “d”ler, Türkmencede “y”ye dönmüştür” (Kara, 2012: 60).

DLT *bod*> TM. *boy* (153/11) ‘boy, insan boyu, uzunluk’

DLT. *adır*-> TM. *ayır*- (132/11) ‘ayırarak’

ET. *adak*> TM. *ayak* (135/38) ‘ayak’

1.1.3.2.1.4.3. -d > -t Değişmesi

Türkmen Türkçesinde sözcük sonunda “d” ünsüzü bulunmamaktadır. Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerin sonundaki “-d”ler, Türkmen Türkçesinde “-t”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 60).

Ar. *şâhid*> TM. *şayat* (181/11) ‘şahit’

Far. *bed*> TM. *bet* (171/33) ‘kötü, fena’

Far. *merd*> TM. *mert* (187/4) ‘mert’

1.1.3.2.1.4.4. -d- > -z- Değişmesi

Arapçadan alınan bazı sözcüklerdeki “d” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “z”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 60).

Ar. *hidmet*> TM. *hızmat* (143/29) ‘hizmet’

1.1.3.2.1.5. “f” Ünsüzü

1.1.3.2.1.5.1. f > p Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerdeki “f” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “p”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 61).

Ar. *vazîfe*> TM. *veziye* (150/5) ‘vazife, görev’

Ar. *sefer*> TM. *sapar* (159/5) ‘sefer’

Ar. *fa’ide*> TM. *peyda* (151/16) ‘fayda, yarar’

Far. *ferzend*> TM. *perzent* (175/2) ‘evlat, çocuk’

1.1.3.2.1.6. “g” Ünsüzü

1.1.3.2.1.6.1. -g- > -k- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait sözcüklerin ikinci hecesinde bulunan “g” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “k”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 62).

DLT. *külgü*> TM. *gülki* (182/9) ‘gülme, gülüş’

1.1.3.2.1.6.2. -g- > -v- Değişmesi

“Eski ve Orta Türkçe dönemine ait kelimelerin ortasında bulunan “g”ler, Türkmencede “v”ye dönüşmüştür” (Kara, 2012: 62).

DLT. *kagun*> TM. *gavun* (136/15) ‘kavun’

DLT. *kogşak*> TM. *govşak* (134/14) ‘gevşek, aciz’

1.1.3.2.1.7. “h” Ünsüzü

1.1.3.2.1.7.1. -h- > -g- Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerdeki “h” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde arka damak, sıızıcı “g”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 63).

Ar. *mashara*> TM. *masgara* (160/1) ‘rezil, maskara’

Far. *baht*> TM. *bagt* (147/39) ‘baht, saadet’

1.1.3.2.1.7.2. -h- > -k- Değişmesi

Arapçadan alınan bazı sözcüklerin ortasında bulunan “h” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “k”ye dönüştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 63).

Ar. *ahmak*> TM. *akmak* (178/38) ‘ahmak’

1.1.3.2.1.7.3. -h- > -y- Değişmesi

Arapça ve Farsçaya ait bazı sözcüklerdeki “h” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “y”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 63-64).

Far. *hâhiş*> TM. *hayış* (161/27) ‘istirham, rica, temenni’

Ar. *şâhid*> TM. *şayat* (181/11) ‘şahit’

1.1.3.2.1.8. “k” Ünsüzü

1.1.3.2.1.8.1. k- > g- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçeye ait bazı sözcüklerin başındaki “k”ler, Türkmen Türkçesinde “g”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 64).

DLT. *kılık*> TM. *gılık* (134/10) ‘huy, karakter’

DLT. *köni*> TM. *göni* (186/14) ‘doğru, düz’

Arapça ve Farsçaya ait bazı sözcüklerin başındaki “k” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “g”ye dönüştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 65).

Ar. *kal’a*> TM. *gala* (175/17) ‘kale’

Ar. *kahr*> TM. *gahar* (193/10) ‘öfke, gazap’

1.1.3.2.1.8.2. k- > h- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcük başındaki “k” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “h”ye dönüştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 65).

DLT. *kayu+sı*> TM. *haysı* (182/40) ‘hangi’

ET: *kani*> TM. *hanı* (165/2) ‘hani, nerede’

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin başında bulunan “k”ler, Türkmen Türkçesinde “h”ye dönüşmektedir: (Kara, 2012: 65).

Ar. *fakîr*> TM. *pahır* (155/14) ‘yoksul, fakir, biçare’

Ar. *fark*> TM. *parh* (170/8) ‘fark’

1.1.3.2.1.9. “l” Ünsüzü

1.1.3.2.1.9.1. -l- > -n- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerin ortasında bulunan “l” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “n”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 66).

DLT. *köñlek*> TM. *köyneke* (178/28) ‘gömlek’

ET: *köñül*> TM. *gövün* (145/1) ‘gönül’

1.1.3.2.1.10. “n” Ünsüzü

1.1.3.2.1.10.1. -n- > -ñ- Değişmesi

“Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı kelimelerde bulunan “n”ler, Türkmencede “ñ” olmuştur” (Kara, 2012: 66).

ET. *konşı*> TM. *goñşı* (149/37) ‘komşu’

1.1.3.2.1.10.2. n- > m- Değişmesi

Bazı alınma sözcüklerin başında bulunan “n” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “m”ye dönüştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 66).

Far. *nerd-bân*> TM. *merdivan* (139/32) ‘merdiven’

1.1.3.2.1.11. “ñ” Ünsüzü

1.1.3.2.1.11.1. -ñ > -v Değişmesi

Eski Türkçedeki sözcük ortasında bulunan “ñ” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde

“v”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 67).

ET: *könül*> TM. *gövün* (145/1) ‘gönül’

1.1.3.2.1.11.2. -ng > -ň Değişmesi

Farsçadan alınan sözcüklerin sonundaki “ng” ünsüzleri, Türkmen Türkçesinde “ň”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 67).

Far. *tufeng*> TM. *tüpeň* (192/39) ‘silah’

Far. *deng*> TM. *deň* (152/4) ‘denk, eşit’

1.1.3.2.1.12. “p” Ünsüzü

1.1.3.2.1.12.1. p- > b- Değişmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait sözcüklerin başındaki “p”ler, Türkmen Türkçesinde “b”ye dönüştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 67).

ET: *pışur*-> TM. *bişir*- (156/22) ‘pişirmek’

1.1.3.2.1.13. “t” Ünsüzü

1.1.3.2.1.13.1. t- > d- veya -t- > -d- Değişmesi

Türkçe kökenli bazı sözcüklerin başında ve ortasında bulunan “t” ünsüzleri, Türkmen Türkçesinde “d”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 68-69).

ET: *tag*> TM. *dag* (195/21) ‘dağ’

ET: *tokuz*> TM. *dokuz* (170/4) ‘dokuz’

ET: *küntüz*> TM. *gündiz* (165/6) ‘gündüz’

Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin ortasında bulunan “t” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “d” ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 69).

Ar. *iştihâ*> TM. *işdä* (149/3) ‘iştah’

Far. *hefte*> TM. *hepde* (157/17) ‘hafta’

1.1.3.2.1.14. “v” Ünsüzü

1.1.3.2.1.14.1. -v- > -g- Değişmesi

Arapçadan alınan bazı sözcüklerdeki “v” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde “g”ye dönüşmüştür: (Kara, 2012: 70).

Ar. *cevâb* > TM. *coğap* (133/1) ‘cevap’

1.1.3.2.2. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, sözcükte bir ünsüz sesin söylenmemesi olayıdır. Eski ve Orta Türkçe dönemindeki bazı sözcüklerdeki ünsüzler Türkmen Türkçesinde düştüğü görülmektedir. Bu duruma alıntı sözcüklerde de rastlamak mümkündür.

1.1.3.2.2.1. “-g-” Düşmesi

İç Seslerde “-g-” Düşmesi

“Eski ve Orta Türkçeye ait çok heceli kelimelerin ikinci hecesinin başındaki “g”ler, Türkmencede genellikle düşmüştür” (Kara, 2012: 76).

DLT. *satgaş* > TM. *sataş*- (188/29) ‘karşılaşmak, rast gelmek’

DLT. *satguçı* > TM. *satıcı* (141/14) ‘satıcı’

DLT. *tirsgek* > TM. *tirsek* (140/40) ‘dirsek’

Sözcük Sonunda “-g-” Düşmesi

“Eski ve Orta Türkçeye ait kelimelerin sonunda bulunan “g”ler, Türkmencede genellikle düşmüştür” (Kara, 2012: 76).

DLT. *elig* > TM. *elli* (174/4) ‘elli sayısı’

ET. *atlıg* > TM. *atlı* (192/21) ‘atlı, süvari’

ET. *ulug* > TM. *ulı* (167/4) ‘büyük’

1.1.3.2.2.2. “-k-” Düşmesi

“Eski Türkçe dönemine ait bir kelimenin ortasında bulunan kalın “-k-” düşmüştür” (Kara, 2012: 76).

ET. *kulkak* > TM. *gulak* (185/18) ‘kulak’

1.1.3.2.2.3. “r” Düşmesi

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerin ortasında bulunan “r” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde düşmüştür. (Kara, 2012: 76-77).

ET. *kurşa-* > TM. *guşa-* (141/5) ‘beline kuşak bağlamak’

1.1.3.2.2.4. “h” Düşmesi

Türkmen Türkçesinde Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin başında,

ortasında veya sonunda bulunan “h”ler düştüğü görülmektedir: (Kara, 2012: 77).

Ar. *bahs*> TM. *bäs* (193/9) ‘yarış, galibiyet, üstünlük’

Ar. *tahsîn*> TM. *täsin* (137/17) ‘ilginç, değişik, şaşırtıcı’

Ar. *Allah*> TM. *Alla*: (154/2) ‘Allah’

1.1.3.2.2.5. “-n” Düşmesi

Farsçadan alınan bazı sözcüklerin sonundaki “n” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde düşmüştür: (Kara, 2012: 77).

Far. *dûrbîn*> TM. *dürbi* (140/36) ‘durbün’

1.1.3.2.2.6. “-t” Düşmesi

Farsçadan alınan bazı sözcüklerin sonunda bulunan “t” ünsüzü, Türkmen Türkçesinde düşmüştür: (Kara, 2012: 77).

Far. *guft*> TM. *gep* (177/27) ‘laf, söz’

Far. *cuft*> TM. *cüp* (146/24) ‘çift’

1.1.3.2.3. Ünsüz Türemesi

Türkmen Türkçesinde Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin başında, ortasında veya sonunda ünsüz türemesi görülmektedir. Bu duruma, Eski ve Orta Türkçe dönemine ait sözcüklerde de rastlamak mümkündür.

1.1.3.2.3.1. “y-” Türemesi

“Bazı kelimelerin başında bulunan “y-”lerin türeme olup olmadığını tespit etmek aslında oldukça güçtür. Çünkü bir lehçede “y-”li olan kelimeler diğerinde “y-”siz olabilmektedir. Bu açıdan Türkmence kelimelerin bir kısmında, Eski ve Orta Türkçede olduğu gibi, “y-” bulunmaktadır” (Kara, 2012: 77-78).

Alttaki şablonda, Eski ve Orta Türkçe dönemine ait sözcüklerin iki lehçede karşılığı verilmiştir:

Eski ve Orta Türkçe	Türkmen Türkçesi	Türkiye Türkçesi
DLT. yılğın	TM. yılğın (167/1)	TT. ılğın
ET. yılğ	TM. yılı (157/16)	TT. ılık
DLT. yigren	TM. yigren- (156/10)	TT. igren-
ET. yigde	TM. igde (164/25)	TT. igde

1.1.3.2.3.2. “v” Türemesi

Farsçadan alınan bazı sözcüklerde uzun “û” ünlüsünün tesiriyle “v” türemesi meydana gelmiştir: (Kara, 2012: 78).

Far. *ârzû* > TM. *arzu* (159/17) ‘arzu, istek’

1.1.3.2.3.3. “y” Türemesi

Türkmen Türkçesinde Arapça ve Farsçadan alınan bazı sözcüklerin başında, ortasında veya sonunda “y” türemesi görülmüştür. (Kara, 2012: 78).

Far. *gedâ* > TM. *geday* (187/20) ‘fakir, yoksul; dilenci’

1.1.3.2.4. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi, bir sözcükte bulunan tek ünsüzün yanına aynı ünsüzün gelmesi durumuna denilmektedir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de çok nadiren görülmektedir. (Kara, 2012: 79).

DLT. *elig* > TM. *elli* (174/4) ‘elli sayısı’

ET. *karı* > TM. *garrı* (166/41) ‘yaşlı, ihtiyar’

1.1.3.2.5. Ünsüz Korunması

Eski ve Orta Türkçe dönemine ait bazı sözcüklerde zamanla bir takım değişimler görülmüştür. Söz konusu değişimler her lehçede farklıdır. Bazı lehçede değişime uğrarken bazıları da eski biçimlerini korumuştur.

1.1.3.2.5.1. “bol-” Fiilinde “b-”nin Düşmeyip Korunması

“*bol- “olmak” fiilinin klâsik Türkmencede hem bol- hem de ol- şekli bulunmaktadır. Ancak günümüz Türkmencesinde bu fiilin yalnız bol- biçimi kullanılmaktadır.*” (Kara, 2012: 59).

bolar (184/18) ‘olur’

boldı (162/21) ‘oldu’

boldular (135/2) ‘oldular’

1.1.3.2.5.2. Sözcük Başındaki “b-”lerin “v-”ye Dönmeyip Korunması

Eski ve Orta Türkçeye ait bazı sözcük başındaki “b-”ler, Türkiye Türkçesinde “v”ye dönüşürken, Türkmen Türkçesinde “b”ler korunmuştur: (Kara, 2012: 58).

ET. *bar*-> TM. *bar*- (143/11) ‘varmak, ulaşmak, gitmek’

ET. *ber*-> TM. *ber*- (142/1) ‘vermek’

1.1.3.2.5.3. Türkçe Sözcüklerde “ç”lerin Korunması

Eski ve Orta Türkçeye ait bazı sözcüklerin başında, ortasında veya sonunda bulunan “ç”ler, Türkmen Türkçesinde korunmuştur: (Kara, 2012: 59-60).

ET. *kılıç*> TM. *gılıç* (196/4) ‘kılıç’

ET. *öçür*-> TM. *öçür*- (144/36) ‘söndürmek’

ET. *savçı*> TM. *savçı* (169/10) ‘elçi, dünürcü’

1.1.3.2.5.4. Türkçe Sözcüklerde “k”lerin Korunması

“Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait bazı kelimelerin başında bulunan “k-”ler Türkmencede korunmuştur” (Kara, 2012: 65).

DLT. *kak*-> TM. *kak*- (135/8) ‘hafifçe vurmak’

ET. *kiyik*> TM. *keyik* (186/20) ‘ceylan’

ET. *kişi*> TM. *kişi* (156/38) ‘kişi, kimse’

1.1.3.2.5.5. Türkçe Sözcüklerde “t”lerin Korunması

Eski ve Orta Türkçeye ait bazı sözcüklerin başında bulunan “t”ler, Türkmen Türkçesinde korunmuştur: (Kara, 2012: 69).

ET. *tap*-> TM. *tap*-(186/12) ‘bulmak’

ET. *tayak*> TM. *tayak* (137/25) ‘değnek, sopa, asa’

1.1.3.2.6. Ünsüzlerin Göçüşmesi

Bir sözcük içerisinde birbirini izleyen iki ünsüzün yer değiştirmesi, ünsüz göçüşmesi denilmektedir. Türkmen Türkçesinde ünsüz göçüşmesine, “Seslerin Yeriniñ

Çalışırılmagı veya Metafeza” olarak adlandırılmaktadır. (Tazegül, 2020: 48).

Ar. *la'net*> TM. *nâlet* (167/14) ‘lânet, kargış’

ET. *yigirmi*> TM. *yigrimi* (163/40) ‘yirmi’

1.1.3.2.7. Sedalılaşıma

Türkiye Türkçesinde, ünsüzlerin sedalılaşımasına “ötümlüleşme” olarak adlandırılmaktadır. “Ötümsüz ünsüzlerin boğumlanması sırasında ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi ve bu ünsüzlerin çeşitli seslik nedenlerle ses yolunu genişleterek eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmelerine ötümlüleşme adı verilmektedir” (Karaca, 2016: 370).

Sedalılaşıma, *ç, f, h, s, ş, p, t* ünsüzlerinin boğumlanma açısından karşıt ünsüzlere dönüşmesidir. Türkmen Türkçesinde sedalılaşıma “Açıklaşma” denilmektedir. (Tazegül, 2020: 42).

Ar. *ilâc*> TM. *alaç* (136/29) ‘ilaç, çare’

DLT. *eçi*> TM. *ece* (164/8) ‘anne’

DLT. *satguçı*> TM. *satıcı* (141/14) ‘satıcı’

1.1.3.2.8. Benzeşme

“Türkmencedeki benzeşme örneklerinin birçoğu konuşma sırasında ortaya çıkmaktadır. Yazıda görülen benzeşmeler de bulunmakla birlikte bunların sayısı azdır. Eğer söyleyişte yaygın olan benzeşmelerin tamamı yazıya yansımış olsaydı, bugün Türkmence, Türkiye Türkçesine çok daha uzak bir lehçe hâline gelebilirdi. Nitekim söyleyişte ortaya çıkan bu benzeşmelerden dolayı Türkmence konuşan bir kimsenin söylediklerini anlamak, yazılı metne göre çok daha zordur.” (Kara, 2012: 70-71). Türkmen Türkçesinde ünsüzlerin benzeşmesine “Uygunlaşma” şeklinde adlandırmaktadır. (Tazegül, 2020: 46).

1.1.3.2.8.1. -mb- > -mm- Benzeşmesi

Türkmen Türkçesinde bu benzeşme türü, daha çok söyleyişte bulunmaktadır. Yazıya geçtiği örneklerine de rastlamak mümkündür. (Kara, 2012: 71).

Far. *anbâr*> TM: *ambar*> *ammar* (175/38) ‘ambar’

1.1.3.2.8.2. -nb- > -mm- Benzeşmesi

“-nb- > -mm-” benzeşmesi hem yazıda hem de söyleyişte çok az rastlanılmaktadır:

(Tazegül, 2020: 47).

Ar. minbar> TM. *memmer* (143/9) ‘minber’

1.1.3.2.8.3. -ňğ- > -ňň- Benzeşmesi

Türkmen Türkçesinde bu benzeşme, yazıda ve söyleyişte görülmektedir: (Kara, 2012: 72).

saňňilda-> *saňňilda-* (155/9) ‘sandıramak’

1.1.3.2.8.4. -sd- > -ss- Benzeşmesi

Türkmen Türkçesinde daha çok söyleyişte görülen bu benzeşme, yazıda örneği azdır: (Kara, 2012: 72).

Ar. *tasdik*> TM. *tassık* (142/15) ‘tasdik etmek’

1.1.3.2.8.5. -st- > -ss- Benzeşmesi

Türkmen Türkçesinde bu benzeşme daha yaygın kullanılmaktadır. Türkçe kökenli sözcüklerin yanı sıra alıntı sözcüklerde de görülmektedir: (Kara, 2012: 72).

asta> *assa* (132/16) ‘Yavaş’

Far. *haste*> TM. *hassa* (165/36) ‘hasta’

ET. *yastuk*> TM. *yassık* (159/6) ‘yastık’

1.1.3.2.8.6. -ym- > -mm- Benzeşmesi

“Arapçadan alınan bir kelimede bu benzeşmeye rastlanmıştır” (Kara, 2012: 74).

Ar. *kiymet*> TM. *gymmat* (141/3) ‘Kıymetli, değerli; pahalı’

1.2. ŞEKİL BİLGİSİ

1.2.1. Sözcük Türetimi

Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de sözcük türetimi, sözcüğün kök veya gövdelerine yapım ekleri getirilerek yapılmaktadır. Sözcük türetimi belli başlı kurallar çerçevesinde gelişmektedir. Türkmen Türkçesinde sözcük yapımında kullanılan ekler, “Söz yasayıcı goşulmalar” şeklinde adlandırılmaktadır. (Baycanov ve Petcikova, 2014: 55; Çalığışu, 2020: 5).

“Türemiş kelime, yapım eklerinden herhangi birini veya birkaçını alarak genişlemiş ve yeni anlamlar kazanmış kelimelerdir.” (Kara, 2012: 81). Sözcük türetimi genel itibari ile dört başlık altında değerlendirilmektedir: “1. Addan ad türetimi”, “2. Addan fiil türetimi”, “3. Fiilden ad türetimi”, “4. Fiilden fiil türetimi”dir.

1.2.1.1. Addan Ad Türetimi

1.2.1.1.1. +çA

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır. Genellikle küçültme ifade etmektedir: (Kara, 2012: 81; Yıldırım, 2017: 53).

Olar topar bohup çiksalar-da aerovakzalıň önündäki meýdança gelip, cın dagan yalı boldular. (134/43) ‘Onlar kalabalık halinde dışarı çıkmış olsalar da terminalin önüne geldiğinde birden bire farklı yönlere dağıldılar.’

–Öňki aydışımız yalı, biz-ä toýy tüzeçe tutmakçı bolandırı, guda –diýip, ol dik duran yerinden seslendi. (174/30) –“Daha önce söylediğimiz gibi biz düğünü modern yapmayı istiyoruz, dünür” deyip oturduğu yerden seslendi.’

1.2.1.1.2. +cA

Sıfatlara gelerek bunlardan kalıcı isimler türetmektedir. Genellikle eşitlik, benzerlik, karşılaştırma fonksiyonlarında kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 81; Yıldırım, 2017: 53).

Ol märekan arasında öne süyşe-süyşe ahırı görse, bir garrıca adam şapbat yalı kitap satıp otur, adam barı kitap alcak bolup, itinişip dur. (138/2) ‘O, büyük uğraşlarla kalabalığın ortasına ulaştı, bir baktı ki, bir ihtiyar adam, eli kadar küçücük kitap satıyor.’

Yöne öni ak fartuklı inçesagt sarıca gız velin henizem restoranı mermer basgançaklarının üstünde mecmesini yeñsesine tutup, añalıp dur. (182/11) ‘Fakat beyaz önlüklü, zayıf ve sarışın kız hâlâ restoranın mermer basamakları üzerinde elindeki tabağı arkasında tutup öylece duruyordu.’

1.2.1.1.3. +cagaz

“-cagaz” ekinin sadece kalın ünlülü şekli bulunmaktadır. Bu yüzden uyuma girmez ve ince ünlü kelimelere de kalın şekli eklenir. Ünsüz uyumuna da girmez. İşlek olarak kullanılan bu ek; küçültme, sevgi ve acıma ifade eden kelimeler türetir” (Kara, 2012: 82).

Uçcak guşcagaz yalı gollarını galgadıp ovsundı. (132/24) ‘Uçmaya çalışan kuşun kanatlarını açması gibi kollarını açtı.’

Ol gocanıñ döşünü yapıp duran çal sakgalını geñ görüp seretdi, ol gorkubrak elcagazını uzatdı. (133/2) ‘Ona ihtiyarın göğsünü kapatan uzun beyaz sakalı ilginç geldi. O korkarak elini sakalına doğru uzattı.’

Duruber bakalı, yukayürek gızcagaz! (185/4) ‘Dur bakalım, yufka yürekli kızcağız.’

1.2.1.1.4. +cAk

Küçültme ve sevgi ifade ederek, sıfatlardan kalıcı adlar türetmektedir. İşlek olarak kullanılmamaktadır. Sonu “k” ünsüzüyle biten sözcüklere “+cAk” eki getirildiğinde “k” ünsüzü düşmektedir. (Kara, 2012: 82; Yıldırım, 2017: 55). Ayrıca tespit edilen örneklerde (sanı, yılı) sözcük sonundaki dar ünlünün de düşürüldüğü görülmektedir:

Kentlevüginde yañıca peyda bolan dört sancak dişcagazını görkezip yışardı. (132/22) ‘Ağzında yeni oluşmaya başlayan dört tane dişini göstererek gülümsedi.’

–*Agam, alıñ, iyiñ, inha, yulcak kotlet!* (187/18) –Ağabey, alın ve yiyin. İşte, sıcak bir köfte!’

1.2.1.1.5. +cAñ

Fazla işlek olmayan bu ek adlardan sıfat yapmaktadır. Ekin başındaki ünsüz her zaman tonlu olup ünsüz uyumuna uymamaktadır yani ekin tonsuzlarla biten sözcüklere eklenen “ç”li şekli bulunmamaktadır. Bir karakterde, mizaçta aşırılık, fazlasıyla bulunma bildirmektedir: (Kara, 2012: 82; Yıldırım, 2017: 56).

Señ eliñden tutup, çeper hövesceñlige meñ gızımı hem yazıñ, gızımıñ bilbil yalı sesi bardır diyyäni şu günki yalı yadımda. (171/19) ‘Senin elinden tutarak: “Konservatuara benim kızımı da kabul edin, kızımın bülbül gibi sesi var” diyerek kapı kapı dolaştığı da aklımda.’

1.2.1.1.6. +cIk/ +cUk

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır. Sevgi, küçültme, boyutta, hacimde, miktarda azlık ve eksiklik ifade etmektedir. Sonu “k” ünsüzü ile biten sözcüklere eklenince ekin önündeki “k” ünsüzü düşmektedir: (Söyegov vd., 2000: 107; Kara, 2012: 82; Yıldırım, 2017: 55).

Çagacık özüne lak atılanına begendi. (132/22) ‘Çocuk da, birisinin kendisi ile konuşmak istediğini görünce sevindi.’

İndi oğlan oglancık däl. (163/40) ‘Eşekgülü da artık çocuk değil.’

Meniñ grupbamdaki çagalarıñ arasında Cerencik diyen bir çepiksice eycecik gız bar. (170/20) ‘Benim grubumdaki çocukların arasında Ceren adlı tatlı bir kız var.’

–*Bir kotletcik getirseñ bolar.* (184/18) ‘–Bana bir köftecik getirsen yeter.’

Bazı tek heceli sözcüklerin ardından geldiğinde sözcük ve ek arasına “a, e, sa, se” seslerinin geldiği görülmektedir: (Söyegov vd., 2000: 107).

Aktelpek aga GUM-ıñ dürbi satılyan bölümünde işleyän yaşacık gız bilen üm bilen kınçılıksız düşünişdi. (140/36) ‘Aktelpek ağabey GUM’un dürbün satılan bölümünde çalışan genç kızla el işaretiyle zorlanmadan anlaşabildi.’

1.2.1.1.7. +ÇI

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır. Genellikle iş ve meslek adları yapmaktadır. Mehmet Kara ve Hüseyin Yıldırım, “+çI” ekinin yuvarlak ünlülü ve “c”li şekilleri bulunmadığını ifade edilmektedir. (2012: 83; 2017: 58). Fakat ekin “yazıcı” (yazar) (Baskakov vd., 1968: 807; Tekin vd., 1995: 685) gibi kalıplaşmış bazı yapılarda “c”li şekilleri de bulunmaktadır:

Satıcı gız yığırıp, başını yaykadı-da, pulı alıp kassa tarap ılgadı. (141/14) ‘Satıcı kız gülümseyip kafasını sallayarak parayı alıp kasaya koştı.’

Nobatçı ayal Aktelpek aganın sözüne düşünmese-de, nāme arz edyānini derrev aňladı. (139/24) ‘Bayan güvenlik görevlisi, Aktelpek ağabeyi anlamamışsa da, şikâyetinin ne olduğunu hemen anladı.’

Yeke bir student dāl-de, *boksçı* Mırat boldı. (169/33) ‘Yalnız bir öğrenci değil de boksör Murat oldu.’

Coram Gerek, meni ekzamenlerimi tabşıran badıma Pövrüzäniň pioner lagerleriniň birine *terbiyeçi* edip iberdiler. (170/18) ‘Sevgili arkadaşım Gerek, sınavlarımın bitmesiyle beni Pövrize’nin Pioner tatil köyüne öğretmen olarak gönderdiler.’

Troktorçı boldı. (162/21) ‘Traktör sürücüsü oldu.’

Çanagıñ başında yaňı dızını epen atbaşçılar agızları nanlı aňkarıp galdılar. (189/31) ‘Sofranın başına yeni oturan atlı yiğitler ağızlarında ekmek donakaldılar.’

1.2.1.1.8. +çIIIk/ +çUIIk

“+çI” ve “+IIk” ekinin birleşmesiyle oluşan bu ek, iş, uğraşı ve meslek adları türetir. Söyleyişte dar yuvarlak biçimleri bulunuyorsa da yazıda az görülmektedir: (Buran ve Alkaya, 2013: 140; Tazegül, 2020: 51).

Soňra “Şahsı bähbitli iş” diyenini çızıp, “cemgiyetçilik bähbitli” diyip düzetdi-de, Nazarı şo bada poçta yolladı... (158/30) ‘Sonra “Ailevi mesele” diyerek kullandığı cümlesini çizip, “Toplunun yararına” şeklinde düzetti. Nazar’ı hemen postaneye gönderdi...’

–*Bu nä biduzgünçilik?* Kim sizi bu taya goyberdi?(184/30) ‘–Bu ne

cüret, seni bu tarafa kim oturttu?’

1.2.1.1.9. +dAş

Ünsüz uyumuna girmediği için “t”li şekilleri bulunmamaktadır. Türkmen Türkçesinde daha işlek kullanılmaktadır. Birleştiği sözcüğe ortaklık, eşitlik, yakınlık ve beraberlik anlamları katmaktadır: (Kara, 2012: 83; Yıldırım, 2017: 62).

Egni gızıl ketenili, saçı guşaglığına yetip yatan dayav gız gapı bilen boydaş bolup dur. (159/22) ‘Üzerinde kırmızı elbise, uzun saçlı, iri yapılı, uzunca bir kız karşısında duruyordu.’

–*Näme diysene, atam, beydip garındaş gözlenyän dälidir.* (145/13)
‘–Ne diyeceğim dede, bu şekilde akraba aranmaz.’

Eyesi bilen yürekdeş gopyan baytal canaver Övezmirat aganñ gamçını galdıranına mähetdel, ızında inçe tozan galdırıp, şol bada alaňdan aşdı... (192/5) ‘Sahibi ile aynı şeyleri hisseden zavallı hayvan, Övezmirat ağabeyin kamçı vurmasını beklemeden arkasında bembeyaz toz bulutu bırakıp bir anda gözden kayboldu.’

Amangül ece Ecegızı süytdeş doganınıñ yokdugını oňat bilyärdi. (160/20) ‘Amangül ana Ecekız’ın öz kardeşinin olmadığını iyi biliyordu.’

Gulluk vezipesi bilen bu kiçicik şähre komandirovka gelen Şalı işini gutarıp, ertir Aşgabada gaytmazından ozal şu agşam dostunñka barıp, onuñ bilen çay başında söhbetdeş bolmagı yüregine düvüpdü. (150/5)
‘Görev icabı bu küçük şehire geçici olarak gelen Şalı işini bitirip sabah Aşkabat’a dönmeden önce bu akşam dostunun evine gidip onunla çay içip sohbet etmek istedi.’

1.2.1.1.10. +IAk

İnsanın veya diğer canlıların belli bir organın normalinden daha büyük olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Fazla işlek olmayan bu ek, aşırılık dışında sözcüğe benzerlik, küçüklük anlamları da katmaktadır: (Kara, 2012: 84-85; Yıldırım, 2017: 71; Tazegül, 2020: 52).

Garınlak yigit gepde utulanını bilse-de bilmedik bolup, gocanıñ putyovkasınıñ yüzüne seredip oturşına seslendi: –Baltik deňziniñ

boyundadır... bolup görüpdim... Acap yerlerdir... (133/40) ‘Göbekli genç, lafta geride kalmışsa da, yine umursamamışçasına ihtiyarın belgelerine bakarak konuşmaya devam etti: –Baltık Denizi’nin yanındadır... Gitmiştim bir kere... Çok güzel yerdir...’

1.2.1.1.11. +IAy

“İsimlere gelerek zarf ve sıfatlar türetir. İşlek değildir.” (Tazegül, 2020: 52).

*Onsoň barmak бүкүп obanıň ähli gızlarını **birlay** sanap çıkardı. (159/12) ‘Sonra da köyün bütün kızlarını baştan aşağıya parmaklarıyla sayardı.’*

1.2.1.1.12. +II/ +IU

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ek, adlara gelerek sıfat türetir. Eklendiği sözcüğe bağlı olarak yuvarlak uyumuna girmektedir. Ülke, şehir veya bir bölgenin adına eklendiğinde, o yere mensup olma anlamları katmaktadır: (Söyegov vd., 2000: 26; Kara, 2012: 85; Yıldırım, 2017: 67-69).

*Ak telpekli, eli **tayaklı** yaşulını görmediňizmi? (137/24) ‘Beyaz telpekli, eli asalı ihtiyarı gördünüz mü?’*

*Orta yaşlarındaki yüzi **mähirli** zenan allaniçigsi bolup ızına gañrıldı. (138/18) ‘Orta yaşlardaki yüzü sevimli bayan şaşırarak arkasına baktı.’*

*–Ayal bolanı bilenem, barı meñzeş däl, käsiniň eli **tagamlı** bolyar. (150/23) ‘–Kadınların hepsi aynı değil, bazılarının eli lezzetli oluyor.’*

*–**Maslahatlı** biçilen don gısga bolmaz, aydıp otırıň. (178/32) ‘–Danışılarak kesilen cübbe kısa olmaz, çekinmeden söyleyiniz.’*

*İň mılayım, **medeniyetli** diyip yören ofitsiantkasınıň birden özgerişine hayran galdı:*

–Aytsana gız, kim ol, saňa näme diydi? (182/42) ‘En sessiz, en sakın garson kızın birdenbire bu şekilde değişmesine şaşırdı.

–Söylesene kız, kim o, sana ne dedi?’

*Başga birnäçeleri **buysançlı** gızlık döwri bilen hoşlaşmalı bolcakdigi üçin aglayardı. (188/24) ‘Çoğu kız da eğlenceli çocukluğuna veda ettiği için ağlıyordu.’*

*Öyüň töwergine çökerilen **bezegli** diýeler **turarlı** görüldi. Hemmäniň **gaharlı** göreçleri Küýki hana dikildi. (189/36) ‘Evin karşısında oturan develer yerinden kalkacak gibi oldu. Herkes sinirlenerek Küyki Han’a baktı.’*

1.2.1.1.13. +Ilk/ +IUK

Türkmen Türkçesinde işlek olan ektir. Sözcüğe çokluk anlamı katmaktadır. İş ve meslek adları türetmektedir: (Söyegov vd., 2000: 26-27; Kara, 2012: 85; Yıldırım, 2017: 69-71).

*Ol elini kisesine sokup, yene **şaylık** okladı-da, ätlecek boldı, yene öňki yagday gaytalandı. (139/16) ‘O, tekrar cebinden bozuk para çıkartıp attı. Sonra bir daha geçmeye çalıştı ama yine değişen bir şey olmadı.*

*“Oglumız **satlık** gız gerek däl” diyyä diy... (177/30) “Oğlumuz, satılık kız istemiyorum” diyor de...*

*Sähel **bövşeňlik** tapsam, sen barada yoldaşlarıma gürrüň bererdim. (186/12) ‘Ne zaman bir ferahlık yüreğimi kaplasa seni yoldaşlarıma anlatırdım’*

*Yene bir yumuş, olam şu yerde, Meskevde yegenim bolmalı, Goşunda **gulluk** edyär. (136/13) ‘Yine bir ricam olacak: Meskev’de yeğenim var, burada askerlik yapıyor.’*

1.2.1.1.14. +(I)ncI/ +(U)ncI

Sıra sayı sıfatları yapmaktadır. Ekin yalnız düz ünlülü şekilleri bulunmaktadır. Türkmen Türkçesinde herhangi bir tarih söylenirken sıra sayısı kullanıldığından dolayı bu ek, sıkça karşılaşılmaktadır: : (Söyegov vd., 2000: 131; Kara, 2012: 86; Buran ve Alkaya, 2013: 140).

*İkimiz **dokuzuncı** klasa çenli bir partadacık oturıpdık. (170/4) ‘İkimiz dokuzuncu sınıfa kadar bir sırada oturduk.’*

*Men yetmiş yaşadım, **ilkinçi** sapar ayagımı yerden üzyärin... (133/6)*

‘Ben yetmiş yaşıma geldim, ilk defa ayağım yerden kesildi.’

Ol üçüncü gezek daş çıkıp traktorıñ sesine diñ saldı. (159/3) ‘O üçüncü defa dışarı çıkıp traktörün sesini dinledi.’

Yedinci çaga eşek yatağda doruldı. (161/27) ‘Yedinci çocuğu ahırda dünyaya geldi.’

1.2.1.1.15. +rak/ +rāk

Bir şeyin tadının, renginin veya durumunun normaline göre daha az olduğunu bildiren sözcükler türetmektedir. Türkmen Türkçesinde bu ek, işlek olarak kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 86; Buran ve Alkaya, 2013: 140).

*Sen indi mendenem özüñe has **golayrak** cora tapdñ, olam Miratdı. (170/8) ‘Sen artık benden daha yakın arkadaş bulmuştun kendine, o da Murat’tı.’*

*Bir ädimdenem **inlirāk** çeki yalı zatlar yeriñ aşagından çıkıp gelyärdi-de, merdivan bolup, adamları aşak-yokarık alıp gidip durdı. (139/31) ‘Bir adımdan daha geniş yerden çıkan yap yassı demirler merdivenlere dönüşerek insanları yukarı ve aşağıya götürüyordu.’*

*Gedemlik gursun, dommarılıp, “Ağşam **öterāk** geçäyipdirin, bağışla Cennet!” diymäge derek, gaytam onı özüme yalbartcak bolýan. (156/27) ‘Ah şu bendeki inat var ya... ‘Akşam sana haksız yere kızdım özür dilerim Cennet!’ demem gerekirken, tam tersine o benden özür dilesin istedim.’*

*Şalı bilen Şamıradıñ otuz yıldanam **govrak** mundan ozal okopda dörän dostlugı yıl geldikçe yitileşyär. (149/40) ‘Şalı ile Şamırat’ın yaklaşık otuz yıl önce savaşta başlayan arkadaşlığı gittikçe yakınlaştı.’*

1.2.1.1.16. +sIz/ +sUz

“Ekin yuvarlak şekli, sadece yuvarlak ünlülü tek heceli kelimelere gelmektedir. Diğer durumlarda düz şekilleri kullanılır. İşlek olan bu ek, olumsuz manalı sıfatlar yapar...” (Kara, 2012: 86).

*Ol **maksatsız** gezmeledi. (135/5) ‘O öylesine dolaştı, durdu.’*

*Men başımı çararın arman... şu **atasız** dogulcak çaga haypım gelyär. (166/11) ‘Ben başımın çaresine bakarım. Fakat...*

Babasız büyüyecek çocuğa üzülyorum’

*Az salım höküim süren dımyşlykdan soň, ahır çopan **ısgınsız** seslendi:*

–Näme, başga halaşyany barmıka otükiniň?! (179/13) ‘Biraz sessizlik hâkim oldu, en sonunda çoban sessizliği bozarak güçsüz bir biçimde seslendi:

–Başka sevdiği mi var seninkinin?’

*Zal müdiri haysıdır bir **sabırsız** klient giziň gövne degendir çak etdi.* (182/40) ‘Restoran şefi, sabırsız bir müşteri bu kızı kızdırmıştır diye düşündü.’

1.2.1.1.17. +dar

Farsça kökenli bir ektir. Sözcüğe sahiplik anlamı katmaktadır. Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ek, “+II” eki ile aynı işlevde kullanılmaktadır: (Esenmedova, 2010: 76; Buran ve Alkaya, 2013: 140).

*Öz duygusını daşına çıkarmak ol dövrüň adaty bolmadık hem bolsa, Annagül duygusını ecesi bilen paylaşypdı, yigit hem öz kakasını **habardar** edipdi.* (188/35) ‘Duygularını paylaşmak, o devrin âdeti değilse de Annagül duygularını annesiyle paylaşmıştı, evleneceği yiğit de kendi babasıyla konuşmuştu.’

***Inamdar** dostlaryň iki sanısını tap-da, uyaň şolaryň sırtına mündür.* (193/28) ‘En yakın iki arkadaşını bul ve kız kardeşini onlarla gönder.’

1.2.1.1.18. +hana

Farsça kökenli bu ek, bir nesnenin ya da kimsenin bulunduğu veya bir işin yapıldığı yeri bildiren isimler türetmektedir: (Yıldırım, 2017: 79).

*Ertir yene turdum-da, işden ozal **çayhana** yetişmek üçin yumlukdım...* (157/43) ‘Sabah kalkar kalkmaz işten önce yemekhaneye koştum...’

*Dostlar tirkeşip, **mihmanhana** geldi.* (151/34) ‘İki arkadaş birlikte misafirhaneye geldiler.’

1.2.1.1.19. +Istan/ +Ustan

Farsça kökenli bu ek, yer adı bildiren sözcükler türetmektedir: (Kara, 2012: 84; Yıldırım, 2017: 80).

Türkmenistana äkiderin. Özem göni “Ceyhuna” elterin. (186/13)

‘[Sizi] Türkmenistan’a götüreceğim. Bir de doğruca Ceyhun’a gideriz.’

1.2.1.1.20. +Kär

Farsça kökenli bir ektir. Türkmen Türkçesinde genellikle bir mesleği, sanatı, faaliyeti icra eden kişileri gösteren adları veya sıfatları türetmektedir: (Kara, 2012: 84; Yıldırım, 2017: 80).

Bu mahal velin, onuň gözüne bu yöne bir pürencek däl-di, ulı bir penakär bolup göründi. (163/33) ‘Şimdi ise bu örtü, onun gözüne bir parça bez olarak değil de, onu koruyan bir kalkan gibi görünüyordu’

1.2.1.1.21. +zat

Farsça kökenli bir ektir. Adlara gelerek soyut adlar türetmektedir. Fazla işlek değildir: (Yıldırım, 2017: 84).

“Yöne arman adamzada ömür gısga berlipdir” diyip gıynanardı.

(164/13) “Fakat ne yazık ki insan ömrü kısa” diye üzülürdü.

Sözcük Başında Kullanılan Addan Ad Türeten Ekler

“Uzun yıllar komşu olarak yaşadığı Fars kültürünün etkisiyle bir takım Farsça ekler Türkmen Türkçesinde kullanılmaktadır. Bu ekler kullanıldıkları kelimelerle birlikte alınmıştır. Sonradan analogi yoluyla Türkçe kelimelere de eklenmeye başlanmıştır”. (Tazegül, 2020: 53).

1.2.1.1.22. bi+

Farsça kökenli bir ektir. Sözcüğe olumsuz anlam katmaktadır. Türkmen Türkçesindeki “+sız/ +siz” ekleri ile aynı görevde kullanılmaktadır: (Tazegül, 2020: 53).

–Bu nä **biduzgünçilik**? Kim sizi bu taya goyberdi? (184/30) ‘–Bu ne cüret, seni bu tarafa kim oturttu?’

Yene-de gocanı bitncalık etmezlige çalışdı, bukcany gaytarıp uzatdı:

(137/3) ‘Yine de ihtiyarın canını sıkamak istemedi, zarfı geri verdi.’

*Şu gılıklar onu köp zatdan **binesip** edipdi.* (134/12) ‘Bu huyu, ona çok şey kaybettirmişti.’

*Lenini görmegiñem sähedi, **bisähedi** bolyarmıka?* (142/16) ‘Lenin’i ziyaret etmenin zamanı mı olur, ben zamansız mı geldim?’

*Gör, adamıñ **bigayratlıgını** diysene, yene gice özüm barıp, ol aşıñ yarısını içdim, sovasa-da bal yalı eken.* (157/14) ‘İnsan ne kadar inat ederse etsin, her şey boşuna, akşam yine dayanamadım kalktım o yemeğin yarısını yedim. Soğuk olsa da bal gibiydi.’

*Obanıñ başıtelpeklisi, **biçüre** garrını agaç ata atarıp, caylamaga alıp gitdiler.* (166/41) ‘Köyün ihtiyarlarından biri öncülük edip çaresiz anayı tabuta koyup mezarlığın yolunu tuttular.’

*Ol kâbir yiğitler yalı müzzermedem, **bivepelıkda** seni ayplacak bolup azara-da galıp durmadı.* (169/26) ‘O, bazı yiğitler gibi ağlayıp sızlayıp seni vefasızlıkla suçlamaya da çalışmadı.’

*Ol-a bir goyun yalı yuvaş adam, gızınıñ satılyanlığından **bihabar** bolaymagı-da ähtimal.* (178/1) ‘O, koyun gibi saf birisi, kızının satıldığından haberi bile yoktur.’

1.2.1.1.23. na+

Farsça kökenli bu ek, Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Olumsuz ad türetmektedir: (Tazegül, 2020: 54).

*–Menä tanaycagam däl, **näteñet** bolayıpsıñ, nireden çıkdıñ?..* (135/28) ‘Ben seni tanımamışım çok değişmişsin, nasıl buldun beni?...’

*Ol heniz sıyahata başlamankalar bu planınıñ bozulcagını **näbilsin**...* (137/13) ‘O nereden bilebilirdi ki, daha geziye çıkmadan bu planların değişeceğini...’

*Beyleki gızlar yalı “Maña sataşcak **nätüysli** adamka?” diyip, gara gayga galıbam oturanokdı.* (188/29) ‘Diğer kızlar gibi “Evleneceğim kişi nasıl birisidir acaba?” diye dertlenmiyordu bile.’

*–Vay, can iller, nädeyin, bir **namut** munuñ yüregini çişiripdir...* (177/12) ‘–Vah, Allah’ım ne yapayım, bir namert bunu çok kızdırmış...’

*Ecesi gıgırıp, **nadaralık** etdi.* (177/14) ‘Annesi bağırarak sinir krizi geçirdi.’

*Ol elmıdama bir zatdan **nürazı** bolanda ya-da gaharı gelende şeyderdi.* (190/10) ‘O ne zaman bir şeyden rahatsız olsa veya sinirlense bu hareketi yapardı.’

1.2.1.2. Addan Fiil Türetimi

1.2.1.2.1. +A-

Ad köklü sözcüklere gelerek olma ve yapma anlamı ifade eden fiiller türetmektedir. Fazla işlek değildir: (Kara, 2012: 87; Yıldırım, 2017: 111-113).

*Emma samolyot yokarı galdığıça, onuñ ganatlarınıñ astında süyşüp baryan çal bulutlar goyalıp **ugradı.*** (132/7) ‘Fakat uçak yukarı doğru çıktıkça onun kanatlarının altında kayan beyaz bulutlar, yoğunlaşmaya başladı.’

*Goca olar bilen iki ellöp görüşüp çıkdı-da, töre geçip **ornaşdı.*** (173/23) ‘İhtiyar iki elini de uzatarak onlarla selamlaştıktan sonra başköşeye geçip oturdu.’

*Men yetmiş **yaşadım,** ilkinci sapar ayagımı yerden üzyärin...* (133/6) ‘Ben yetmiş yaşıma geldim, ilk defa ayağım yerden kesildi.’

1.2.1.2.2. +Al-

“İsimlere, sıfatlara ve zarflara eklenerek geçişsiz fiiller türetir.” (Clark, 1998: 528).

*Onda-da nă işlemek iñ işeññir oğlanlarıñ arasında ilki şonuñ adı **agzaldı.*** (162/22) ‘Ama ne çalışmak! En iyi traktör sürücülerinin başında onun ismi gelirdi.’

*Yöne şol garaşılan vagt golayladığıça onuñ kecebesi **daralyardı.*** (188/40) ‘Fakat beklenen an yaklaştıkça onun içi daralıyordu.’

*Şäheriñ köçelerinde örçeleşik **köpelip** ugrapdı.* (183/20) ‘Şehrin sokaklarında hareketlilik çoğalmıştı.’

*Olar özüne yakınlaştığıça gocanıñ gözleriniñ hanası **ulaldı.*** (146/26) ‘Onlar ihtiyara yanaştıkça ihtiyarın gözbebeği büyüyordu.’

1.2.1.2.3. +Ar-

Fazla işlek olmayan bu ek, adlara gelerek geçişsiz fiiller türetmektedir: (Kara, 2012: 87; Tazegül, 2020: 57).

Amangül ece bu vakanı ilden gizlecek bolup, nâçe can etse-de, başarmadı. (165/13) ‘Amangül ana bu sırrı milletten ne kadar saklamaya çalışsa da başaramadı.’

Agtık yadına düşerdi, “Huday yol berse, yıl alşan bada Eşekgulu canı öyersem, taze yıl şu günler sallançak üvräymegimem ähtimal” diyip, gövün yüvürderdi. (159/9) ‘Torunları olmasını istiyordu, “İnşallah, önümüzdeki sene Eşekgulu’yı evlendirirsem, bir sene sonra beşikte çocuk sallayabilirim” deyip hayallere dalıyordu.’

Dostlar maslahatı birikdirip, çetki rayonlarıñ birine tarap yola düşenlerinde, daññ düybi yañı agarıpdı. (158/33) ‘Arkadaşlar kendi arasında plan yapıp yakınlarındaki ilçeye doğru hareket ettiklerinde sabah güneşi yeni görünmeye başlamıştı.’

–Sen, sokudaşı, bu zatlara arrığıñı gınama –diyip gözlerini alardıp seretdi. (196/41) “Sen bunlara kafanı yorma” diyerek ters ters baktı.

1.2.1.2.4. +cAr-

“Olma ifade eden geçişsiz fiiller türetir. Fazla işlek değildir” (Kara, 2012: 87).

Soñ yigidiñ öñküdenem ep-esli öñe çıkan garnına, yagcarıp duran dodaklarına seredip, onuñ keypiniñ sazlığını añlanından soñ soradı: –Bu nire? (141/34) ‘Sonra yiğidin öncekinden de daha şişmiş olan göbeğine ve gülümseyen yüzüne bakarak keyfinin yerinde olduğunu anladı. Sonra sordu: –Burası neresi ki?’

Unaş içip oturanların duluk-çekgeleri, gözleriniñ ovası çıgcarıp, nurana övüşgin alyardı. (149/7) ‘Erişte yiyenlerin yanakları, gözleri kıpkırmızı olmuş etrafı aydınlatıyordu.’

1.2.1.2.5. +cIrA-

Adlara gelerek olma ifade eden fiiller türetir. Fazla işlek değildir: (Kara, 2012: 87; Tazegül, 2020: 58).

*Är-ayal, iki kiři gicäniň içinde sıñsıraklaşyp, arkaňız haltalı gapımdan geleňizde, bu pikir kelläňize gelmedimi? diyip **hayalcıratmazmı?*** (178/15) ‘Karı koca, ikiniz gecenin geç saatinde gelip kızı isterken bunu düşünmediniz mi? diyerek, sıkıştırmaz mı?’

1.2.1.2.6. +dA-

“Yansımaya isimlere gelerek bunlara ait hareketi bildiren fiiller türetir.” (Tazegül, 2020: 52).

*Yaşı ellä ser uran, nurana ayal yaşmagıň aşagından **hüňürdäp** geldi.* (190/18) ‘Yaşı elli civarındaki nur yüzlü bu kadın, örtüsünün altından homurdanarak geldi.’

*Son “Pravleniyäniň kararı”, “Pravleniyäniň kararı” diyip, yavaşça **pışırdadı.*** (134/17) ‘Sonra “Yönetimin emri mi?”, “Yönetimin emri mi?” diyerek yavaşça fısıldadı.’

1.2.1.2.7. +gA-

Fazla işlek olmayan bu ek, ünsüz uyumuna girmemektedir. Adlardan geçişli kılış fiilleri türetmektedir: (Beşen Delice, 2010: 37; Gök, 2020: 68).

*Olar eyyäm ulaglarının yanında yaşmagıň aşagından Küyki hana **gargap** durdular.* (191/25) ‘Onlar çoktan develerinin yanında Küyki’ye beddua edip duruyorlardı.’

1.2.1.2.8. +gAr-/ +kAr-

Fazla işlek olmayan bu ek, adlardan olma bildiren fiiller türetmektedir. (Yıldırım, 2017: 120-121). Türkmen Türkçesi’nin yanı sıra bazı Türk lehçelerinde de kullanılmaktadır:

*Ol bu sözleri gaytaladığıçada, gözünüň önünde çopan **özgerip** baryan yalı görüldi, onu özünden akıllı saydı.* (178/36) ‘O, bu atasözünü tekrarladıkça gözünün önünde oturan çoban değişmeye başladı, onun kendinden daha akıllı olduğuna kanaat getirdi.’

–Äl, bolsa-da, tüveleme, Mayagözeliň unaş etmäge ökdedigini, garnım gerñelen yalı bolup gitdem velin, içip gidip oturun –diyip, Şalı örme

tor köynegin içinde böven yalı **tuñkarıp** duran garıncığını sıpap goyberdi. (150/16) ‘–Maşallah, Mayagözel erişte pişirmeyi iyi biliyor. Karnım doysa da yine yemek isteyorum deyip Şalı ince gömleğinin altındaki şişen göbeğini tuttu.

*Pälvan aganın maslahatına garaşıp, şol bir agzına **añkarıp** oturan çopan tey-ahır çıdamadı: –Geple-dä, yaşulı, näme maslahat? (179/6) ‘Pehlivan ağabeyin danışacağı konuyu dinlemek için ağzı açık bekleyen çoban dayanamayıp en sonunda: –Söyler misin, ihtiyar, ne danışacaksın?’*

1.2.1.2.9. +(I)k-

“İsimlerden geçişsiz fiiller türetir Fazla işlek değildir.” (Kara, 2012: 88).

*Dostlar maslahatı **birikdirip**, çetki rayonların birine tarap yola düşenlerinde, daññ düybi yañı agarıpdi. (158/33) ‘Arkadaşlar kendi arasında plan yapıp yakınlarındaki ilçeye doğru hareket ettiklerinde sabah güneşi yeni görünmeye başlamıştı.’*

1.2.1.2.10. +IldA-

“Genelde yansıma sözcüklere gelerek fiiller türetir”. (Beşen Delice, 2010: 37).

*Çal baytalını **mutdıldadıp**, atbaşçılarını önünü çekip gelyän Övezmirat aganın ölçerip-döküp halıs beynisi çışıpdi. (191/31) ‘Gri atını yavaşlatıp atlıların önünde giden Övezmirat ağabeyin olanları düşünmekten beyni şişmişti.’*

*Gahardan yaña **saññıldap** duran Küyki hanı itiberip, kepbesine salıp, daşından gulp urdular. (193/19) ‘Sinirden titreyen Küyki Han’ı iterek odasına sokup üzerine kilit vurdular.’*

*Ol eli bilen gursagını tutup, **hıkgıldap** yere yazıldı. (197/4) ‘O, eliyle göğsünü tutarak yere yığıldı.’*

1.2.1.2.11. +IrdA- / +UrdA-

“+(I)rdA/+(U)rdA eki de ses yansımali sözcüklere gelerek o sesi çıkarma anlamında geçişsiz fiiller türetir.” (Beşen Delice, 2010: 37).

*Ulı ak telpegini güne **lovurdadıp**, çäkmeniniñ sınırlarını galgadıp*

baryan yaşulıñ bolşuna geñirgendi. (143/10) ‘Büyük beyaz telpeğini güneşe parılatıp cübbesini rüzgârın etkisiyle sallayarak gelen ihtiyarı görünce şaşırdı.’

Onuñ lummurdap yatan derya bakıp duran pencireleri bardır. (186/16) ‘Onun dalgalanıp duran nehre bakan pencereleri vardır.’

Soñ “Pravleniyäniñ kararı”, “Pravleniyäniñ kararı” diyip, yuvaşca pışırdadı. (134/17) ‘Sonra “Yönetimin emri mi?”, “Yönetimin emri mi?” diyerek yavaşça fısıldadı.’

Maşın diyip muña aydaysañ, siltänogam, takırdanogam, sodalık bilen alıp baryar... (139/42) ‘Araba dediğin böyle olacak gürültüsüz yavaşça götürüyor...’

1.2.1.2.12. +KIr- / +KUr-

Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek, ses yansımali köklerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir: (Korkmaz, 2014: 176; Yıldırım, 2017: 121).

Dilsiz-agızsız dag silini sovmalı diyseñ, eline tüykürüp, şo bada ugracak yigitlerdi. (196/6) ‘Dağdan gelen seli durdurun desen sorgusuz sualsiz haydi diyerek gidecek yiğitlerdi.’

1.2.1.2.13. +I-

Fazla işlek olmayan bu ek, sıfatlardan “olma” bildiren fiiller türetmektedir: (Kara, 2012: 88; Korkmaz, 2014: 176).

Kremlin hovlusınıñ içinde boyunları gızıl galstuklı pionerler öz mugallımlarınıñ daşına egrilip, Sar’ Puşka hem sar’ Kolokol barada onuñ gürrüñini diñleyärdiler. (145/37) ‘Kremlin avlusunun içinde boyunlarında kırmızı boyunbağı ile pionerler öğretmenlerinin etrafında dizilmiş, Sar’ Puşka ve Sar’ Kolokol hakkında konuşuyorlardı.’

1.2.1.2.14. +IA-

“+IA-” eki, addan ad türeten eklerin en işlek olanıdır. Eski Türkçeden beri hiç değişmeden kullanılmaktadır. Eklendiği adların anlamı ile ilgili yapma ve olma bildiren geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir: (Tazegül, 2020: 59; Gök, 2020: 69).

Aktelpek aga GUM-ıñ dürbi satılyan bölümünde işleyän yaşacak gız bilen üm bilen kınçılıksız düşünişdi. (140/36) ‘Aktelpek ağabey GUM’un dürbün satılan bölümünde çalışan genç kızla el işaretiyle zorlanmadan anlaşabildi.’

*Özüniñ ilki Moskva gelip düşen günü gızlar bilen Lenini görmäge gidişlerini, onda-da görüp bilmän gaydıp, ertesi gara dañdandan nobata durandıklarını **yatladi**. (136/24) ‘Kendisinin daha önce Moskova’ya geldiği zaman kızlarla Lenin’i görmeye gittiklerini ve onu göremeden geri döndüklerini sonra sabahleyin tekrar sıraya durup da göremediklerini hatırladı.’*

*Aktelpek aga Ogulla tapar övrüldi-de onı öz yanına çağırıp, aladalarını aytmaga **başladı**. (136/9) ‘Aktelpek ağabey, Ogulla’ya döndü ve onu kendine doğru çekerek derdini anlatmaya başladı.’*

*Şonda ol bu gözden erkelere pınhan bolan bir sırı **añladı**. (163/3) ‘O an erkelere güven olmayacağını anlamıştı.’*

*Bolyar, cora can, Gerek! Men gızmalık edip, öte geçen bolsam, saña belli zatları gaytalap, başını agırdan bolsam, **bagışla**. (172/15) ‘Neyse, değerli arkadaşım Gerek! Ben fazla abartıp aynı şeyi birçok kez tekrarlayıp seni üzdüysem özür dilerim.’*

1.2.1.2.15. +lAn-

“+lA-n- şeklinde oluşturulan bu birleşik ek, Türkmen Türkçesinde oldukça işlek ekler arasındadır. Genelde oluş bildiren geçişsiz fiiller türetir.” (Beşen Delice, 2010: 41).

*Senem haniñ daş çıkanından **peydalanıp**, yaydana-yaydana seslendi: –Çopan, bir maslahat bar-la. (178/25) ‘Senem Han’ın dışarı çıkmasını fırsat bilip çekinerek de olsa ona söyledi: –Çoban, sana bir şey danışmak istiyorum.’*

*Ol soňkı vagtlarda pikire batanda, hernä gelin hakkında **oylanardi**. (159/8) ‘O, son zamanlarda kurduğu hayallerde oğluna alacağı gelini düşünüyordu.’*

*Aktelpek aganıñ soňkı soran adamları hem onı **kanagatlandırıp***

bilmedi. (144/3) ‘Aktelpek ağabey daha sonra birkaç kişiye daha sorduysa da verilen cevaplardan memnun kalmadı.’

*Hava, Senem han diyeniň şeyle ayaldır, ol sıpayı yerinde sıpayıdır, cını **atlanan** mahalam, onuň önünde döv dursun.* (178/18) ‘Evet, Senem Han’ın iyi yönü de var kötü yönü de. Sinirlendiği zaman onun karşısında kimse duramaz.’

–*Hä, näme boldı? –diyip, yigitleriň ikisi birden **seslendi.*** (194/33)
 ‘–“Yaa, ne oldu ki?” diyerek yiğitlerin ikincisi şaşırarak sordu.’

1.2.1.2.16. +IAş-

“*Türkmen Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi oldukça işlek olan bu birleşik ek, +IA isimden fiil ve -ş fiilden fiil yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Genelde oluş bildiren geçişsiz fiiller türetir. Bu ek, türettiği fiile fiilin konusu olan işin bir süreç sonucu gerçekleştiği anlamını da katmaktadır.*” (Beşen Delice, 2010: 41).

*Aktelpek aganın kimdir biri bilen gürleşesi geldi, içki duygusunu **paylaşası** geldi.* (132/11) ‘Aktelpek ağabey, birileri ile sohbet edip içindeki dertleri paylaşmak istedi.’

*Şol vagtam svetofor çalşyp, eyyäm ploşadıň içine **aralaşan** goca sansız maşınlarıň arasınada galı. (143/12)* ‘O an ışıkların yanmasıyla kavşağın ortasındaki ihtiyar, sayısız arabanın arasında kaldı.’

***Hoşlaşanda** onuň yaňagından taylı gezek agşadı.* (162/1)
 ‘Vedalaştığında onun yanaklarından birçok defa öptü.’

–*Düşünseňiz mende günä yok... “ZAGS-a baralı, **nikalaşalı**” diysem... –diyip, Ecegız yene bir zatlar aytmak istedi. Amangül ece aytdırmadı.* (163/22) ‘–Hâlimden anlarsanız, benim bir suçum yok... “Nikâh dairesine gidelim, nikâh yaptıralım dediğimde...” diye, Ecekız yine bir şeyler anlatmak istedi fakat Amangül ana lafını kesti.’

*Emma Amangül ecäniň halınıň **agırlaşmagı**, yığı-yığıdan yürek agırsı tutup, özünden gitmegi Ecegızı bu pikirden el götertdi.* (166/24)
 ‘Fakat Amangül ananın durumunun kötüleşmesi, kalbinin sürekli sıkışması ve bayılması Ecekız’ı bu niyetinden vazgeçirdi.’

*Gelnalıcı has **golaylaşdı.*** (188/5) ‘Gelin alayı epey yaklaştı.’

1.2.1.2.17. +lAt-

“+lAt- eki isimden fiil yapan +lA- ekinin fiilden fiil yapan -t- ettirgenlik eki ile genişletilmesiyle oluşmuş birleşik ektir. Bir işin, hareketin veya oluşun dışarıdan etken bir güç tarafından yaptırılmasını bildiren fiiller türetir.” (Gök, 2020: 71) “+lAt” eki, Türkmen Türkçesinde işlek değildir:

“Yeri, muni nädip tapcak diysene” –diyip, içini **gepletdi**. (137/1)

“Haydi, bunu nasıl bulacaksın şimdi” diyerek içinden fısıldadı.

Aktelpek aga diňe onuň “adres, adres” diyyänini eşitdi-de, elini agzına tutup **zovlatdı**. (148/30) ‘Aktelpek ağabey onun sadece “Adres, adres” dediğini duydu. Sonra o, yüksek sesle cevap verdi.’

1.2.1.2.18. +rA-

“İşlek olmayan bir ektir. Görevi, ismin taşıdığı anlama dayalı hareketleri ifade eden fiiller türetmektir” (Kara, 2012: 89). Fazla işlek değildir:

–A gız, saňa ne döw urdı? **dälirediňmi?** (182/34) ‘–Ay kız, seni cin mi çarptı, delirdin mi?’

1.2.1.2.19. +(I)rgA-/ +(U)rgA-

Tek heceli adlardan ve sıfatlardan geçişsiz fiiller türetilmektedir. Oluşturduğu sözcük bir hareketi veya davranışı tasvir etmektedir: (Yıldırım, 2017: 123).

Agıtcagını goltugına alıp, düypde bir-birine gışlışıpcık yatan batıl bilen agıgıniň pışırdısına **diňşirgendi**. (180/20) ‘Birbirine sarılarak oturan ihtiyar ile torununun konuşmalarını dinliyordu’

Ulı ak telpegini güne lovurdadıp, çäkmeniniň sınırlarını galgadıp baryan yaşulıniň bolşuna **geňirgendi**. (143/10) ‘Büyük beyaz telpeğini güneşe parıldatıp cübbesini rüzgârın etkisiyle sallayarak gelen ihtiyarı görünce şaşırdı.’

Garınlak yigit **gatırғанmadı**. (142/29) ‘Göbekli genç [ihtiyarın söylediklerine] alınmadı.’

Ol **boyurganyan** yalı göründi. (156/9) ‘O mağlup olmuş gibi göründü.’

1.2.1.2.20. +sIrA-

“ET döneminden günümüze kadar kullanılmış olan bu ek, Türkmen Türkçesinin kendi grubundaki lehçelerin edebî dilinde görülmezken Özbek Türkçesinde +sirâşeklinde sadece ince sıradan ünlülü şekliyle kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde bu ekin sadece ağızlarda kullanıldığı Silifke ağzındaki çığsire- “ekmek için kokmak, bozulmaya başlamak”, eysire- “dinlenme zamanı gelmek”, Muğla ağzında koçsıra- “dişi koyun erkeği ile çiftleşmek” fiillerine bakılarak söylenebilir.” (Beşen Delice, 2010: 42).

Yigit beyle bolayaram öytmedi, gaytam gülüp, has vâşisiredi:
–Yogsam nâme, Tâzegül seň kirzevoy ädigiñe aşık bolsunmı?! (176/14)
‘Yiğit hala işin ciddiyetini anlamayıp tam tersine dalga geçercesine: –Yoksa ne, Tazegül senin çizmene mi âşık oldu?’

Är-ayal, iki kişi gicäniň içinde sñsıraklaşp, arkañız haltalı gapımdan geleñizde, bu pikir kelläñize gelmedimi? diyip hayalcıratmazmı?
(178/15) ‘Karı koca, ikiniz gecenin geç saatinde gelip kızı isterken bunu düşünmediniz mi? diyerek, sıkıştırmaz mı?’

1.2.1.3. Fiilden Ad Türetimi

1.2.1.3.1. -A

İşlek olmayan bu ek, birkaç sözcük ile sınırlanmaktadır. Türkmen Türkçesinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de görülmektedir: (Uygur, 2011: 4; Kara, 2012: 89-90; Korkmaz, 2014: 143)

Aktelpek aga donuniň goltuk cübüsinden yegeniniň adresi yazılan bukcanı çıkaranda Ogullanıň öňki aladası goşalandı. (136/41) ‘Aktelpek ağabey, cübbesinin cebinden yeğeninin adresi yazılı olan zarfı çıkardığı zaman Ogulla’nın derdi daha da arttı.’

Sebäbi o gürrüň meň yarama duz berdi. (158/9) ‘Çünkü o konuşma benim yarama tuz basmış gibi oldu.’

1.2.1.3.2. -AC

“Fiilin gösterdiği hareketle ilgili nesne isimleri türetir... Ekin sonunda bulunan

“ç” ünsüzü, iki ünlü arasında sedalılaşılarak “c”ye döner.” (Kara, 2012: 90).

Ol göreçlerin önünde özüne yer tapmadık Nazar Nazarlıyeviç ulla diyersin, egninden basılan yalı aşak çökdi. (152/8) ‘Bakışlar karşısında kaçacak delik bulamayan Nazar Nazalıyeviç sanki üzerinde bir yük varmış gibi çökmüştü.’

1.2.1.3.3. -AgAn

“Fiilin gösterdiği hareketin sürekliliğini ifade eden sıfatlar türetir” (Kara, 2012: 90). Türkmen Türkçesinde fazla işlek değildir:

Aktelpek aga goñşusınıñ yataganlığını halamayanlığı üçinmi ya-da onuñ sorag berşini ulumsı görenligi üçinmi, gısgacık, sovuk-sala cogap gaytardı: (133/21) ‘Aktelpek ağabey, komşu koltuktaki gencin uyumasını sevmediği için mi yoksa onun soru sorma tarzını beğenmediğinden mi, kısa cevap verdi.’

1.2.1.3.4. -Ak

“Bu ek de eskiden beri işlek olan ve bir çok misalleri bulunan bir ektir. Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı, yapılanı; o hareketin yapıldığı yeri, âleti; o hareketle yapılan şeyi; hasılı fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılar... Bazı misallerin Eski Türkçede -gak, -gek’li olması bu ekin eskiden -gak, -gek şeklinde olduğunu, Batı Türkçesine geçerken ek başındaki g ve g’nin düştüğünü hatıra getirmektedir.” (Ergin, 2009: 188). Bu ek, Türkmen Türkçesinde fazla işlek değildir:

—Oñarmansınız, yigitler, onarmansınız, bu çatak iş bolupdır —diyip başını yaykadı. (194/29) ‘—İyi olmamış yiğitler, yanlış bir şey yapmışsınız. Bu epey karmaşık bir mesele oldu diyerek başını salladı.’

Sebäbi, duşmanlar tutan yolundan döndercek bolup, onuñ bogazına pıçak goyanlarında-da yan bermändir. (171/12) ‘Çünkü düşmanları söylediklerini yaptırmaya çalışarak onun boğazına bıçak dayamışlar fakat yine de onu iradesinden vazgeçirememişler.’

Agşam garañkı gatlışanda ellerini ovkalap, gapıdan giren üç adam eyyäm eşiklerini çalşırınıp, saçak başına geçipdiler, hersiniñ elinde bir kaşık çemçe — kelle çakışdırıp, unaş içyördiler. (148/36) ‘Akşam karanlık

çöktüğünde ellerini ovuşturarak kapıdan içeriye giren üç adam hemen üzerlerini değiştirip, sofranın başına oturdular. Elllerinde kaşık, başlarını eğmiş erişte yiyorlardı.’

Bu sapar velin, govşak damrından tutdular. (134/13) ‘Fakat bu sefer onu zayıf noktasından vurdu.’

1.2.1.3.5. -(A)lgA

“-(A)lgA” eki Türkmen Türkçesinde fiil kök ve gövdelerinden yer adları türetmektedir. Bu ek, normal işlekliktedir: (Yıldırım, 2017: 87)

Yer astı ötelgäniň ähli çıkalgalarına barıp geldi tapmadı. (137/19)
‘Alt geçidin bütün çıkışlarına baktı fakat bulamadı.’

Aktelpek aga divarları sırça, ayagınıň aşagı ovadan daş ötelge bilen ep-esli yöredi. (138/41) ‘Aktelpek ağabey duvarları mermer, ayağının altındaki taşlara kadar süslenmiş geçidin içinde biraz yürüdü.’

1.2.1.3.6. -cA

Fiillere gelerek soyut ve somut adlar türetmektedir. Türkmen Türkçesinde fazla işlek değildir: (Kara, 2012: 91).

Sende beyle düşüncäniň nireden galanını bilemok, yöne ol cogabıñı soň-soňlaram öz yanımdan makullardım. (170/32) ‘Senin böyle düşünmene neyin sebep olduğunu bilmiyordum ama düşündükçe sana katılır ve kendimce onaylardım.’

Bukcaň daşında adresem yok. (167/30) ‘Zarfin üstünde adres de yok.’

Ahırı ol başını yaykap, gulagı ağır adama layık bolmadık yagdayda yuvaşca dillendi: (194/27) ‘O sonunda başını sallayarak sağır insanlara has olmayan bir şekilde kısık sesle fısıldadı.’

1.2.1.3.7. -ç

Fiillere gelerek soyut anlamlı adlar türetmektedir. Yaygın olarak kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 91; Yıldırım, 2017: 90).

Gaytam, buysançlı ylgırıp, goltugından yegeniniň suratını çıkarıp,

töveregindäkilere görkezişdirip ugradı. (147/32) ‘Tam tersine, gururla cebinden fotoğrafı çıkarıp yanındaki insanlara göstermeye başladı.’

*Yöne bir hayukdan soň “şeydip, ayrılışdınız oturıberdiňizmi?” diyende onuň yüzündäki kinäniň yerini **gınanç** eyeländigi göründi. (156/16) “Böyle sebepsiz şeylerden dolayı mı ayrıldınız yani?” dediğinde onun yüzündeki kızgınlığın yerine bir pişmanlık hissi doğmuştu.’*

1.2.1.3.8. -g

Fiilin ifade ettiği hareketle ilgili adlar ve sıfatlar türeten bu ek, Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılmamaktadır: (Kara, 2012: 91; Yıldırım, 2017: 91).

*Öyüň töveregine çökerilen **bezegli** düyeler turarlı göründi. (189/36) ‘Evin karşısında oturan develer yerinden kalkacak gibi oldu.’*

*Ol gayınından pınhan **sorag-ideg** edip, Eşekgüliniň şäherde işe giren yeriniň adresini tapdı. (165/39) ‘O kaynanasından sürekli sorup Eşekgüli’nin şehirde çalıştığı yerin adresini aldı.’*

1.2.1.3.9. -gI

Fiillere gelerek soyut ve somut adlar türetmektedir. Bu ekin ünlüsü her zaman düzdür ve dudak uyumuna girmemektedir. Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 92; Yıldırım, 2017: 93).

*–Men Lenini görmeli, **salgı** ber, nädip barmalı! (142/1) ‘–Benim Lenin’i görmem gerekiyor, nasıl gidebilirim gösterir misin?’*

*Ecegız başına pürencek atılmagy, onuň **basgılanan** namusınıň önüne perdelänem bolsa, yüregindäki hasrat yüküni yeňletmedi. (163/36) ‘Ecekız’ın başına örtülen yazması onun ayaklar altında kalacak olan namusunu kurtarmışsa da kalbindeki endişeyi hafifletmedi.’*

*Gözniň alnında ovuncak dişli **bıçgı** bilen ayaklarını kesenlerinde, avusına çıdaman, telim yola özünden gidipdi. (187/2) ‘Gözünün önünde bacaklarını testereyle kestiklerinde acıya dayanamadı ve birkaç defa bayıldı ama hiç ağlamadı.’*

1.2.1.3.10. -gIn/ -gUn

“Genellikle tek heceli fiillere gelmektedir. İşlek bir ektir. Fiilin gösterdiği hareketle ilgili özelliğin, herhangi bir varlıkta fazlaca bulunduğunu ifade eden isin ve sıfatlar yapar” (Kara, 2012: 92).

Unaş içip oturanların duluk-çekgeleri, gözleriniñ ovası çıgcarıp, nurana övüşgin alyardı. (149/7) ‘Erişte yiyenlerin yanakları, gözleri kıpkırmızı olmuş etrafı aydınlatıyordu.

Bu habar parahat asmanda top atılan yalı, sarsgın bilen gümmürdöp gitdi. (189/26) ‘Bu sözcük, gökyüzüne sıkılan kurşun gibi etrafta yankılandı.’

1.2.1.3.11. -(I)m/ +(U)m

Fiillere gelerek somut ve soyut adlar türetmektedir. Yarı işlek olarak kullanılmaktadır: (Yıldırım, 2017: 103).

“Onsoñam, nâbilcek, yokarı bilimi bar. Tabşırılan işe hôtde gelyär, erbet diyip adı çıkanok...” diyip oylandı-da öz-özünü köşeşdirdi. (153/2) “Nerden bilebilir ki, iyi eğitimli, söylenilen görevi sorumlukla yapıyor, bugüne kadar kötü bir yönü görülmedi...” diye düşünüp kendini rahatlattı.

Men bu zatları pikirlendigimçe, seniñ Miratdan beyle basım yüz dönderip bilendigiñe inanasım gelenok... (170/15) ‘Ben bunları düşündükçe, senin Murat’tan bu kadar çabuk vazgeçtiğine inanamıyorum...’

Şonda seniñ yazan bir sözlemiñi mugallım ulı yıgnakda okap beripdi. (172/2) ‘Senin o kompozisyonunu öğretmenimiz çok beğenmişti ve bir konferansta okumuştı’

Asmanıñ yüzünü ilki sap-sarı tot gapladı, salım geçmänkä-de harasat gopdı. (172/33) ‘Gökyüzünü ilk önce sapsarı toz kapladı, çok geçmeden de afet başladı.’

Aşırım-aşırım şovlap inende, tamlarıñ üstüniñ şiferini goparıp zıñaysam diyyardı. (172/35) ‘Şiddetli rüzgâr binanın üzerindeki çatıyı koparıp atacağım der gibiydi.’

1.2.1.3.12. -mA

Türkmen Türkçesinde birkaç işlevi bulunan bu ek, fiilden kalıcı ad türeten ektir: (Kara, 2012: 94; Yıldırım, 2017: 106).

Onuň Ogulladan ayrılıp ätlän ädimi, başdan geçirme boldı. (137/38)
'Onun Ogulla'dan ayrıldığından beri attığı her adım, aklından çıkmayacak bir olaydı.'

–Äl, bolsa-da, tüveleme, Mayagözeliň unaş etmäge ökdedigini, garnım gerňelen yalı bolup gitdem velin, içip gidip oturun –diyip, Şalı örme tor köynegiň içinde böwen yalı tıňkarıp duran garıncığını sıpap goyberdi. (150/16) '–Maşallah, Mayagözel erişte pişirmeyi iyi biliyor. Karnım doysa da yine yemek isteyorum deyip Şalı ince gömleğinin altındaki şişen göbeğini tuttu.'

Magaziniň gatığına-da gövniüm yetmän, yag yalı süzme getirdim, Cinnek ecelerden... (155/17) 'Marketten aldığımız yoğurdu beğenmeyip Cinnet annenin evinden el yapımı yağlı yoğurt getirdim...'

Yadıňdamı, dokuzuncı klasda bir gezek “Bagt” hakda düzme yazıpdık. (172/1) 'Hatırlıyor musun, dokuzuncu sınıfta “Mutluluk” hakkında kompozisyon yazmıştık.'

1.2.1.3.13. -mAk

Tüm fiillere gelerek bunlarla ilgili hareket adlar türetmektedir. Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 94; Yıldırım, 2017: 107-108).

Ogulla gocaniň barmak бүкүп, yeke-yekeden sanayan yumuşlarını sesini çıkarman üns bilen diňledi. (136/17) 'Ogulla, ihtiyarın parmağını бүкүп бүкүп tek tek saydığı işlerini dikkatle dinledi.'

Men akmak bolmasam, näme üçin ozal başda muňa maslahat salmandırın? (178/38) 'Ben akılsız olmasaydım ilk önce bu adama niye danışmadım?'

Aktelpek aga ulı-ulı ädimläp, topar märekäniň ortasından baryan düýrmek saçlı, dar geynüvli biriniň ızından yetdi-de, çignine yapışdı. (138/14) 'Aktelpek ağabey geniş adımlarıyla kalabalığın arasındaki kıvrıkcık saçlı, dar elbiseli kızın omzundan tuttu.'

1.2.1.3.14. -mIt

Fiillere gelerek soyut ve somut adlar türetmektedir. Yuvarlak ünlülü şekli yoktur: (Kara, 2012: 95).

Ol özünden öñki müdiriñ zähmet depderçesine “Cemgıyetçilik iymiti kārhanasınıñ golayına etler yalı adam däl” diyilip yazılıp kovlanını bilse-de, yaş ofitsianıka barada hiç zat bilen yokdı. (183/5) ‘Yeni şef, kendinden önceki şefin işten atılırken “Toplum hizmet eden restoranlarda çalışamaz.” hükmünü aldığını bilse de genç kız hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi.’

1.2.1.3.15. -(I)n

“Eklendiği fiillerin bildirdikleri iş, hareket veya oluşla alakalı isimler türetir.” (Tazegül, 2020: 67).

*Ol soñkı vagtlarda pikire batanda, hernä **gelin** hakkında oylanardı. (159/8) ‘O, son zamanlarda kurduğu hayallerde oğluna alacağı gelini düşünüyordu.’*

1.2.1.3.16. -v

İşlek olarak kullanılan bu ek, fiillere gelerek somut ve soyut adlar türetmektedir: (Kara, 2012: 95).

*Egni gızıl ketenili, saçı guşaglığına yetip yatan **dayav** gız gapı bilen boydaş bolup dur. (159/22) ‘Üzerinde kırmızı elbise, uzun saçlı, iri yapılı, uzunca bir kız karşısında duruyordu.’*

*Yöne olarıñ bu vagtkı seredişleri birek-birege igenci däl-de, birek birekden hemayat, **goldav** agtaryana çalımdaşdı. (177/34) ‘Bu bakış önceki bakışlarından farklıydı, onlar birbirinden yardım istercesine ve birbirinden destek bekliyorcasına bakıyorlardı.’*

1.2.1.3.17. -(A)vUl

“Fiilin bildirdiği hareketi, işi, durumu belirten isimler türetir. Düzlük yuvarlaklık uyumuna aykırı bir ektir.” (Tazegül, 2020: 67).

*Görse, Mavzoleyin öñündäki **garavullar** çalışıpdr. (147/14) ‘Baktı ki, mezarın önündeki askerler başka askerlere nöbeti devretmişler.’*

1.2.1.4. Fiilden Fiil Türetimi

1.2.1.4.1. -AIA-

Fiillere gelerek fiilin taşıdığı anlamını kuvvetlendirerek iş ve hareketin tekrarlandığını belirten fiiller türetmektedir. Türkmen Türkçesinde fazla işlek olmayan bir ektir: (Kara, 2012: 96; Yıldırım, 2017: 130-131).

Käsi işdämenlik bilen tovuک etini çekelese, kimler bulgur çakışdıyardı. (183/27) ‘Kimisi iştahla tavuk etini parçalarken kimisi de kadeh tokuşturuyordu.’

Ol tä öyüne gelyänçä-de, diňe şu sözleri gaytaladı. (134/19) ‘O, ta evine gelinceye kadar sadece bu sözleri tekrarladı.’

Ol biri çigninden, tutup ıralanda, özüne geldi. (186/34) ‘Birisi omzundan tutup sallayınca kendisine geldi.’

Indi sapan ataniňizi göräysen, iniňizi-boyuňizi des-deň ederin – diyip, obanıň yaşulısı Torum aga eşekyatakda gizlenip, sapan atyan oglanları kovalayardı. (189/5) ‘Artık sapan attığınızı görürsem suratınızı dağıtırım’ dedi ve sonra ahırında gizlenip sapanla taş atan çocukları kovaladı.’

Telpegini sag eliniň yumrugına geydirip, ilki pırladı, soň silkeledi. (141/24) ‘Telpeğini sağ eline aldı, bir taraftan da diğer eliyle döndürerek tozunu çıkardı.’

1.2.1.4.2. -Ar/-r-

“Fiilerden oldurma ve yaptırma ifade eden yeni fiiler türetir. Fazla işlek değildir” (Kara, 2012: 96).

Öz duygusını daşına çıkarmak ol dövrüň adatı bolmadık hem bolsa, Annagül duygusını ecesi bilen paylaşpdi, yigit hem öz kakasını habardar edipdi. (188/35) ‘Duygularını paylaşmak, o devrin âdeti değilse de Annagül duygularını annesiyle paylaşmıştı, evleneceği yiğit de kendi babasıyla konuşmuştu.’

Soň gocanıň hovsalasını basmak üçin mılayım yıldırdı-da, arkayın cogap gaytardı. (136/18) ‘Sonra ihtiyarı rahatlatmak amacıyla gülümsedi ve

rahat tavrıyla cevap verdi.’

*Aşırım-aşırım şovlap inende, tamların üstünün şiferini **goparıp** zıñaysam diyyardı.* (172/35) ‘Şiddetli rüzgâr binanın üzerindeki çatıyı koparıp atacağım der gibiydi.’

1.2.1.4.3. -cAklA-

“Eklendiği fiilin uzun aralıklarla tekrarlandığı anlamını katan bu ek, işlek değildir.” (Beşen Delice, 2010: 37).

*Onuñ **yılgırcaklap** oturşı özündenem, öz sıyahatındanam gövnihoşlugını añladyardı.* (137/30) ‘Onun gülümseyip oturmasına bakılırsa kendinden ve kendi yaptıklarından da çok memnun olduğu belliydi.’

1.2.1.4.4. -cIrA-

“Eklendiği fiilin bildirdiği hareketin isteksiz ya da normalden daha az yapıldığı anlamı katar. Genel olarak geçişsiz fiiller türetir.” (Beşen Delice, 2010: 37).

*Ogulla soñabaka halıs **alcıradı.*** (137/23) ‘Ogulla vakit geçtikçe telaşlanıyordu.’

*Nepes **yaydancıradı,** içini hümledip, ep-esli durdı.* (193/32) ‘Nepes biraz düşündü, kendi kendine konuşarak uzun süre bekledi.’

*Ol eşiklerini geydi-de, **tasancırap** çıkıp gitdi.* (151/16) ‘O, paltosunu giyip sinirle evden çıktı.’

1.2.1.4.5. -dAr-

Türkmen Türkçesinde fazla işlek olmayan bu ek, fiillere gelerek oldurma ve yaptırma bildiren fiiler türetmektedir: (Kara, 2012: 96).

*Kotletli tarelka **agdarıldı.*** (187/21) ‘Köfteli tabak devrildi.’

*Metro münüñ-de, Lermontov stantsiyasında düşüñ, soñ sorasañız **aydarlar**...* (143/38) ‘Metroya binin ve Lermontov istasyonunda inin, sonra birinden sorarsanız size gösterirler...’

Agtık yadına düşerdi, “Huday yol berse, yıl alşan bada Eşekgılı canı öyersem, taze yıl şu günler sallançak üvräymegimem ähtimal” diyip,

gövün yüvürderdi. (159/9) ‘Torunları olmasını istiyordu, “İnşallah, önümüzdeki sene Eşekgulu’yı evlendirirsem, bir sene sonra beşikte çocuk sallayabilirim” deyip hayallere dalıyordu.’

1.2.1.4.6. -dIr-/ -dUr-

Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde bulunan ve yaygın olarak kullanılan ektir. “*Edilgen, dönüşlü ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek geçişli fiiller, etken ve geçişli fiil kök ve gövdelerinden ettirgen fiiller türetir.*” (Gök, 2020: 87).

Övezmırat aga bayrak goyup, at çapdırmakçı dälđi. (192/9) ‘Övezmırat ağabey konulan ödölü almak için at koşturmuyordu.’

Bu mahal, iññän gısğa emma ömründe ız galdırcak bu pursatda gör, yene haystı oy-pikirler Aktelpek aganın başına gelip geçdi. (147/11) ‘İşte, kısa zaman içersinde ama hayatında unutmayacağı o an Aktelpek ağabey yine bir şey düşünüp donakalmıştı.’

Bizi penalap gelen bora çemeli... öylerinden habar aldırayayın diysem, Eşekgulu canam gelenog-a... (160/10) ‘Bize sığınmaya gelmiş... Evlerine bir baktırayım diyorum ama... Eşekgulu daha gelmedi ki...’

Izlı-ızına iki tarapdan gelip duran otlulardan düşyän märeke gocanı öz ugruna akdırıp alıp gitdi. (140/11) ‘Peş peşe iki yönden de gelen trene doğru hareket eden kalabalık ihtiyarı da kendileri ile götürüyordu.’

Aktelpek aga bahasını tahılın üstünde goyup, dürbini horcuna saldı-da, yene bir gezek minnetdarlık bildirip, gapa tarap yöneldi. (141/12) ‘Aktelpek ağabey, dürbünün parasını masaya bıraktı. Dürbünü de çantasına koyarak tekrardan teşekkür edip kapıya yöneldi.’

Onuñ oklan apbasılarını çıkarıp, beylede duran avtomatlara böldürdi-de, baş köpükligi oklap, gocanı geçirip goyberdi. (139/25) ‘Onun attığı bozuk parayı makineden çıkartıp diğer makinede parayı bozdurdu sonra tekrar beş kapık atıp ihtiyarı geçirdi.’

Mekdebe baranda, kakasınıñ adını kim diyip yazdırarın... (166/15) ‘Okula gittiği zaman babasının adını ne diye yazdıracağım...’

Öldürmäge dözmeseñiz zıñıp gidiñ şu yere. (196/12) ‘Öldürmeye kıyamıyorsanız şurada bırakıp gidin beni.’

1.2.1.4.7. -Ir-/ -Ur-

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır. Sonu ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen anlamlı fiiller türetilmektedir: (Korkmaz, 2014: 186; Gök, 2020: 90-91).

Çagalıkdaki arzuvarımız amala aşırıp bilmesek-de bir yıl mundan ozalkı arzuvmızı amala aşırmaga hötde gelip bilermikäk diyyän. (170/36)
‘Çocukluk hayallerimizi gerçekleştirememişsek de bir yıl önce kurduğumuz hayali gerçekleştirme ihtimalimiz biraz da olsa yüksek diye düşünüyorum.’

Hatı yazan gaçırpmı ya alan gaçırpmı, onı hem bilemyok. (167/29)
‘Mektubu yazan mı düşürmüş yoksa mektubu alan mı düşürmüş onu da bilemiyorum.’

Şofyor maşını köçäniň gırasına sovdı-da, matorı öçürdi: (144/35)
‘Şoför arabayı kenara çekip durdurdu’

Bir burcunda yerleşen dört sazanda zalı göçüräysem diyyärdi. (183/21)
‘Bir köşesine yerleşen dört sazende salonu inletiyordu.’

1.2.1.4.8. -İşdİr-/ -Uşdİr-

Fiillere getirilerek fiilin bildirdiği hareketi sık ve sürekli tekrarlandığını ifade eden fiiller türetilmektedir. (Tazegül, 2020: 68).

Käsi işdämenlik bilen tovuک etini çekelese, kimler bulgur çakışdırıyardı. (183/27)
‘Kimisi iştahla tavuk etini parçalarken kimisi de kadeh tokuşturuyordu.’

Gaytam, buysançlı yulgırıp, goltugından yegeniniň suratını çıkarıp, töveregindäkilere görkezişdirip ugradı. (147/32)
‘Tam tersine, gururla cebinden fotoğrafı çıkarıp yanındaki insanlara göstermeye başladı.’

Öz elimiz bilen çigişdiren düvnmizi öz elimiz bilen çözcek bolmagımız gerek. (175/19)
‘Kendi elimiz ile düğümlediğimizi, kendi elimizle çözmemiz gerekir’

Kim Batırı gutladı, kim degip gülüşdirdi. (176/2)
‘Kimi Batır’ı kutladı kimi de onu överek yüceltti.’

1.2.1.4.9. -kAlA-

Fiillerden süreklilik anlamı veren yeni fiiller türetilmektedir. Fazla işlek bir ek değildir: (Beşen Delice, 2010: 46).

*Agşam garaňki gatlışanda ellerini **ovkalap**, gapıdan giren üç adam eyyäm eşiklerini çalşırınıp, saçak başına geçipdiler, hersiniň elinde bir kaşık çemçe – kelle çakışdırıp, unaş içyördiler. (148/36) ‘Akşam karanlık çöktüğünde ellerini ovuşturarak kapıdan içeriye giren üç adam hemen üzerlerini değiştirip, sofranın başına oturdular. Ellerinde kaşık, başlarını eğmiş erişte yiyorlardı.’*

1.2.1.4.10. -kez-

“Sadece gör-fiiline eklenen bu ekin, Türkmen Türkçesinin kendi lehçe grubunda kullanılmazken Özbek Türkçesinde farklı fonetik şekilleriyle hem de daha işlek şekilde kullanıldığı görülmektedir” (Beşen Delice, 2010: 50).

*Her edip hesip edip, garrı enesine gözi yumulmanka oğlınıň didarını **görkezmek** islediler... (166/36) ‘Ne pahasına olursa olsun, yaşlı anasının gözü kapanmadan oğlunun yüzünü göstermek istediler...’*

1.2.1.4.11. -(I)I/- (U)I/- -I-

Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bu ek, fiillere gelerek pekiştirme ve dönüşlülük ifade eden fiiller türetmektedir: (Gök, 2020: 88-89).

*Adamıň başına bela ince bolanda, önünden süňni sızarmış **diyilyän** çın bolsa gerek. (162/5) ‘İnsanın başına bir bela gelecekse öncesinden kemikleri sızlarmış sözü doğruymuş.’*

*Yagırnıları **yasalıp** ugran gızlarıň-da daş çıkasları geldi, yat obanıň gelinlerini göresleri geldi. (188/12) ‘Evlenme çağına gelen kızlar da dışarı çıkıp diğer köyün gelinlerine bakmak istediler.’*

*–Häy, diyseňem, öz-ä **gısylyañ** öydyän, guda. (173/40) ‘–Ya, böyle diyorsun ama dünür, canın sıkkın sanki.’*

*Nobatçıdan soradı, militsionerden soradı, habar beren **tapılmadı**. (137/21) ‘Güvenlikten ve polisten sordu fakat bulamadı.’*

*Hiç zatdan bihabar, gelin **mündürilcek** kecebäni gurap yören gulagı*

agır Övezmırat aganı alıp geldiler. (190/37) ‘Gelinin bineceği kecebeyi² kurmaya çalışan Övezmırat ağabeyin kulağı ağır işittiği için hiçbir şeyden haberi yoktu.’

1.2.1.4.12. -mAIA-

Fiillerden ad türeten “-mA” eki ile addan fiil türeten “+IA” ekin birleşmesiyle oluşan bir ektir. İş ve hareketin tekrarlandığını bildiren fiiller türetmektedir. Fazla işlek bir ek değildir: (Yıldırım, 2017: 139).

*Ol maksatsız **gezmeledi**. (135/5) ‘O öylesine dolaştı, durdu.’*

1.2.1.4.13. -n-

Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ek, fillere eklenerek “olma” veya “yapma” bildiren dönüşlü fiiller türetmektedir: (Yıldırım, 2017: 142-144).

*Men olara ertir çagalarımıñ ızından gitcekdigimi, añırsı üç gündenem **dolanıp** gelcekdigimi aytdım. (157/28) ‘Ben onlara sabah çocuklarımı almaya gideceğimi ve üç gün sonra geri döneceğimi söyledim.’*

*Aktelpek aga onlarça köçäni **aylandı**. (144/30) ‘Aktelpek ağabey onlarca sokağı dolaştı.’*

*Ol salam berip, telim otaglı ulı tamıñ gapısından girende, Senem hanıñ geñeş toyuna **yıgnan** adamlarıñ eyyäm dagandıklarına göz yetirdi. (173/16) ‘Birçok odası olan büyük evin kapısından selam vererek girdi. Senem Han’ın düğün hazırlıkları için gelen insanların çoktan dağıldığını gördü.’*

*Indi sapan atanıñızı göräyseñ, iniñizi-boyuñızı des-deñ ederin – diyip, obanıñ yaşulısı Torum aga eşekyatakda **gizlenip**, sapan atyan oganları kovalayardı. (189/5) ‘Artık sapan attığınızı görürsem suratınızı dağıtırım’ dedi ve sonra ahırında gizlenip sapanla taş atan çocukları kovaladı.’*

1.2.1.4.14. -(I)ş-/ -(U)ş-/ -ş-

Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Fiilin gösterdiği işi iki

² Kecebe: Gelini bindirmek için devenin üzerine kurulan oturak.

öznenin karşılıklı veya birlikte yardımlaşarak yapıldığını ifade etmektedir. Geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir: (Yıldırım, 2017: 144-147).

–*Sen onda adam bol-da, şu yigidi **tapış**.* (142/21) ‘–Sen önce beni dinle, şu yigidi bulmama yardım et.’

*İne ızından **gidişimem** şo boldı, **getirişimem**.* (157/43) ‘İşte, gidişim de getirişim de böyle lafta kaldı...’

1.2.1.4.15. -t-

“İşlek bir ettirgenlik ekidir. Fiillere gelerek bunlardan *oldurma* ve *ettirme* ifade eden yeni fiiller türetir” (Kara, 2012: 97).

*Haysı sapak bolsun, haysı mugallım **okatsın** parhı yok, övredilyän zadı deň düşünmäge çalışdık.* (170/5) ‘Hangi ders olursa olsun, hangi öğretmen olursa olsun fark etmez, öğretilen her şeyi ikimiz de aynı anda kavramaya çalıştık.’

*Ol Aşgabada gelen gününden özüni **tanatdı**.* (169/32) ‘O, Aşkabat’a geldiğinden beri meşhur oldu.’

*Ol gocanıň döşüni yapıp duran çal sakgalını geň görüp seretdi, ol gorkubrak elcagazını **uzatdı**.* (133/2) ‘Ona ihtiyarın göğsünü kapatan uzun beyaz sakalı ilginç geldi. O korkarak elini sakalına doğru uzattı.’

1.2.1.4.16. -(I)z-/ -(U)z-

Fiillere gelerek *oldurma* ve *yaptırma* bildiren yeni fiiller türetmektedir. Türkmen Türkçesinde fazla işlek olmayan bir ektir: (Kara, 2012: 98).

*Ahırda yaşulılar üyşüp, onı çigninden tutup **turuzdılar**:* “Goy, han ogul, ayıp bor. Aglanıñ bilen eceñ gaydıp gelmez, mert bol” diyip, goltığına girip öylerine alıp gaytdılar... (167/16) ‘Sonunda aksakallıların hepsi bir araya gelip onun bileğinden tutup kaldırdılar: “Tamam, yavrum, günahdır. Ağlasan da annen geri dönmez, kendine gel” diyerek koluna girip evine getirdiler...’

1.2.2. Sözcük Çekimi

1.2.2.1. Adlar

Canlı, cansız tüm varlıkları, somut ve soyut yaratıkları, kavramları, türleri tanıtmaya, birbirinden ayırmaya yarayan sözcüklere ad veya isim deninmektedir. Varlıkların verililişine göre isimler, “Özel isim” ve “Cins isim” olarak ikiye ayrılmaktadır. (Ediskun, 1999: 104; Ergin, 2009: 218). Türkmen Türkçesinde özel isimlere “Has Atlar” denilmektedir. Özel isim, herhangi bir varlığa, bir kavrama verilmiş olan isimdir. İnsan adları, ülke veya şehir adları, çeşitli unvanlar, dergi, gazete gibi yayın organların adları, tüm gezegenlerin adları özel isim grubuna dâhil edilmektedir. Cınıs isim, bir cinsten olan varlıkların, kavramların ortak adıdır. (Söyegov vd., 2000: 20-22; Veyisov ve Babayeva, 2010: 64).

1.2.2.1.1. Sayı Kategorisi

“Türkiye Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde sayı kategorisi teklik ve çokluk olmak üzere ikiye ayrılır.” (Gök, 2020: 93). Türkmen Türkçesinde isim kök ve gövdeleri teklik ifâde etmektedir. Çokluk ifade etmesi için kök ve gövdelere çokluk eki “+lAr” getirilmektedir. Bu ek, Eski Türkçe döneminden günümüze kadar korunmuştur. Birçok Türk Lehçesinde hâlen daha çokluk eki “+lAr” olarak kullanılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 39-42; Kara, 2012: 105; Baycanov ve Petcikova, 2014: 33-34).

–Yürecigimi aydyan, **gardaşlar**, inanıñ, siz ikiñizem meñ kakam bilen yaşdaş diyen yalı **adamlar**. (154/22) ‘–Bütün samimiyetimle söylüyorum ikiniz de benim babam ile aynı yaşlardasınız.’

Uzunlı-gısgalı **eskalatorlar**, biri-birine meñzeş yer astı **otlular** onuñ başını gözünü ayladı, birinden düşdi, beylekisine mündi... (140/14) ‘Uzun ve kısa yürüyen merdivenler, birbirine benzer trenler ihtiyarın başını döndürmüştü. Birine bindi, diğerinden indi...’

Şo öñki **yıldızlar**. Şol bir **caylar**. Şol **agaçlar**... (160/5) ‘Aynı yıldızlar. Aynı evler. Aynı ağaçlar...’

Häzirem şu **setirleri** yazıp otırın velin, **ellerim** titreyär. (168/6) ‘Şimdi de bu satırları yazmaktayım ama ellerim titriyor.’

*Hemişe yetişiksiz gara günde ulgaşlap yören sagrısı yap-yası ofitsiant **gelinler**, eli kepgirli **aşpezler** ulgap daş **çıkıldılar**. (182/1) ‘Her zaman yaptıkları gibi bugün de ekmek parası için çalışan garson kadınlar ve eli kepçeli aşçılar koşarak dışarı çıktılar.’*

*Çanagıñ başında yañı dızını epen **atbaşçılar** **agızları** nanlı aňkarıp **galdılar**. (189/31) ‘Sofranın başına yeni oturan atlı yiğitler ağızlarında ekmek donakaldılar.’*

1.2.2.1.2 İyelik Kategorisi

“İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir.” (Ergin, 2009: 130). Türkmen Türkçesinde iyelik kategorisine “Değişlilik Kategoriyası” denilmektedir. (Azımov, 1960: 172-174; Söyegov vd., 2000: 47).

İyelik Kategorisi (Değişlilik Kategoriyası)		
1. Teklik Şahıs	+Im, +Um, +m	doganım ‘kardeşim’
2. Teklik Şahıs	+Iň, +Uň, +ň	doganıň ‘kardeşin’
3. Teklik Şahıs	+I, +sI	doganı ‘kardeşi’
1. Çokluk Şahıs	+ImIz, +UmIz, +mIz	doganımız ‘kardeşimiz’
2. Çokluk Şahıs	+IňIz, +UňIz, +ňIz	doganıňız ‘kardeşiniz’
3. Çokluk Şahıs	+I, +sI	doganı ‘kardeşi’

*Çaganıñ **ecesi** yığırıp; **yeňsesine** garadı (133/10) ‘Çocuğun annesi gülümseyerek arkasına döndü’*

***Gözüm** aksın, siziñ **ayallarınıñızı** kemsitcek bolyan bolsam... (154/27) ‘Eğer sizin hanımlarınızı yerden yere vurmaya çalıştıysam iki gözüm de kör olsun...’*

*–Yagşıda bir **mamasını** silayan ekenler... (174/13) “Anneannelerine çok değer veriyorlarmış!”*

*“...Biziñ **ömrümüz** bagtdan doludur” diyip pikir ederdi. (164/12) “...Bizim hayatımızdan mutluluk fişkırıyor” diye düşünürdü.’*

*Öz **elimiz** bilen çigişdiren **düvnümüzizi** öz **elimiz** bilen çözcek*

bolmagımız gerek. (175/19) ‘Kendi elimiz ile düğümlediğimizi, kendi elimizle çözmemiz gerekir.’

–*Yogsam, biz-ä halıs, **hakımız** gidip baryan yalı gep-gürrüñdenem galdık.* (149/20) ‘–Yoksa hakkımızı yiyecekler diye sohbet de edemeyeceğiz.’

1.2.2.1.3. Hâl Kategorisi

“*Hâl ekleri isimleri bazen isimlere, çoğunlukla da fiillere bağlayan, isimle fiil arasında ilişki kuran eklerdir. Bu ilişkilerden isim, edat, fiil grupları ve cümleler ortaya çıkar. Bu ekler eklendikleri sözcüklerde anlam değişikliğine yol açmaz, yalnızca cümle öğeleri arasında çeşitli yönlerden anlam ilişkisi kurarlar.*” (Gök, 2020: 94). Türkmen Türkçesinde hâl kategorisine “Düşüm Kategoriyası” denilmektedir. Düşüm kategoriyası, altı başlıkta incelenmiştir. (Azımov, 1960: 186; Söyegov vd., 2000: 55-75).

1.2.2.1.3.1. Yalın Hâl

Yalın hâl, isimlerin hâl eklerinden herhangi birini almamış hâlidir. Türkmen Türkçesinde bu hâle “Baş Düşüm” denilmektedir. (Azımov, 1960: 190; Söyegov vd., 2000: 57; Kara, 2012: 107).

*Haysı **sapak** bolsun, haysı **mugallım** okatsın parhı yok, övredilyän zadı deñ düşüñmäge çalışdık.* (170/5) ‘Hangi ders olursa olsun, hangi öğretmen olursa olsun fark etmez, öğretilen her şeyi ikimiz de aynı anda kavramaya çalıştık.’

“*Ertesi, göyä hiç zat bolmadık yalı, **Cennet** yene irden turupdır*”.
*Çay gaynadıpdır, içine **kolbasa** dograp, **heygenek** bişiripdir.* (156/21)
‘Cennet, yine hiçbir şey olmamışcasına her zamanki gibi sabah erken kalkmış, çay demlemiş, sucuklu yumurta yapmış...’

1.2.2.1.3.2. İlgi Hâli

Türkmen Türkçesinde ilgi hâli, “Eyelik Düşüm” olarak adlandırılmaktadır. İlgi hâli, “Kimin? Neyin? Nerenin?” Sorularına cevap vermektedir. (Azımov, 1960: 191; Söyegov vd., 2000: 58). Türkmen Türkçesinde ilgi hâli eki ünlü ile biten sözcüklere

“+nİň”, ünsüz ile biten sözcüklere ise “+İň/ +Uň” şeklinde eklenmektedir. İkinci heceden sonra ekin yuvarlak şekli kullanılmamaktadır. (Kara, 2012: 107; Yıldırım, 2017: 158-159).

...İşe gidemde **gapiň** açarını goňşımıza goyup gitdim, gövnüme, olar dolanıp geläýcek yalıdı. (157/1) ...İşe gittiğimde evin anahtarını komşumuza bıraktım sanki onlar geri dönecek gibiydi.’

Mekdebe baranda, **kakasınıň** adını kim diyip yazdırarın... (166/15) ‘Okula gittiği zaman babasının adını ne diye yazdıracağım...’

Küyki han tam **kepbüniň** içinde bu gürrüňleri eşidip duran ekeni. (193/14) ‘Küyki Han evin içersinde bütün konuşulanları duyuyordu.’

–Baryan **kurortuň** adını bilmeşen, kalam agız rusça düşünmeşen, nädip gitcek? (133/35) ‘–Gittiğin tatil köyünün adresini bilmiyorsan, tek kelime Rusça konuşamıyorsan, nasıl gideceksin?’

1.2.2.1.3.3. Yükleme Hâli

“Yükleme hâli eki ünsüzle biten kelimelerde “-ı / -i, ünlüyle biten kelimelerde ise “-nı / -ni”dir” (Kara, 2012: 107). Türkmen Türkçesinde yükleme hâli “Yeňiş Düşüm” şeklinde adlandırılmaktadır. Eski Türkçede bulunan yükleme hâli eki “+n”yi Türkmen Türkçesinde hâlen daha koruduğu görülmektedir. Yükleme hâli, “Kimi? Neyi? Nereyi?” Sorularına cevap vermektedir. (Azımov, 1960: 214; Söyegov vd., 2000: 67).

Uçcak guşcagaz yalı **gollarını** galgadıp ovsundı. (132/24) ‘Uçmaya çalışan kuşun kanatlarını açması gibi kollarını açtı.’

Nazar Nazarlıyeviç **maňlayını** stola diräp oturan yerinden dikelip yellenen **gabaklarını** süpürdi. (151/41) ‘Nazar Nazarlıyeviç alnını masaya kapatıp yattığı yerden başını kaldırdı ve alnını eliyle sildi.’

“İl **agzını** yığıp bolmaz, çekek **agzını** bogup” diyenleri. (165/12) “Elalemin ağzı torba değil ki büzesin” demişler.

Ol eli bilen **gursagını** tutup, hıkgıldap yere yazıldı. (197/4) ‘O, eliyle göğsünü tutarak yere yığıldı.’

Aktelpek aga goltuk cübüsine **elini** sokup, **biletini** hem **putyovkasını** çıkarıp:

–Inha gidib-ä baryan, düş diyyän-ä yok... (133/37) ‘Aktelpek

ağabey, elini cebine sokup bilet ile beraber tatil belgesini çıkardı:

–İşte, gidiyorum, buraya kadar in diyen olmadı...’

*Özüniň ilki Moskva gelip düşen günü gızlar bilen **Lenini** görmäge gidişlerini, onda-da görüp bilmän gaydyp, ertesi gara daňdandan nobata durandıklarını yatladi.* (136/24) ‘Kendisinin daha önce Moskova’ya geldiği zaman kızlarla Lenin’i görmeye gittiklerini ve onu göremeden geri döndüklerini sonra sabahleyin tekrar sıraya durup da göremediklerini hatırladı.’

1.2.2.1.3.4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli eki, Türkiye Türkçesindeki gibi Türkmen Türkçesinde de “+A”dır. Ancak Türkmen Türkçesinde yönelme hâli eki, ünlü ile biten sözcüklere eklendiğinde iki ünlü birleşerek +a [a:], e<ä [æ:] biçiminde ikincil bir uzunluk oluşturmaktadır. (Töre, 2017: 55). Yönelme hâli, “Kime? Neye? Nereye?” Sorularına cevap vermektedir. (Söyegov vd., 2000: 63).

*Bolsa-da metrodan **çıkмага** hovlukmadı.* (140/5) ‘Ona rağmen metrodan çıkmak için acele etmedi.’

*Ol demini dürsäp, yene **çanaga** tarap golay-golay süýşüp, täzeden **hüçüme** geçdi.* (149/27) ‘O, nefesini toplayıp kâseye yönelip tekrar yemeğe hücum etti.’

*Onuň şol bir ukudaki yalı bolup, yüzüni **asmana** tutup yatışı.* (181/35) ‘O, uykudaymış gibi yüzünü göğe doğru çevirmiş, sessizce yatıyordu.’

*Ol **ulı** zalıň gapısınıň önünde mahmal **tuta** duvlanıp otırdı.* (183/31) ‘O, büyük salonun kapısına yakın bir yerde kumaş perdeye yaslanıp durdu.’

*Golayında **gürleşüymäge** çemeli adam tapmansoň önündäki hatarda ecesiniň diziniň üstünde durup, **ızına** garap gelyän **çagacıga** lak atdı:* (132/17) ‘Etraftaki koltuklarda konuşacak adam bulamadı; önündeki sırada annesinin dizinin üzerine çıkıp arka koltuktakileri izleyen çocuğu görünce onunla konuşmak istedi.’

*...Dayıları **gavuna** göçüpdirler-de, olam gavun **ıymäge** hem kak **dilişmäge** şol yere gelipdi.* (159/36) ‘...Dayıları kavun ekmek için yaylaya

gitmişlerdi. O da hem kavun yemeye hem de kavun kurusu yapımına yardım etmeye gitmişti.’

–*Yeri, hov; körpece, ayrapılana mündüñmi?! Meskeve baryarmıñ?! (132/20) ‘–Çocuğum! Sen de uçakla mı seyahat ediyorsun, Meskev’e mi gidiyorsun?’*

1.2.2.1.3.5. Bulunma Hâli

“*Türkmen Türkçesinde bulunma hâli, “vagt-orun düşüm” (zaman-yer hâli) şeklinde adlandırılmaktadır.*” (Çalığışu, 2020: 42). Bulunma hâli, “Kimde? Neyde? Nerede?” Sorularına cevap vermektedir. Adların sonuna “+dA” eki getirilmektedir. Bulunma hâli, bir işin vaktini ya da bir şeyin yerini bildirmektedir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünsüz uyumuna uymadığı için tonsuz ünlülü şekli bulunmamaktadır: (Söyegov vd., 2000: 70-72; Yıldırım, 2017: 163).

Uruşda çabga yalı okuñ astında, gar düşenip yatırkamam seni yatlardım. (186/11) ‘Savaşta yağmur gibi yağan mermilerin altında, karın üstünde uzanıp yatarken de seni hatırladım.’

–*Ay yok, bu obada iki toya bolup bilmez –diyip, atlılarıñ ikincisi-de atı sakladı.* (192/20) ‘–“Yok, yahu, bu köyde iki düğün bir günde olmaz” deyip atlıların diğeri de atını durdurdu.’

Uyasını sırtına alıp, Nepes önünde, iki yigit hem ızında, dag cülgesiniñ arasındaki yol bilen üç atlı bolup ızlarına gelyärdiler. (195/20) ‘Kardeşini arkasına alan Nepes önde, iki yiğit ise arkada, dağın eteğindeki yayla yolda üç atlı geriye dönüyorlardı.’

Ol haysı köçeden aylansa, şol yerde yegeni “Dayı” diyip, gıgıraycak yalıdı. (144/27) ‘O hangi sokağa girerse girsin yeğeni “Dayı” deyip, seslenecek gibiydi.’

1.2.2.1.3.6. Ayrılma Hâli

Türkmen Türkçesinde Ayrılma hâli, “Çıkış Düşüm” olarak adlandırılmaktadır. “Kimden? Neyden? Nereden?” Sorularına cevap vermektedir. (Söyegov vd., 2000: 72-74). “*Bu hâl, ismin kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle münasebetti gösteren hâldir.*” (Ergin, 2009: 228). Türkmen Türkçesinde ayrılma hâli eki, “+dAn”dir. Türkiye

Türkçesinden farklı olarak ünsüz uyumuna uymadığı için tonsuz ünlülü şekli bulunmamaktadır: (Yıldırım, 2017; 164).

*Aktelpek aga donuniň goltuk **cübüsinden** yegeniniň adresi yazılan bukcanı çıkaranda Ogullaniň öňki aladası goşalandı. (136/41)* ‘Aktelpek ağabey, cübbesinin cebinden yeğeninin adresi yazılı olan zarfı çıkardığı zaman Ogulla’nın derdi daha da arttı.’

*Aktelpek aga **egninden** horcunu düşürüp, bövrüni diňledi. (145/21)* ‘Aktelpek ağabey omuzundaki çantasını indirip biraz ara verdi.’

*Ol çolaşan **kelebinden** sıpmagıñ yolunı agtarıp oturşına, Amangül ecäniň çıkıp gidenini-de duymadı. (164/19)* ‘O, ayağına takılan prangalaradan kurtulmanın yolunu ararken Amangül ananın çıktığının farkına varamadı.’

*Yaşulılar omin etseler **övlüyäden** gaydıbermelidi. (166/43)* ‘Aksakallar dua okuduktan sonra defin işi bitecekti.’

*Seň **eliñden** tutup, çeper hövesceñlige meň gızımı hem yazıñ, gızımıñ bilbil yalı sesi bardır diyyäni şu günki yalı yadımda. (171/19)* ‘Senin elinden tutarak: “Konservatuara benim kızımı da kabul edin, kızımın bülbül gibi sesi var” diyerek kapı kapı dolaştığı da aklımda.’

*Saňa **Miratdan** golay yigit tapdırmaz. (171/38)* ‘Murat’tan daha iyisini bulamazsın.’

*Ol-a bir goyun yalı yuvaş adam, gızınıñ **satılyanlığından** bihabar bolaymagı-da ähtimal. (178/1)* ‘O, koyun gibi saf birisi, kızının satıldığından haberi bile yoktur.’

*Onuň doňan yalı bolup duran gövresinde vars-vars uryan yüregi **agzından** çıkaysam diyyärdi. (146/27)* ‘Onun donmuş gibi duran vücudundaki küt küt vuran kalbi ağzından çıkacak gibiydi.’

1.2.2.1.4. Aitlik Eki

“Aitlik eki her iki lehçede de içinde bulundurmayı ve aitliği ifade eder. Türkiye Türkçesinde +ki, Türkmen Türkçesinde uyuma bağlı olarak +ki biçiminde kullanılmaktadır.” (Gök, 2020: 99).

*Ecegiñam halı Amangül **ecäñkiden** govı bolmadı. (165/33)*

‘Ecekız’ın durumu, Amangül ananın durumundan farklı değildi’

–Gız **meňki**, onuň erki-de meniň elimde bolmalıdır. (191/18) ‘–Kız benimdir. Ne dersem, o olur.’

*Inha, şu üç manadam **şoňki**... (185/1) ‘İşte, üç manatı da o verdi.’*

*Aktelpek aga donuň goltuk cübüsinden yegeniniň adresi yazılan bukcanı çikaranda Ogullaniň **öňki** aladası goşalandı. (136/41) ‘Aktelpek ağabey, cübbesinin cebinden yeğeninin adresi yazılı olan zarfı çıkardığı zaman Ogulla’nın derdi daha da arttı.’*

1.2.2.2. Zamirler

“Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir... Zamirler temsil ettikleri veya gösterdikleri nesnelerin gerçek karşılıkları olmadıkları için, ancak o nesnelerin gerçek isimlerinin yerini geçici olarak tuttukları için tek başına bir şey ifade etmezler...” (Ergin, 2009: 262-263). Türkmen Türkçesinde zamirler, “Çalışmalar” olarak adlandırılmaktadır. (Azımov, 1960: 306; Söyegov vd., 2000: 147; Yıldırım, 2017: 197).

1.2.2.2.1. Şahıs Zamirleri

“Şahıs zamirleri, şahısların yerine kullanılarak onları temsil ederler. Türkmencedeki şahıs zamirleri şunlardır: men, sen, o/ol, biz, siz, olar. İsimlere gelen hâl ekleri, şahıs zamirlerine de gelmektedir” (Kara, 2012: 116). Türkmen Türkçesinde şahıs zamirleri birkaç ses değişikliği dışında Türkiye Türkçesi ile aynıdır:

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
Men	Meniň	Meni	Maňa	Mende	Menden
Sen	Seniň	Seni	Saňa	Sende	Senden
Ol/o	Onuň	Onı	Oňa	Onda	Ondan
Biz	Biziň	Bizi	Bize	Bizde	Bizden
Siz	Siziň	Sizi	Size	Sizde	Sizden
Olar	Olarıň	Oları	Olara	Olarda	Olardan

Sen indi mendenem özüne has golayrak cora tapdın, olam Miratdı. (170/8) ‘Sen artık benden daha yakın arkadaş bulmuştun kendine, o da Murat’tı.’

Yöne şol garaşylan vagt golayladığıça onuñ kecebese daralyardı. (188/40) ‘Fakat beklenen an yaklaştıkça onun içi daralıyordu.’

Meniñ grupbamdaki çagalarıñ arasında Cerencik diyen bir çepiksice eycecik gız bar. (170/20) ‘Benim grubumdaki çocukların arasında Ceren adlı tatlı bir kız var.’

Şonda seniñ yazan bir sözlemiñi mugallım ulı yıgnakda okap beripdi. (172/2) ‘Senin o kompozisyonunu öğretmenimiz çok beğenmişti ve bir konferansta okumuştı’

Nikanı bozsagam biz ayalım ikimiz bozyas, düzsegem” diyip, onu dalap kovsam-da, bu söz maña uzın gice ünci boldı. (157/40) ‘Nikâhı bozmuşsak da eşim ile benim aramdaki mesele, istersek barışırız” diyerek onları susturduysam da bu söyledikleri gece uyutmadı.’

–Düşünseñiz mende günä yok... (163/22) ‘–Hâlimden anlarsanız, benim bir suçum yok...’

1.2.2.2.2. Dönüşlük Zamirleri

Dönüşlük zamiri, Türkmen Türkçesinde “Gaydım Çalışmaları” denilmektedir. (Söyegov vd., 2000: 166; Yıldırım, 2017: 202). Cümle içinde “öz” sözcüğünün sonuna iyelik şahıs ekleri getirilerek çekimlenmektedir. Aşağıdaki tabloda dönüşlülük zamirlerinin hâl ekleriyle kullanılışı gösterilmiştir: (Buran ve Alkaya, 2013: 145; Yıldırım, 2017: 202).

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
Özüm	Özümiñ	Özümi	Özüme	Özümdede	Özümden
Özüñ	Özüñiñ	Özüñi	Özüñe	Özüñde	Özüñden
Özi	Özüniñ	Özüni	Özüne	Özünde	Özünden
Özüimiz	Özüimiziñ	Özüimizi	Özüimize	Özüimizde	Özüimizden
Özüñiz	Özüñiziñ	Özüñizi	Özüñize	Özüñizde	Özüñizden
Özleri	Özleriniñ	Özlerini	Özlerine	Özlerinde	Özlerinden

Günä özümde men seni söyeyim üçin yalñışdım. (165/43) ‘Bütün suç

benden kaynaklanıyor. Ben seni severek hata yaptım.’

Gedemlik gursun, dommarılıp, “Akşam öteräk geçäyipdirin, bağışla Cennet!” diymäge derek, gaytam onı özüme yalbartcak bolyan. (156/27) ‘Ah şu bendeki inat var ya... ‘Akşam sana haksız yere kızdım özür dilerim Cennet!’ demem gerekirken, tam tersine o benden özür dilesin istedim.’

Ol Aşgabada gelen gününden özüni tanatdı. (169/32) ‘O, Aşkabat’a geldiğinden beri meşhur oldu.’

Sen indi mendenem özüňe has golayrak cora tapdñ, olam Miratdı. (170/8) ‘Sen artık benden daha yakın arkadaş bulmuştun kendine, o da Murat’tı.’

Özi iymän, oňa iydirdi. Özi geymän, oňa geydirdi. (162/13) ‘Kendisi yemedi, ona yedirdi. Kendisi giymedi, ona giydirdi.’

1.2.2.2.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, adındanda anlaşılacağı üzere nesneleri işaret etmek için kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde bu zamire, “Görkezme Çalışmaları” denilmektedir. (Azımov, 1960: 315; Söyegov vd., 2000: 157-158; Yıldırım, 2017: 207). Zamirler içerisinde yaygın olanıdır. Türkmen Türkçesinin bazı ağızlarda farklı işaret zamirleri görülmektedir. Türkmen Türkçesinde “bu” işaret zamiri hâl eklerini aldığı anda baştaki “b” ünsüzü “m” ünsüzüne dönüşmüştür. (Söyegov vd., 2000: 165). Aşağıdaki tabloda en yaygın kullanılan işaret zamirlerine yer verilmiştir:

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
Bu	Munuň	Munı	Muňa	Munda	Mundan
Şu	Şunuň	Şunı	Şuňa	Şunda	Şundan
Ol/O	Onuň	Onı	Oňa	Onda	Ondan
Şol/Şo	Şonuň	Şonı	Şoňa	Şonda	Şondan
Bular	Bularıň	Buları	Bulara	Bularda	Bulardan
Şular	Şularıň	Şuları	Şulara	Şularda	Şulardan
Olar	Olarıň	Oları	Olara	Olarda	Olardan
Şolar	Şolarıň	Şoları	Şolara	Şolarda	Şolardan

–**Bu** nä biduzgünçilik? Kim sizi **bu** taya goyberdi?(184/30) ‘–Bu ne cüret, seni bu tarafa kim oturttu?’

*Onuň her gülküsi, her oynı **buları** bir yaş yigdeltdi.* (161/39) ‘Onun her oyunu, her gülüşü bunları bir yaş gençleştirdi.’

Bular ele gılıç alıp, duşmanıň bir lek goşunınıň önünde dur diyseň, durup bilcek yigitlerdi. (196/4) ‘Bunların ellerine kılıç verip binlerce düşmana karşı savaşın desen savaşacak kadar mert yigitlerdi.’

*Emma Annagülüň derdine em ederden velin **bu** mahal **bular** ecizdi.* (196/8) ‘Fakat bu defa Annagül’ün derdine çare bulmakta acizdiler.’

Şoları yere diräp, arabacığını öňe iteryän bolara çemeli. (184/4) ‘Sopaları yere dayayıp arabasını öne doğru hareket ettiriyor olmalı.’

*Athlarıň yanında galan **şolarıň** üçüncisi Annagülüň doganı Nepesdi.* (192/33) ‘Atların yanında kalan üçüncü kişi, Annagül’ün kardeşi Nepes’ di.’

*Ol **şol** gidişine-de garaňkı gatlışanda dolanıp geldi.* (192/43) ‘O, sabah gidip akşamüstü geri döndü.’

1.2.2.2.4. Soru Zamirleri

“Türkmencedeki soru zamirleri şunlardır: kim “kim”, näme “ne”, haysı/haysısı “hangi/hangisi”, nire “nere”, näçesi “kaçı”, kimler “kimler”, nämeler “neler”, haysılar “hangileri”, nireler “nereler” (Kara, 2012: 118). Türkmen Türkçesinde soru zamirine, “Sorag Çalışmaları” denilmektedir. (Söyegov vd., 2000: 168-169). Soru zamirleri birbirinden farklı fonksiyonu ile ayrılmaktadır. “Kim?” soru zamiri, sadece insanla ilgilidir. İnsanların adını, mesleğini, akrabalık bağına sormak için kullanılmaktadır. “Ne?” soru zamiri, çeşitli nesneleri, canlı, cansız bitkileri, hayvanları vb. insan dışı herşeyi soru şeklinde temsil etmektedir. (Zeynalov, 1993: 187; Söyegov vd., 2000: 169-172).

*“Oglumiň mücerret ötmecegin-ä bilyänem velin, il-gün **näme** diyer?”* (191/38) “Oğlumun bununla olmasa başkasıyla evleneceği kesin ama elalem ne der?” diye kendi kendine konuşuyordu.

Haysı bolanda näme, iner otları yalı eder ötä gider ahırın... (153/30) ‘Kafası çalışan birisi için yemeğin ne olduğunun önemi var mıdır?’

*Är-heleyiň **haysına** aytmalı?* (177/43) ‘Karıya mı, kocaya mı

hangisine söylemesi gerekir?’

–*Menä tanaycagam däl, nätehet bolayıpsıñ, nireden çıkdıñ?..*
(135/28) ‘Ben seni tanımamışım çok değişmişsin, nasıl buldun beni?...’

“*Yeri Gercik, hanı yene bir yola ayt, sen ulalañda kim bolcak?*”
diyerdi. (170/28) “Gerek, tekrardan söyler misin, büyüdüğünde ne olacaksın?” derdi.

–*Aytsana gız, kim ol, saña nüme diydi?* (182/42) ‘En sessiz, en sakın garson kızın birdenbire bu şekilde değişmesine şaşırdı.

1.2.2.2.5. Belirsizlik Zamirleri

“Nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Türkmen Türkçesindeki belirsiz zamirler şunlardır: *beyleki* (başkası), *biri* (birisi), *birenek* (birçok), *hemmesi* (hepsi), *barı* (hepsi), *her haysısı* (her biri), *her kim* (herkes), *hiç gaysı* (hiç biri), *hiç haysısı* (hiç biri), *hiç kim* (hiç kimse), *küllü* (hepsi), *pılan* (filan), *kääbiiri* (bazısı), *birnääçesi* (birkaçı).” (Buran ve Alkaya, 2013: 145). Türkmen Türkçesinde bu zamire “Nämälim çalyşmalar” denilmektedir. (Azımov, 1960: 328; Söyegov vd., 2000: 177-179; Yıldırım, 2017: 211).

İne, kimdir biri yeñsesinden gelip, onı gucakladı. (135/15) ‘İşte, o an biri onun arkasından gelip ona sarıldı.’

Biri bazara gitdi diyseler, özi süyrenip barıp: “*Eşekgulıcan gözüñe ilmedimi?*” diyip soradı. (165/30) ‘Birisi pazara gitti deseler kendisi onun yanına gidip: “Eşekgulu yavrumla karşılaştın mı?” diye sorardı.’

Bardı-geldi, saña biri sataşyanam bolsa sen entek onı Miratça tanayan dälsiñ. (171/38) ‘Öyle birini bulmuşsan da Murat kadar tanıyamazsın ki daha.’

Şofyor Aktelpek aganı aerovokzala eltende, eyyäm yolağçılarıñ ählisi samolyota münüpdiler. (148/16) ‘Taksici, Aktelpek ağabeyi havalimanına götürdüğünde çoktan yolcular uçağa binmişlerdi.’

1.2.2.3. Sıfatlar

Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları nitelemektedir. Sıfatlar nesnelerin vasıflarının adıdır. Demek ki sıfatlar, adı nitelemediği müddetçe tek başına sıfat

olamazlar. Sıfatlar kendi içinde birkaç gruba ayrılmaktadır. Bunlar, niteleme sıfatları, işaret sıfatları, sayı sıfatları, belirsizlik sıfatları ve soru sıfatlarıdır. (Ergin, 2009: 244; Kara, 2012: 112).

1.2.2.3.1. Niteleme Sıfatları

“Niteleme sıfatları; varlıkların renk, şekil, tat, boy, yapı, ağırlık, hacim vb. yönlerinden niteler” (Kara, 2012: 112).

Ol gara saçlarını depesinde düyrlöp bogan, dartılışıp duran geyimli, sırdam gızı depesinden dabanına çenli sınıladı. (135/25) ‘O, siyah saçlarını toplayıp yukarıdan bağlamış uzun, zayıf kıza baştan aşağıya dikkatle baktı.’

Samolyotı ugratmaga gelen märekäniň arasında egni gızıl ketenili, goşa örüm gara saçlarını döşünden goyberip elini bulap duran Ogullanı gördi. (148/22) ‘Uçaktaki yolcusunu göndermeye gelen kalabalık arasında kırmızı keteneli, siyah saçını iki örgü yapan Ogulla’yı gördü.’

Uzun köçäniň iki gırası adamdan dos-dolı. (181/27) ‘Uzun sokağın iki tarafı da insanlar ile doluydu.’

Gözleri ulı äynekli çıpar sarı turistler ekskursovodıň ızına düşüp, iki yana geçyördiler. (145/40) ‘Gözünde büyük gözlükler olan, sapsarı turistler rehberlerinin peşine takılıp geziyorlardı.’

Ol ulı zalıň gapısınıň önünde mahmal tuta duvlanıp otırdı. (183/31) ‘O, büyük salonun kapısına yakın bir yerde kumaş perdeye yaslanıp durdu.’

Ol märekäň arasında öňe süyşe-süyşe ahırı görse, bir garrıca adam şapbat yalı kitap satıp otur, adam barı kitap alcak bolup, itinişip dur. (138/2) ‘O, büyük uğraşlarla kalabalığın ortasına ulaştı, bir baktı ki, bir ihtiyar adam, eli kadar küçücük kitap satıyor. Bütün insanlar da bu kitabı almaya çalışıp birbirini itiyordu.’

1.2.2.3.2. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, adlardan önce gelerek onların yerini belirtir. Türkmen Türkçesinde işaret sıfatları “bu, şu, o, ol, şol ve şo”dur. (Kara, 2012: 113).

–Be, bu gıza nä döv urduka canlarım? (160/9) ‘–Yaa, bu kıza ne

oldu acaba?’

Yene bir yumuş, olam şu yerde, Meskevde yegenim bolmalı, Goşunda gulluk edyär. (136/13) ‘Yine bir ricam olacak: Meskev’de yeğenim var, burada askerlik yapıyor.’

Öz duygusını daşına çıkarmak ol dövrüñ adatı bolmadık hem bolsa, Annagül duygusını ecesi bilen paylaşpdi, yigit hem öz kakasını habardar edipdi. (188/35) ‘Duygularını paylaşmak, o devrin âdeti değilse de Annagül duygularını annesiyle paylaşmıştı, evleneceği yiğit de kendi babasıyla konuşmuştu.’

İndi şo gızıñ öz-özüne erk edip bilmän bagtını elden gidirip oturanlığına düşünip bilemok. (172/8) ‘Şimdi de bu düşüncelere sahip olan bir kızın kendi iradesine hâkim olamamasına şaşıyorum doğrusu.’

Hanı ayt, bizem şu obanıñ yaşulusı bolan bolup yörüs, eşideli? (190/7) ‘Haydi, söyle ben de bu köyün aksakalıyım.’

Men başımı çararın arman... şu atasız dogulcak çaga haypım gelyär. (166/11) ‘Ben başımın çaresine bakarım. Fakat... Babasız büyüyecek çocuğa üzülüyorum’

1.2.2.3.3. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, nesnelerin sayılarını belirtmektedir. Tek başlarına sayı isimleridir, ancak isimden önce gelerek onları niteliyorsa sayı sıfatlarıdır. Sayı sıfatları, asıl sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatları olarak ikiye ayrılmaktadır. Sıra sayı sıfatları, asıl sayı sıfatların sonuna “+IncI/ +UncI” ekleri getirilerek yapılmaktadır. (Korkmaz, 2014: 377; Gök, 2020: 104).

Bir burcunda yerleşen dört sazanda zalı göçüräysem diyyärdi. (183/21) ‘Bir köşesine yerleşen dört sazende salonu inletiyordu.’

“Bir gövün yıkandan, müñ gala yıkan yağşı” diyen nakıla eyer... (175/17) ‘Bir kalbi kırmaktansa bin kaleyi yıkmak daha iyidir’ demişler...’

Näz-kereşmesi, mülâyımlığı müñ gözele degyändir. (186/21) ‘Kızların nazı, cilvesi ve mülâyımlığı bin güzele bedel.’

Yedinci çaga eşek yatağda doruldi. (161/27) ‘Yedinci çocuğu ahırda dünyaya geldi.’

İkimiz dokuzuncu klase çenli bir partadacık oturupdik. (170/4)
‘İkimiz dokuzuncu sınıfa kadar bir sırada oturduk.’

1.2.2.3.4. Belirsizlik Sıfatları

“Belirsizlik sıfatları nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler” (Ergin, 2009: 254).

Ol bir adamdan soradı, onlarça el öñe uzadı. (140/30) ‘O, bir kişiden sordu fakat on kişi ileriye gösterdi.’

Taksi şo bada beyleki taksilerin sürüsine goşulup gitdi. (135/12)
‘Taksi diğer taksileri takip ederek şehre doğru hemen hareketlendi.’

–Her yerde bagtly gocalar bar-ov. (147/39) ‘–Baksana, dünyanın her yerinde şanslı insanlar var.

Şol vagtam svetofor çalışıp, eyyäm ploşadıñ içine aralaşan goca sansız maşınların arasınada galdı. (143/12) ‘O an ışıkların yanmasıyla kavşağın ortasındaki ihtiyar, sayısız arabanın arasında kaldı.

1.2.2.3.5. Soru Sıfatları

Soru sıfatları, nesneleri soru hâlinde belirtmektedir. Türkmen Türkçesinde soru sıfatları şunlardır: Nâçe “kaç”, nâçinci/ nâçenci “kaçıncı”, haysı “hangi”, nâhili/ nâtüysli “nasıl”, niredäki “neredeki”, nâçe “ne kadar”, nâçeden “kaçar”dır. (Kara, 2012: 116).

Onuñ keç ikbalı nâhili garañkı, elhenç... (164/9) ‘Benim talihsiz kaderim nasıl da karanlık ve korkunçmuş...’

Ol haysı köçeden aylansa, şol yerde yegeni “Dayı” diyip, gıgıraycak yalıdı. (144/27) ‘O hangi sokağa girerse girsün yeğeni “Dayı” deyip, seslenecek gibiydi.’

1.2.2.4. Zarflar

“Fiillerin ya da fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamlarını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısıp sınırlandıran kelşmelere zarf denir: Dün (gel-) -yarın (git-) -aşağı (in-) -yukarı (çık-) -açık (konuş-) -ağır (yürü-) -

çok (-çalış-) -**fazla** (oku-) -**pek fazla** (yorul-) -**pek fazla terbiyeli** (çocuk) -**pek az çalışan** (işçi) -**nasıl** (çalış-)... vb. İsim-fiilleri ve isimleşmiş sıfatları belirleyen ya da sınırlayan kelimelere de **zarf** demek gerekir: “Atın **hızlı koşması**” - “Ailenin **en büyüğü**” ...vb.” (Ediskun, 1999: 273).

Türkmen Türkçesinde zarflara, “Hallar” denilmektedir. (Tazegül, 2020: 157; Gök, 2020: 105). Türkiye Türkçesinde genellikle zarflar, beş grupta incelenirken (Ediskun, 1999: 273-283; Keskin, 2003: 104-112; Ergin, 2009: 374-378). Türkmen Türkçesinde ise zarflar altı grupta incelenmektedir: 1. Hal-yagday halları, 2. Vagt halları, 3. Orun ve ugur-tarap halları, 4. Sebäp-maksat halları, 5. Ölçeg-mukdar halları, 6. Meñzetme-deñşdirme halları. (Baycanov ve Petcikova, 2014: 294-294).

1.2.2.4.1. Yer-Yön Zarfları

“Yer zarfları, fiilin yönünü gösterir. Türkmencede sık kullanılan yer zarfları şunlardır: aňrı “öte”, aşaak “aşağı”, bääri “beri”, daşarı “dışarı”, gayra “geri”, içeri “içeri”, ileri “ileri”, yokarı “yukarı”. (Kara, 2012: 119). Yer- yön zarfları, “nereye, nerede, nereden, nereye doğru ve nereye kadar” sorularına cevap vermektedir. İş ve hareketin yapıldığı yeri ve yönünü belirtmektedir. Türkmen Türkçesinde yer-yön zarflarına “Orun ve Ugur-Tarap Halları” şeklinde adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 467; Buran ve Alkaya, 2013; 147; Tazegül, 2020: 157).

Ol bir adamdan soradı, onlarça el öňe uzadı. (140/30) ‘O, bir kişiden sordu fakat on kişi ileriye gösterdi.’

Pıçağı gınından sogurda-da, yüregine sançmak için yokarı göterdi. (196/18) ‘Bıçağı kınından çıkarıp kalbine saplamak için yukarı kaldırdı.’

Nepes atınıñ cılavını ıza övürdi-de gözden gayıp boldı... (197/7) ‘Nepes atına binip bir anda gözden kayboldu...’

Şofyor suratıñ arkasına seretdi. (145/10) ‘Şoför fotoğrafın arkasına baktı.

1.2.2.4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, iş ve hareketin zamanını göstermektedir. Bu zarflar “ne zaman?” sorusuna cevap vermektedir. Türkmen Türkçesinde zaman zarflarına “Vagt Halları”

olarak adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 467; Buran ve Alkaya, 2013; 147; Tazegül, 2020: 158-160).

Men bu zatları pikirlendigimçe, seniñ Miratdan beyle basım yüz dönderip bilendigiñe inanasım gelenok... (170/15) ‘Ben bunları düşündükçe, senin Murat’tan bu kadar çabuk vazgeçtiğine inanamıyorum...’

Hemişe yetişiksiz gara günde ilgaşlap yören sagraısı yap-yası ofitsiant gelinler, eli kepgirli aşpezler ilgap daş çıkdılar. (182/1) ‘Her zaman yaptıkları gibi bugün de ekmek parası için çalışan garson kadınlar ve eli kepçeli aşçılar koşarak dışarı çıktılar.’

Yöne indi onuñ aydyanları hiç kimin gulagina ilmedi. (158/18) ‘Fakat onun söylediklerine artık hiç kimse kulak asmiyordu.’

–Şindi, o gelin nirede? Hanı ayt, nirede?! (158/21) ‘–Şimdi o gelin nerede, söyler misin?’

1.2.2.4.3. Durum Zarfları

Durum zarfları, iş ve hareketin yerine getirme tarzını ifade ederek filleri nitelemektedir. Bu zarflar “Nasıl?, Ne şekilde?” sorusuna cevap vermektedir. Türkmen Türkçesinde durum zarflarına “Hal-Yagday Halları” olarak adlandırmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 467; Buran ve Alkaya, 2013; 147; Tazegül, 2020: 160-162).

Bir bada gözlerine inam etmeyän yalı seretdi, beylesine dönüp, nasını dökdi. (135/18) ‘Bir an gözlerine inanamadı sonra yan tarafa dönerek ağzındaki nası tükürdü.’

–Ol bolmaz ahırı, agam. İyeniñize görä arkayın oturıp iyiñ. (184/15) ‘–Olmaz ağabey, rahatça oturun yiyin.’

Aktelpek aga goñşusınıñ yataganlığını halamayanlığı üçinmi ya-da onuñ sorag berşini ulumsı görenligi üçinmi, gısgacık, sovuk-sala cogap gaytardı: (133/21) ‘Aktelpek ağabey, komşu koltuktaki gencin uyumasını sevmediği için mi yoksa onun soru sorma tarzını beğenmediğinden mi, kısa cevap verdi.’

Ol öz garşısında oturan sıpayı geynövli, derek boyly Nazarı içgin-içgin sınıladı-da: “Yok, adam üçin sag can, sagdın gövreden başga, sagdın

ruham gerek” diyip oylandı. (153/34) ‘O, karşısında oturan düzgün kıyafetli, uzun boylu Nazar’ı iyice süzdü ve: “Yok, insana sağlık gerek fakat sağlıklı beden dışında ruh sağlığı da gerek” diye düşündü.

1.2.2.4.4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, miktar ve derece bildirerek fiilleri nitelemektedir. Türkmen Türkçesinde miktar zarfları “Ölçeg-Mukdar Halları” olarak adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 467; Buran ve Alkaya, 2013: 147; Tazegül, 2020: 162-163).

Öz yagdayını örän govı bilyän. (184/11) ‘Kendi durumumu biliyorum.’

Ogulla gocanıň barmak бүкүп, yeke-yekeden sanayan yumuşlarını sesini çıkarman üns bilen diňledi. (136/17) ‘Ogulla, ihtiyarın parmağını бүкүп бүкүп tek tek saydığı işlerini dikkatle dinledi.’

Seň on sekiz yaşň dolanda iberen suratıňň yüzüne garap köp oturdım. (170/39) ‘Senin on sekiz yaşına girdiğinde gönderdiğin fotoğrafa uzun süre baktım. O fotoğraf bana başka da çok şey hatırlattı.’

Yöne bardı-geldi bu gürrüňler çın bolaga-da oba baramda başň gıñaçlı “ıkbal şeyle boldı-da” diyip, müzzerip oturanıňı göräysem velin, gatı gınanarın. (172/24) ‘Fakat tam tersiyse ve köye gittiğimde üzgün ve pişman bir şekilde “Kaderim böyleymiş” deyip ağlayarak karşılarsan çok üzülürüm.’

1.2.2.4.5. Soru Zarfları

“Soru zarfları fiilleri soru yoluyla niteler. Türkmencedeki soru zarfları şunlardır: *nääme* için “niçin, neden”, *näähili/neneň/niçik* “nasıl”, *nääche* “ne kadar”, *näävağt* “ne zaman” (Kara, 2012: 120).

–O **nähili** yapıp?! (142/5) ‘–O nasıl kapalı?’

Şunuň ıkbalı nähili bolar. (166/12) ‘Onun hayatı nasıl olur.’

Övüryän-çövüryän, inanıp bilemok, neneň inanayın. (170/1) ‘Bu yaşananları düşündükçe duyduklarıma inanmıyorum, nasıl inanayım.’

1.2.2.5. Edatlar

“Edatlar, tek başlarına bir anlam ifade etmeyen, anlamları ve görevleri kullanıldıkları isimler ile ortaya çıkan, cümlede söz veya söz öbekleri arasındaki bağlantıyı sağlamaya çalışan gramer görevli sözlerdir” (Hacıeminoğlu, 1992: 5; Korkmaz, 2014: 895). Türkmen Türkçesinde edatlar, “Sözsoñı Kömekçileri” olarak adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 468).

1.2.2.5.1. Çekim Edatları

Çekim edatları, işletme eki vazifesini görür ve isimden sonra gelerek bunlardan çeşitli zarflar yapar. (Kara, 2012: 122).

Ol heniz hiç kimden soramaga yetişmändi, özüne tarap gelyän garınlak yigide gözi düşdi, ikisem yılğırışdılar. (141/28) ‘Henüz birini seçememiş, kimden yol tarifi alsam derken, karşıdan ona doğru gelen göbekli genci gördü.’

–*Yadımda, yadımda. İn soñkı yüplügime çenli satarıñ, karza batırın, diklecek boların diyipdim.* (191/9) ‘–Hatırlıyorum, unutmadım. Her şeyimi satıp borca batsam da parayı bulurum demiştim.’

–*Govı yigit eken, yaşulı, yöne bu yerde harbı bölümiñ nomerinden başga zat yok.* (142/25) ‘İyi delikanlıymış dede, fakat burada asker kışlasının kapı numarasından başka bir şey göremedim.’

1.2.2.5.2. Soru Edatları

Soru edatları, adından da anlaşılacağı üzere soru ifade ederler. Türkmen Türkçesinde “hanı?” (hani) anlamına gelen sorma edatı mevcuttur. Bunun dışında “-ka, -kä” ekleriyle acaba anlamı veren soru edatı kullanılmaktadır: (Kara, 2012: 120; Yıldırım, 2017: Tazegül, 2020: 197-198).

–*Be, bu gıza nä döv urduka canlarım?* (160/9) ‘–Yaa, bu kıza ne oldu acaba?’

Hanı ayt, Tazegül üçin näçe tölediñiz?! (176/38) ‘Söyler misin, Tazegül için ne kadar para verdiniz?’

–*Näme, başga halaşyanı barmıka otükiniñ?! (179/13)* ‘–Başka sevdiği mi var seninkinin?’

1.2.2.5.3. Gösterme Edatları

“Gösterme edatları, birisini veya bir şeyi göstermek için kullanılır. Türkmencedeki gösterme edatları şunlardır: *inhaa* “işte, aha”, *ine* “işte, aha”, *ana* “işte, aha”, *anhaa* “işte, aha”, *tää* “ta”. (Kara, 2012: 120).

–**Inha** *gidib-ä baryan, düş diyyän-ä yok...* (133/39) ‘–İşte, gidiyorum, buraya kadar in diyen olmadı...’

“Näbelet adamıñ bilen mihmançılığa gitseñ, **ine** *edyäni*” diyip, Şalı öz-özüne *käyinip, içini gepletđi*. (151/21) “Huyunu suyunu bilemediğin adamla misafirliğe gidersen, olacağı bu” diyerek, Şalı kendi kendine kızdı.

“Men doktor bolcak, **ana** *onsoñ hiç kimiñ hem ecesi ölmez*” diyerdiñ. (170/31) “Ben doktor olacağım, işte o zaman hiç kimsenin annesi ölmez” derdin.’

Ol tä öyüne gelyänçä-de, diñe şu sözleri gaytaladı. (134/19) ‘O, ta evine gelinceye kadar sadece bu sözleri tekrarladı.’

1.2.2.5.4. Cevap Edatları

“Cevap edatları da başlı başına kullanılan ve ifade taşıyan, yanındaki kelimelere bağlanmayan edatlardır” (Ergin, 2009: 351).

Bolyar, *Eşekgüli başıñı agırtmayın*. (166/16) ‘Tamam, Eşekgüli, başını ağrıtmayayım.’

–**Yok**, *men seni yeke goyberip bilmen o yerlere*. (134/25) ‘–Hayır, ben seni oralara tek başına gönderemem.’

–**Hova**, *oglum, toy diyeniñ govı zatdır...* (180/31) ‘–Evet, oğlum, düğün güzeldir...’

1.2.2.6. Bağlaçlar

“Söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler.” (Korkmaz, 2010: 32). Bağlaçlar, tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Türkkmen Türkçesinde kullanılan bağlayıcılar şunlardır: *yogsam*, *ve*, *veli*, *velin*, *yogsa*, *yogsam bolmasa*, *yöne*, *meger*, *hem*, *çünkü*, *eger*, *emma*, *ya*, *yagni*, *ötri*, *bolmasa*, *diyen*, *diyip*, *yogsa*, *sebäbi*,

ya-da vb. (Buran ve Alkaya, 2013: 148).

*Bu mahal, iňňän gısga **emma** ömründe ız galdırcak bu pursatda gör, yene haysı oy-pikirler Aktelpek aganıñ başına gelip geçdi. (147/11) ‘İşte, kısa zaman içersinde ama hayatında unutmayacağı o an Aktelpek ağabey yine bir şey düşünüp donakalmıştı.’*

*Bu mahal **velin**, onuñ gözüne bu **yöne** bir pürencek däl-di, ulı bir penakär bolup göründi. (163/33) ‘Şimdi ise bu örtü, onun gözüne bir parça bez olarak değil de, onu koruyan bir kalkan gibi görünüyordu’*

*Señ eliñden tutup, çeper hövesceñlige meñ gızımı **hem** yazıñ, gızımıñ bilbil yalı sesi bardır diyyäni şu günki yalı yadımda. (171/19) ‘Senin elinden tutarak: “Konservatuara benim kızımı da kabul edin, kızımın bülbül gibi sesi var” diyerek kapı kapı dolaştığı da aklımda.’*

1.2.2.7. Ünlemler

Sevinç, üzüntü, korku, şaşkınlık gibi bir ruh hâliyle veya seslenme maksadıyla söylenen sözlere ünlemler denilmektedir. (Keskin, 2003: 163). Türkmen Türkçesinde ünlemlere “Ümlükler” şeklinde adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 561).

*–**Vah**, ozal POST No:1 diyseñ bolmayamıdı!.. (148/13) ‘–Eyvah, Daha önce “1 Nolu Muhafız” deseydin ya!’*

*“**Toba**, **toba!**..” diyip, gözünüñ yaşını sıkdı. (177/37) “Tövbe, tövbe...” diyerek gözünün yaşını sildi.*

*–**Häy**, sıpatıñ gursun, Ogulla, bu senmi asıl?! (135/24) ‘–Hay, eşek sıpası, Ogulla, sen misin?’*

*–**Viy**, Aktelpek kakamı, bir topar aladam bar diyyäniñem şular dälmi?! (136/21) ‘–Yaa, Aktelpek dede! Bir sürü işim var dedin, bunlar mı sadece?’*

*–**Vey**, saña näme boldı? Yüzüñ-gözüñ duv akla, balam?! (176/36) ‘–Vay, sana ne oldu? Yüzün gözün bembeyaz olmuş yavrum.’*

1.2.2.8. Fiiller

“İş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşıladıkları hareket ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış

ve durumları bildirirler” (Korkmaz, 2009: 527). Türkmen Türkçesinde fiillere “İşlikler” şeklinde adlandırılmaktadır. (Söyegov vd., 2000: 184).

1.2.2.8.1. Şahıs Ekleri

“Çekimli fiillerdeki şahıs ekleri, oluş ve kılışın kim veya kimler tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Fiillerdeki hareketler, varlık ve nesnelerin belirli şekiller içinde gerçekleştirdiği hareketlerdir. Dolayısıyla varlık ve nesnelerin fiiller içinde gerçekleştirdikleri hareketlerin hangi şahsa ait olduğu ancak şahıs ekleriyle belli olmaktadır” (Korkmaz, 2014: 114).

1.2.2.8.1.1. Birinci Tip Şahıs Ekleri

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Zamir kökenli şahıs ekleri geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik kipi çekiminde kullanılmaktadır: (Tazegül, 2020: 99).

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri			
Teklik	-In	giderin ‘giderim’	aydyarın ‘söylüyorum’
	-sIn	gidersiň ‘gidersin’	aydyarsıň ‘söylüyorsun’
	-ø	gider ‘gider’	aydyar ‘söylüyor’
Çokluk	-Is	gideris ‘gideriz’	aydyaris ‘söylüyoruz’
	-sInIz	gidersiňiz ‘gidersiniz’	aydyarsıňiz ‘söylüyorsunuz’
	-lAr	giderler ‘giderler’	aydyarlar ‘söylüyorlar’

Häziriň özünde başlığıň yanına **giderin...** (134/25) ‘Hemen yönetim reisine giderim...’

“Yok, yok, yalan **aydyarsıň** Eşi can beyle iş etmez. (161/8) ‘Hayır, hayır yalan söylüyorsun. Eşi can böyle bir şey yapmaz.’

Goca olar bilen iki elläp görüşüp çikdi-da, töre geçip **ornaşdı.** (173/23) ‘İhtiyar iki elini de uzatarak onlarla selamlaştıktan sonra başköşeye geçip oturdu.’

–Yok, biz muni şu yerde **naharlaris** diyip, ayalların ekabırragı seslendi...(185/15) ‘–“Yok, biz bunu burada doyururuz” diye kadınların

içinden cesurca olanı konuştu.’

–*Kakasam şun-a oñarayıpsıñız* diyyä. (174/32) ‘Babası da böyle olmasını çok istiyor.’

Bir-birinden gıssanmaç mıçıp baryan maşınlarıñ şınleri ayılğanç ses edip doñdular. (143/16) ‘Birbirinden aceleci arabaların lastikleri korkunç bir sesle kayarak durdu.’

1.2.2.8.1.2. İkinci Tip Şahıs Ekleri

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılmaktadır: (Tazegül, 2020: 99).

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri			
Teklik	+m	seretdim ‘baktım’	aldım ‘aldım’
	+ñ	seretdiñ ‘baktın’	aldıñ ‘aldın’
	+ø	seretdi ‘baktı’	aldı ‘aldı’
Çokluk	+k	seretdik ‘baktık’	aldık ‘aldık’
	+ñIz	seretdiñiz ‘baktınız’	aldıñız ‘aldınız’
	+lAr	seretdiler ‘baktılar’	aldılar ‘aldılar’

Inha goñşımızdan bir bedre igde sorap aldım. (164/25) ‘İşte komşumuzdan bir kova iğde aldım.’

Öldürmäge dözmeseñiz zıñıp gidiñ şu yere. (196/12) ‘Öldürmeye kıyamıyorsanız şurada bırakıp gidin beni.’

Sebäbi o gürrüñ meñ yarama duz berdi. (158/9) ‘Çünkü o konuşma benim yarama tuz basmış gibi oldu.’

Haysı sapak bolsun, haysı mugallım okatsın parhı yok, övredilyän zadı deñ düşünmäge çalışdık. (170/5) ‘Hangi ders olursa olsun, hangi öğretmen olursa olsun fark etmez, öğretilen her şeyi ikimiz de aynı anda kavramaya çalıştık.’

Yöne meñ Cennedimi hem bir gören bolsadıñız. (154/28) ‘Fakat

benim Cennet'im'in de elinden yemek yeseydiniz keşke.'

*Bu sapar velin, govşak damrından **tutdular**.* (134/13) 'Fakat bu sefer onu zayıf noktasından vurdu.'

1.2.2.8.2. Zaman ekleri

Bahsı geçen işin veya hareketinin ne zaman gerçekleştiğini bildiren ekler zaman ekleridir. (Söyegov vd., 2000: 251).

1.2.2.8.2.1. Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan önce tamamlanmış olduğunu bildirmektedir. (Korkmaz, 2014: 527).

1.2.2.8.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan önce tamamlanmış olduğunu bildirmektedir. Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zamana "Mâlim Öten Zaman" olarak adlandırılmaktadır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de görülen geçmiş zaman "-dI" ekiyle yapılmaktadır. Görülen geçmiş zaman ekinin ünsüzü tonsuzlardan sonra da değişmemektedir. İyelik kökenli şahıs ekleri ile çekimlenmektedir. (Dinç, 2017: 159-160; Tazegül, 2020: 101).

Görülen geçmiş zamanın olumsuz şekli kendisinden önce "-mA" olumsuzluk eki getirilerek yapılmaktadır. (Tazegül, 2020: 103).

Görülen Geçmiş Zaman (Mâlim Öten Zaman)				
Teklik	Men	-dI+m/ -dU+m	eşitdim 'duydum'	üzdüm 'kopardım'
	Sen	-dI+ñ/ -dU+ñ	eşitdiñ 'duydun'	üzdüñ 'kopardın'
	Ol/ O	-dI+ø/ -dI+ø	eşitdi 'duydu'	üzdü 'kopardı'
Çokluk	Biz	-dI+k/ -dU+k	eşitdik 'duyduk'	üzdük 'kopardık'
	Siz	-dI+ñIz/ -dU+ñIz	eşitdiñiz 'duydunuz'	üzdüñiz 'kopardınız'
	Olar	-dI+lAr/ -dU+lAr	eşitdiler 'duydular'	üzdüler 'kopardılar'

*Siz soňki iki yıl onuñ bilen ılayta-da **ısnıdıñız**.* (170/13) 'Siz son iki yılda daha da yakınlaşmıştınız.'

Goca bu yerde eşitmedik dillerini eşitdi. (145/33) ‘İhtiyar burada daha önce duymadığı dilleri duydu.’

Kentlevüğünde yañıca peyda bolan dört sancak dişcagazını görkezip yırşardı. (132/22) ‘Ağzında yeni oluşmaya başlayan dört tane dişini göstererek gülümsedi.’

“Men doktor bolcak, ana onsoñ hiç kimiñ hem ecesi ölmez” diyerdiñ. (170/31) “Ben doktor olacağım, işte o zaman hiç kimsenin annesi ölmez” derdin.’

Sähel bövşeñlik tapsam, sen barada yoldaşlarım gürrüñ bererdim. (186/12) ‘Ne zaman bir ferahlık yüreğimi kaplasa seni yoldaşlarım anlatırdım’

“Ayrıca süreksiz geçmiş zaman veya önceki geçmiş zaman (dowamlı öten zaman veya öñki öten zaman) adı verilen -İpdI/ -UpdI eki bulunmaktadır. Fakat bu ek geçmiş zamanın hikâyesi işlevinde kullanılmaktadır.” (Dinç, 2017: 159).

Gapımdan onuñ gelen günü yetimlik menden aranı açıpdi. (154/10) ‘Kapıdan girdiği gün, yetimliğim benden uzaklaştı.’

Ozal bularıñ altı çagası bolupdi. (161/16) ‘Bunların daha önce altı çocuğu olmuştu...’

1.2.2.8.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

“Türkmen Türkçesinde öğrenilen geçmiş (subyektiv öten) zaman -İpdIr/ -UpdIr, beirsiz hikâye geçmiş (nämälim hekaýa öten) zaman -An ve -mIş/ -mUş ekleri ile yapılmaktadır. Bu eklerden -İpdIr/ -UpdIr yaygın olarak kullanılmaktadır. -mIş/ -mUş ve -An ekleri günümüzde pek kullanılmamaktadır. -An ekinin ise 3. Teklik ve çokluk şahıs çekimi haricinde diğer şahıslarla kullanılmamaktadır.” (Dinç, 2017: 160-161).

1.2.2.8.2.1.2.1. Birinci Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

Türkmen Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman ekleri olarak “-ıpdır/ -ipdir, -updır/ -üpdır” kullanılmaktadır. Fiilden sonra gelen bu ekin ardından zamir kökenli şahıs ekleri getirilerek çekimlenmektedir: (Tazegül, 2020: 103-104).

Birinci Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman (Subyektiv Öten Zaman)			
Teklik	Men	-Ipdlr+In/ -Updlr+In	<i>turupdırın</i> ‘kalkmışım’
	Sen	-Ipdlr+sIn/ -Updlr+sIn	<i>turupdırsın</i> ‘kalkmışsın’
	Ol/ O	-Ipdlr+ø/ -Updlr+ø	<i>turupdır</i> ‘kalkmış’
Çokluk	Biz	-Ipdlr+Is/ -Updlr+Is	<i>turupdırıs</i> ‘kalkmışız’
	Siz	-Ipdlr+sInIz/ Updlr+sInIz	<i>turupdırsınız</i> ‘kalkmışsınız’
	Olar	-Ipdlr+lAr/ -Updlr+lAr	<i>turupdırlar</i> ‘kalkmışlar’

Gedemlik gursun, dommarılıp, “Ağşam öteräk geçäyipdirin, bağışla Cennet!” diymäge derek, gaytam onu özüme yalbartcak bolyan. (156/27)
‘Ah şu bendeki inat var ya... ‘Akşam sana haksız yere kızdım özür dilerim Cennet!’ demem gerekirken, tam tersine o benden özür dilesin istedim.’

–Oňarmansıñız, yigitler, onarmansınız, bu çatak iş bolupdır –diyip başını yaykadı. (194/29) ‘–İyi olmamış yigitler, yanlış bir şey yapmışsınız. Bu epey karmaşık bir mesele oldu diyerek başını salladı.’

“Ertesi, göyü hiç zat bolmadık yalı, Cennet yene irden turupdır”. Çay gaynadıdır, içine kolbasa dograp, heygenek bişiripdir. (156/21)
‘Cennet, yine hiçbir şey olmamışcasına her zamanki gibi sabah erken kalkmış, çay demlemiş, sucuklu yumurta yapmış...’

Birinci tip öğrenilen geçmiş zaman (Subyektiv öten zaman)’ın olumsuzu, “-mandır/ -mändir” ekleriyle yapılmaktadır. Bu eklerin ünlüsü daima uzundur. (Kara, 2012: 125).

İne ikimiziñ parhumız, näme üçin şu sözler meñ dilime gelmündir?! (158/15) ‘İşte, ikimizin farkımız. Niye benim aklıma bu sözler gelmedi.’

Men akmak bolmasam, näme üçin ozal başda muña maslahat salmandırın? (178/38) ‘Ben akılsız olmasaydım ilk önce bu adama niye danışmadım?’

1.2.2.8.2.1.2.2. İkinci Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

Türkmen Türkçesinde ikinci tip öğrenilen geçmiş zaman eki “-andır/ -endir”

ekleridir. Bu zaman türü, Türkmen Türkçesinde “Nämälim hekaya öten zaman” olarak adlandırılmaktadır. (Tazegül, 2020: 104-105).

Oğuz grubu içersinde yer alan lehçelerin içersinde sadece Türkmen Türkçesinde kullanılan öğrenilen geçmiş zaman “-An” eki, günümüzde Kıpçak grubunda kullanılan “-gAn” eki ile aynıdır. (Tazegül, 2020: 104).

İkinci tip öğrenilen geçmiş zaman (Nämälim hekaya öten zaman)’ın olumsuz, “-mandır/ -mändir” ekleriyle yapılmaktadır. (Tazegül, 2020: 105). Bu eklerin ünlüsü daima uzundur.

İkinci Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman (Nämälim Hekaya Öten Zaman)			
Teklik	Men	-AndIr+In	gaçandırin ‘kaçmışım’
	Sen	-AndIr+sIn	gaçandırsın ‘kaçmışsın’
	Ol/ O	-AndIr+ø	gaçandır ‘kaçmış’
Çokluk	Biz	-AndIr+Is	gaçandırıs ‘kaçmışız’
	Siz	-AndIr+sInIz	gaçandırsınız ‘kaçmışsınız’
	Olar	-AndIr+lAr	gaçandırlar ‘kaçmışlar’

–Öňki aydışımız yalı, biz-ä toýı täzeçe tutmakçı **bolandırıs**, guda –diyip, ol dik duran yerinden seslendi. (174/30) –“Daha önce söylediğimiz gibi biz düğünü modern yapmayı istiyoruz, dünür” deyip oturduğu yerden seslendi.’

Men akmak bolmasam, näme üçin ozal başda muňa maslahat **salmandırın?** (178/38) ‘Ben akılsız olmasaydım ilk önce bu adama niye danışmadım?’

Şonda cayın yokarkı gatında kolhoz veternarlarınıň suratlarınıň arasında yüzi gasın-gasın bolup duran bir ayal **oturandır.** (171/7) ‘Oradaki binanın üst katında, kolhoz veterinerlerinin resimlerinin asılı olduğu duvarın yanında yüzü kırışık bir kadının resmi var.’

1.2.2.8.2.2. Geniş Zaman

“Türkiye Türkçesinde geniş zaman, Türkmen Türkçesinde nämälim gelecek

zaman (belirsiz geçmiş zaman) olarak geçmektedir... Genel olarak geçmiş ve gelecek arasında olan oluş ve kılışları, sık yapılan, adet veya alışkanlık hâline gelen durumları, genellik taşıyan oluş ve kılışları “her zaman” kavramıyla anlatarak fiile süreklilik kazandıran zamandır” (Gök, 2020: 121).

Türkmen Türkçesinde geniş zaman eki “-Ar”dır. Fiile getirilen “-Ar” eklerinden sonra zamir kökenli şahıs ekleri getirilerek çekimlenmektedir. Bu zaman türü, yaygın olarak kullanılmaktadır: (Tazegül, 2020: 112).

“Geniş zamanın olumsuzu biraz farklıdır. Teklik birinci ve ikinci şahıslarda “-mar/ -mer”, üçüncü şahıslarda ise “-maz/ -mez” eki kullanılır” (Kara, 2012: 130).

–Çın, çın, yogsam sen bu yerlerden yöräbem **bilmersiň**. (142/13)
‘Gerçekten kapalı, eğer açık olsaydı kalabalık yüzünden buralarda rahat dolaşamazdın.’

Gurı heläk bolanıň galar, barıbir **tapmarsıň**. (142/31) ‘Boşuna kendini yorma, hiç boşuna vakit kaybetme, bulamazsın.’

Geniş Zaman (Nämalim Gelcek Zaman)			
Teklik	Men	-Ar+In	gepleşerin ‘konuşurum’
	Sen	-Ar+sIn	gepleşersiň ‘konuşursun’
	Ol/ O	-Ar+ø	gepleşer ‘konuşur’
Çokluk	Biz	-Ar+Is	gepleşeris ‘konuşuruz’
	Siz	-Ar+sInIz	gepleşersiňiz ‘konuşursunuz’
	Olar	-Ar+lAr	gepleşerler ‘konuşurlar’

Ol şeyle bir giň, şeyle bir giň, asıl oňa tutuş batal'onumuz bilen **sıgarıs**. (186/14) ‘Ceyhun, o kadar geniştir ki ona bütün birliğimiz sığar.’

Aktelpek aga indi yegenim bilen **gepleşerin** çen etdi-de, duran yerinde gatı-gatı ardıncıradı (147/19) ‘Aktelpek ağabey artık yeğenim ile rahat konuşurum diyerek durduğu yerden iki yana baktı.’

Indi sapan atanıňızı göräysem, iniňizi-boyuňızı des-deň **ederin** – diyip, obanıň yaşulusı Torum aga eşekyatakda gizlenip, sapan atyan

oglanları kovalayardı. (189/5) ‘Artık sapan attığınızı görürsem suratınızı dağıtırım’ dedi ve sonra ahırında gizlenip sapanla taş atan çocukları kovaladı.’

1.2.2.8.2.3. Şimdiki Zaman

“Şimdiki zaman fiilin gösterdiği hareketin yani oluş ve kılışın, içinde bulunulan zamanda başladığını ve hala devam etmekte olduğunu bildiren zamandır.” (Gök, 2020: 122).

1.2.2.8.2.3.1. Birinci Tip Şimdiki Zaman

Türkmen Türkçesinde birinci tip şimdiki zaman ekleri “-yar, -yär”dir. Bu ekler kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır. Şimdiki zamanın olumsuzu ise “-mA” eki ile yapılmaktadır. (Kara, 2012: 126).

Birinci Tip Şimdiki Zaman			
Teklik	Men	-yar+ın, -yär+in	<i>gelyärin</i> ‘geliyorum’
	Sen	-yar+sıñ, -yär+sıñ	<i>gelyärsiñ</i> ‘geliyorsun’
	Ol/ O	-yar+ø, -yär+ø	<i>gelyär</i> ‘geliyor’
Çokluk	Biz	-yar+ıs, -yär+ıs	<i>gelyäris</i> ‘geliyoruz’
	Siz	-yar+sıñız, -yär+sıñız	<i>gelyärsiñiz</i> ‘geliyorsunuz’
	Olar	-yar+lar, -yär+ler	<i>gelyärler</i> ‘geliyorlar’

Ol her günde şunça samolyot asmanda uçyar diyseler, ömürem inanmazdı. (134/38) ‘Daha önce, havada bu kadar uçağın uçtuğunu söyleseler hayatta inanmazdı.’

Çorba iyeckmi, börek iyeckmi, palavdır çişlik gerekmi, iyip doyup bilmeyärsiñ. (186/22) ‘Çorba, börek, pilav ve şiş kebabı demeden hepsini yersin ama yine de doyamazsın.’

Meñ-ä şol gayratlı ayalıñ önüne barıp, baş egesim gelyär. (171/10) ‘Ben o azimli, çalışkan kadının [resminin] önünde dize çökmek istiyorum.

Häzirem şu setirleri yazıp oturun velin, ellerim titreyär. (168/6) ‘Şimdi de bu satırları yazmaktayım ama ellerim titriyor.’

1.2.2.8.2.3.2. İkinci Tip Şimdiki Zaman

Türkmen Türkçesinde ikinci tip şimdiki zaman ekleri “-ya, -yä”dir. Bu ekler, “-yar, -yär” ikindeki “r” ünsüzünün düşmesiyle oluşmuştur. Olumsuzu “-mA” ekiyle yapılmaktadır. (Kara, 2012: 126-127). Aslında Teke ağzının özelliğidir ve söyleyişte yaygın olarak kullanılan bu ekler, zamanla yazıya da geçmiştir.

İkinci Tip Şimdiki Zaman			
Teklik	Men	-ya+n, -yä+n	bilyän ‘biliyorum’
	Sen	-ya+ñ, -yä+ñ	bilyäñ ‘biliyorsun’
	Ol/ O	-ya+ø, -yä+ø	bilyä ‘biliyor’
Çokluk	Biz	-ya+s, -yä+s	bilyäs ‘biliyoruz’
	Siz	-ya+ñız, -yä+ñız	bilyäñiz ‘biliyorsunuz’
	Olar	-ya+lar, -yä+ler	bilyäler ‘biliyorlar’

–Dur, entek, gıssanma, sen meniň kurorta baryandığım-a **bilyäñ** gerek? (135/40) ‘–Bekle, daha acele etme benim tatile gitmem gerektiğini biliyorsun değil mi?’

“Sen, han ogul, gatı mes **bolyañ... göryän** velin, sen unaşa at dakansıñ. (153/40) “‘Koçum, sen bulmuşsun bunuyorsun... Bakıyorum da sen erişteyi beğenmiyorsun.’

Yöne yeñňe elinde bolsa-da, silter **saklanya** diyip eşitmändi. (160/24) ‘O, yenge elinde büyümüşse de terbiyesiz bir kız değildi.’

“Oglumuz satlık gız gerek däl” **diyyä** diy... (177/30) “Oğlumuz, satılık kız istemiyorum” diyor de...

Çagalıkdakı arzuvarımız amala aşırıp bilmesek-de bir yıl mundan ozalkı arzuvmızı amala aşırmaga hôtde gelip bilermikäk **diyyän**. (170/36) ‘Çocukluk hayallerimizi gerçekleştirememişsek de bir yıl önce kurduğumuz hayali gerçekleştirme ihtimalimiz biraz da olsa yüksek diye düşünüyorum.’

1.2.2.8.2.3.3. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman

Türkmen Türkçesinde üçüncü tip şimdiki zaman “yörmek, yatmak, oturmak,

durmak” yardımcı fiilleriyle kurulmaktadır. Bu yardımcı fiillerden önce gelen asıl fiiller ise zarf-fiil eki almaktadır. Türkmen Türkçesinde üçüncü tip şimdiki zamanın olumsuzu yoktur. (Kara, 2012: 127-128).

Üçüncü Tip Şimdiki Zaman			
Teklik	Men	<i>okap yatırın</i> ‘okuyorum’	<i>gezip yörinin</i> ‘geziyorum’
	Sen	<i>okap yatırsıñ</i> ‘okuyorsun’	<i>gezip yörsiñ</i> ‘geziyorsun’
	Ol/ O	<i>okap yatır</i> ‘okuyor’	<i>gezip yör</i> ‘geziyor’
Çokluk	Biz	<i>okap yatırıs</i> ‘okuyoruz’	<i>gezip yöris</i> ‘geziyoruz’
	Siz	<i>okap yatırsıñız</i> ‘okuyorsunuz’	<i>gezip yörsiñiz</i> ‘geziyorsunuz’
	Olar	<i>okap yatırlar</i> ‘okuyorlar’	<i>gezip yörler</i> ‘geziyorlar’

*Ol: “ey tañrım, men nämeler **samrap durun!**” diyip yakasına tükürdi. (162/30) ‘O, “Ey Allah’ım, ben neler söyleyip duruyorum” deyip, yakasına tükürdü.’*

*Ol ulı zalıñ gapısınıñ önünde mahmal tuta **duvlanıp otırdı.** (183/31) ‘O, büyük salonun kapısına yakın bir yerde kumaş perdeye yaslanıp durdu.’*

*–Yeri, nämeler boldı? Hanı ayt, bizem şu obanıñ yaşulısı bolan **bolup yöriş,** eşideli? (190/7) ‘–Söyler misin, ne oldu? Haydi, söyle ben de bu köyün aksakalıyım.’*

*–Utansañız bolmadımı? Nämeler ile vecera **bolup dursuñız?** (177/4) ‘–Utanmıyor musunuz? Millete rezil rüsva oluyorsunuz.’*

1.2.2.8.2.3.4. Dördüncü Tip Şimdiki Zaman

“Türkmencede şimdiki zamanın bir başka türü daha vardır ve bunun sadece olumsuz şekli bulunmaktadır. Şimdiki zamanın bu türü, fiil köklerine iyelik eki almış “-an/ -en” sıfat-fiil eki ve “yook” kelimesinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Bu oluşum sırasında bir hece kaynaşması meydana gelmiş ve “yook”un başında bulunan “y” ile birlikte bazı sesler düşmüştür. Olumsuz şimdiki zaman, ünlüyle biten fiillerle kurulduğunda fiilin sonundaki ünlü uzamaktadır.” (Kara, 2012: 128).

Dördüncü Tip Şimdiki Zamanın Olumsuzu			
Teklik	Men	-An+Im yok	<i>işle-en+im yok</i> > <i>işlä:mo:k</i> ‘çalışmıyorum’
	Sen	-An+İñ yok	<i>işle-en+iñ yok</i> > <i>işlä:ño:k</i> ‘çalışmıyorsun’
	Ol/ O	-An+I yok	<i>işle-en+i yok</i> > <i>işlä:no:k</i> ‘çalışmıyor’
Çokluk	Biz	-An+ImIz yok	<i>işle-en+imiz yok</i> > <i>işlä:m(i)zo:k</i> ‘çalışmıyoruz’
	Siz	-An+İñIz yok	<i>işle-en+iniz yok</i> > <i>işlä:ñ(i)zo:k</i> ‘çalışmıyorsunuz’
	Olar	-An+lArI yok	<i>işle-en+leri yok</i> > <i>işlä:no:klar</i> ‘çalışmıyorlar’

İndi şo gızıñ öz-özüne erk edip bilmän bagtını elden gidirip oturanlığına düşünip bilemok. (172/8) ‘Şimdi de bu düşüncelere sahip olan bir kızın kendi iradesine hâkim olamamasına şaşıyorum doğrusu.’

Men seniñ bilen arzalaşmak islämok. (166/1) ‘Ben seninle tartışmak istemiyorum.’

Bu gün şol atanıñ gızınıñ instituta gaytmagına päsgel beryänine inanamok. (171/23) ‘Şimdi o babanın, kendi kızının eğitimine engel olacağına da inanamıyorum.’

1.2.2.8.2.4. Gelecek Zaman

Türkmen Türkçesinde gelecek zaman veya belirli gelecek zamana “mâlim gelecek zaman” şeklinde adlandırılmaktadır. Belirli gelecek zaman çekiminde “-cAk” eki kullanılmaktadır. Bu ekin ardından şahıs eki getirilmemektedir. Bunun yerine fiilin başına şahıs zamirleri getirilmektedir. (Kara, 2012: 130; Dinç, 2017: 163; Beşen Delice, 2020: 141-142).

Gelecek Zaman (Mâlim Gelecek Zaman)		
Teklik	<i>Men okacak</i> ‘okuyacağım’	<i>Men gezcek</i> ‘gezeceğim’
	<i>Sen okacak</i> ‘okuyacaksın’	<i>Sen gezcek</i> ‘gezeceksin’
	<i>Ol/ O okacak</i> ‘okuyacak’	<i>Ol/ O gezcek</i> ‘gezecek’
Çokluk	<i>Siz okacak</i> ‘okuyacaksınız’	<i>Siz gezcek</i> ‘gezeceksiniz’
	<i>Biz okacak</i> ‘okuyacağız’	<i>Biz gezcek</i> ‘gezeceğiz’
	<i>Olar okacak</i> ‘okuyacaklar’	<i>Olar gezcek</i> ‘gezecekler’

*Ol märekän arasında öňe süýşe-süýşe ahırı görse, bir garrıca adam şapbat yalı kitap satıp otır, adam barı kitap **alcak** bolup, itinişip dur.* (138/2) ‘O, büyük uğraşlarla kalabalığın ortasına ulaştı, bir baktı ki, bir ihtiyar adam, eli kadar küçücük kitap satıyor. Bütün insanlar da bu kitabı almaya çalışıp birbirini itiyordu.’

*Öz elimiz bilen çigişdiren diwnümüzizi öz elimiz bilen **çözcek** bolmagımız gerek.* (175/19) ‘Kendi elimiz ile düğümlediğimizi, kendi elimizle çözmemiz gerekir’

*Ol elini kisesine sokup, yene şaylık okladı-da, **ütlemek** boldı, yene öňki yagday gaytalandı.* (139/16) ‘O, tekrar cebinden bozuk para çıkartıp attı. Sonra bir daha geçmeye çalıştı ama yine değişen bir şey olmadı.

1.2.2.8.3. Kip Ekleri

Zeynep Korkmaz, kip için şöyle tanım yapmaktadır: “*fillerin eylemleri, oluşları, durumları zamanla ilgili olarak anlatma biçimleri*” veya “*filde eylem, zaman ve şahıs kavramlarının birleşkesi*” olarak verilmiştir. “*Eylemlerin zaman ve kişi kavramı veren biçimine kip denilmektedir*” (Korkmaz, 2014: 516). Türkmen Türkçesinde kip eklerine “İşliğin zamanı nâbelli şekilleri” olarak adlandırılmaktadır. (Tazegül, 2020: 115).

1.2.2.8.3.1. Emir Kipi

“Bu kipi temel işlevi emir ve istek bildirmektir. İstek anlamı 1. şahıs çekimlerinde daha kuvvetli hissedilir. Emir anlamı ise vurgu, tonlama ve emir eklerinin sonuna getirilen bazı ekler yardımıyla rica, istek, davet, izin, öğüt, teşvik gibi anlamlar kazanır” (Gök, 2020: 124).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de her şahıs için ayrı emir kipi eki bulunmaktadır. Fiilin sonu “e” ünlüsü ile biten bir sözcük 1. Teklik ve 1. Çokluk şahısta çekimlendiğinde “e” ünlüsü “e> ä”ye değişmektedir: Dile> diläyin (1. tkl.), işle> işläliň (1. çkl.) Türkmen Türkçesinde emir kipine “İşliğin Buyruk Şekli” olarak adlandırılmaktadır. (Tazegül, 2020: 118).

Emir Kipi			
Teklik	Men	-AyIn	<i>güleyin</i> ‘güleyim’
	Sen	-gIn, -gUn, -sAnA, -ø	<i>gülgün/ gülsene/ gül</i> ‘gül’
	Ol/ O	-sIn, -sUn	<i>gülsün</i> ‘gülsün’
Çokluk	Biz	-Allň, -äliň, -All	<i>güleliň/ güleli</i> ‘gülelim’
	Siz	-Iň, -Uň, -ň	<i>gülüň</i> ‘gülün’
	Olar	-sInlAr, -sUnlAr	<i>gülsünler</i> ‘gülsünler’

*Ona, düyn Hıvadakı dayısı gıssaglı **gelsin** diyip sargıt edipdir.*
(165/2) ‘Dün, Hive’deki dayısı ona acil gelsin demiş.’

*Övüryän-çövüryän, inanıp bilemok, neneň **inanayın.*** (170/1) ‘Bu yaşananları düşündükçe duyduklarıma inanmıyorum, nasıl inanayım.’

Türkmen Türkçesinde emir kipinin olumsuz çekimi [fiil-mA olumsuzluk eki + emir eki] şeklinde yapılmaktadır. (Yıldırım, 2017: 282).

Emir Kipinin Olumsuzu			
Teklik	Men	-mayın, -mäyin	<i>garamayın</i> ‘bakmayayım’
	Sen	-mAgIn, -mAsAnA, -mA	<i>garamagın/ garamasana/ garama</i> ‘bakma’
	Ol/ O	-mAsIn	<i>garamasın</i> ‘bakmasın’
Çokluk	Biz	-malıň, -mäliň, -malı, -mäli	<i>garamalıň</i> ‘bakmayalım’
	Siz	-maň, -mäň	<i>garamaň</i> ‘bakmayın’
	Olar	-mAsInlAr	<i>garamasınlar</i> ‘bakmasınlar’

*“Biz atamızı goyup gitmeli hem bolsa tayar, yöne gelinsiz **gaytmalıň**” diyip, yigitleriň biri Övezmirat aganıň gulagina gıgırdı.*
(190/39) ‘Yiğitlerden biri onun yanına gelerek “Eğer isterseniz atımızı da bırakalım ama biz gelinsiz dönmeyelim” diye Övezmirat ağabeyin kulağına bağırdı.’

Gözdil bolmasın diyip, köyneklelerini etegini çäk-çäk edipdi.
(161/20) ‘Üzerine nazar gelmesin diye yamalı kıyafetler giyerdi.’

1.2.2.8.3.2. İstek Kipi

Türkmen Türkçesinde “İşliğin arzu şekili”, “İşliğin hayal şekili” veya “İsleg forması” terimleri kullanılmaktadır. (Beşen Delice, 2020: 151). “*Türkçede her ek sadece bir görev üstlenir kip/zaman ve şahıs için ayrı ekler bulunmaktadır. İstek kipi ekleri ise şahıs da ifade eder. Şahıs ekleri kip eki ile birleşip kalıplaşmış bir görünüm sergiler. İstek kipinin şahıslara göre çekimleri aşağıdaki gibidir:*” (Dinç, 2017: 165).

1.2.2.8.3.2.1. Birinci Tip İstek Kipi

Genel itibarıyla bir işin ya da oluşun gerçekleşmesini isteme bildirmektedir: (Beşen Delice, 2020: 153).

Birinci Tip İstek Kipi			
Teklik	Men	-AyIn, -äyin	geläyin, bolayın
	Sen	-AsIñ, -äsiñ, -gAy, -Ay, -äy	geläy, bolagay
	Ol/ O	-aysın, -äysin, -a, -ä	geläysin, bolaysın
Çokluk	Biz	-(ay)alıñ, -(äy)äliñ, -alı, -äli	geläyeliñ, bolalıñ
	Siz	-AsIñIz/-äsiñiz, -ayıñ/- äyiñ	geläyiñ, bolayıñ
	Olar	-aysınlar/ -äysinler	geläysinler, bolaysınlar

Şucagaz yere getiräyiñ govusı. (184/12) ‘İstediklerimi buraya getirmen daha iyi.’

Türkmen Türkçesinde istek kipinin olumsuz çekimi [fiil-mA olumsuzluk eki + istek eki] şeklinde yapılmaktadır. (Beşen Delice, 2020: 157).

Birinci Tip İstek Kipinin Olumsuzu			
Teklik	Men	-mayın, -mäyin	satmayın ‘satmayayım’
	Sen	-may, -mäy	satmay ‘satma’
	Ol/ O	-maysın, -mäysin	satmaysın ‘satmasın’
Çokluk	Biz	-malıñ, -mäliñ	satmalıñ ‘satmayalım’
	Siz	-mayıñ, -mäyiñ	satmayıñ ‘satmayınız’
	Olar	-maysınlar, -mäysinler	satmaysınlar ‘satmasınlar’

1.2.2.8.3.2.2. İkinci Tip İstek Kipi

Türkmen Türkçesinde bu kip, istek, hayal, niyet bildirme işlevinde kullanılmaktadır, İstek kipi eki “-mAkçI”dır. (Beşen Delice, 2020: 158-159). İkinci tip istek kip, zamirlerle beraber çekimlenmektedir:

İkinci Tip İstek Kipi		
	Olumlu	Olumsuz
Teklik	<i>Men almakçı</i>	<i>Men almakçı däl</i>
	<i>Sen almakçı</i>	<i>Sen almakçı däl</i>
	<i>Ol/O almakçı</i>	<i>Ol/O almakçı däl</i>
Çokluk	<i>Biz almakçı</i>	<i>Biz almakçı däl</i>
	<i>Siz almakçı</i>	<i>Siz almakçı däl</i>
	<i>Olar almakçı</i>	<i>Olar almakçı däl</i>

–Öňki aydışımız yalı, biz-ä toýı täzeçe **tutmakçı** bolandiris, guda –diyip, ol dik duran yerinden seslendi. (174/30) –“Daha önce söylediğimiz gibi biz düğünü modern yapmayı istiyoruz, dünür” deyip oturduğu yerden seslendi.’

Ertesi olara nika **gıymakçı** bolup otürkalar, elleri pıçakdır paltalı baş atlı gelip, çatmanın başında ganda-pıçak bolşupdılar. (159/39) ‘Bir gün sonra onlara nikâh kıyacakları sırada eli bıçaklı, baltalı beş altı kişi evi basıp olay çıkarmışlardı.’

Gız hamsıgdı. Mayıp: “Gızda güne yok” **diymekçi** boldı. (185/7) ‘Kız, ağlamaklı oldu. Kötürüm: “Kızın suçu yok” demek istedi...’

1.2.2.8.3.3. Gereklilik Kipi

“Gereklilik kipi, oluşun veya kılışın, tasarlanan ve gerçekleşmesi gereken eylemin gerekliliğini ifade eden kiptir.” (Gök, 2020: 127). Türkmen Türkçesinde gereklilik kipine “İşliğin hökmanlık şekili” olarak adlandırılmaktadır. Gereklilik kipi iki alt başlığa ayrılmaktadır. (Beşen Delice, 2020: 163).

1.2.2.8.3.3.1. Birinci Tip Gereklilik

Türkmen Türkçesinde birinci tip gereklilik kipi, “-mAlI” eki ile yapılmaktadır. “Bu ekten sonra fiile şahıs eki getirilmez. İşi yapan şahıs zamirleri veya morfolojik biçimlerle belirtilir.” (Tazegül, 2020: 120).

Birinci Tip Gereklilik Kipi		
Teklik	<i>Men görmeli</i> ‘görmeliyim’	<i>Men barmalı</i> ‘gitmeliyim’
	<i>Sen görmeli</i> ‘görmelisin’	<i>Sen barmalı</i> ‘gitmelisin’
	<i>Ol/ O görmeli</i> ‘görmeli’	<i>Ol/ O barmalı</i> ‘gitmeli’
Çokluk	<i>Biz görmeli</i> ‘görmeliyiz’	<i>Biz barmalı</i> ‘gitmeliyiz’
	<i>Siz görmeli</i> ‘görmelisiniz’	<i>Siz barmalı</i> ‘gitmelisiniz’
	<i>Olar görmeli</i> ‘görmeliler’	<i>Olar barmalı</i> ‘gitmeliler’

*Yene bir yumuş, olam şu yerde, Meskevde yegenim **bolmalı**, Goşunda gulluk edyär.* (136/13) ‘Yine bir ricam olacak: Meskev’de yeğenim var, burada askerlik yapıyor.’

–*Men Lenini **görmeli**, salgı ber, nädip **barmalı**!* (141/1) ‘–Benim Lenin’i görmem gerekiyor, nasıl gidebilirim gösterir misin?’

*Olar yer bilen aralığa perde çekeninden soň goca gözünü aynadan **ayırmalı** boldı.* (132/9) ‘Onlar, yer ile gök arasındaki mesafeye perde çektikten sonra ihtiyar gözünü pencereden ayırmak zorunda kaldı.’

Birinci tip gereklilik kipi, olumsuz cümlede “-mAlI” ekinden sonra “däl” sözcüğü getirilerek yapılmaktadır: Almalı däl (178/7) ‘Almamalı’.

Birinci Tip Gereklilik Kipinin Olumsuzu		
Teklik	<i>Men seretmeli däl</i> ‘bakmamalıyım’	<i>Men almalı däl</i> ‘almamalıyım’
	<i>Sen seretmeli däl</i> ‘bakmamalısın’	<i>Sen almalı däl</i> ‘almamalısın’
	<i>Ol/ o seretmeli däl</i> ‘bakmamalı’	<i>Ol/ o almalı däl</i> ‘almamalı’
Çokluk	<i>Biz seretmeli däl</i> ‘bakmamalıyız’	<i>Biz almalı däl</i> ‘almamalıyız’
	<i>Siz seretmeli däl</i> ‘bakmamalısınız’	<i>Siz almalı däl</i> ‘almamalısınız’
	<i>Olar seretmeli däl</i> ‘bakmamalılar’	<i>Olar almalı däl</i> ‘almamalılar’

Yeri, sögüşipsiň, taň edipsiň yaraşmağa yer goymalı dälmi näme?! (156/3) ‘Tamam, kavga ederek iyi bir şey yapmamıştım ama barışmak için de kapıyı açık bırakmam gerekirdi, doğru değil mi?’

1.2.2.8.3.3.2. İkinci Tip Gereklilik

“Türkmencede gereklilik çekimi, “-malıdır/ -melidir” ekiyle de kurulur ve şahısları ifade etmek üzere zamirler değil, şahıs ekleri kullanılır. Bu yapı, birinci tip gereklilikten daha güçlü bir anlam taşır” (Kara, 2012: 134).

İkinci Tip Gereklilik Kipi			
Teklik	Men	-mAlIdIr +In	turmalıdırın ‘kalkmalıyım’
	Sen	-mAlIdIr +sİň	turmalıdırsıň ‘kalkmalısın’
	Ol/ O	-mAlIdIr +ø	turmalıdır ‘kalkmalı’
Çokluk	Biz	-mAlIdIr +Is	turmalıdırıs ‘kalkmalıyız’
	Siz	-mAlIdIr +sİňIz	turmalıdırsıňız ‘kalkmalısınız’
	Olar	-mAlIdIr +lAr	turmalıdırılar ‘kalkmalılar’

–Gız meňki, onuň erki-de meniň elimde bolmalıdır. (191/18) ‘–Kız benimdir. Ne dersem, o olur.’

–Bu pıçak biziň tohummuzda biriniň döşüne sançılmalı bolsa onda seňkä däl-de, atamızıňka sançılmalıdır... (196/23) ‘Bu bıçak bizim aileden birine saplanacaksa sana değil, babamın göğsüne saplanmalı...’

İkinci tip gereklilik kipinin olumsuzluğu, “däldir” sözcüğüyle yapılmaktadır. Ancak birinci tip gereklilik kipinden farklı olarak, çekimlerde zamirler değil, şahıs ekleri kullanılmaktadır.

İkinci Tip Gereklilik Kipinin Olumsuzluğu			
Teklik	Men	-mAll dāldIr +In	görmeli dāldirin ‘görmemeliyim’
	Sen	-mAll dāldIr +sİñ	görmeli dāldirsiñ ‘görmemelisin’
	Ol/ O	-mAll dāldIr +ø	görmeli dāldir ‘görmemeli’
Çokluk	Biz	-mAll dāldIr +Is	görmeli dāldiris ‘görmemeliyiz’
	Siz	-mAll dāldIr +sİñIz	görmeli dāldirsiñiz ‘görmemelisiniz’
	Olar	-mAll dāldIr +lAr	görmeli dāldirler ‘görmemeliler’

1.2.2.8.3.4. Şart Kipi

Şart kipi cümlede oluş ve kılışın gerçekleşmesini şart ve dileğe bağlayan bir ek görevindedir. Türkmen Türkçesinde bu kip, fiil kök ve gövdesine “-sA” eki getirilerek yapılmaktadır. Şart kipi genellikle gelecek zaman fiillerinde kullanılmaktadır. “Çokluk ikinci şahısın sonuna “-laaň/ -lääň” ekleri getirilerek anlama nezaket/ rica ifadesi katılır” (Kara, 2012: 131). Türkmen Türkçesinde şart kipinin olumsuzluğu “-mA” ekleriyle yapılmaktadır: (Kara, 2012: 131).

Şart Kipi				
Teklik	Men	-sA +m	galsam ‘kalsam’	bilsem ‘bilsem’
	Sen	-sA +ñ	galsañ ‘kalsan’	bilseñ ‘bilsen’
	Ol/ O	-sA +ø	galsa ‘kalsa’	bilse ‘bilse’
Çokluk	Biz	-sA +k	galsak ‘kalsak’	bilsek ‘bilsek’
	Siz	-sA +ñIz	galsañiz ‘kalsanız’	bilseñiz ‘bilseniz’
	Olar	-sA +lAr	galsalar ‘kalsalar’	bilseler ‘bilseler’

*Yerli-yerden ılgışıp gelip, dızmaç cahılları aralamadık **bolsalar**, davanıñ ula sıpaymagı-da mümkindi.* (176/18) ‘Etraftan koşturup gelen gençler onları ayırmasa daha büyük kavga çıkacaktı.’

*Sähel bövşeňlik **tapsam**, sen barada yoldaşlarıma gürrüñ bererdim.* (186/12) ‘Ne zaman bir ferahlık yüreğimi kaplasa seni yoldaşlarıma anlattırdım’

*Metro münüň-de, Lermontov stantsiyasında düşüň, soň **sorasaňız** aydarlar...* (143/38) ‘Metroya binin ve Lermontov istasyonunda inin, sonra

birinden sorarsanız size gösterirler...’

–*Utansaňız bolmadımı? Näme ile vecera bolup dursuňız?* (177/4)

‘–Utanmıyor musunuz? Millete rezil rüsva oluyorsunuz.’

Türkmen Türkçesinde şart kipinin olumsuzu“-mA” ekleriyle yapılmaktadır: (Kara, 2012: 131).

Şart Kipinin Olumsuzu				
Teklik	Men	-mA -sA +m	almasam ‘almasam’	gitmesem ‘gitmesem’
	Sen	-mA -sA +ň	almasaň ‘almasan’	gitmeseň ‘gitmesen’
	Ol/ O	-mA -sA +ø	almasa ‘almasa’	gitmese ‘gitmese’
Çokluk	Biz	-mA -sA +k	almasak ‘almasak’	gitmesek ‘gitmesek’
	Siz	-mA -sA +ňIz	almasaňız ‘almasanız’	gitmeseňiz ‘gitmeseniz’
	Olar	-mA -sA +lAr	almasalar ‘almasalar’	gitmeseler ‘gitmeseler’

Men akmak **bolmasam**, näme üçin ozal başda muňa maslahat salmandyrın? (178/38) ‘Ben akılsız olmasaydım ilk önce bu adama niye danışmadım?’

1.2.2.8.4. Fiillerde Olumsuzluk Kategorisi

“Sadece Türkmencede değil, diğer Türk lehçelerinde de işleklik derecesi oldukça yüksek bir ektir. Bütün fiillere gelir ve bunların anlamlarına olumsuzluk katar” (Kara, 2012: 97).

–*Samolyota münüp görme, otla münüp görme, bu yaşı nirede geçirdiň, hov yaşuli?! (133/19)* ‘–Uçağa binmemişsen, trene binmemişsen bu yaşı nerede yaşadın, dede?’

Öz başıma düşen külpedi senem başıña inderäyendiris öydüp, gara canım **galmadı**. (158/12) ‘Kendi başıma gelen o kötü günleri senin de başına getirdim zannettim.’

Eşekguli gara salmadı. (165/29) ‘Eşekguli’den haber alınamadı.’

1.2.2.8.5. Fiilimsi Ekleri

“Fiilimsiler, fiil kök ve gövdelerinden çeşitli eklerle türetilen, şahıs ekleri

almadıklarından dolayı bitmemiş fiil niteliğinde olan fiillerdir.” (Gök, 2020: 129).

1.1.2.8.5.1. İsim-fiil ekleri

Türkmen Türkçesinde “-mA, -mAk, -mAklık, -mAzlık, -Iş” ekleri isim-fiil ekleri olarak kullanılmaktadır. (Yıldırım, 2017: 354).

1.2.2.8.5.1.1. -mAk

*Onsoň **barmak** büküp obanınň ähli gızlarını birlay sanap çıkardı.* (159/12) ‘Sonra da köyün bütün kızlarını baştan aşağıya parmaklarıyla sayardı.’

*–Düşünseňiz mende günä yok... “ZAGS-a baralı, nikalaşalı” diysem... –diyip, Ecegız yine bir zatlar **aytmak** istedi. Amangül ece aytdırmadı.* (163/22) ‘–Hâlimden anlarsanız, benim bir suçum yok... “Nikâh dairesine gidelim, nikâh yaptıralım dediğimde...” diye, Ecekız yine bir şeyler anlatmak istedi fakat Amangül ana lafını kesti.’

*Öz duygusını daşına **çıkarmak** ol dövrüň adatı bolmadık hem bolsa, Annagül duygusını ecesi bilen paylaşypdı, yigit hem öz kakasını habardar edipdi.* (188/35) ‘Duygularını paylaşmak, o devrin âdeti değilse de Annagül duygularını annesiyle paylaşmıştı, evleneceği yiğit de kendi babasıyla konuşmuştu.’

*Ertir yine turdum-da, işden ozal çayhana **yetişmek** üçin yumlukdım...* (157/43) ‘Sabah kalkar kalkmaz işten önce yemekhaneye koştum...’

1.2.2.8.5.1.2. -mA

*“Bir gız yere gider, müň gız yele” diýilenini edip, seni satıp-sovup **goyberme** hıyala mündümükä!* (171/30) ““Bir kız sevdiğine gider, bin kız sevmediğine gider” diyerek seni satmak istemiş olabilir.’

1.2.2.8.5.1.3. -mAklık

*İndi oğlundan yaşırın iş etcek **bolmaklık** hebes dälmi näme...* (179/4) ‘Şimdi oğlundan saklı iş yapmanın ne gereği var...’

1.2.2.8.5.1.3. -(y)Iş/ -(y)Uş, -ş

*Yok, mundan **yaşayış** bolmaz, ızından gideyin, ayagina yıkılayın.* (157/20) ‘Yok,

böyle hayat olmaz, arkasından gideyim, ayaklarına kapanayım.’

İne ızından gidişimem şo boldı, getirişimem. (157/43) ‘İşte, gidişim de getirişim de böyle lafta kaldı...’

1.2.2.8.5.2. Sıfat-fiil ekleri

“Sıfat-fiiller nesneleri hareket özellikleriyle niteler. İsim-fiillerden farklı olarak sıfatfiillerde bir zaman ifadesi bulunmaktadır. Bu yüzden Türkmenistanlı dilciler tarafından sıfatfiiller, zaman ifadesine göre; -An/än, -dIK/-dUK, -mIş/-mUş geçmiş zaman (öten zaman), -yÄn, -IcI/-UcI şimdiki zaman (hâzirki zaman) ve -cAk, -(A)r, -mAz gelecek zaman (geljek zaman) şeklinde ayrılarak ele alınmaktadır” (Dinç, 2017: 42).

1.2.2.8.5.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-fiil ekleri

“Türkmen Türkçesinde geçmiş zaman sıfat-fiili yapan ekler, -An, -dIk/ -dUk ve -mIş/ -mUş ekleridir.” (Gök, 2020: 133).

1.2.2.8.5.2.1.1. -An

İlki açılan gününde töründe oturan men dälmidim? (185/43) ‘İlk açıldığın günde, başköşende oturan ben değil miydim?’

Şonda seniň yazan bir sözlemiňi mugallım ulı yıgnakda okap beripdi. (172/2) ‘Senin o kompozisyonunu öğretmenimiz çok beğenmişti ve bir konferansta okumuştur’

Soldatın yığırıp oturan suratına gözi düşende, gaharı gaçıp, yüzi yagılan yalı boldı. (145/7) ‘Askerin gülümseyip çekildiği fotoğrafını görünce, sakinleşti.’

1.2.2.8.5.2.1.2. -dIk/ -dUk

-Näme diydigim -şol, bulara gız yok. (192/2) ‘-Ne duymuşsan o, bunlara kız mız yok.’

Çagamız duranok diyip, är-ayalıň barmadık tebibi, yıkamadık mollası galmandı. (161/22) ‘Çocuğu uzun yaşamıyor diye görünmediği doktor ve hoca kalmamıştı.’

Ol göreçleriň önünde özüne yer tapmadık Nazar Nazarlıyeviç illa diyersiň, egninden basılan yalı aşak çökdi. (152/8) ‘Bakışlar karşısında kaçacak delik bulamayan

Nazar Nazalıyeviç sanki üzerinde bir yük varmış gibi çökmüştü.’

1.2.2.8.5.2.2. Şimdiki Zaman Sıfat-fiil ekleri

“Şimdiki zaman sıfat-fiilleri, içinde bulunulan zamanda yapılan ve herhangi bir varlığı niteleyen hareketi ifade ederler” (Kara, 2012: 99).

1.2.2.8.5.2.2.1. -yan/ -yän

Adamıñ başına bela ince bolanda, önünden süñni sızarmış diyilyän çın bolsa gerek. (162/5) ‘İnsanın başına bir bela gelecekse öncesinden kemikleri sızlarmış sözü doğruymuş.’

Haysı sapak bolsun, haysı mugallım okatsın parhı yok, övredilyän zadı deñ düşünmäge çalışdık. (170/5) ‘Hangi ders olursa olsun, hangi öğretmen olursa olsun fark etmez, öğretilen her şeyi ikimiz de aynı anda kavramaya çalıştık.’

Aktepek aga GUM-ıñ dürbi satılyan bölümünde işleyän yaşacık gız bilen üm bilen kınçılıksız düşünişdi. (140/36) ‘Aktepek ağabey GUM’un dürbün satılan bölümünde çalışan genç kızla el işaretiyle zorlanmadan anlaşabildi.’

Ulı ak telpegini güne lovurdadıp, çäkmeniniñ sınılarını galgadıp baryan yaşulınıñ bolşuna geñirgendi. (143/10) ‘Büyük beyaz telpeğini güneşe parılatıp cübbesini rüzgârın etkisiyle sallayarak gelen ihtiyarı görünce şaşırdı.’

1.2.2.8.5.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-fiil ekleri

“Gelecek zamanı belirli ve belirsiz gelecek zaman olarak iki kısımda ele alan gramerlerde -cAk eki belirli gelecek zaman, -Ar, -mAz ekleri de belirsiz gelecek zaman bildiren sıfat-fiil yapan ekler olarak değerlendirilmektedir” (Beşen Delice, 2010: 268).

1.2.2.8.5.2.3.1. -Ar

Onuñ çınar boyı, boldumlı gövresi, mılayım gepleyşi häli-şindi kakasını yadına salar durardı... (162/26) ‘Onun çınar gibi boyu, sağlam yapısı ve dürüstlüğü babasını hatırlatırdı...’

Şunuñ ikbalı nähili bolar. (166/12) ‘Onun hayatı nasıl olur.’

Men başımı çararın arman... şu atasız dogulcak çağa haypım gelyär. (166/11)

‘Ben başımın çaresine bakarım. Fakat... Babasız büyüyecek çocuğa üzülyorum’

*Öyümize bir içeriň goşunu **getirer** işalla.* (177/25) ‘Evimize bir sürü eşya getirir, inşallah.’

*Vagt **geçer**, yazıgna düşünen Eşekgüli Ecegiziň-da sınan gövniüni seyiklä.* (167/24) ‘Yıllar sonra yanlışını anlamış olan Eşekgüli, Ecekız’ın gönlünü alacaktır.’

1.2.2.8.5.2.3.2. -mAz

*–Ol **bolmaz** ahırı, agam. İyeniňize görä arkayın oturıp iyiň.* (184/15) ‘–Olmaz ağabey, rahatça oturun yiyin.’

1.2.2.8.5.2.3.2. -cAk

Uçcak guşcagaz yalı gollarını galgadıp ovsundı. (132/24) ‘Uçmaya çalışan kuşun kanatlarını açması gibi kollarını açtı.’

*Gedemlik gursun, dommarılıp, “Agşam öteräk geçäyipdirin, bağışla Cennet!” diymäge derek, gaytam onı özüme **yalbartcak** bolyan.* (156/27) ‘Ah şu bendeki inat var ya... ‘Akşam sana haksız yere kızdım özür dilerim Cennet!’ demem gerekirken, tam tersine o benden özür dilesin istedim.’

*Ol käbir yigitler yalı müzzermedem, bivepelıkda seni **ayplacak** bolup azara-da galıp durmadı.* (169/26) ‘O, bazı yiğitler gibi ağlayıp sızlayıp seni vefasızlıkla suçlamaya da çalışmadı.’

*Ol elini kisesine sokup, yine şaylık okladı-da, **ütlemek** boldı, yine öňki yagday gaytalandı.* (139/16) ‘O, tekrar cebinden bozuk para çıkartıp attı. Sonra bir daha geçmeye çalıştı ama yine değişen bir şey olmadı.

1.2.2.8.5.3. Zarf-fiil ekleri

“Türkmencedeki zarf fiillerin “asıl şekilleri” içerisinde –A, –y, –I/-U, –Ip/-Up ekleri; birleşik (yasama) şekilleri içerisinde ise –All, –InçA, –dlk(I)çA/-dUk(I)çA, –AndA, –män, –mAzdAn, –AgAdA(n) ekleri yer almaktadır” (Dinç, 2017: 49).

1.2.2.8.5.3.1. -All

*–Tur, balam, **gideli**. İkimiz beri ertirki masgaraçılıgıň şayadı bolmaveräli.*

(181/10) ‘–Kalk, yavrum, gidelim. Bari ikimiz yarınki rezilliğe şahit olmayalım.’

–Yörüñ, oğlanlar, **gaydaliñ**, gelinlere-de aydıñ münsünler düyelere! (191/23)

‘–Haydi, gençler gidelim, gelinlere de söyleyin develerine binsinler.’

1.2.2.8.5.3.2. -AndA

*Ak bugdayıñ yugrumı yeten hamırından gıyım-gıyım kesilen unaşlar gayış yalı bolup çanakdan çemçä çolaşıp çıkanlarında salkam-sacak görünseler-de, işdämen ağızlar hopurdadıp añrık **dartanda**, bokurdaklardan zımdırılıp ötyärdi.* (148/39) ‘Akbuğday unuyla yoğrulmuş hamurdan, ince ince kesilen uzun erişteler, çorba kâsesine daldırılan kaşıktan düşecek gibi görünüyordlardı fakat adamlar iştahla höpürdetip içlerine çekmesiyle düşmüyor, boğazlarına gidiyordu.’

*Ol elmudama bir zatdan nărăzı **bolanda** ya-da gaharı **gelende** şeyderdi.* (190/10)

‘O ne zaman bir şeyden rahatsız olsa veya sinirlense bu hareketi yapardı.’

*Aktelpek aga donuñıñ goltuk cübüsinden yegeniniñ adresi yazılan bukcanı **çıkaranda** Ogullanıñ öñki aladası goşalandı.* (136/41) ‘Aktelpek ağabey, cübbesinin cebinden yeğeninin adresi yazılı olan zarfı çıkardığı zaman Ogulla’nın derdi daha da arttı.’

*Yöne bir hayukdan soñ “şeydip, ayrılışdıñız otırıberdiñizmi?” **diyende** onuñ yüzündäki kinäniñ yerini gınanç eyeländigi göründi.* (156/16) “Böyle sebepsiz şeylerden dolayı mı ayrıldınız yani?” dediğinde onun yüzündeki kızgınlığın yerine bir pişmanlık hissi doğmuştu.’

*Elindäki biledini, putyovkasını **görende** bolsa yaga düşdi;* (134/23) ‘Elindeki bileti ve tatil belgesini görünce rengi bembeyaz oldu.’

1.2.2.8.5.3.3. -dIkça

*Şalı bilen Şamıradıñ otuz yıldanam govraq mundan ozal okopda dörän dostluğu yıl **geldikçe** yitileşyärdi.* (149/40) ‘Şalı ile Şamırat’ın yaklaşık otuz yıl önce savaşta başlayan arkadaşlığı gittikçe yakınlaştı.’

***Bardıkça**-da tirkevi uzalyar.* (181/32) ‘Bu araba kuyruğu gittikçe uzuyordu.’

1.2.2.8.5.3.4. -Ip/ -Up

Çanagın başında yañı dızını epen atbaşçılar ağızları nanlı aňkarıp galdılar. (189/31) ‘Sofranın başına yeni oturan atlı yiğitler ağızlarında ekmek donakaldılar.’

Çagalıkdaki arzuvarımız amala aşırıp bilmesek-de bir yıl mundan ozalkı arzuvmızı amala aşırmaga hôtde gelip bilermikäk diyyän. (170/36) ‘Çocukluk hayallerimizi gerçekleştirememişsek de bir yıl önce kurduğumuz hayali gerçekleştirmeye ihtimalimiz biraz da olsa yüksek diye düşünüyorum.’

–Maslahatlı biçilen don gısga bolmaz, aydıp otırıñ. (178/32) ‘–Danışılarak kesilen cübbe kısa olmaz, çekinmeden söyleyiniz.’

İndi şo gızın öz-özüne erk edip bilmän bagtını elden gidirip oturanlığına düşünip bilemok. (172/8) ‘Şimdi de bu düşüncelere sahip olan bir kızın kendi iradesine hâkim olamamasına şaşıyorum doğrusu.’

Ol elini kisesine sokup, yene şaylık okladı-da, ätlecek boldı, yene öñki yagday gaytalandı. (139/16) ‘O, tekrar cebinden bozuk para çıkartıp attı. Sonra bir daha geçmeye çalıştı ama yine değişen bir şey olmadı.’

1.2.2.8.5.3.5. -ka/ -kä

Aral aga ugrap, heniz barmalı yerine yetmänkä münüp baryan otlularını düşman samolyotu bombalap, şol yerde gurban bolyar. (162/6) ‘Aral ağabey, gittiği yere henüz ulaşmadan bindiği treni düşman uçakları bombalamış ve onu oracıkta şehit etmişti.’

Gitdi-de, salım geçmänkä, ep-esli ak çörek, bir kotlet, bir çüyşe-de limonad getirdi. (184/21) ‘Çok geçmeden fazlaca beyaz ekmek, bir köfte, bir şişe de limonata ile geri geldi.’

1.2.2.8.5.3.6. -man/ -män

Ogulla gocanıñ barmak бүкүп, yeke-yekeden sanayan yumuşlarını sesini çıkarmın üns bilen dinledi. (136/17) ‘Ogulla, ihtiyarın parmağını бүкүп бүкүп tek tek saydığı işlerini dikkatle dinledi.’

–Ä, çopan diysene! –yigit yatan yerinden gozganman gürledi –sergä baryan bolsañ gerek, bildimmi?! (133/25) ‘–Hımm, çobansın demek! Genç, yattığı yerden

hareket etmeden konuşmaya devam etti.’

Dogru, yöne öz başından geçenlerin kâbirini yatlanında özi-de yilgürman oturıp bilenokdı. (137/36) ‘Doğru fakat karşılaştığı olayların bazılarını hatırlayınca kendi de gülmeden duramıyordu.’

Magaziniň gatığına-da gövniüm yetmân, yag yalı süzme getirdim, Cinnek ecelerden... (155/17) ‘Marketten aldığımız yoğurdu beğenmeyip Cinnet annenin evinden el yapımı yağlı yoğurt getirdim...’

1.2.2.8.5.3.7. -mAzdAn

Ertesi işe ugramazdan ozal galancasınam yıldııp içdim. (157/16) ‘Sabah işe gitmeden önce geri kalanını da ısıtarak yedim.’

1.2.2.9. Ek Fiil

“Ek-fiil, birbirinden ayrı olan iki şekil ve zamanı karşılar. Burada fiil kökünden birinin bir anlam taşıması gerekmektedir. Böylece birleşen iki çekim bir fiil etrafında toplanır. Fiillerden biri kökü, şekil ve zaman ile, diğeri ise yalnızca şekil ve zaman duruma dahil olur” (Gök, 2020: 133).

1.2.2.9.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

“Ek fiilin görülen geçmiş zaman şekli -dI ekiyle yapılmaktadır. Şahıs çekimi, iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Türkmen Türkçesinde kaynaştırma ünsüzü y sesinin kullanılmaması sebebiyle ünlüyle biten sözcüklere araya bir ses almaksızın bağlanır” (Beşen Delice, 2010: 172).

Ofitsiantkalar kileň tüzedi. (183/15) ‘Garsonların çoğu yenilenmişti.’

Eşekgılı Aral aga bilen Amangül eceniň yalnız perzendidi. (161/15) ‘Eşekgılı, Aral ağabey ile Amangül ananın tek çocuğuydu.’

Ol Ogulla yalı lapikeç hem dâldi, yadavam dâldi. (137/29) ‘O, Ogulla gibi hayal kırıklığına uğramamış, yorgun da değildi.’

Gocanı geň galdıran onuň başındaki import seçeklisi bilen cemperidi. (174/7) ‘İhtiyarın şaşırmasına neden olan asıl şey, onun başındaki ipek püsküllü yazması ile kazağıydı.’

1.2.2.9.2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

“*Ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı -mIş/-mUş ekiyle yapılır. Şahıs çekimi iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır. Sadece çokluk birinci şahıs eki olarak hem -Ik hem de -ImIz ekleri kullanılmaktadır*” (Beşen Delice, 2010: 174).

Amangül ecäniň pikiriçe, çaga şeyle at dakılsa ol hudaya-da ezrayıla-da gerek dälmiş. (161/29) ‘Amangül ananın söylediğine bakılırsa çocuğa böyle bir isim konulunca o Allah’a da, Azrail’e de gerekmeyecekmış.’

1.2.2.9.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı

“*Türkmen Türkçesinde ek fiilin geniş zamanı aynı zamanda şimdiki zamanı da ifade etmek için kullanılır. Ek fiilin geniş zamanı -dIr/-dUr ekiyle yapılır. Türkmen Türkçesinde bu ekin yalnız ötümlü şekli kullanılır. Zamir kökenli şahıs ekleri getirilerek kullanılmaktadır*” (Beşen Delice, 2010: 168).

Dolı adamdır. (142/14) ‘Her yer ziyaretçilerle dolar’

Burçdan aylanayan yerindedir. (143/37) ‘Hemen ileride yan yolda.’

–*Amangül, gidilyän yer hatarlıdır.* (162/3) ‘–Amangül, gittiğim yer çok tehlikelidir.’

“*Nepes öz uyasını özi eli bilen eltipdir*”diyleni **govudır.** (193/41) ‘Nepes, kendi kardeşini kendi eli ile teslim etmiş’ demeleri daha iyidir.’

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. METİNLER

[132]

2.1.1. Post No: 1

Aşgabat aerodromında duran İL-18 samolyotu säher bilen asmana göterildi-de, ızında dört sanı tüsse zolagını galdırıp, uzak yola gönükdı.

Goca dıkgat bilen yeri sınılayardı.

Onuñ hıyalı tä baryança, yeri sınılap gitmekdi. Emma samolyot yokarı galdığıça, onuñ ganatlarınıñ astında süyşüp baryan çal bulutlar goyalıp ugradı. Olar yer bilen aralıga perde çekeninden soñ goca gözünü aynadan ayırmalı boldı. Aktelpek aganıñ kimdir biri bilen gürleşesi geldi, içki duygusını paylaşası geldi. Goñşusına seretdi. Onuñ yaş gövresine layık gelmeyän garnına gözünü ayladı. Onıñ her sapar dem alanda güberlip galıp, yene peselip durşunu sınıladı, assaca yıldırdı. Soñ salonıñ içine göz gezdirdi. Golayında gürleşäymäge çemeli adam tapmansoñ öñündäki hatarda ecesiniñ dızınıñ üstünde durup, ızına garap gelyän çagacığa lak atdı:

–Yeri, hov; körpece, ayrapılana mündüñmi?! Meskeve baryarmıñ?!

Çagacık özüne lak atılanına begendi. Kentlevüğinde yañıca peyda bolan dört sancak dişcagazını görkezip yırsardı. Uçcak guşcagaz yalı gollarını galgadıp ovsundı. Goca geregide şoldı. Onuñ körpece ovlak- guzucıkları götermäge endik eden elleri şo bada çagacıgı ecesiniñ gucagından alıp, emay bilen ızkı hatarda durzup, aladasız garaca gözlerine garadı:

–Gel, ikimiz gürleşeli, seniñ adıñ näme?!

[133]

Heniz dil bitmedik çağa näme cogap bersin. Ol gocanıñ döşünü yapıp duran çal sakgalını geñ görüp seretdi, ol gorkubrak elcagazını uzatdı.

–Yok, yok, sen sakgala degme-de meñ soraglarım cogap ber. Sen näme üçin karam edyärsiñ, ä?! Heniz adını aydıp bileñok. Özünem uçup baryarsıñ... Men yetmiş yaşadım, ilkinçi sapar ayagımı yerden üzyärin... Hanı bu yerde deñlik?! Yok, yok, munıñ bolanok körpäm, sen karam etme!..

Çaganıñ ecesi yıldırdı; yeñsesine garadı:

–Dogrudanam samolyota ikinci münşünüzmi, yaşılı?

–Heniz otla-da münüp göremok, keyigim.

Yaşılının goñşusu horlamasını kesip, gözünü üstünde goyan sıpal şlyapasını garnının üstüne süşürdi, ağır gövresini daracık kürsini içinde kınlık bilen gozgap, beyleki egnine agdarındı-da, gözi yumuklığına gürrüne goşuldi:

–Samolyota münüp görme, otla münüp görme, bu yaş nirede geçirdiñ, hov yaşılı?!

Aktelpek aga goñşusının yataganlığını halamayanlığı içinmi ya-da onun sorag berşini ulumsı görenliği içinmi, gısgacık, sovuk-sala cogap gaytardı:

–Gumda

–Ä, çopan diysene! –yigit yatan yerinden gozganman gürlledi –sergä baryan bolsañ gerek, bildimmi?!

–Yok, bilmediñ... Ol aydyanına-da telim gezek ibercek boldular, gitmedim... Bu saparam zora yanadılar. Kurorta baryan...

Garınlak gözünü açıp, lañña galdı-da tirsegine dayandı:

–Haysı kurorta?

–Ay, näbileyin, özü, Meskevdemem bārsi yalı añırda bolara çemeli.

–Baryan kurortıñ adını bilmesen, kelam agız rusça düşünmesen, nädip gitcek?

Aktelpek aga goltuk cübüsine elini sokup, biletini hem putyovkasını çıkarıp:

–Inha gidib-ä baryan, düş diyyän-ä yok...

Garınlak yigit gepde utulanını bilse-de bilmedik bolup, gocanın putyovkasının yüzüne seredip oturşına seslendi:

[134]

–Baltik deñziniñ boyundadır... bolup görüpdim... Acap yerlerdir...

Yigit Soyuzıñ kurortları barada agzını şapbılladıp, süyci-süyci gürrüñ berdi. Aktelpek aga hāsini yetirdi.

Aktelpek aga özbaşına bir tövra adamdı. Onda ozalı bilen, göze dürtülip duran çopan sadalığı bardı. Yöne edil şonuñ yalı-da, onda gıñırlıkmı, gedemlikmi, garaz, nahili atlandırcagını-da bileñok, yine bir gılık bardı. Oña özi unamadık zadını keskillämi etdircek gümanın yokdı. Munuñ üstesine geplemezliginem goşsan, dogrudanam, bir tövra adamdı. Şu gılıklar onı köp zatdan binisip edipdi. Bu sapar velin, govşak damrından tutdular. “Inha, putyovka, inha-da samolyota bilet, tiz bol, şayını tut,

bu Pravleniyäniñ kararı” diydiler. Çopan ullakan gözlerini petretti, bir salım doñan yalı bolup dımıp durdı. Soñ “Pravleniyäniñ kararı”, “Pravleniyäniñ kararı” diyip, yuvaşça pışırdadı. Ol tä öyüne gelyänçä-de, diñe şu sözləri gaytaladı.

–Sabır bay, maña birki lay köynek-dızan tayarla men kurorta gidyän –diyende, ilki ayalı-da oña inanmadı. Elindäki bileдини, putyovkasını görende bolsa yaga düşdi;

–Yok, men seni yeke goyberip bilmen o yerlere. Häzirin özünde başlıgıñ yanına giderin... Ulı mähellän arasına düşse azaşar, ibermäñ diycek.

–Pähey senem, azaşıp näme men mähelle göremokmı? Meskev diyeniñem kontoriñ işigi yalı erevde-berevlikdir-dä. Başımı çararın. Pravleniye kararı edensoñ gitmeli bor.

Onuñ üçin kolhoz Pravleniyesiniñ kararı mukaddesdi.

Samolyot gün guşluk bolmanka Aktelpek aganı Moskva getirip düşürdi.

Añırsına-bärsine göz yetmeyän ayna aerovokzalıñ märekese çopaniñ çen edişinden üytgeşikdi.

Ol her günde şunça samolyot asmanda uçyar diyseler, ömürem inanmazdı. Gelyän haysı, gidyän haysı, baş-başa-da, can-canadı.

Ol haysıdır bir samolyotdan düşüp gelyän eli çemedanlı adamların ızına düşüp, aerovokzalıñ daşına çıkdı. Olar topar bolup çıksalar-da aero-

[135]

vakzalıñ önündäki meydança gelip, cın dagan yalı boldular. Aktelpek aga-da özüniñ nirädir bir yere gitmelidigini bilyärdi. Yöne nirä, nämeli? Munı bilenokdı. Ol maksatsız gezmeledi. Elini çäkmeniniñ kisesine sokup, gayış dıkısıniñ seçekleri şabrap duran naskädisini çıkardı. Heniz biri mizemedik sarı dişlerine kakıp, nas atdı. Edil şol vagtam onuñ deñesinde saklanan taksiniñ aynasından kellesini çıkarıp, çagacıgıñ ecesi gıgırdı:

–Yaşulı, yürüñ, şähere gitcek bolsañız, yer bar!

Aktelpek aga agzı naslı başını yaykadı. Taksi şo bada beyleki taksilerin sürüsine goşulıp gitdi.

Goca alasarmık pikirleriñ arasında galdı. Agzı naslı gezmeledi. İne, kimdir biri yeñsesinden gelip, onı gucakladı.

–Aktelpek kaka!

Yaşulı hırıra ızına övrüldi. Bir bada gözlerine inam etmeyän yalı seretdi, beylesine dönüp, nasını dökdi. Ayna yalı arassa asfal’tıñ yüzünde yalçırıp yatan yaşıl

nas onuň öz gözüne-de yakmadık bolara çemeli. Derrev çokaylı ayagı bilen basdı, agzını süpürdi:

–Häy, sıpatıň gursun, Ogulla, bu senmi asıl?!

Ol gara saçlarını depesinde düyrläp bogan, dartılışyp duran geyimli, sırdam gızı depesinden dabanına çenli sınıladı. Soň loh-loh edip güldi-de, ızlı-ızına birnäçe soragı suňşurdy. –Menä tanaycagam däl, näteňet bolayıpsıň, nireden çıkdıň?..

Gız hem güldi:

–Sabır gelnecem iki telegramma beripdir. “Aktelpek kakaň baryandır, garşıla” diyipdir...

Aktelpek aganıň eli sakgalına yetdi, nämäniň nämädigine düşündi.

–Häy, Sabır gelneceňem bar bola, senem. –Ol bey diyen bolsada goňşusınıň Moskvada okayan gızınıň özüni garşılamaga çıkanına çala-çula begenmedi.

Avtobusa ayak basmakçı bolanlarında ol Ogulları ızına çekdi:

–Dur, entek, gıssanma, sen meniň kurorta barydığım-a bilyäň gerek? Bilyänsiň. Sabır gelneceň telegram berdiren bolsa, cikme-cik yazdırandır... Men bir gün purıcam bar, bir toparam aladam...

[136]

–Mün-mün, näme aladaň bolsa, şähere bararıs, onsoň aydarsıň!

Çopanıň gök tokayı ilkinji görşüdi. Yoluň iki gırasını cähekläp oturan tükeniksiz sırdam ağaclar onuň hoşuna geldi. Garagumda otlarıň sarı samana övrülen mahalı gök otlara seretdiğiçe seredesi geldi. “Şeyle otuň içinde mal baksadıň”. Ol öz yanından gövün yüvürdip, süyci arzuvara gark boldı.

Aktelpek aga Ogulla tarap övrüldi-de onı öz yanına çağırıp, aladalarını aytmaga başladı.

–İlki bilen-ä men hökman Lenini görmeli. Bu-bir. Onsoňam yaňı aydanım, govı dürbi tapıp almalı. Bu-da iki, boldumı? Yene bir yumuş, olam şu yerde, Meskevde yegenim bolmalı, Goşunda gulluk edyär. Şoňa ecesi gavun iberdi, şoları govşurıp, saglığını görüp gitmeli...

Ogulla gocanıň barmak büküp, yeke-yekeden sanayan yumuşlarını sesini çıkarman üns bilen diňledi. Soň gocanıň hovsalasını basmak üçin mılayım yıldırdı-da, arkayın cogap gaytardı.

–Viy, Aktelpek kakamı, bir topar aladam bar diyyäniňem şular dälmi?!

Ogulla alada galdı. Bu gün movzoley açık däl ahırın. Özünüñ ilki Moskva gelip düşen günü kızlar bilen Lenini görmäge gidişlerini, onda-da görüp bilmän gaydıp, ertesi gara dañdandan nobata durandıklarını yatladı. “Yeri, munuñam gabat gelyän gününü diysene” diyip ökündi... “Yok, her zat etmeli velin, gocanıñ gövünü yıkmazlığın alacını etmeli”. Ogullarıñ övrüp-çövrüp ahırı gelen neticesi şol boldı. Hey bolmanda, munı yekece gün alıp galmaga sınandı:

–Aktelpek kaka diyyänä, yetmiş yaşda ilkinci gezek Moskva gelyän. Birki gün gal, men seni Moskva aylayın, täsin zatlar görkezeyin, metro mündüreyin...

Aktelpek aga onı sözünü soñlamaga-da goymadı:

–Yok, yok, bir sagadam galıp bilmen. Men ertir kurortda bolmalı, Pravleniyäniñ kararı şeyle.

Ogulla bu hilesi-de başa barmanson, gürrüñi başga yana sovdi:

–Yegeniñiziñ adresi barmı?

Aktelpek aga donuñnıñ goltuk cübüsinden yegeniniñ adresi yazılan bukcanı çıkaranda Ogullarıñ öñki aladası goşalandı. Ol haysıdır bir harbi bölümiñ

[137]

nomerinden başga zat tapman başını yaykadı: “Yeri, munı nädip tapcak diysene” –diyip, içini geplette. Yene-de gocanı biñcalık etmezlige çalışdı, bukcanı gaytarıp uzatdı:

–Sorabermeli bolar-da...

Bular paytagtıñ merkezine gelip, avtobusdan düşdüler. Ogulla yaşulını ızına tirkäp, yer astı ötelgeleriñ birine girdi. Onuñ beyle etmekden öz maksadı bardı: “Metronı görkezerin, Lenin müzeyine elterin. Kremle ayların. Gızıl Ploşada bararıs. Onsoñ... Onsoñ belki Lenini görüp bilmänine onçaklı gıyılmaz...”

Ogulla öz yanından şeyle plan biçipdi. Ol heniz sıyahata başlamankalar bu planınıñ bozulcagını năbilsin...

Aktelpek aga yitdi.

İliñ gözüne ilip gelyän geñ geyimli, täsin yaşulı göz açıp yuması salımda iñne yitene döndi duruberdi. Ogulla ıza ılgadı, yok. Öñe ılgadı, yok. Yer astı ötelgäniñ ähli çıkalgalarına barıp geldi tapmadı. Metronıñ stantsiyalarınıñ birnäçesine barıp gaytdı. Nobatçıdan soradı, militsionerden soradı, habar beren tapılmadı. Ogulla soñabaka halıs alcıradı. Ol gabat geleni saklap, sorap başladı: “Ak telpekli, eli tayaklı yaşulını görmediñizmi?” Gördüm-bildim bolmadı.

...Aktelpek aga bu mahal çopantayagını Kremliň divarına söyäpdir-de horcunını gapdalında goyup, dürbisini oynap otırdı. Ol Ogulla yalı lapıkeç hem dälde, yadavam dälde. Onuň yığırcaqlap oturşy özündenem, öz sıyahatındanam gövnuhoşlugını aňladyardı. Ol neneň hoş bolmasın metro mündi, naybaşy dürbi satın aldı. Moskvany gezdi. Kremli aylandı... İň esasy yeride, özi peyvagtına gezdi, öz aydıшы yalı, özi öz başına çaradı. Onda oba barıp gürrüň edere-de, magtanarada zat bardı. Dogrı, yöne öz başından geçenleriň käbirini yatlanında özi-de yığırman oturıp bilenokdı. Onuň Ogulladan ayrılıp ätlän ädimi, başdan geçirme boldı.

...Bilesigelicilik gursun, bu zatlaň baram şondan başlandı. Ol Ogullaň ızına düşüp, divarları sırçalı yerastı ötelgä giren yerinde bir üşmelenň gördi: “Bir hezillig-ä bar bolmaga çemeli”.

[138]

Aktelpek aga-da sovuldı. Görcek boldı, görüp bilmedi. Görcek boldı, görüp bilmedi. Ol märekän arasında öňe süýşe-süýşe ahırı görse, bir garrıca adam şapbat yalı kitap satıp otır, adam barı kitap alcak bolup, itinişip dur.

Aktelpek aga ezenegini çekişdirip, märekän arasından çıkdı-da özbaşına hüňürdäp, yöräp ugradı: “Toba essapıralla, şunça yaşap, kitabı oçıra durup alnanını görmändik. O näzeyilli kitapka beyle, Ogulla?!”.

Goca soragına cogap berilmänsoň yalta seretdi. Ol Ogulladır öydüp, başga birine gürrüň berip, barsa nätecek.

Aktelpek aga ulı-ulı ädimläp, topar märekäniň ortasından baryan düymek saçlı, dar geynövli biriniň ızından yetdi-de, çignine yapışdı.

–Meň aydyanımı eşidyärmiň, Ogulla?!

Orta yaşlarındakı yüzi mähirli zenan allaniçigsi bolup ızına gañrıldı. Şo bada-da nämäň nämedigine göz yetirip, yalňışan gocanı utandırmazlığa çalışdı:

–Ayby yok, yaşulı, ayby yok, bolyan zatdır... –Aktelpek aga rusça düşünyärmı.

İkinci birini Ogulla meñzedip ızından ılgadı. Emma yene yalňışdı. Negr gızı yüzüne garap yığıranda dişleri garañkıda yıldırım çakan yalı yaldırap gitdi. Ol öz dilinde bir zat diydi, goca hem öz dilinde cogap berdi:

–Ay, näbileyin, Ogullasıň öydüpdim...

Aktelpek aga haysı depesi düymek saçlılarıň ızından ılgasın. Saçını depesine düyrläp bogan, dar geynövli, Ogulla meñzeş gelin-gızlar dumlı-duşdan loňkullaşıp

baryardılar. Goca sagındı-da dodaklarını gımıldatdı: “Toba, her kim öz öňküce giyminde geziberende bolmayarmıka?!”.

Yer astı ötelgäniň içinde geçeniň ayagina çolaşyp durmak Aktelpek aga yeňil düşmedi. Ol yeriň üstüne çıkmak niyete bilen märekäň arasına goşulup öňe yöredi. “Belki, Ogulla çıkalganiň azgında garaşyandır”.

Aktelpek aga divarları sırça, ayagınıň aşagy ovadan daş ötelge bilen ep-esli yöredi. Emma onuň yeriň üstüne çıkmak niyeti başa barmadı. Birden haydaşyp

[139]

gelyän yolağçılar tertipleşdilerde, yaşik yalı yaldıravuk zatlarıň arasından yeke-yekeden ötüp başladılar. Aktelpek aga yaydancak yalı etdi. Çigni gızıl mata daňılı ayala yüzlendi:

–Bu nire?

–Metro, yaşılı metro.

Aktelpek aga özüniň metro gelip çikanına hem geňirgendi, hem begendi. “Bilmeseň bilene öykün” diyipdirler. Aktelpek aga-da illeň edişi yalı, elini kisesine sokup, şaylık pul çıkardı-da, yaşikleriň deşigine okladı. Emma ol yaşikleriň arasından ätlecek bolanda iki sanı tirsek yalı zat kakıp goyberdi. Ol dızine tesmik degen sıgır yalı, zıñılıp ızına bökdi. “Be, nămesi yalñış bolduka?” Aktelpek aga bular yalı yaşigi yañı görmelimi? Ol gör, năçe gezek saylavlarda byulleten taşlapdı. Ol elini kisesine sokup, yene şaylık okladı-da, ätlecek boldı, yene öňki yagday gaytalandı. Avtomat kontrolyorlarıň goca bilen ılalaşmayanını gören nobatçı ayal häh-de mäh yetişdi. Aktelpek aga oňa arzını aytмага başladı:

–Bu năteñet, akmak maşın. İller bir şayı taşlap geçip dur, men bir apbası oklasamam göyberenok.

Nobatçı ayal Aktelpek aganıň sözüne düşünmese-de, năme arz edyänini derrev aňladı. Onuň oklan apbasılarını çıkarıp, beylede duran avtomatlara böldürdi-de, baş köpükligi oklap, gocanı geçirip goyberdi. Aktelpek aga yıldırdı: “lalıñ diline enesi düşer” diyenleri-dä.

Aktelpek aganıň begenci uzaga çekmedi, öñünde tăze păsgel peyda boldı. Bir ädimdenem inliräk çeki yalı zatlar yeriň aşagından çıkıp gelyardı-de, merdivan bolup, adamları aşak-yokarık alıp gidip durdı.

Öňki avtomatdan gözi gorkan Aktelpek aga muňa ayagını bascak bolup năçe

sınansa-da, ayakları titirdäp diyen etmedi. Ol metronı görmegi goy bolsun edip, ızına gaytmaga hıyallandı, emma dıkın alıp gelyän märekäniñ derdinden ıza hıyal eder yalı dälidi. Bolmacagına gözi yeten goca ahırı gövniñni bire bağladı. Egnindäki horcunını ıkcamladı, tayagını goltugına gısdı-da, iki eline tükürüp, bat alıp tovusdı. Allanäme. Eskalator onı-da aşaklığına alıp gitdi. Goca töveregine göz gezdirip, şadıyan yıldırdı. “Maşın

[140]

diyip muña aydaysañ, siltänogam, takırdanogam, sodalık bilen alıp baryar...”

Eskalator Aktelpek aganı metroñ içine eltip düşürende, ol munı yer astı şäher diyip guman etdi. Onuñ içiniñ adamsını görüp hayıkdı. Bolsa-da metrodan çıkmaga hovlukmadı. Onuñ mermer daşdan divarlarını sınladı, yaldıraşıp duran doñdurılan heykelleri emay bilen elläp gördi. Depände sallanışıp duran şilbirevükli çıralara seretdi... Ol enteklerem gezecekdi, sınlacakdı. Emma metronıñ içinde arkayın gezip bolyarmı. İzli-ızına iki tarapdan gelip duran otlulardan düşyän märeke gocanı öz ugruna akdırıp alıp gitdi. İndi käyarım adam deñziniñ içinde yüzüp yören ak telpek görünyärdi. Uzunlı-gısgalı eskalatorlar, biri-birine meñzeş yer astı otlular onuñ başını gözünü ayladı, birinden düşdi, beylekisine mündi...

Moskva metropoliteniniñ inñän çılsırımı üç stantsiyasınıñ arasına düşen Aktelpek aga aylana-aylana ahırda gün iki deñ bolanda, yene öñki giren stantsiyasından çıkdı. Ullakan ak yağlığı bilen yüzünü süpürüp, uludan demini aldı-da, içki pikirini daşına çıkardı. “Metrod-a govı zat eken velin, her niçigem bolsa, dirikän yerin üsti kem däl...”

–Aktelpek aga Ogulladan tamasını yoldı. Özüçe hereket etmegi yüregine düvdi. Adamdan yol soramanı özüne kemlik bilyän gedem gılığınıñ garşısına gidip, geçip baryan zömmek papaklıların birini sakladı:

–GUM nirede, ogul?

Ol bir adamdan soradı, onlarça el öñe uzadı.

Aktelpek aganıñ çokaylı ayakları görkezilen tarapa ilgezik ädimledi. Ol GUM-ıñ hemme dilde GUM-dığını nireden bilsin. “Adam başına düşse, her zadı başarcak ekeni, men rusça-da övrendim” diyip, içini gepletidi.

Aktelpek aga GUM-ıñ dürbi satılan bölümünde işleyän yaşacık gız bilen üm bilen kınçılıksız düşünişdi. Çopanıñ önünde dürli reñkli onlarça dürbi peyda boldı.

Oların arasında gıssımın içine sığıp duran kiçicikleri-de, her gözüne tirsek sokaymalı yogın turbalıları-da bardı. Köpe gözi düşen Aktelpek aga bir bada onların haysını saylacagını bilmedi. Dürbüler biri-birinden govudı. Haysısını gö-

[141]

züne eltse, magaziniñ beyle çetindäki satıcıları gocanıñ alkımına gelyardı. Ol ahırda özgelere garanda has gımmat dürbüleriñ birini sayladı. Egninden horcunını düşürüp, bilguşagını çözdı. Çäkmeniniñ içinden guşalan yağlıgıñ içinden pul çıkarıp, sanamaga durdı. Gocanıñ herekitini sınılap duran satıcı gız dillendi:

–Puluñızı kassa töläñ, atam!

Aktelpek aga rusça düşünyärmı. Ol yüzünü galdırman, pul sanap durşuna cogap berdi:

–Tañrıyalkasın, govı dürbi, gatı govı dürbi.

Aktelpek aga bahasını tahılıñ üstünde goyup, dürbini horcuna saldı-da, yene bir gezek minnetdarlık bildirip, gapa tarap yöneldi. Satıcı gız yıldıgıp, başını yakkadı-da, pulı alıp kassa tarap ılgadı.

GUM-dan çıkanda Aktelpek aganıñ ayak basışı-da üytgeşik boldı: “İndem Lenini görer-de, yegene gavunlarını govşurarıñ velin, bolanı şol...”

Ol şu pikir bilen haydap gelşine, ulı bir ımaratıñ mermer tekcesine çıkdı. Horcunını egninden ayırıp, yakasını çekışdirdi-de, özüne timar berdi. Çäkmeniniñ iki sıynını deñläp, yüpek bagcıklarını çözüp, halkalıca edip tazededen dañdı. Guşagınıñ yığırtlarını yazışdırdı. Telpegini sag eliniñ yumrugına geydirip, ilki pırladı, soñ silkeledi.

Leniniñ yanına barmak üçin yol salgı almak niyeti bilen çemliräk adam agtarıp, tekcanıñ önünden geçip duranları sınılap başladı. Ol heniz hiç kimden soramaga yetişmändi, özüne tarap gelyän garınlak yigide gözi düşdi, ikisem yıldıgışdılar.

Garınlak yigit:

–Şunda yerleşdiñmi, Aktelpek aga? –diydi.

Aktelpek aga gapılarınıñ tutuları gızıl çaylan yalı lovurdaşıp duran caya tazededen göz gezdirdi. Soñ yigidiñ öñküdenem ep-esli öñe çıkan garnına, yagcarıp duran dodaklarına seredip, onuñ keypiniñ sazlığını añlanından soñ soradı:

–Bu nire?

–“Moskva” mıhmanhanası-da... Ya senem restorandan çıkdıñmı? Govı naharlar-

a bar...

“Bu neressän azarı garnıda” diyip, Aktelpek aga içini geplet-di, onuñ bilen yañkalaşıp durman gıssandı:

[142]

–Men Lenini görmeli, salgı ber, nädip barmalı!

–Vä, bu gün nädip Lenini görcek. Mavzoley yapık ahırın...

Aktelpek aga ör-gökden geldi.

–O nähili yapık?!

–Yapık, yapık, yogsam menem görcek. Ozal telim gördümem velin, yene görcek.

Aktelpek aganıñ yüzi üytgedi, keypi gaçan yalı duran yerinde süllerdi. Ol garaşmadık yakımsız habarını garınlak yigitden göryän yalı, gaharını daşına çıkardı: – Sen açık bilyämiñ özi, şu gün işlemeyänini çınmı?..

–Çın, çın, yogsam sen bu yerlerden yöräbem bilmersiñ. Dolı adamdır.

Yigit yene bir gezek tassıklanından soñ Aktelpek aga pikire gitdi. “Lenini görmegiñem sähedi, bisähedi bolyarmıka?” Gocanıñ gözünüñ alnında üytgänini gören yigidiñ oña nebsi ağırdı. Onuñ vagtınıñ çäklidigini bilse-de, gövnüni göstermek üçin bilmedik boldı.

–Zıyanı yok, ertir irdencik geläyeris.

–Sen onda adam bol-da, şu yigidi tapış. Meniñ Moskvalık başga işim yok...

Garınlak yigit gözleri yanıp duran soldatıñ suratını elinde saklap durşuna gepledi:

–Govı yigit eken, yaşulı, yöne bu yerde harbı bölümiñ nomerinden başga zat yok. Munı tapıp bolmaz.

–Äl, inim, gapışdırdıñ-ov, bolsa-da. Nireden sataşdıñ beyle?..

Garınlak yigit gatırğanmadı.

–Özüñem ikindin uçmalı bolsañ, meñ aydanımı et-de, Moskvanı gez... Gurı heläk bolanıñ galar, barıbir tapmarsıñ.

–Taparın –Aktelpek aga yegeniniñ suratı bilen adresini garınlagıñ elinden kakıp aldı.

–Köçeme-köçe aylanar yörerin, eger şol Meskevde bolsa duşarın.

–Yaşulı, Moskvada yıl yüzi gerek adamıña duşıp bolanok.

–Inha ikimiz-ä duşduk.

Yigit näme diyceğini bilmän dımdı. Aktelpek aga tekceden düşdi-de, yüzünün ugruna gidiberdi. Nirä baryar, özi-de bilenokdı. Diñe her ädiminde diyen yalı “Taparın, Meskevede bar bolsa taparın” diyip gayta-

[143]

layardı. Aktelpek aga şol gidip barşına kökerlen yalı bolup duran maşınların önünü kesip, giñ meydançanın içi bilen gönülöp ugradı, uzak yılların devamında Manej ploşadının içinde peyda bolan ilkinci pıyadanı gören militsioner cürlevüğine yapışdı.

Ploşadın üstünde cürlevük sesi yañlandı. Emma ol Aktelpek aganın pervayına-da dälidi. Cürlevük yine ızlı-ızına seslendi. Ahır bolmansoñ militsioner özünün yaldıravuk memmerinden düşüp, ılgacak boldı, yine saklandı. Ulı ak telpegini güne lovurdadıp, çäkmeniniñ sınırlarını galgadıp baryan yaşulının bolşuna geñirgendi. Şol vagtam svetofor çalışıp, eyyäm ploşadın içine aralaşan goca sansız maşınların arasınada galdı. Militsioner köçe hareketini pozucını saklamaga derek ızlı-ızına cürlevüğünü çaldı-da, ala-mula tayagını öñe uzadıp ılgadı. Bir-birinden gıssanmaç mıçıp baryan maşınların şinleri ayılgañ ses edip doñdular. Şofyorlar kellelerini kabinadan çıkarıp, başlarını yaykap yılgırışdılar. Öñ hatarda saklanan kapotı baydacıklı gara limuziniñ içinde oturan erni şıbıklı konsul, äyneginiñ üstünden garap, yüzlerini egşitdi, hünürdedi.

Diñe Aktelpek aga ploşadın beyleki çetine çıkanından soñ militsioner maşınlara yol açdı.

Aktelpek aga munuñ üçin ızına-da garamadı. Hatda ol özünün telek iş edenini-de bilenokdı. Ol beyleki köçä geçdi-de barmagının herketi bilen bir ofitseri sakladı

–Näme hızmat, atam?

Aktelpek aga sesini çıkarman, onuñ eline adresi tutdurdı. Ofitser adrese seretdi-seretdi-de, ötünç sorap, eginlerini yıgırdı:

–Men munı bilemok, atam.

Aktelpek aga rusça düşünyärmı. Ol sarsman umıdıgärlik bilen ofitseriñ yüzüne garap durdı. Ofitser düşündirmäge durdı: –Siz komendatura yüz tutuñ! Novobasmanaya on altı. Burçdan aylanar yerindedir. Metro münüñ-de, Lermontov stantsiyasında düşüñ, soñ sorasañız aydarlar...

Goca yılgırdı:

–Sen, inim, gısgacık düşündirsene, men yegenimi nädip taparın?!

Näçe gınsa-da, goca bilen düşünişip bilmece-

[144]

gine gözi yeten ofitser yene bir yola ötünç sorap, öz yoluna gitdi.

Aktelpek aganın soñkı soran adamları hem onı kanagatlandırıp bilmedi. Her kim konvertiñ yüzüne seredyardı-de, başını yaykap, ötägidyardı...

Soñ ol soramasını goydı. Märekanıñ arasından yegenini gözlöp ugradı. Harbı geyimli görse, gözlerini gırpman seretdi. Nirä yönelse adam, diñe gocanın yegeni yok...

Goca bir meydan aylanandan soñ vagt gidip baryanını duyup gıssandı. “Asla, men näme üçin pıyada aylanyan-a. “Däliñ müñ gepi telek, bir gepi gerek” diyipdirler. Garınlak dogrı aydyar. Gel, taksa müneyin”.

Ol uzun hatar bolup duran depesi gızıl taksileriñ birine münüp, elini salgap goyberdi.

–Dogrı!

Taksi salımını bermän gocanı uzun köçaniñ beyle çetine çıkardı. Ol beyleki köçani görkezdi-de, öñki buyrugını gaytaladı:

–Dogrı!

Gayış papaklı, gayış kürtekçeli şofyor çulumlık bilen goca nirä elini salgasa, rulı şol tarapa burdı. Taksiniñ tıgırleriniñ aylanışına göz ilenokdı. İndi Aktelpek aga köçeleriñ duşundan däl-de, köçeler Aktelpek aganın duşundan geçyardı. Goca gözünü ayırman köçaniñ iki gırasını sınlayardı. Ol haysı köçeden aylansa, şol yerde yegeni “Dayı” diyip, gıgıraycak yaladı

Aktelpek aga onlarça köçani aylandı. Şofyor yene bir köçani soñladı-da, goca seretdi:

–İndi nirä?

Aktelpek aga sagınmadı:

–Dogrı.

Şofyor maşını köçaniñ gırasına sovdı-da, matorı öçürdi:

–Yaşulı, “dogrı” “dogrı” diyip, oturma-da ayt. Haysı köçe, haysı cay?..

Aktelpek aga rusça düşünyärmi. Onuñ yüzüne garadı. Şofyor canıkdı. –Adres yaşulı, adres?!

Aktelpek aga diñe şondan soñ düşündi. “Bu-da adres diyip başladov, barıbr senem bilemok diyip, eğiniñi gırsarıñda...”

[145]

Goca gövünli-gövünsiz elini goltugına sokdı. Şofyor onuñ kagızlarını duymegi bilen garbap aldı: – Ozal şeytmeli ahırın.

Emma onuñam begenci uzaga çekmedi. Kenvertiñ yüzündäki cadılı nomerler şofyori-da umıtsız goydı. Ol gıssancına başga adres gözlöp, konvertiñ içini dördi. Soldatıñ yılgırıp oturan suratına gözi düşende, gaharı gaçıp, yüzi yagtılan yalı boldı.

–Molodes, molodes. Görmegey yigit...

Şofyor suratiñ arkasına seretdi. Hiç yerden adres tapmadı. Soñ gocanıñ samolyotda uçmalı biletine seredip oturişına başını yaykadı:

–Näme diysene, atam, beydip garındaş gözlenyän dälidir. Barıbr, sen yene iki sagatdan aeroportta bolmalı. Men seni Gızıl Ploşada äkideyin. Aylan, gez, Kremli gör!..

Goca onuñ aydanına düşündimi-düşünmedimi, razımı-dälmi, garaz, şofyor öz diyenini etdi. Gocanı Kremliñ gapdalında düşürdi-de, sagadını görkezip, nâçede ızından gelcekdigini aydıp gitdi.

Aktelpek aga egninden horcunu düşürüp, bövrüni diñledi. Beyle bolcagını bilsem, Meskevde nâ işim bar, ugrıbr gitmezmidim... Ne Lenini görüp bildim, ne-de yegenimi.

Aktelpek aga bir meydan bövrüni diñläp duranından soñ “elbetde, nesibesi yokdur-da” diyip, şofyoriñ görkezip giden tekcesine çökdi. Emma oturıp kararı yetmedi. Gızıl Ploşadıñ bir çetine barıp, Kremliñ önünde gezelenç edip yörenleri sınıladı. O yerde durşı bilen çadıra dolanan erkekleri-de, burnunu deşip şay dakan zenanları-da gördi. O yerde eñegi sakgallı yetgincekler-de, erinleri çilimli yaşacık gızlar-da gezişip yördi. Goca bu yerde eşitmedik dillerini eşitdi. Olar barmaklarını Kremle tarap uzadıp bir zatlar diyyärdiler. Surata düşyärdiler, surat alyardılar...

Kremliñ hovlusınıñ içinde boyunları gızıl galstuklı pionerler öz mugallımlarınıñ daşına egrilip, Sar’ Puşka hem sar’ Kolokol barada onuñ gürrüñini diñleyärdiler. Gözleri ulı äynekli çıpar sarı turistler ekskursovodiñ ızına düşüp, iki yana geçyärdiler. Diñe Aktelpek aga yekedi. Onuñ ekskursovodı çokaylı ayaklarıdı, gürrüñçisi gövrümididi. Ol Kremliñ

[146]

depesindäki altın gupbalardan başlap, asfal’t yodalara, göm-gök arçalara çepli sınıladı. Aktelpek aga az vagtda köp zadı gördi. İndi onuñ ozalkı lapıkeçliginiñ yerini buysañ eyeledi. Goy, indi obadaşları ondan sorabersinler, Aktelpek aganıñ cogabı tayındı:

“Men Leniniñ gezen yerlerinde gezdim, Kremlde keramatlı yerlerde boldum” diycekti.

Aktelpek aga belleşen yerine gelip oturdu. Şofyoriñ gelmegine sanlıca minutlar galıpdı. Birden GUM-ıñ öñünde gezelenç edip yörenleriñ Gızıl Ploşadıñ ortasına tarap ılgaşyanlarını görüp, Aktelpek aga zövve yerinden galdı: “Bu nä hekayat? Lenini görkezcekdirler...”

Ol horcunına yapışdı, ılacak boldı. Emma adamlar Mavzoleye tarap däl-de, Spassk memmerine tarap seredişyârdiler.

Aktelpek aga-da şol tarapa seretdi. Kreml’ dervezesinden çıkıp, bärliğine ugran üç sanı soldatdan başga hiç zat görmedi. Emma Gızıl Ploşadıñ içiniñ adamsı barha köpelyârdi. Aktelpek aga dâhedem-dessemläp märekä tarap ugradı.

İne yañkı gören soldatları ädiklerini gürsüldedip, göni Aktelpek aga tarapa gelyârdiler. Olarıñ cüp basyan ayaklarının sesine indi Aktelpek aganıñ çokayınıñ sesi-de birigip ugradı. Soldatlar Ploşada aralaşdılar. Olar özüne yakınlaştığıça gocanıñ gözleriniñ hanası ulaldı. Onuñ doñan yalı bolup duran gövresinde vars-vars uryan yüregi agzından çıkaysam diyyârdi.

İkisi önde, biri ızda sagdın ädimläp gelyân ovadan geynüvli soldatlar Aktelpek aga dagınıñ baş-on ädim yanından komanda berlen yalı bolup, Mavzoleye tarap sovuıldılar. Aktelpek aga gapdallap ugradı. İzını üzmän “hava, hava, hut şonuñ özi” diyip gaytaladı. Birdenem saklanıp bilmän gıgırıp goyberdi.

–Ä, –hey, a yegen-ä!!

–Emma Kreml’ kursantları öñküsi yalı tüpeñlerini eginlerine alıp, ak ellikli gollarını hallanladıp gidip baryardılar.

Aktelpek aganıñ yöremesi barha kınaldı. Ol kimleri itenekleşdirip, kimleriñ ayagını basıp baryardı. Bu mahal onuñ bar pikiri yegenini gözünden yitirmezlilikdi:

[147]

–Oraz, näme tanañokmı?.. Men dayıñ, Aktelpek... eceñ salam iberdi... Men kurorta baryan...

Aktelpek aga yegeninden galmacak bolup şol gapdallaşıp alcırap gelşine, Mavzoleyiñ deñesine yetenini-de duymadı. Soldatlar yüzlerini Mavzoleye tarap övrüp saklananda Aktelpek agada gabat yeñselerinde häzir boldı. Edil şol mahalam Kreml’ sagadı seslendi. Bütün Ploşadı gaplap duran govurdı yatıp, ähli adam doñdı, Gızıl Ploşadıñ üstünde diñe Kreml’ kurantlarının ovazı yañlandı.

Bu mahal, inñän gısqa emma ömründe ız galdırcak bu pursatda gör, yene haysı oy-pikirler Aktelpek aganın başına gelip geçdi. Ol adamların gozgalañ tapanını bilip öz pikirlerinden açıldı. Görse, Mavzoleyinñ önündäki garavullar çalışıdır. Dabara gutarıdır. Leniniñ Mavzoleyiniñ gapısında bolsa öz yegeni dur. Aktelpek aga kä yeğenine, kä onuñ bilen yüzbe-yüz duran ekiz yalı yigide serdip durdı. Bu dabaranı görmäge ilgaşan adamlar dagap ugradılar. Aktelpek aga indi yegenim bilen gepleşerin çen etdi-de, duran yerinde gatı-gatı ardıncıradı:

–Ühä-ühm, saglıkı, yegençi, gurguncamısıñ, tüveleme!..

Emma gocanıñ yegeni maña diyyärmiñem diyenok, öñküsi yalı sarsman dur. Aktelpeka aga yegeni diñlese-de, diñlemese-de aytcak zadını aytmagı yüregine düvdi – ...Eceñem, cigileriñem sag-gurgun... Tamiñızı salıp gutardılar... ekinlerem govı, hemme zat govı...

Kreml’ kursantlarına seredip, yeke özi sözläp duran gocanıñ bolşı, henizem Mavzoleyinñ yanından ayrılıp bilmän, üyşüşip duranların ünsünü çekdi. Goca olar özüme seredyär ekeni diyip utanmadı. Gaytam, buysançlı yığırıp, goltugından yegeniniñ suratını çıkarıp, töveregindäkilere görkezişdirip ugradı.

–Görüñ, ol meniñ yegenim, gözlerine serediñ, maña-da meñzeyändir.

Oraziñ suratı elden ele geçdi

–Bu onuñ oglumıka?

–Her yerde bagtılı gocalar bar-ov.

–Şu yigidiñ-ä görmegem her nämä degyär. Gözleri dagam yanıp dur.

–Bu yere diñe şeyle yigitler gerek-dä.

Goca bu sözleriñ hiç haysına düşünmese-de, yıl-

[148]

gırıp baş atıp tassıklayardı. Surat kimiñ eline geçse, sonuñ yanına barıp, “bu meniñ yegenim, meniñ” diyyardı.

Niredendir dalcıgıp, haşlap gelen şofyor adam barını daşına üyşürüp duran gocanıñ iki çigninden ıraladı, goşarındaki sagadını görkezdi. Aktelpek aga bolsa, elinden çekip oña Mavzoleyinñ önünde duran yegenini görkezdi:

–Tapmarsıñ diyyardıñ-le, inha tapmadımmı... Seret, ine suratına-da seret, özüne-de, şol gerek?!

Şofyor ilki surata, soñ Mavzoleyinñ garavulına seretdi-seretdi-de gocanı

gucakladı.

–Vah, ozal POST No:1 diyseñ bolmayamıdı!..

Taksist goltugından tutup, gocanı maşına tarap alıp ugradı.

Şofyor Aktelpek aganı aerovokzala eltende, eyyäm yolagçılarını ählisi samolyota münüpdiler. Styuardessalar Aktelpek aganı ayagını yere degirmän, trapa çıkardılar. Ol samolyotın bosagasından ätlecek mahalı bir ses gulagina geldi.

–Aktelpek ka-ka!!

Goca gañrıldı. Samolyotu ugratmaga gelen märekäniñ arasında egni gızıl ketenili, goşa örüm gara saçlarını döşünden goyberip elini bulap duran Ogullanı gördi.

–Aktelpek ka-ka!

–Häy, merez saña, diymäyin diysem –Aktelpek aga yılgırıp hünürdedi. –Ozal şeyle geynende şu heläkçilikler bolcakmı...

Ogulla yene bir zatlar diyip gıgırdı. Aktelpek aga diñe onuñ “adres, adres” diyyänini eşitdi-de, elini agzına tutup zovlatdı:

–Ol Leniniñ yanında-a!..

1969

2.1.2. Burçluca Unaş

Ağşam garañkı gatlışanda ellerini ovkalap, gapıdan giren üç adam eyyäm eşiklerini çalşırıp, saçak başına geçipdiler, hersiniñ elinde bir kaşık çemçe – kelle çakışdırıp, unaş içyördiler. Ak bug-

[149]

dayıñ yugrumı yeten hamırından gıyım-gıyım kesilen unaşlar gayış yalı bolup çanakdan çemçä çolaşıp çıkanlarında salkam-sacak görünseler-de, işdämen ağızlar hopurdadıp añrık dartanda, bokurdaklardan zımdırılıp ötyärdi.

Ocar oduna tutaşan demir peciñ gübürdisi barha güycäp, giñ otagıñ içini hovrı bilen çoyyardı. Unaş içip oturanların duluk-çekgeleri, gözleriniñ ovası çıgcarıp, nurana övüşgin alyardı. Bular “dokuz okara” atlandırılan, erñekleri yülmenip giden gadım agaç çanağı bir zarbada tañkıratdılar.

–Hayallamañ-da, haydaberiniñ, aşımızıñ beylesi kändir! –diyip yüzleri mähirli duruşşan ayalıñ, bugarıp duran gazandan yene bir yoñsuz susağı dolduraga-da getirip, okara agdarmagı, öyüñ içindäki dımışığı bozdı:

–Hay, berekella, Mayam, şeytsene ayt –diyip gapı tarapda oturan öy eyesi Şamırat güldi-de, yüncük polotensanın ucu bilen mañlayındakı burçak-burçak der dāneciklerini süprüp goyberdi. –Yogsam, biz-ä halıs, hakımız gidip baryan yalı gep-gürründenem galdık.

–Hava-da... Unaş diyeniñ, şüvlümli nahar bolya-da, bi –diyip, onuñ sagında oturan Şalı hem çemçesiniñ düybünde galan yekece tokar noybanı agzına atıp goyberdi.

Ol demini dürsäp, yene çanaga tarap golay-golay süyšüp, tazededen hücüme geçdi. Yılcak peciñ meymiredici hovrunamı, gızıl burçuñ añrını ızarlap baryan acısınıamı, unaşñ cadılı täsirinemi ya-da özüniñ damaksovlığındanam başga, ölemen unaşçılığındanamı, garaz, bu mahal Şalınıñ endam-canı yazılıp, gövresinde agram-sellem yok yalıdı. Ol:

–Öñem biziñ yalı, dört sanısınıñ öñünde bir çanak aş goyup, hersiniñ eline-de bir çemçe berenmişler velin, yağı çozannam duymanmışlar, diyyä –diyip, goñşı otagda televizora seredip gülüşyän çagaların tamı göçüräycek bolyan sesleri yañı gulagina ilen şekilde üşerildi.

Şalı bilen Şamıradıñ otuz yıldanam govrağ mundan ozal okopda dörän dostluğu yıl geldikçe yitileşyärdi. Buları govı tanayanların arasında Şamırat bilen Şalı barıp-ha uruş yılları dogan oka-

[150]

şanmışlar diyen yalı gürrüñler-de yok dāldi. Yaşları ellini alkımlan bu iki adam toydayramda birek-biregi unutmazdılar, amatını tapsalar duşuşardılar.

Gulluk vezipesi bilen bu kiçicik şähre komandirovka gelen Şalı işini gutarıp, ertir Aşgabada gaytmazından ozal şu ağşam dostunıñka barıp, onuñ bilen çay başında söhbetdeş bolmağı yüregine düvüpdı. İş günü gutaran badına-da Şamırat ızından barıp, onı yanındakı otuz yaşlar töveregindeki yoldaşı bilen ızına tirkäp öylerine alıp gaydıpdı...

Bular Mayagözeliñ üçünci saparkı getirip guyan aşını hem yeñletdiler. Yöne, indi çemçeler çanaga girip-çıksalar-da öñki yalı çalt dāldi, ağızlar govşapdı:

–Äl, bolsa-da, tüveleme, Mayagözeliñ unaş etmäge ökdedigini, garnım gerñelen yalı bolup gitdem velin, içip gidip otırın –diyip, Şalı örme tor köynegiñ içinde böven yalı tıñkarıp duran garıncığını sıpap goyberdi.

Şamırat aşhananıñ yarımçak gapısından gök köyneginiñ etegi görnüp duran

ayalına eşitdiribräk gürledi: –Ayal bolanı bilenem, barı meñzeş däl, käsiniñ eli tagamlı bolyar. Meñ Mayama-ha, yeke unaşam däl, haysı nahar bişirse, bal edäyyär, inha görersin...

–Yok, özge nahara-ha biziñ keyvanımızam hötde gelyär, yöne unaşa gezek gelende çöñneräk...

Şalı bilen Şamırat yene nämeleridir yatlap, öz ayallarını tarıplap ugradı. Geleli bärei gepe-gürrüne goşulman, aş içen bolup oturan yigit elindäki çemçäni çanagın gırasına atıp goyberdi:

–Ay, bes etseñiz-le, valla!..

Yaş yigidiñ çemçesiniñ sapı çanagın gırası bilen aylanıp, Şamıradın önünde togtadı.

Dostların çekgesine şarpık degen yalı boldı, ikisi-de çanakdan çekildiler. Bir hata goyberäydik öydyän diyyän şekilde, bir-birine seredişdiler. Mıhman bolsa, eyyäm hol beylede nermeden doyan öküz yalı sortdırıp otırdı.

–Yeri, hov, Nazar Nazarlıyeviç, bu nätdiginiñ boldı?! –diyip, Şalı oña yüzlendi.

–Goysana, ayt, Şalı... Düşülmän duran gepiñiz yok bu yerde...

[151]

Şamırat garaçını bilen ötünç soradı:

–Näme, günä eden bolsak bağışla, mıhman, yöne, gövne deger yalı gürrün-ä etmedikmikäk öydyän.

Şalı yene bir zat diymekçi boldı, emma mıhmanın gaharlı sesi onı bogdı:

–Men sallaham bolsam, samsık däldirin... Şalı, şunu hergiz bilip goygun... Izıña tirkäp getirdiñmi, adam yalı bol, üstümden gülcek bolma.

Şalı näme diyceğini bilmän egnini gısdı. Şamıradam näme diyceğini bilmän, mıhmanın yüzüne mölerildi: “Allacınlarım, muña serhoş bolandır diycek gümanıñam-a yok. Holha, Mayagözeliñ getirip goyan çakırlı grafını dıkısı ayrılman dur?!”

Dostlar ikisi iki yerden mıhmana tövella-tagsır etdiler, dinlemedi. Bigünä hallarına özlerini günäkär sayıp, ötünç soradılar, peydası degmedi. Ol eşiklerini geydi-de, tasancırap çıkıp gitdi.

Dostların keypine sogan dograldı. Nebir süycülik bilen iyilcek soñkı naharlar, gazanda sovap galdı, edilcek şüveleñli gürrünler, başlanman gutarıldı. “Näbelet adamın bilen mıhmançılığa gitseñ, ine edyäni” diyip, Şalı öz-özüne käyinip, içini geplette.

Şamırat “mıhman-a onarmadı... Bu nâtdığı boldıka?” diyip, öz-özi hümürdäp, aşhanadır mıhman otağın arasında hozanakladı.

Mayagözelem alasarmık yağdayda galdı, nâme boldı diyip, Şamıratdan soramaga-da ecap etdi. “Gaharı gelip duran adamdır “erkeklerin gürrüğine goşulma” diyse, peydammi” diyip dımdı...

Az salımdan soñ, Şalı yadovlığı bahanalap gaydarman boldı. Şamıradam geynip ondan galmadı.

–Hem-ä seni, mıhmanhana eltip gaydan adam borun, hemem yoldaşıñdan ötünç sorarın

Dostlar tirkeşip, mıhmanhana geldi. Otağın gapısını açanlarında burunlarına aragın ısı haplap urdı.

–Bay-bovv... munuña bolcagı bolupdır –diyip, Şalı iç ışıkde sagında-da başını yaykadı.

Şamırat hem onı lul-gammardır çen yetdi. Stoluñ üstünde duran yartı çüyşe arak, bir gezek dişlenip taşlanan içi bagırlı gutap-da şonı aydyardı. Nazar Nazarlıyeviç mañlayını stola diräp oturan yerinden dikelip yellenen gabaklarını süpürdi. Ol Şa-

[152]

mırada göz ayladı-da yüzünü sapacakladıp, uludan dem aldı:

–Yañı bir hili edäydım velin, bağıslaveriñ! –Ayalıña-da ayt, gardaş... meñ bile deñ bolmasın... Men siziñ duzuñızı depip gaytdım...

Nazar Nazarlıyewiçiñ gep urşı serhoşa meñzänokdı. Şalı bilen Şamırat soraglı nazarlarını oña gönükdirdiler. Ol göreçlerin öñünde özüne yer tapmadık Nazar Nazarlıyeviç ılla diyersiñ, egninden basılan yalı aşak çökdi.

Ol göreçler bu mahal “sen nähile gabahat iş edip gyatdıñ?.. Ya bi “mıhman atañdan ulı” diyip edilen, hormatıñ minnetdarlıgımı?” diyyän yalıdı.

Şamırat bu yürek gısdırıcı dımışığı bozmak niyeti bilen sıpayçılık etdi:

–Ayıbı yok, ayıbı yok, bu bolyan zatdır...

Emma munuñ bilen Nazarıñ yüki yeñlemedi. Ol öñünde duran araklı çüyşäni bilinden gısımladı-da, gülçülledip añırrakda goydı. Ağzı dıkısız çüyşän içindäki arak, kimdir birine zäherimi pürksem diyyän şekilde çaykanıp gitdi:

–“Adam dogä kemırsgal bolandan, yılda yağı iki çapsın” diyleni ras ekeni, meniñem ayalım, çağalarım bardı –diyip, ol iki eli bilen ovadan gara saçlarını pençeledi.

Şalı onuñ yeñsesinden aylanıp, töre geçdi-de, penciräniñ öñüne bardı:

–Yeri bi gürrüñ nireden geldi diysene. Birnäçämize ıkbalı köteklemek hem yoñ bolupdır. Ayın bolmasa, öz nalacedeyinligimizi ıkbalıñ boynuna atyas. Kimdigiñi tanap galdık, şoña-da şükür...

–Yok, Şalı aga, siz meni tanañzok –diyende Nazarıñ sesi sandıradı. Bolsa-da Şalı oña pitiva etmedi. Gaytam onı bu-da erkek adama yaraşmayan ecizligiñ ya-da bolmasa, cögülügiñ nışanı hasap etdi. –Men daşımdan göräymäge adama meñzesemem, içi boş gabıkdırın... Yakamıñ akçalığına, geyimlerimiñ ütöklengiligine osmañ, günüp itin günü yalıdır –diyip yürekden sızdıran sözlerini-de gulagınıñ duşundan ötürdi. Üç yıl govrağ bəri ikisi bir edaranıñ gapısından girip çıkyanam bolsa, onı tanamyan ekenligine gınandı. Arada abraylı vezipä geçirmek barada onuñ adı agzalanda, yerli komitetde ilkinçi

[153]

bolup goldanlığı yadına düşende, ahmırlı hırçını dişledi. “Onsoñam, näbilcek, yokarı bilimi bar. Tabşırılan işe hötde gelyär, erbet diyip adı çıkanok...” diyip oylandı-da öz-özünü köşeşdirdi. Bolsa-da “adam alası içinde...” diyip, ras aydılpdır. “Ömür boyı adamını övrenip yöreñde-de saygarcak gümanıñ yok” diyip, pencireden kiçicik şäheriñ ışıqlarına sın edip durşuna pikire batdı.

Şamırat boş oturgıçlarıñ birini süşürdi-de Nazar Nazarlıyeviçin mañlayında çökdi. İlayta-da, onuñ “meñem ayalım, çagalarım bardı...” diyip ahmırlı aydan sözlerinden manı agtardı:

–Hava, onsoñ ayalıñıza nām boldı? Öldümi?

–Yok, men öldüm...

–?!

–Gitdi... Gül yalı günüm bardı, bozuldı.

Ol yine dımdı. Emma Şamırat onı erkine goymadı:

–Bir sebäbi bardır, elbetde, gidendir?!

–Sebäbi unaş... Unaş sebäpli gitdi...

Şalı yalta bäsine garadı. Yüzi öñkidenem beter çıtıldı. Həzir onuñ gözleriniñ öñünde oturan upravleniyäniñ abraylı spesialisti Nazar Nazarlıyeviç däl-de, duran bir sama, hiç zadıñ alnından bolmadık kisesi diplomlı dikdüşdi bolup göründi. Sen, berin samsıgıñ öñünde kiçelip oturma diyyän şekilde dostı Şamırada alarlıp garadı.

Şamıradam gaydıp sorag bermedi. Onuñ aydanına mancağını-da, inanmacağını-da bilmedi. “Hiy, unaş sebäplem bir maşgala bozularmı? Sag adam üçin, asla, nahar nämedir, onda-da cahıl üçin. Haysı bolanda näme, iner otları yalı eder ötä gider ahırın... Ayt-ayt, öymüzde urbalık tapılmadı mahallarını ayt” diyip, içini geplette.

Ol öz garşısında oturan sıpayı geynövli, derek boylı Nazarı içgin-içgin sınladı-da:

“Yok, adam üçin sag can, sagdın gövreden başga, sagdın ruham gerek” diyip oylandı.

Şalınıñ bu mahal onı mazalıca dalası geldi. Yıgnaklarda aydıp bolmayan zatlardı şu vakt onuñ yüzüne aydası geldi. “Sen, han ogul, gatı mes bolyañ... göryän velin, sen unaşa at dakansıñ. Bilseñ, o seniñ ata-babañın sarpa goyan tagamı dälmi” diyip käyinesi geldi. Birdenem, golayda aradan çıkan atasınıñ

[154]

“Togsan yaşıñ içinde heniz derman datmadım. Başım agırsa-da, baldırım sızlasa-da, dermanım burçlı unaş boldı” diyip edyän gürrüñi yadına düşüp başını yaykadı.

Bu iç hünledişip oturmak yüregine düşen Nazar Nazarlıyeviç:

–Meñem ayalım bardı –diyip yuvdundı, aytsammıkam-aytmasammıkam diyyän şekilde oylandı-da, özbaşına gürläp ugradı. –Bir-biregi sulhumız alansoñ, adam hilliñsiz, özümüz durmuş gurupdık. Gapımdan onuñ gelen günü yetimlik menden aranı açıpdı. Uruş gutaran yılı, heniz ecemiñ gövresindekäm kakam ölüpdı, ayak bitmänkä-de, ecesiz galıpdım...

Ol özüni aklacak bolyan yalı bir hile üzlem-saplamarak gürläp başladı. Onuñ bolşı, “Meni ayıplamañ, men bir ıkbalı keç adam, edenim ugruna däl” diyip, täleyinden zeyrenyän yalıdı. Munı gözüni ayırman seredip, diñläp oturan Şamıradam, şol bir yeñsesini övrüp, pencireden şäheri sınlap duran Şalam duyyardı. Bolsa-da Nazar ahır özüni ele aldı, merdemsiz gürläp başladı:

–Yürecigimi aydyan, gardaşlar, inanıñ, siz ikiñizem meñ kakam bilen yaşıdaş diyen yalı adamlar. Siziñ käyinmäge-de, hakınız bar. Yöne menden öykelemäñ! Yañı ikiñiz ayalıñızı övdüñiz. Mayamda, Arzım bolşup, olarıñ elleriniñ tagamlıdığını tarıpladıñız. Gözüüm aksın, siziñ ayallarıñızı kemsitcek bolyan bolsam... Yöne meñ Cennedimi hem bir gören bolsadıñız. İne şoñ yalı ayal bilenem bir naharıñ üstünde ayrılışdık diysem, elbetde, siz inanañızok. Hiç kimem inanmaz. Şoñ üçin, çem geleniñ

yanında içimi dökübem yöresim gelenok. “Başı ağırmayanın yanında başım ağırğa” diyip nädeyin. Yöne sen köp soradıñ, Şamırat aga indi aydayın: Bir gün edil siziñ Şalı aga ikiñiziñ şu günki duşuşıñız yalı, menem öz bile okan yoldaşıma duşupdım. Soñ, yene bir gelemde barayarın” diyenine goyman, ızıma tirkäp, öye äkittim. “Asla mihmanhanada düşläp nä işiñ bar. Göni öye gideli, uralı palov bilen gıbatı tä gaydınçañ” diydim. Edil şu günki siziñ ayalıñızıñ bolup durşı yalı, Cennet yoluma garap duran ekeni. “Gelinbay, inha mihman getirdim” –diyip tanışdırdım. –Häzir-ä çayı yürekler götermez, naharıñ tayyardır-da hernä”

[155]

diydim. Bu aydılayyan söz-dä. Yogsam, elmıdam işden gelemde, onuñ naharınıñ tayyardığına beletdim-le. “Vi-y, bolman näme, eliñizi yuvuñ-da geçiberiñ, hakıt, burçluca unaş edip goydım. Gatıklıracık äberäyerin” diydi.

Şo bada yeñsedamarlarım tikeç yalı gatadı:

“Näme etdim?” diyip hemle urdım.

“Unaş etdim, diyyän-ä, unaş” diyip, ayalım öñki äheñini üytgetmän seslendi. Emma men veli saññıldayadım:

“Yagşı-da bir naharıñ bar ekeni” –diyip närazılıgımı duydukdım. “Unaş etdim” diyip onuñ agzına öykündim.

Cennet pahır recän geñ dälidini ağan bolara çemeli, elini öñlüğine süptürüp, ılğap yanıma geldi:

“Men-ä onı, govulap edipdim, üytgeşıgräk nahar diyip... Magazinıñ gatığına-da gövñüm yetmän, yag yalı süzme getirdim, Cinnek ecelerden... Birki günlükde, burnuñı maññılladıp oturansoñ, “sovuklandıır bi” diyip, iki sanı acı burçam atdım...”

“Boldı-la, öçsene, öç!” diyip onı gepletmedim, özüm velin üstüne nagara dövdüm. Başga nämeler diyenim-ä hakıdamda yok velin, “unaşıñı it içsin, bar yalaga dök” diyenim-ä bilyän. Kagıza dolap, elime alıp baran bir çüyşe aragımı şifonyeriñ aşığına togalap goyberenimem yadımda. Ol meniñ “unaşdanam araga düşek bormı?” diydigimdi. Cennedem muña düşündi:

“Siz onda adama bir kâsecik çay içiñ, men alaga-da govurdak eredeyin, içine-de üç-dört sanı yumurtga çakayın” diydi. Men hötcetligime tutdım: Soñ ol toşaplı yag, bal, kolbasa, içerde garbanar yalı zat bolsa, hödürläp çıkdı. Men “yıtır”, “yok et” diyip cogap berdim. Soña baka has-da bokurdagıma bat berip, sesimi gataldıp ugradım. Bir

görsem, içki otagların birinde çıkarınıp duran mihmanım, şlyapasını eline alıp, çıkıp baryar. Ilgadam ızından: “Dur, hov, Çarı, bu nâ boluş?!”

Ol dervezâñ agzında ayak çekip, ızına gañrıldı. Göreçlerime garadı-da başını yaykadı, bir zatlar diymäge çemlendi-de, yene diyip bilmän, gapını yaptı ötägitdi. Hum yalı çişip, öyüme girsem, ayalımın gıycıtam üstüne urna boldı: “Bolşuñ şu bolsa, gapını daşından yapan köp bolar, Nazar” diydi. Nädendir

[156]

öydyäñiz? El-ä götermedim veli; gicän bir vagtına çenli, onı gulagından igletdim. Ahır çıdamadı, gaytargı berip ugradı. Mahlası, är-ayal sögüşdik. Yeri, sögüşipsiñ, tañ edipsiñ yaraşmağa yer goymalı dälmi nâme?! Men in soñkı aydılcak sözi aydıpdırın. O sözün nireden kelläme geleninem bilemok, men oña “talak” diyipdirin... Cennet öte eşidendirin öytıdi: “Näme?! Näme aydyanıñı bilyämiñ Nazar” –diydi. –Oylan, ikimiziñ çagalarımız bar ahırı” diydi. Ol boyurganyan yalı göründi. Emma men, şol yigrenci sözi soñam ızlı-ızına üç kerem gaytalapdırın “talak, talak, talak!” diyip...

Nazar sözüne dıngı berdi. Şamırat gözlerini petredip, dostuna gözledi. Şalı özünüñ Aşgabatdan bile gaydan yoldaşına seredip, lam-cim bolup, doñan gövrä dönüpdı. Yöne bir hayukdan soñ “şeydip, ayrılışdıñız otırıberdiñizmi?” diyende onuñ yüzündäki kinäniñ yerini gınanç eyeländigi göründi. Nazar devam etdi:

“Ertesi, göyä hiç zat bolmadık yalı, Cennet yene irden turupdır”. Çay gaynadıpdır, içine kolbasa dograp, heygenek bişiripdir. (Ertir naharına meniñ ähli zatdan heygenegi ey görüyändigime ol beletdi). Turup yuvnup gelyänçäm, düşeklerimi yıñaşdırıpdır, içerini sıırıp-süpürıpdır. Men yüzlerimi yalanda egşiden bolup, stoluñ başına geçdim. Ol demläp basırıp goyan çayını, bişiren ertirliğini getirişdirdi. Gedemlik gursun, dommarılıp, “Agşam öteräk geçäyıpdirin, bağışla Cennet!” diymäge derek, gaytam onı özüme yalbartcak bolyan. “Yogsam, o pahırda gövün-garın yokdu-la, öykelemesi-yazılması ap-añsatdı...

...İne onsoñ, yene bir yola içerimize göz ayladı, gün düşmesin üçin pencireleñ tutularını goyberişdirdi. “Hoş gal! Diyyän şekilde delminip garanda, balkıllap duran gara gözleriniñ öñi çıgcaran yalıdı. Baş yaşlıca oglumızıñ elinden tutup, yañı oturamağı övrencek bolyan gızımızam goltugına aldı-da, çıkdı ötägitdi. Men olara seretmedik kişi bolsamam, uzak oturıp bilmedim. Yüregim hovlap, daş işige çıksam, olar eyyäm köçäniñ o çetine yetipdirler... Ogulcığımiñ gırmıldap, iki ätläp, ızına gañrılıp barşı

yadıma düşende şu vagtlaram yüregim gıyım-gıyım boluberyär... Ol şu yıl okuva gitmelidi...

[157]

...İşe gidemde gapıñ açarını goñşımıza goyup gitdim, gövñüme, olar dolanıp geläycek yalıdı. Gel nire, gelmek nire? Ağşam, halıs yadap işden gelsem, gapıda öz urup giden gara gulum garşıladı. Öñler hovla girerime mähetdel, boynuma bökyän ogulcığıma derek, aç pişik daşımnda hozanak kakdı. Bir bada çay-suv yadıma düşmedi, divana bagırımı berdim-de, süynüp yatdım. Yene açlık rüstem geldi. İl yatar uçurları garbanara zat gözläp, aşhananı agtar-düñder etdim. Yeke-yekeden kostryulları agtarışdırıp yörşüme gazanıñ gapagını galdırsam, ağşamkı unaş yüzi gaymaklap dur, goyalıp gidipdir. “Biziñ günümüzü bulan sen dälmi, dur gazanda heñle-de” diyip, hünürdäp, gapagını yapdım. Gör, adamıñ bigayratlığını diysene, yene gice özüm barıp, ol aşñ yarısını içdim, sovasa-da bal yalı eken. Ertesi işe ugramazdan ozal galancasınam yılıdıp içdim. Bir hepde geçdi. Geler diyen inçe tamam üzüldi. Yöne gün geçdikçe çağalarımı göresim gelip, yüregim minçgılanıp baryardı. Ertir-ağşam gülkiden dolı öyüñ mazar yalı güm-guklukdı. “Yok, mundan yaşayış bolmaz, ızından gideyin, ayagina yıkılayın. Yalbarayın-yakarayın alıp gaydayın diyip yüregime düvdüm.

Şeydip gövün yüvürdip otırkam, goltukları arakdır kolbasalı iki sanı ülpedim geläymezmi. Hava, öyüñ sallahhana bolanda şeyle “dostam” tapıya. Olar meñ öyümde yaynayarlar, öz öylerinde edip bilmeyän oyunlarını edyäler. Men olara ertir çağalarımıñ ızından gitcekdigimi, añırsı üç gündenem dolanıp gelcekdigimi aytdım. Olarıñ biri yüzüme çinirildi: “Munı çınıñ bilen aydyamıñ, Nazar, ya oyun edyämıñ?!” diydi.

Men bu meselede oyun edilmeyändigini duyurdım. Ol az salım dıman şekilli etdi-de başını yaykadı. “Onda täzeden nika gıydırmalam-a bolarsıñ”.

Men gaharlancak boldım, emma ol aytcagını aytdı. “Näme diydiñ, diyäy, ınha görersiñ. Oba barıp, özüñiñ talak beren ayalıñı ızıña tirkäp alıp gaytcak bolup bir gör. Iızıña it salarlar...

“Kimiñ nä işi. Olar meniñ çağalarım. Nikanı bozsagam biz ayalım ikimiz bozyas, düzsegem” diyip, onı dalap kovsam-da, bu söz maña uzın gice ünci boldı. İne ızından gidişimem şo boldı, getirişimem. Er-

[158]

tir yene turdum-da, işden ozal çayhana yetişmek üçin yumlukdım...

Ara düşen dımışlıkdan soň Nazar henizem penciräň önünde söm bolup duran Şala garadı.

–İne, gardaş Şalı, öz yoldaşınıň kimdigini tanarın diyseň –diydi-de, yüzüni aşak saldı.

–Hala ayıplaň, hala bağışlaň, men ikiniziň unaşın başındaki gürrüňňizi özüme çekdim, yaňsılama diyip düşündim. Sebäbi o gürrüň meň yarama duz berdi. Bizi ızıňa tirkäp gapıňdan baramızda, meniň nähile bolanımı sen bir bilsediň, Şamırat! Ayalıň unaş etdim diyende, meni şagta der bastı. Öz başıma düşen külpedi senem başıňa inderäyendiris öydüp, gara canım galmadı. Emma sen velin, gaytam, “Hay, berekella, Mayam” diydiň. İne ikimiziň parhımız, näme üçin şu sözler meň dilime gelmändir?!

Nazar öz-özünü köteklän şekilde yine nämeler aytdı. Yöne indi onuň aydyanları hiç kimin gulagina ilmedi.

Doňan yalı bolup duran Şalı hırta ızına övrüldi:

–Şindi, o gelin nirede? Hanı ayt, nirede?!

Nazar sovuq cogap gaytardı:

–Atası öyi öz gapdalındancık cay tutup beripmiş... Tikiñçi bolup işe giripdir diyyäler.

Şalı gara papkasınıň içinden bir tagta kagız çıkardı-da Aşgabada, Upravleniyäň naçalnigine gıssanmaç telegramma yazdı: “İňňän möhüm, şahsı bähbitli iş çıkanı üçin komandirovkamızı bir gün uzaltmagıñızı sorayarın”.

Soňra “Şahsı bähbitli iş” diyenini cızıp, “cemgıyetçilik bähbitli” diyip düzetdi-de, Nazarı şo bada poçta yolladı...

Dostlar maslahatı birikdirip, çetki rayonların birine tarap yola düşenlerinde, daňıň düybi yaňı agarıpdı.

1975

2.1.3. Eşekgüli

Eşekgüli bu gün obanın yeňsesinde yer süryärdi. Ağşamlarına ili yatırman öye gelmezdi. Amangül ece-de indi yekelik bilen övrenişipdi. Mahal-mahal daş çıkıp, traktorıñ sesine diň solyardı:

[159]

–Tarlat, balam, tarlat. Vah tarrıldıña döneyin. Alla canıñı sag etsin! –diyerdi-de

öyüne girerdi. Bu günem şeyle boldı. Ol üçünci gezek daş çıkıp traktoriň sesine diň saldı. “Tarlat guzım, Tarlat!” diydi-de, öyüne girip çay demlendi. Onı bir-iki sapar gaytardı. Cuvaziň okı yalı süyri yassıga tirsegini berip, iki elini eňegine diräp tükgerip yatışına pikire batdı. Ol soňkı vagtlarda pikire batanda, hernä gelin hakkında oylanardı. Agtık yadına düşerdi, “Huday yol berse, yıl alşan bada Eşekguly canı öyersem, täze yıl şu günler sallançak üvräymegimem ähtimal” diyip, gövün yüvürderdi. Onsoň barmak büküp obaniň ähli kızlarını birlay sanap çıkardı. Emma hiç haysında gövni eglenmezdi. Kimsine gaykı diyerdi, kimsine küyki. Ol öz ogluna obada yok ovadan, edepli, erkamlı gelin äbermegiň küyündedi.

Ol süycü arzuvarı boylap oturşına gapınıň açılanını-da duymadı. Kimdir biri gızıl çog bolup, içerik ätledi. Amangül ece kütelişen gözleriniň öñüne elini kölegeledip ceretdi:

–Hi... Ecegizmi bi? Gel keyigim geç.

Egni gızıl ketenili, saçı guşaglığına yetip yatan dayav gız gapı bilen boydaş bolup dur. Onuň bolup durşy “Sen, garrı, obaniň ähli gızını sanap, meni yatlamadıñ. Meniň olardan niräm kemmiş?” diyip, Amangül ecäniň boynuna tovsaycaga meñzeyärdi. Yöne bey diyme nire, zat nire. Ol görgüliň aladası özüne yetik. Ol elenip duran gövresine erk edip bilmän ırandı. Goltugındaki yoňsuz düvünçeği ayagınıň gucagına okladı-da, horkuldap aglamaga başladı.

Amangül ecäniň yüregine hovsala düşdi. “Bu gızıň bimahal gelmegi eygilik dälidir”: diyip, ılgap daş çıkdı. Şol vaktam özi on-on baş yaşlarındaka gözi bilen gören bir elhenç vakası yadına düşdi:

...Dayıları gavuna göçüpdirler-de, olam gavun iymäge hem kak dilişmäge şol yere gelipdi. Şonda dayısının yigrimi baş yaşlı oğlu bir gız bilen halaşyp, alıp gaçyp gelipdi. Ertesi olara nika gıymakçı bolup otırkalar, elleri pıçakdır paltalı baş atlı gelip, çatmaniň başında ganda-pıçak bolşupdılar. Ahırda hem gızıň agalarından biri, çat-

[160]

ma girip “sen bizi masgara etdiň” diyip, onı parçalap gidipdi...”

Amangül ece tamıň töveregine aylandı. Agaçlarıň kölegesine seretdi. Diňşirgendi. Şol öñki asuda asman. Şo öñki yıldızlar. Şol bir caylar. Şol agaçlar... Daş-töverek imi-salalık. Eşekgulinin garaňkı gicä yaň berip yören traktoriň-da sesi yatıpdı. Ol içini geplettdi.

–Be, bu gıza nâ döv urduka canlarım? Öz-ä kın-gıssag görene meñzeyär. Bizi penalap gelen bora çemeli... öylerinden habar aldırayayın diysem, Eşekgılı canam gelenog-a...

Ol yine içeri girdi. Ätiyaç üçin gapını içinden kiltledi.

–Ecegız, hanı köşeş, keyigim. Nâme boldıñ-diyip biline tayak degen yalı burlup yatan gızın alkımına dıkıldı. Keteni köynegin üstünde düyrlenip yatan saçlarını gısımladı.

–Ya agañ Dagı gövnüñe degäydimi?

Amangül ece Ecegızı süytdeş doganınıñ yokdugını oñat bilyärdi.

Bäş-altı yıllıkıda onuñ kakası yogalıpdı-da, ecesi äre gidipdi. Ol daşkırak agalarının biriniñ elinde bolyardı. Yöne yeññe elinde bolsa-da, silter saklanya diyip eşitmändi. Her niçigem bolsa: “Ağalı, doganlı bolsam, şeyle bolarmıdım” diyip, gız gürläbir öydüpdı.

Ecegız geplemedi. Gaytalap soradı, cogap bolmadı. Onuñ şol iki egnini silkip, aglap yatışdı. Soñ Amangül ece-de azar berip oturmadı. “Goy aglasın yüregini gozv atsın” diydi. Gızın içki ışıkde yatan bukcasına göz ayladı. Onuñ içinde yülpek yün geyimlerin becerilen ayal geyimlerinin çeti görünyärdi. Ol bukcanı dula geçirdi.

Birden Ecegız dikeldi-de elleriniñ ayası bilen gözlerini süpürüp:

–Eşekgılı... –diyip, bir zat aytcak boldı. Emma başarmadı. Ağısı tutdı. Oslaman oturan yerinden oğlınıñ adınıñ tutulmağı, Amangül ecä otlı köynek geydirdi...

–Nâme Eşekgılı!.. –diyip, onuñ gözleri peträp, hanasına zor saldı. Yüregi agzına geldi. Nâme edyänini bilmän, gızı iki çigninden tutup, dik oturtdı.

[161]

Göreçler biri-birine dikildi. Dillere badak atıldı. Diñe iki seremsal gövrede iki yürek urundı. Ahır Ecegızın dodakları gımıldadı:

–Ol... Bağtımı yatırdı...

–Hiy...

Amangül ece şeyle bir içini çekdi velin, Ecegızı demine soraycak boldı. Birdenem, onuñ çiginlerinden tutup duran ellerini çekip aldı. “Yok, yok, yalan aydyarsıñ Eşi can beyle iş etmez. Töhmet belasından sakla, can alla, toba, toba, hanı şu erden garañı sayla” diyip hayyarlık edibercek yalı göründi. Emma Amangül ece gözlerini petredip esli duransoñ, yuvaşcadan dodakları gımıldadı:

“Vah, adın yitsin, Eşekgülin!”

Eşekgüli Aral aga bilen Amangül eceniñ yalnız perzendidi. Ozal buların altı çagası bolupdı. Yöne heniz yaşına etmänkä, altınısam gara yer goltugına gısıpdı. Al-arvahdır diyip Aral aga caylarını telim sapar yıkıp salıpdı. Çiledir, kakın-silkindir diyip, Amangül ece her annada otdan bökdi. Gözdi bolmasın diyip, köynekleriniñ etegini çäk-çäk edipdi. Çagamız duranok diyip, är-ayalın barmadık tebibi, yıkamadık mollası galmandı. Barı peydasızdı.

Amangül ece yene hamıla boldı. Ol bu gezek ayı günü birigende, özüni eşek yataga eltmegi adamsından hayış etdi. Aral aga onı eşek yataga eltdi. Yedinci çağa eşek yatagda doruldı. Adına-da Eşekgüli dakdılar. Amangül ecäniñ pikirice, çağa şeyle at dakılssa ol hudaya-da ezrayıla-da gerek dälmiş. Onuñ ömri uzun bolmalımış...

Bilmedik Aral aganı aydışı yalı; allatagallanın rehimi indimi? Bilmedik, Amangül ecäniñ inanışı yalı eşek yatakda doglanı üçin hiç kime gereksiz boldımı?. Garaz, bu çaganın Ömri önkülere meñzemedi. Ol bir yaşadı. “Enşalla, indi Eşekgüliniñ berildigidir”, diyip, ene-ata ulı ile toy berdi. Eşekgüli buların altın aşığı boldı. Tukat içerini ala-yaz etti. Onuñ her gülküsi, her oynı buları bir yaş yigdeltdi. Yöne Aral aga yetmän-yetmän yeten perzendine guvanmak nesip etmedi. Eşekgüli iki yaşına yetmenkä, Aral aga fronta gitmeli boldı. Ol goş haltasını arkasına dañıp, tä obadan çıkyañça, oglunı egnine göte-

[162]

rip gitdi. Hoşlaşanda onuñ yañagından taylı gezek ağşadı.

–Amangül, gidilyän yer hatarlıdır. Gelerimiz-gelmezimiz gümäna. Eşekgüli canı horlamagın...

Adamın başına bela ince bolanda, önünden sünni sızarmış diyilyän çın bolsa gerek. Aral aga ugrap, heniz barmalı yerine yetmänkä münüp baryan otlularını düşman samolyotu bombalap, şol yerde gurban bolyar. Adamsınıñ öldi habarı gelende: Amangül ece başına kıyamat gopayandır öytdi. Yöne, gözünüñ alında Eşekgüliniñ girip-çıkıp, oynapcık yörmeği, onuñ gövnüne teselli berdi. Şondan soñ onuñ Eşekgülin öñki govı görşem yöne bir govı görmek boldı. Özi iymän, oña iyirdi. Özi geymän, oña geydirdi.

Uruş gutardı, “iki ayaklı, iki günde” diyleni. Eşekgüli epesli oğlan boldı. Okadı. Orta bilim ırdı. Onı şo bada-da kolhoz traktorçılık kursuna “ece, men kolhoz işläbereyin-le. Senem garrap baryarsın, ikimize eklenç-güzeranam gerek” diyip, ecesini

ırdı. Onı şo bada-da kolhoz traktorçılık kursuna iberdi. Üç ay okadı. Troktorçı boldı. Kolhozda işläp başladı. Onda-da nä işlemek in işeññir oğlanların arasında ilki şonuñ adı agzaldı. Kelleñ, kelçik diyip adı tutulmadı. Yapı yalı yigit boldı.

Amangül ece oğlunıñ boyuna-sıratına güvandı. Onuñ çınar boyı, boldumlı gövresi, mılayım gepleyşi häli-şindi kakasını yadına salar durardı...

Ol bu mahal bu sözüñ nähili agzından çıkanınam duymadı. Hey, yogsam ene-de bir yeke çagasına şey diyermi. Ol: “ey tañrım, men nämeler samrap durun!” diyip yakasına tükürdi. Yüz kerem gaytmışım etdi. Soñ bar umıdını elden gideren dek, özüni lampa aşak goyberdi. Onuñ beynisindäki häki süyci arzuvarların yerini, şo bada gaygı-hasrat gapladı...

Asuda gicä yañ berip yören traktorıñ sesi bir mahal yatıpdı. Eşekgılı gelenokdı. Giç yassı boldı Eşekgılı gelmedi. Yarı gice boldı, ol gelmedi.

Amangül ece daş çıkdı. İçeri girdi. Zovzuldap, gicäniñ köpüsini ötürdi. Yassıga bagrını berip yatışına ahır daña golay ımızgandı. Ondan-da bulam-bucar düşler gördi. Birdenem “Balam!” diyip gıgırdı-da öz sesine özi oyandı. Dälirän yaşlı ılgap, Ecegızıñ yanına bardı. Ecegızam garasına çış kakılan

[163]

dek uzun gicäni dik oturıp geçiriptir. Aglay-aglay gabagları çışiptir. Amangül ece övran-övran onuñ görecine seretdi. Şonda ol bu gözden erkelere pınhan bolan bir sırı añladı. Muña Ecegızam düşündi. Ol uyalıp aşak bakdı:

–Men... –diyip, ol elini yüzüne yetirdi. Yaşaran gözlerini süpürdi. –Yazılışalı diysem... Bu gün-bu gün, erte-erte diyip, üç ay bari aldap yör...

Ecegız sözünü kesdi. Ol Amangül ece bir zat diyer öytdi. Eger-eger, yağşıdan-yamandan dilinem yarmadı. Yene Ecegızıñ özi gepledi. –Ahır şu gün yolunu sakladım. “Belliñi et” diydim. “İndi bahanañ yok, pagtanam eñletdik” diydim. “Meniñ öyde durarlığım yok” bukcam goltugımda” diydim. Eger ızına tirkäp eltmeseñ, eceñiñ yanına barar otırıbirin” diydim. Şey diydim velin, “onda men ecemem görmen, senem” diydi-de ızına övrüldi ötägitdi...

Oslagsız yere Amangül ecä “oğluñ ilden çıkıp gitdi” diyilse ol yüregi yarılıp ölmese-de däliräp düze çıkardı. Hâzir velin, “Haysı yana gitdiñ” diyibem soramadı. Şol bir ańk bolup yatır.

–Düşünseñiz mende günä yok... “ZAGS-a baralı, nikalaşalı” diysem... –diyip,

Ecegız yine bir zatlar aytmak istedi. Amangöl ece aytdırmadı.

–Bolyar, guzım, bolyar. Men barına düşünyän, bes. Ol yerinden turup, duldakı demir sandıkdan epinleri kertilişip giden, yaşıl kürte çıkardı-da, Ecegızın başına atdı. – Aybı yok. Bu zatlar, bolyan zatdır “Öñüm gelenden, soñum gelsin” diyipdirler. Başım dik bolsa, seni namısa galdırmarın...

Ecegız azallar öz boydaşları bilen gürrüñ edende, “Men durmuşa çıksamam, başıma görüncek atdırmarın. O nāmāniñ alnından, artıp” diyerdi. Bu mahal velin, onuñ gözüne bu yöne bir pürecek däl-di, ulı bir penakär bolup göründi.

Ecegız başına pürecek atılmağı, onuñ basgılanan namısınıñ öñüne perdelänem bolsa, yüregindäki hasrat yükünü yeñletmedi. Ol tutulan guş yalı bolup oturşına, öz çigışdiren düvüninden uç gözleyärdi. “Garagıñ çıksın, Ecegız. Yigrimi yaşadıñ. İndi oğlan oglancık däl. özünden gör” diyip, öz-özüne käyinyärdi. “Özalında men akmaq bolmasam, tut yığıp yörkäm oragı bahanalap elimden tutanda elimi siltäp

[164]

almazmıdım. Bir gezek boynunu burup, posa dilände “utanañokmı oğlan” diyip elimi yüzüme tutan bolmak nāmāme gerekdi. Şelayın gepläp gucaklanda, döşünden itsem bolmadımı? Yeri, men bir işigaydan bolmasam bu işi can yalı coralarımından gizlärmidim. Olarıñ maña yamanlığı yokdı ahırın...”

Ol öz pikirleri bilen söveşe-söveşe has ecizledi. “Ece can, sen meni nāme diyip özüñ bilen äkitmediñ! Seniñ yalnız gızıñ nā günlere uçradı. Onuñ keç ikbalı nāhili garañkı, elhenç...”

Ecegız mekdepde okayarka! “Biz azat dövrüñ gızları bolduk, bagtlı zamanda yaşayarıs. Bizñ ömrümüz bagtdan doludur” diyip pikir ederdi. “Yöne arman adamzada ömür gısqa berlipdir” diyip gıynanardı. Adam ömrüniñ gısqa-da bolsa, onuñ beyle çılşırımlılığına, bir dövrün adamlarıñda ikballarının dürli-dürlüdigine bagtlı zamanada da käte bagtsızlıgıñ bolyandığına diñe şu pille düşündi.

Ol çolaşan kelebinden sıpmagıñ yolunu agtarıp oturşına, Amangöl ecäniñ çıkıp gidenini-de duymadı.

–Ecegız can, otırmañ, gızım –diyip, ol eli bedreli oldanıp geldi. Men uzun hatara aylanıp çıktım “Agsam Eşekgulıcan gelin getirdi” diyip buşladım. İnha goñşımızdan bir bedre igde sorap aldım. Öten yıldı seren bir sanaç söküimiz hem durandır. İçine üç dört goşavuç süycüigem garar-da süycülik payları. Yöne mert bolgun guzım. Düşman

gölmesin. Bu bir çatak iş boldu. Ahır düzdür işalla...

Amangül ece tapılgızın govı ayal diyip Ecegız önlerem eşiderdi. Oña şu mahal hasam oñat göz yetirdi. Yetmiş yaşap, kalam agız galat sözlemedik ayal öz maşgalasınıñ abrayı diyip, şeyle edyardı.

Amangül ecäniñ ızısüre toy pay almaga çağacıklar düñküldeşip geldiler. Obanıñ gelin-gızları ayalı-erkegi “gelin gutlı bolsun”, “ayagı düşümlisi bolsun”, “Tüveleme, Eşekgılı gelin saylap bilipdir” diyip gutladılar. Amangül ece yüregi mınçgılanıp duranam bolsa, il yüzüne yılğırın kişi boldı. Ululara tañıryalkasın aytdı. Çagalara penceläp-penceläp toy payı berdi.

–Alıñ bakalı, köşecikler, alıñ. Inha Eşek-

[165]

gılı kakañız gelir veli, ullakan toy ederis –diyyardı. Hanı Eşekgılı diyip sorana-da! “Ona, düyn Hıvadakı dayısı gıssagılı gelsin diyip sargıt edipdir. Neressäm, agsam, gelin getirdidecik gidiberdi. Haçan gelcegem belli däl –diyip cogap bererdi.

Amangül ecäniñ gündizleri toy bilen geçse, gicesi agı bilen geçdi. Men seni şeyle ösdürpmidim, balam. Sen ataña ıztutar diyip berilmän, at yitirmek üçin berlen ekeniñ balam. Ecenıñ ahı uraymabilsedirdä hernä...

Bir hepde geçdi. Hıva dayılarına giden Eşekgılı gelmedi. On gün geçdi, gelmedi. “İl agzını yığıp bolmaz, çelek agzını bogup” diyenleri. Amangül ece bu vakanı ilden gizlecek bolup, näçe can etse-de, başarmadı. Daş gulakdan her hili mış-mışlar yayrap ugradı. Bir gün “Eşekgılı pılan kes şäherde görüpdır” diyilse, ertesi “Eşekgılı asıl Hıvada gitmän ogşuya. Ol Ecegızdan kaçıp, öylerine gelip bilmän yörenmiş diyen gürrüñler eşidildi. Soñ agız-agızdan yel alıp, “Eşekgılı onı ozalam aların diyip söz bermändır. Ecegız boynundan incek bolup Eşekgılı işe gidende, bukcasını göterip, öylerine gelip oturıberenmiş” diyyänler-de tapıldı.

Amangül ece bu gürrüñleri her berini eşidende, diñe ölüp bilenokdı. Onuñ başına inen bu hasrat göyä dağıñ äpet gara daşı bolup dayanıklı göverisini çökerdi. Sanlı günde pağış-para eräp, yüzünde gan pet galmadı. Tebipsiz derde uçradı görgülü.

Eşekgılı gara salmadı. Soñ Amangül ece-de, munı ilden yaşırcaq bolup durmadı. Biri bazara gitdi diyseler, özi süyrenip barıp: “Eşekgılıcan gözüñe ilmedimi?” diyip soradı. Biri şäherden gelipdir diyseler, barıp oğlını soradı. Ecegızınam halı Amangül ecäñkiden govı bolmadı. Gövüşleri öñe omzap duran, yañakları nar yalı, peşeneli gız,

iki ayda bös-bütün süllerdi. Yüzi yıl hassalığına yatana döndi. Ol horlananson İki gatlığı-da ayan boldı. Her halda onuñyaş gövresi Amangül ecä garanında çıdamlı boldı. Ol gayınından pınhan sorag-ideg edip, Eşekgulinıñ şäherde işe giren yeriniñ adresini tapdı. Oña hat yolladı.

“Eşekguli, meñ yazıgım näme. Sen nä sebäbe bizden gaçdıñ. Men seni günälämök. Günä özümde men seni söye-

[166]

nim ücin yalñışdım. Bolcak iş boldı. Men seniñ bilen arzalaşmak islämök. Yoksam kolhoz başlığına-da partorga-da aydıp bilerdim. Oba sövetine-de barıp bilerdim. Olarıñ seni nirede-de bolsañ tapıp bilcekdiklerine-de manyan. Hemmeden güyçli kanun bar. Yöne men onı etmedim. Seni dogran, ak süyt berip ulaldan enäniñ yanına geldim. Ene yüregi ähli zatdan güyçlidir öytdüm. Emma, şol mukaddes yüregem saña täsir etmedi. Aybı yok, başa gelenini görübmeli bollar. Söymeyän yüregi kanunıñ emri bilen, özümde bendi edip bilmen. Men başımı çararın arman... şu atasız dogulcak çağa haypım gelyär. Şunuñ ıkbalı nähili bolar. Bi aç-hora bolmaz. İliñki yalı oyuncagam bolar, egin-başı hem. Yöne velin muña kim ata bolar. Mekdebe baranda, kakasınıñ adını kim diyip yazdırarın... Bolyar, Eşekguli başını agırtmayın. Sen indi meni görmersiñ. Meniñ senden etcek yekece hayışım, yurtda yalnız galan garrı eneñiñ halına gınan. Sen onı yüreginden yaraladıñ... Hat yazan yeñilkelle Eceğız”

Ol bu hatı bukca salıp dandanıñ alagarañkısında öz eli bilen poçta yaşıge atdı. Onuñ hıyalı şol günüñ ertesi yola düşmekdi. Başını alıp yat bir yere gitmekdi. Emma Amangül ecäniñ halınıñ ağırlaşmağı, yığı-yığıdan yürek ağırsı tutup, özünden gitmegi Eceğızı bu pikirden el götertdi. Ol gayınıniñ daşında pelesañ urdı. Oba adamlaram bir üyşüp, bir çaşıp, telim gicäni Amangül ecäniñ baş ucunda oturıp geçirdiler. Ol kâ özünü bilmän yatdı, kâ yanar ot bolup sandıradı: “Balam, Eşi can” diyip yerinden zövve-zövve galdı. Mahal-mahal onuñ kakasınıñ adını tutup samradı.

Amangül ecäniñ gözgini halına ulınıñ-kiçinin yüregi avadı. Ahır oba adamları ugur bilyän üç-dört adamı ertir Eşekgulinıñ gözlegine çıkarmagı maslahat etdiler. Her edip hesip edip, garrı enesine gözi yumulmanka oğlınıñ didarını görkezmek islediler...

Emma ertesi hiç kimiñ Eşekgulinı gözlemäge eli yetmedi. Olar Amangül ecäni caylamak bilen boldular. Obanıñ başıtelpeklişi, biçäre garrını ağaç ata atarıp, caylamaga alıp gitdiler. Birkemsiz cayladılar. Yaşulılar omın etseler övlüyäden gaydıber-

[167]

melidi. Şol vagt it gızganı gatişıklı tokay yılgnlığınıñ içinden! “Ece-e, ececan !” diyip biriniñ.

Birdenem Eşekgulinıñ iki elini yüzüne tutup ulı ili bilen aglap gelyänini gördüler. Onuñ yüz-gözi tozandı. Ol çöpi çalamı-da görmän, gorp atan mazarı-da saygarman entirekläp gelyärdi. Şo gelişine-de yañca üyşürilen tümmek mazarı gucakladı: “Käbäm ececan nädäydıñ. Nähili bolaydıñ... Vay, doganlar bagtım yatdey...”

Yaşulılar tövella-tagsır etdiler. Onuñ gulaginada ilenok. İlla ecesini gazıp çıkaraycak yalı, iki eli bilen mazardan gum peşeyär. Adamlar Amangül ecäniñ tabıdını göterip ugranlarında “Näletkerde ogul dogdı dogmadı” diyip, igenip, öz yanlarından nälet okasalar, bu mahal Eşekgula hemmäniñ haypı geldi. Ahırda yaşulılar üyşüp, onı çigninden tutup turuzdılar: “Goy, han ogul, ayıp bor. Aglanıñ bilen eceñ gaydıp gelmez, mert bol” diyip, goltığına girip öylerine alıp gaytdılar...

Heniz Amangül ece pahırnıñ yedisenem bermändiler. Obanın oglancıkları bir gün öylänler “Eşekguli kakamıñ oglı boldı, buşluk!” diyip, iki baka at goydular. Ecesniñ içinde dokuz aylap yetim gezen çağa doganda atalı dogdı. Vagt geçer, yazıgna düşünen Eşekguli Ecegızıñ-da sınan gövnünü seyikläp. Yöne ecesi Amangül ece velin, indi oña taparmasa gerek.

1966

2.1.4. Yoldan Tapılan Hat

Men bu hatı yoldan tapdım. Hatı yazan gaçırıp mı ya alan gaçırıp mı, onı hem bilemyok. Bukcañ daşında adresem yok. Yöne hatı haysıdır bir gızıñ eli bilen şeyle ıhlslı yazılanı üçin men munı maşınkada göçürdim. Käbir yerini kak-sok edip, indem size hödürleyän.

***

Mähriban coram, Gerek!

Ozalkı üç hatıma cogap gaytarmanıñ sebäpli, ähtimal, men saña şu hatı yazmasamam yazmazdım. Yöne

[168]

hazirikimizden kim mamla, kim bimamla, onı selcercek bolup, oturmagıñ hacatı yok.

Birek-birege öyke-kine etmegiň-de vagtı däl. Dogrumı aytsam, mende oňa häl-häzirä gurpda yok, gayratam. Dek düyn eşden habarıma yüregim agzıma geldi, ondan bəri gör näçe kerem ruçkamı elime alıp goydum. Häzirem şu setirleri yazıp oturun velin, ellerim titreyär.

Eşder bolsaň düyn meň yanıma Mırat geldi. Maňa näbeletmi özüň, göreniň men, deň-duşlarımızıň birine duşsam, degişmesem, gülüşmesem içim bıcıklap barya. Heniz saglık amantlık sorasmanka: “Yeri onsoň, Gerek gızdan näme habar, haçan Aşgabada gelyär?” diyäymenmi. Odını gozgan bolsam nätcek oglanıň. Yüzüme şeyle bir garadı velin, bir hili eymenäyipdirin, seredişi dagam edilecek arı köyin yalı. Soň oylanıp otursam, o neresse meň yanıma yöne görme-görşe däl-de yüregi gısıp gelen bolsa nätcek, özüne orun tapman, derdini paylaşmana gelen bolsa nätcek. Derdiniň başam sen ekeniň can cora. Ol meň soragıma cogap gaytarman bir sellem dımıp durdı-da, soň gövniçökgün cogap berdi: “Ogulgeregiň indi ikimize hat yazmaga eli etmezmikä diyyän” diyip gaşlarını çatdı. Men ör-gökden geldim, oyun-degişme şo bada yadımdan çıkdı: “Ay, oğlan, agzıňı hayır açaveri, nä döv çalanmış oňa?” diyip gıssandım. Soň olam geplemedi, menem. Yöne men onuň azgından eşitcek elhenç habarımıň önünde bütün durkum bilen saňıllap elenyändigimi bilyädim. Gövnüme bolmasa, o mahal Mıradıň göreçleri maňa igenyän yalıdı: “Bilip dursuňam velin, yene soran boylasıň, siziň Gerek ikiñiziň ayra sırnız yok ahırı” diyyän yalıdı: Yogsam Mırat kim, beydip doňup durmak nire. Oň bar yeri ala-yaz dälmidir näme?!

“Näme bolupmış, Mırat, aytsana. Ölüpmi, yitipmi, suva gark bolupmı?” diyip çigninden siltedim. Adam gıssananda gövnüne gör nämeler gelir ekeni.

Mırat yene bir sellem oturanından soň ahır meniň hiç zatdan bihabardıgımı bilen bolsa gerek, tövellasız gürlledi: “Yadıňa düşyämi, heniz ikimiz Aşgabada okuva gaytmankak, ol näme diyyädi –diyip eyyäm meň yadımdan çıkıp giden bir gürrüni yatladı: “Hudaya şükür, menem iliň gözüne ilipdirin. Eşider bolsañız düyn bize savçı geldi, bizem ecem ikimiz onuň haba-

[169]

rını aldık” diyip, seniň o savçınıň goloşından başlap, başbogsına çenli tarıplap gep urşına çenli öykünip gülüdireniňi aytdı. Soňundanam “onı ızına şakırdık dakıp kovup goyberdik diyyäniňi agzadı-da, “Yeri” onsoň şeyle gız savçınıň duzagına düşüpdür, oňa özüni aldadıpdır diyseler inanırmıň?” diyip, meň yüzüme garadı. “Özge gızlar barada

bilemok. Bu aydaniñ Gerek barada bolsa inancak gumanım yok –diyip, onuñ hovsalasına basalık berdim –Geregiñ yanında savçı kimmiş ol, müñüsüne yene özi hötde gelmeyärmı” diyip, yığırın kişi boldum. “Vah, menem şeyledir öydüpdirin, yogsa täze yıl bararın diyenine goyman öz yanım bilen alıp gaytmazmıdım” diyip Mırat uludan demini aldı. Inha indi eşdişıme görä, onuñ sähedini belläyänler yalı” diydi-de yürek hovsalasına yerinden zövve galdı. Onuñ bilen bir vagtda menem yerimden turdum, durus bir-birimiziñ yüzümüze seredişip. Her zeyilli erkek adam-da oña näçe ağıram bolsa, yene özi dillendi: “Senden etcek yekece hayışım; Gerek señ corañdır, hökman hat yazar, seni toyuna çağırar. Şonda gayrat et-de, onı meñ adımdanam gutla. Goy ol bagtlı bolsın!..” diydi. Söyyän yürege bey diydireymek üçinem abırsız gayrat gerekdir, cora can.

Hova, Mırat diyeniñ hemişe, her hili yagdayda-da Mırat boylar. Ol käbir yigitler yalı müzzermedem, bivepelıkda seni ayplacak bolup azara-da galıp durmadı. Ümsüm çıkdı-da öyägıtdı.

Bilseñ ol señ Mıradıñ, cora can. Oña meñ yüregim avadı. Önemä yigit kemi yokdı velin, soñkı bir yılıñ içinde çınar yalı boyı, sırdam gövresi yigit barını gayra oturdya. Ol Aşgabada gelen gününden özünü tanatdı. Yeke bir student däl-de, boksçı Mırat boldı.

Golayda respublikada birinci bolup, indi ulı yarışa şaylanyardı. Sen şeyle yigidiñ gövnüne degyäniñi beri bilyämiñ?!

İne, cora can, bar bolan zad-a şu. İsle inan, isle inanma, bu habar meni edil cerpmeden gaydan yalı etdi. Uzak gicäni çerim etmän çıkdım. Kirpigim kirpigime çalışsa, gözümiñ öñünde sen. İkimiziñ ilkinici gezek gulagımızı deşdirip hünci dakışımızdan başlap, onyıllığı gutaran günümüzdeki gürrüñmize çenli barı

[170]

gözümüñ öñne gelip dur. Övüryän-çövüryän, inanıp bilemok, neneñ inanayın. Gel ikimiz geçen gısgacık yolumızı ızarlalı.

İkimiz dokuzıncı klasa çenli bir partadacık otırıpdık. Haysı sapak bolsun, haysı mugallım okatsın parhı yok, övredilyän zadı deñ düşünmäge çalışdık. İkimize ayrılışmaz coralar diyerdiler. Dokuzıncı klasa velin sen partaıñı ayırdıñ. Sen indi mendenem özüñe has golayrak cora tapdıñ, olam Mıratdı. Onuñ boyı, sıratı şo mahalam köplerin gözündedi. Görmegeyliğı mılayımlıgam hiç kimden kem dälđi. Yöne men saña

bahıllık edemokdım; gaytam, öz coramıñ şeyle yigit saylap bileniñe guvanyadım. Siz soñkı iki yıl onuñ bilen ılayta-da ısnişdiñız. Ol seň maslahatçıñ boldı. Bar zadı oña geñeşdiñ. Men bu zatları pikirlendimçe, seniñ Mıratdan beyle basım yüz dönderip bilendigiñe inanasım gelenok...

Coram Gerek, meni ekzamenlerimi tabşıran badıma Pövrüzäniñ pioner lagerleriniñ birine terbiyeçi edip iberdiler. Meniñ grupbamdaki çagalarıñ arasında Cerencik diyen bir çepiksice eycek gız bar. Vagtal-vagtal men ondan sorayan: “Ceren, sen ulalañda kim bolcak?” Ol alın dişleriniñ yeri gädersip duran dodacıklarını bir enayı yıldırdıy-da “Seň yalı ullakan bolamdı?” diyip ilki özüme sorag beryär, soñundanam “men doktor bolcak” diyyär. Näme üçindir men şonda her gezek seni yatlayan. Yadıña düşyämi kiçicikkäk Sähet mugallımam seni gören yerinde “Yeri Gercik, hanı yene bir yola ayt, sen ulalañda kim bolcak?” diyerdi. Seniñ elmıdam cogabıñ bir meñzeşdi. “Men doktor bolcak, ana onsoñ hiç kimiñ hem ecesi ölmez” diyerdiñ. Sende beyle düşüncäniñ nireden galanını bilemok, yöne ol cogabını soñ-soñlaram öz yanımdan makullardım.

İndi ikimiz ondokuz yaşa ayak basdık. İkimiz agı-garanı, hayrı-şeri saygararça bolupdırıs. Çagalıkdaki arzuvarımız amala aşırıp bilmesek-de bir yıl mundan ozalkı arzuvmızı amala aşırmağa hötde gelip bilmekäk diyyän. Seň on sekiz yaşñ dolanda iberen suratıññ yüzüne garap köp oturdım. Ol surat maña başga-da kân zadı gürüñ berdi. Seniñ mähirli yıldırap oturan gözleriñ: “Göryämiñ, cora can, vagt nähili tiz geçyär, inha indi men dolı hukuklı adam.

[171]

Ozal diñe söymäge, söyülmäge haklı bolsam, indi özbaşdak durmuş gurmaga-da haklı” diyyän yalıdın. Sen şo suratda yeke oturanam bolsañ men gapdalında Mıradı göryän yalıdım. Seniñ ondan beyle çalt sovaşıña inanamok...

Coram Gerek, sen obada bolanıñ üçin, kolhozımızñ medeniyet köşgüne yığıdan baryansıñ. Şonda cayıñ yokarkı gatında kolhoz veternarlarınıñ suratlarınıñ arasında yüzi gasın-gasın bolup duran bir ayal oturandır. Onuñ keşbi şu mahal gözümiñ önünde. Meñ-ä şol gayratlı ayalıñ önüne barıp, baş egesim gelyär. Sebäbi, duşmanlar tutan yolundan döndercek bolup, onuñ bogazına pıçak goyanlarında-da yan bermändir. Otuz yaşdan soñ likbezde okap hat-sovat övrnipdir. Çagalarını yetiştiripdir, ilkinji kolhoz aktivleriniñ biri bolupdır. Bilsen ol ayal hut seniñ eneñ bolmalı, Gerek. Yeri onsoñ şeyle enäniñ

agıtıgı şu gün öz islegine erk edip bilenok diyseler, inanıp bolarmı? Yok, inanamok. Men seň kakaňa-da belet. Seň eliňden tutup, çeper hövesceňlige meň gızımı hem yazıň, gızımıň bilbil yalı sesi bardır diyyäni şu günki yalı yadımda. Soň rayon, oblast' gözden geçirilişlerinde-de gatnaşdın. Hemmesinde-de özi gelip ugradardı. Bu gün şol atanın gızınıň instituta gaytmagına päsgel beryänine inanamok. Siziň Mırat bilen gurcak durmuşıñıza bövet bolyandıram öydemok. Ya seň eceň öz başını-gözünü ayladaydımıka? Adı yetmiş “galıñ” keseli; oňa-da yokaydımıka? “Gızlı gızıldan doymaz” diyen köne nakıla uyup, seni satmagıñ kül-külne düşäydımıkä? Munuň şeyle bolaymagı-da ähtimal: “Bir gız yere gider, müñ gız yele” diyilenini edip, seni satıp-sovup goyberme hıyala mündümükä! Bar şeyle-de ekenide. Emma hanı sen? Seň özüñ nirede? Sen beyle bet pıglıñ önünde yayaplacak gız dal ahırı, Gerek. Vah, şu vagt seň bilen yüzbe-yüz oturıp gürleşip bileyän bolsadım, onda senden kân zatlar sorardım. Belki sen Mıratdanam yakın bir yigide aşık bolansıñ? Bolup bilmez. Saňa Mıratdan golay yigit tapdırmaz. Bardı-geldi, saňa biri sataşyanam bolsa sen entek onı Mıratça tanayan dälseñ. Yok, cora, yok. Men inanamok... Men saňa hemmeden belet. Şonuň üçinem diynki eşdenlerime inanıp bilemok. Sebäbi sen hakda oylandığımça seň edenliligine, durmuşa çınlakay garayşıña, ay-

[172]

dıñ düşüncäne inanyan. Yadıñdamı, dokuzuncı klasda bir gezek “Bagt” hakda düzme yazıpdık. Şonda seniñ yazan bir sözlemiñi mugallım ulı yıgnakda okap beripdi: “Bagt diymek, ozalı bilen öz-özüne erk edip bilmekdir” diyip yazıpsıñ. Men şonda seniñ kelläne şeyle acayıp pikirñ gelşine hayran galdım. Näme üçin şo pikir meň kelläme gelmändir diyip kemsindim. İndi şo gızıñ öz-özüne erk edip bilmän bagtını elden gidirip oturanlığına düşüñip bilemok. İnstitutı gutarmak, soň Mırat bilen durmuş gurmak seň öz önünde goyan baş arzuvarlarıñdı ahırın.

Yok, men inanamok, asla inanmaga esasam yok. Meniñ her hıyalda bir yana övsüp duran coram yokdur diyip, öz-özümü köşeşdiryän.

Bolyar, cora can, Gerek! Men gızmalık edip, öte geçen bolsam, saňa belli zatları gaytalap, başıñı agırdan bolsam, bağışla. Men bu zatları yalnız coraň bolanım üçin, coralığıñ hatırasına yazıyarın. Gül yalı yigidiñ boynunu salladaniña gaharım geleni üçin yazıyarın. Belki sen barada aydıylanlarıñ ählisi mıcabatdır. Seniñ maňa-da, Mırada-da hat yazmayanlığıñıñ başga bir sebäbi bardır? Belki, şeyle bolayadı-da hernä. Gör onda

sen coraňı nähili begendirerdiň. Yöne bardı-geldi bu gürrüňler çın bolaga-da oba baramda başıň gıñaçlı “ıkbal şeyle boldı-da” diyip, müzzerip oturaniňi göräysem velin, gatı gınanarın.

Coraň, Gerek.

1975

2.1.5. Harasat

Ertir ir bilenem hova allanämedi. Günortanam yaldırap Gün çıkıp durdı. Öyleden agdı velin, üytgedi duruberdi. Asmanıň yüzüni ilki sap-sarı tot gapladı, salım geçmänkä-de harasat gopdı. Yel kövsarlap, barha-da güycedi. Aşırım-aşırım şovlap inende, tamlarıň üstüniň şiferini goparıp zıñaysam diyyärdi. Eyyäm sarı yapragını yere düşän ağaclar hellenläp, iki baka ırananlarında, başları yere degäysem-degäysem diyyärdi. Bu yel garaňkı gatlışanda-da köşeşmedi...

[173]

Goňur telpegini çümre geyip, obanıň ortasanıdaki gumaksı yoldan yegdekläp baryan altmış yaşlarındakı gocanıň velin, yüreginde gopyan harasat töveregindäkiden has-da güyçlüräk bolara çemeli. Döşünden itip, gözünü gapıp baryan tozanlı yol onuň parhına-da däldi. Yolboyı içini gepledip, yap-yañıca oglundan eşiden sözlerini gaytalap, käyiniş gelyärdi: “Vah, ataňa çeken damarıň bar bola. Yeri, şu yeke geplilikden men näme gördüm?.. Özgeler yalı, bilmedik bolup geziberende bolmadımı?! Yagşy-da bir tapdıň gepiňi... Nä bi içerä eklenç goşduňmy?” diyip, aram-aram yumrı dodaklarını gımıldadıp pışırdıyadı.

Goca küren tutup oturan obanıň çetine çıkanınam duymadı. Bir hovlınıň dervezesiniň önünde yüz-gözünüň çanını süpürdi, telpegini çıkarıp silkdi, çäkmeniniň sınılarını çekişdirdi. Ol salam berip, telim otaglı ulı tamıň gapısından girende, Senem hanıň geňeş toyuna yıgnan adamlarıň eyyäm dagandıklarına göz yetirdi. İçi halı-palaslar bilen bezelen ulı otagıň içinde gızınıň toyunu sovmak üçin çölden gelen Baygeldi çopan bilen baş-altı yaşlıca agtıcagını yanına alıp, iki gözem batıl mısapır adam otırdı. Goca olar bilen iki elläp görüşüp çıkdı-da, töre geçip ornaşdı.

Haşamlı yalpak mecmäniň üstüne etli, kâşirli palavı münderläp gelen oral ayal iç işikde sagındı-da, yaşına gelişmeyän nâz-kereşme bilen dillendi:

–Senem hanıň naharı garaşdırmagı halayan-a däldir. Pälvan guda, hernä

indikilerine cürmək bolarsıñ-da!..

“Guda” sözi gulagina ilende, Pälvan aga zıñkıldap gitdi. Tasdanam maña “Guda” diyerden entecik irräk bolaymasın diyipdi. “Yüz otdan ıssı” diyleni, yene-de dili aylanmadı:

–“Ay, adam başı aladalı” diyleni-dä, Senem han –diyip, sıpayıcılık etdi. Yöne içki hovsalasını şunça gizlecek bolup can etse-de, sesi basık çıkdı. Munı oturanlañ hiç haysı duymasa-da, Senem han duydu:

–Häy, diyseñem, öz-ä gısıylañ öydyän, guda. Gövrümiñi giñräk-giñräk tutaveri, hovanam gamaşdırdıñ.

Senem han dılım-dılım edip, palavlı tabağı gudasınıñ öñüne süşürende, goşarındaki gövher gaşlı

[174]

kümüş bilezik yıldırım çakan yalı yaldırap gitdi. Onsuzam bezenmegi ey göryän elli yaşlarındaki bu zenen geynibilenini geynipdir. Süynüp-sarkıp, eräpakaysam diyyardı. Adınıñ ızına “Han”, “Gelin” yalı lakamlarıñ goşulmagına ılayta-da bolmacısı bolyardı. Yöne Pälvan aganıñ gözüne ilen zat onuñ bilezigi-de dälde, süynüp-sarkışı-da. Gocanı geñ galdıran onuñ başındaki import seçeklisi bilen cemperidi. Onuñ eli tabakda-da bolsa, gözi Senem hanıñ giyimlerindedi. “Täzegül canıñ göbegenesine import seçekli, mamasına yapon cemperi” diyip, gör meñ başımı nähile kel-kele saldılar –diyip, içini gepledardı. –Yagşıda bir mamasını sılayan ekenler... Bu zatları agtarıp, meniñ gören görgimi it görse, gözi agarmazmı?”

Pälvan aga käyinerçe-de bardı. “İmport”, “İpmort” diyip, ol näçe mahallap aydım edinipdi. Marı bazarını goyman, Aşgabat cıgıldığını goyman, dodasını köpedip, gör, näçe gatnapdı. Ahırda-da, özüçe barıñ-yoguñ öñünde kiçelip, tapıp getiren zadını kimiñ egninde görür!

Pälvan aga gören hupbatlarını yatladı, gaşları çıtıldı: “Gırasını gör-de, bizini al, enesini gör-de, gızını al” diyipdirler. Gızı beri muña meñzemedik bolaversin-dä hernä...”

Pälvan aganıñ içini hümledip, dımıp oturmalarını halamadımı ya-da keypi topugına düşüp duransoñ, begencini içine sıgdırıp bilmedimi, garaz, Senem han dımışlığı bozdu:

–Öñki aydıımız yalı, biz-ä toyı täzeçe tutmakçı bolandırıs, guda –diyip, ol dik

duran yerinden seslendi. –Kakasam şun-a oñarayıpsınız diyyä. Şoň üçinem, biz-ä tayın. Ertir irden yanının deň-duşları bilen giyeve oğlanı alıń-da geliberiń. Toyı ilki bizde ederis, soňam sizde.

Pälvan aga bu yerde otursa-da otırdı velin, edil aşagı ińňeli yalıdı. Gözi gapıdadı. Birden oğlu zömpe giräge-de “Yok, ertir toy bolanok” diyäycek yalıdı. Pälvan aga başını gösterdi, iki baka yorgalap yören Senem hana seretdi, soň ayalı nāme diyse, yılgırıp, başını ırıp, tassıklaı oturan Baygeldi çopana seretdi. Är-heleyiń hersi bir tövra adamlar bolsa-da, Pälvan aga olarıń ikisiniń-de yüzünde belerip duran

[175]

şatlıgı saygardı. Hova, olarıń ikisiniń-de yüzünde perzent toyunıń şatlıgı at salyardı. Soň lam-cim dımıp oturan kara seretdi. Yüzleri mama diýşān bu gocanıń-da ertirki toya sabırsız garaşyandığı ayandı.

Pälvan aga birdenkä öz içki pikiri daşına çıkıp, niyeti yüzünden görnāycek yalı gızyardı, yüregine düvüp gelen pıglıandan dānıp, toba ederli göründi: “Bulara şeyder, toya garaşar oturar, menem bulań süyci arzuvinı yere çalaymalımı? Baygeldi çopan türkana, sada-da ekeni-dā, Senem han yedi iklimiń baylıgını öyüne salsa-da gözi doymacak nebsevirem ekeni-dā. Yöne, barıbir, bularam özüm yalı ata-ene ahbetin. Bularam öz perzendiniń toyunı toylamaga, toy tutmaga haklı ahbetin. Bu toya garaşıp, gör, nāçe göz tikendirler. Yok, Pälvan, seniń beytmāń bolanok, sen bulań gövñüne degersiń. “Bir gövñün yıkandan, müń gala yıkan yağşı” diyen nakıla eyer... Govusı, gayt sen ızıña. Uruşmaga-da, sögüşmäge-de öz öyüń yağşı. Öz elimiz bilen çigişdirenen düvñümüzizi öz elimiz bilen çözecek bolmagımız gerek. Onsoňam kim bilyä, belki, eyyām ızımda ecesi oglumızı köşeşdirendir, belki, onı ertirki toya razı edendir...”

Pälvan aganıń yüki az-kem yeñlān yalı boldı, yüzüne umıt uçgunı çayıldı. Yöne oglunıń yeke gepliligi yadına düşende, ol umıtlar şobada sumat boldı: “Vah, ataña çeken damarıń bar bol-a ol bu zadı bilerde, onsoňam razı bolarmı?!”

Ol oglunıń özüne meñzān gılgını köteklese-de, yüreginiń çuññur bir yerinde onı makullayardı. Şu günki tebigı harasat bilen bir vagtda öz öyünde gopan “harasadı” unudıp bilenokdı...

Pälvan aganıń golayda goşun gullugını tamamlap gelen oğlu Batır heniz soldat ādigini çıkarmanka, kolhoz işine gidipdi. Olar yedi-sekiz cahıl bolup, indi bir hepde bāri galla yıgnayardılar. Bu gün bolsa iń sońkı pelleriń hasılını yıgnap, guşgursak bugdayıń

soňkı tonnalarını döwlet ammarına ugradıpdılar. Şol bada hem Batır oları toya çağırdı-da, ellerine çakılık bilet tutdurdı.

Yaňı sakgal-murtı taban cahıllar Batırnı gelinliginiň suratını sınlap, başlarını yaykadılar:

–Hay, şagallar bolgun-a, zaňnar.

[176]

–Gız-a saylap bilipsiň, nesip etsin!..

Kim Batırı gutladı, kim degip gülüşdirdi. Köpçüligiň üyşen yerinde her hilisi-de bolayyar. İne, Batıra görä gartmaç hem süňklegräk görünyän bir yigit, bilmedik, väşilikden aytdımı, bilmedik, kemsinip aytdımı, iki ağız sözi bilen cahılların keypini bozup, ähli zadı bulaşdırdı oturıberdi:

–Hova-da, kakaň pulı köp bolsa, gız saylamak kın dälle...

Onuň sözleri Batıra ot bolup yapışdı. Sen-men yok, ılgap barıp, yaňkı dilevar yigidiň yakasından ebşitledi:

–Yaňkı sözüni yene-de bir gaytala?!

Yigit beyle bolayaram öytmedi, gaytam gülüp, has väşisiredi:

–Yogsam näme, Täzegül seň kirzevoy ädigiňe aşık bolsunmı?!

Yerli-yerden ılgaşıp gelip, dızmaç cahılları aralamadık bolsalar, davanıň ula sıpaymagı-da mümkindi.

–Nähak gızmalık edyän, Batır–diyip, olarıň biri vaşi yigidiň tarapını çaldı.

–Senem hanıň saňa mugt gız bermecegi köre hasa dälmi näme?

Yene bir yigit Batırnı tarapdarı boldı:

–Onda näme üçin Senem han toyı öz öyünde tutyar? Yok, ol gara köpügem alan dälidir. Ähli gızlaň eneleri Senem han yalı bolsa bolmayamıdı diyin gayta... Belki şonda biz yalıňam kör düyesi köprüden geçse; geçer oturıbererdi...

Yigitleriň cedeline yaşulularam goşuldı. Her kim bir zat diydi.

Yöne indi kim näme diyende-de, Batır üçin barı birdi. Ol hum yalı çişip, öylerine tarap yumlukdı. Yüzüni duv-ak edip gapıdan girende, ecesi hayıkdı:

–Vey, saňa näme boldı? Yüzün-gözün duv akla, balam?!

–Men onı sizden soramakçı ece. Hanı ayt, Täzegül üçin näçe tölediňiz?!

Oglunıň elhenç göreçlerine, elenip duran gövresine, guran dodaklarına gözi düşende, ecesiniň yalan sözlemäge gurbı çatmadı:

–Azacık emledik, balam, süyt hakı diyip! Ayt

[177]

ahırı, nām boldı saña?!

Dergazap bolup gelen Pälvan aga oglunam, ayalınam idirdedip öyüne saldı:

–Utansañız bolmadımı? Nāme ile vecera bolup dursuñız? Bu biziñ maşgalamızıñ sırı āhbetin, munı özümüzden başga adam eşitmesin.

–Eyyām ulı ile ayan, kaka –diyip, Batır sandıradı.

–Siz meni vecera etdiñiz, yüzüme gara çekdiñiz. Men şu mahal gidip, gızınıñ hatlarını şo heleyiñ öñüne dökerin!

–Vay, can iller, nādeyin, bir namut munuñ yüregini çişiripdir...

Ecesi gıgırıp, nadaralık etdi. Emma onuñ gılıgına belet Pälvan aga:

–Bes et, hov! –diyip, hemle atdı-da, oglunu köşeşdirmek bilen boldı. –Sen entek obañ yagdayından bihabarsıñ, ogul. Şoñ üçinem maña hä diy. İndi gizläp oturmagıñ hacatı yok. Galıñam berdik, yoñsuzca bergem etdik, halat kökünem eltdik. Nātcek eyse, mücerret geçcekmi?

–Onsoñam, eşit, can balam. “Arzanıñ arzısı bolmaz” diyipdirler –diyip, yene ecesi ara goşuldı. –İnha, görersiñ Tāzegül canıñ bukcasınıñ özi nāmā degmeyär? Öyümize bir içeriñ goşunu getirer işalla.

Batır ecesine gep düşündirip bolmacagına göz yetirensöñ kakasına yalbarmaga durdı:

–Kaka, henizem bir pille, masgara etmäñ. Git-de, ayt. “Oglumuz satlık gız gerek dāl” diyyä diy... Tāzegüliñ özünede eşitdir, hökman meniñ bilen gürleşsin.

Pälvan agadır ayalı bir-birine seredişdiler. Yöne olarıñ bu vagtkı seredişleri birek-birege igenci dāl-de, birek birekden hemayat, goldav agtaryana çalımdaşdı. Pälvan aga öyüñ bosagasına çökdi, ecesi bolsa: “Toba, toba!..” diyip, gözünüñ yaşını sıkdı.

Her niçigem bolsa, Batır gepini gögertdi. Pälvan aga nāler yokuş görse-de Senem hanlara tarap yola düşdi...

...Az salımada Pälvan aga bu zatlarıñ barını yatlap çıkıdı. İndem kelep ucunu yitirdi-de, özüne kāyinip, yaydanıp otır. Är-heleyiñ haysına aytmalı? Baygeldi

[178]

çopanamı?! Ol-a bir goyun yalı yuvaş adam, gızınıñ satılanlığından bihabar bolaymagı-da āhtimal. Senem hana aytmalımı? Bay-bo-v, onuñ üçin hamdan galıñ yüz

gerek dälmi näme? Asla, aytmakçı bolayanda, nädip aytmalımı? Sıpayçılık bilen yuvmarlap aytmalımı? Onda “Meniň gızım ilinkiden kemmişmi, men süýt hakı almalı dälmişimmi?” diyip, yüz –müň delil bilen diliňi baglamazmı? “Alan zadımız daş yanı bilen yene özüňe siňyä” diyip, gızınıň buccasını mazamlamazmı? “Gız galıñı –garıñ suvı” diyipdirler, getirence galıñıñız toyuna yetse-de boldugı” diyip, agzını gurı çöp bilen çalmazmı? Eysem onda nätmeli? Ya oglumızıñ aydışı yalı: “Şu sövdamız-a paşanok, galıñımız ızına gaytarıp beriň” diymelimi? Onda “Düyn oglandıñ-da, indi ulaldıñmı? Är-ayal, iki kişi gicäniň içinde sınsıraklaşp, arkañız haltalı gapımdan geleñizde, bu pikir kelläñize gelmedimi? diyip hayalcıratmazmı? Hava, Senem han diyeniň şeyle ayaldır, ol sıpayı yerinde sıpayıdır, cını atlanan mahalam, onuñ önünde döv dursun. Kövşüni önüne oklap: “Göteril şu yerden, sen maña çağa ekleşeñok” diyäymegi-de daş dälidir...

Pälvan aga köp oylandı. Ahıram, her zeyilli erkek adamdır diyip, yüreginde gopan harasadı Baygeldi çopana duyurmagı makul bildi. Senem hanıñ daş çıkanından peydalanıp, yaydana-yaydana seslendi:

–Çopan, bir maslahat bar-la.

Ertir yekece gızımıñ toyunda egnime ak köynek, gara kostyum, ayagıma yaldıravuk gara tüfli giyerin diyip, guvanıp, gövün yüvürdip, içini gepledip oturan çopan lükgesi bilen Pälvan aga tarap övrüldi:

–Maslahatlı biçilen don gısqa bolmaz, aydıp otırıñ.

“Maslahatlı biçilen don gısqa bolmaz” diyip, ol içinden telim sapar çopanıñ aydanlarını gaytaladı. Ol bu sözleri gaytaladıgıçada, gözünüñ önünde çopan özgerip baryan yalı görüñdi, onı özünden akıllı saydı. “Men akmak bolmasam, näme üçin ozal başda muña maslahat salmandırın? Senem hana derrev adamıñı çölden çağırt diysem bolmayamıdı? Belki, şonda bu çolaşıklık bolmasa-da bolmazdı. Gaytam, biz tersine etdik. Senem han-a munı adamsından hem çıkarcak gızgından yaşırdı, bizem öz oglumızdan, il-

[179]

-günden yaşırdık. Baram şu heleylerden boldı. Düşdüm iki sanı arvahıñ arasına. Başımı-gözümü ayladılar. Yogsam, on yıl okadı, mekdep gutardı, goşunda gulluk edip geldi. İndi ogluñdan yaşırın iş etcek bolmaklık hebes dälmi näme...”

Pälvan aganıñ maslahatına garaşp, şol bir agzına aňkarıp oturan çopan tey-ahır

çıdamadı:

–Geple-dä, yaşulı, näme maslahat?

–Geplesem, toy bozulıp barya...

Pälvan aga sesiniñ zoñtar çıkanını añıp aşak bakdı. Onuñ gövnüne, bu mahal ävmezek çopan ziñkildäp giden yalı boldı. Lal-cim oturan batıl adamam yalta özüne garan yalı göründi. Az salım höküm süren dımışlıkdan soñ, ahır çopan ısgınsız seslendi:

–Näme, başga halaşyanı barmıka otükiniñ?!

–Yok, yok –diyip, Pälvan aga gıssandı. –Eyeleriniñ aydıışına görä-hä, bu ikisi üç yıl bəri hat alışyan bolmalı... Şoñ üçinem biziñ dogmamız maña satın alnan gız gerek däl diyip, sürüp otır.

İndi dımma gezegini çopan aldı. Onuñ bolşı: “Bu señ çıkaran hokgañdır, heley! Saña garnı doysa-da, gözi doymaz diyerler” diyip, tayagına topulaycak yalıdı. Bir seretseñem: “Biziñ-ä, guda, gız satıp, bayama niyetimiz yok, halaşyan bolsalar, oları çatmak gerek” diyäycek yalıdı. Hut şeyle umit bilenem Pälvan aga öñe ovsundı. Emma içeriniñ erki Senem hanıñ elindedi ahırın. Çopan goñşı otagdaki ayalını çağırdı:

–Gudaniñ aydyanını eşidyäñmi, Senem!

Pälvan aga indi düyä münüp, hataba bukcak bolmadı. Senem hana-da yagdayı bolşı yalı aytdı.

Senem han onuñ sözünü bölmän diñledi. Pälvan aga aytcagını aydıp:

–İndiki maslahat, näderis? –diyip, çopan bilen Senemiñ yüzlerine garanda bolsa, Senem han:

–Ayıbı yok, Nätmeden hudaı saklasın! –diydi-de, yene añırkı otaga çıkdı ötäğitdi.

Pälvan aga düşünmedi: “Senem hanıñ bu näme diydiği bolduka? Hey, gızıñ galıñı ızına gaydıp, toyuñ bozularda, onuñam bir ayıbı bolmazmı?” diyip, içini gepletđi. Ol heniz pikirini cemlemänkä-de, Senem han hıklap, ulı ganarı süyräp çıkdı-da, onı daş işige

[180]

oklap goyberdi. İçi pullı halı horcunam eliniñ tersi bilen ziñdı. Pälvan aga o zatlara beletdi. Olar Senem hanıñ salan salğıtlarıdı. Pälvan aganıñ bergä-borca batıp yıgnan pullarıdı. Gör, nireleri entäp tapışdıran mata-marlaklarıdır geyim-gecimleridi.

Senem han gızı Tözegül bilen Batırñ bilece oturıp aldırın suratını hem iki bölđi-

de, birini onuñ eline tutdurdı. Pälvan aga oglunuñ suratını elinde saklap saganaklap durşuna, bir gezek Baygeldi çopana, bir gezek kara seretdi. Emma bu mahal Senem hana “toba et päliñden gayt” diyen bolmadı. Oña söz gataysañ, yarılarmagı-da ahmaldı...

Pälvan aga yüregi ayrılan boş gövrä dönüp, çıkıp gaytdı. Ol haladı-da almadı, pullı horcunu-da...

İçerde yürekğışgıñç tukatlık höküm sürdi. Ahırda-da Senem han öz otagına geçip, gapını bat bilen yaptı. Baygeldi çopan biline urlan yalı bolup, oturan yerinde gışardı. Emma onuñ gözüne ukı gelmedi. Agtıcagını goltugına alıp, düypde bir-birine gışlışıpcık yatan batıl bilen agtıgınıñ pışırdısına diñşirgendi:

–Ata, ay ata. Senem dayzam öykeleyämi?

Atası: “Yuvaş” diyip, tirsegine galıp, garañkı dula diñ saldı. Baygeldi çopanın sarsman yatanını añıp:

–“Öykesiz toy bolmaz” diyipdirler, balam. Olar öykelärem, yazılaram...

–Toy bolsa govı bolar-a, ata, şeyle dälmi?

–Hova, oglum, toy diyeniñ govı zatdır... Yöne nebis diyenem bir erbet zat bar... elhenç zat. Ol göze görünmän gelyär-de, kim eline düşse, onı mal iyden yalı iydi yör...

–Ata diyyän-a.

–Yat, oglum, ukla!..

–Oglancık gaydıp geplemedi. Goca pikire batdı. Dogrusı, bu mahal onuñ ulı masgaraçılığın öñ yanında hopugıp yatan Baygeldi çopandır öz otagını içinden yapıp aglayan Senem hana yüregi avadı. Yüzüne urlan yalı bolup çıkıp giden Pälvan agadır, özlerine

[181]

sala salınman, toyları bulaşdırılan Täzegül bilen Batıra yüregi avadı.

Batıl bendäniñ yüregi gısıp, yerinden turmakçı bolanda, Baygeldi uludan demini aldı, socap gepledi:

–Yeri indi biz nätmeli!

–Onçasını öz gövnüñe geñeş.

Batıl goca şeyle diyeninden soñ, bir sellem dımdı-da, agtıcagını ıraladı:

–Tur, balam, gideli. İkimiz beri ertirki masgaraçılığın şayadı bolmaveräli.

Çopan ayalına gelyän gaharını ondan çıkaracak boylan yalı, hemle atdı:

–Yatsın, degme! Hanı şol toy bolmabilse-de bir bolmasın!

Gıkılığa tamından atılıp çıkan Senem han gıssancına öz taşlan halatlı ganarına büdröp, tekiz yerde tas mañlayını yardıırdı.

...Çopan Senem hanı öñüne salıp, galınlı ganardır horcunı göterip, tazededen toy maslahatını etmek üçin Pälvan agalara tarap yola düşenlerinde, daşarda harasat yatıp, asmanda yıldızlar petreşip durdı.

1974

2.1.6. Ceyhun

Bir bende yogalıdır. Gölegçiler caylamaga alıp baryarlar. Uzun köçäniñ iki gırası adamdan dos-dolı. Her kim yagıtı cahan bilen müdimilik hoşlaşan pahırı görcek. Gat-gat caylarıñ balkonlarından, pencirelerinden seredyärler. Magazinleriñ vitrinalarınıñ añırsından seredyärler. Özalam maşın barı tirkev-tirkev, gölegçileriñ ızına düşüp gelyär. Bardıkça-da tirkevi uzalyar. Garşılıklı gelyän hovlukmaç ulaglaram sovlup yol beryär. Agaç ata çıkan bendäniñ velin, bu zatlar pervayına-da däl. Onuñ şol bir ukudakı yalı bolup, yüzüni asmana tutup yatışı.

Gölegçiler köçäni doldurıp gidip baryar. Peykam pencireleri ileri bakıp duran hay-haylı restoranıñ

[182]

deñine yetdiler. Hemişe yetişiksiz gara günde ılgaşlap yören sagısı yap-yası ofitsiant gelinler, eli kepgirli aşpezler ılgap daş çıkdılar.

–Vah-vah-ey, bir görgül-ä amanadını tabşıırdı.

–Hol-ha, garram däl ekeni-dä, gız.

Olar şey diyip başlarını yaykadılar-da, gölegçileriñ ızı öz deñlerine yetmänkä, yene restorana girdiler. Restoranıñ içiniñ şol öñki bolşı, saz, gülki, düşünüksiz vagırdı. Dünyäniñ bir adamınıñ kemeleni onuñ parhına däl. Yöne öñi ak fartuklı inçesagt sarıca gız velin henizem restoranıñ mermer basgançaklarınıñ üstünde mecmesini yeñsesine tutup, añalıp dur. Birden gatı-gatı ätlöp, basgançakdan düşdi-de, gölegçi maşınıñ ızından yetdi. Yanaşıp yöröp ugradı. Merhumıñ başucunda mahmal yassıgıñ yüzünde döşi ordendir medallardan dolı bir yaş yigidin udaldılan suratı bar. Gız ilki ol surata seretdi. Son çal saç cesede seretdi. Ol övran-övran seretdi. Bu surat bilen yüzüne mum çalnan yalı bolup yatan merhumda haysı-da bolsa bir menzeşlik bardı. Gız bir surata,

birem oña garap, yene ep-esli gitdi. Gölegçiler demir yoldan ötyän beyik köprü çıkdılar. Gız essi ayılıp baryan yalı, köpriniň germavlarına yaplandı. Ağır märekäni, assaca baryan maşınları sınıladı. Birdenem hırçını dişläp titredi:

–Bu şol... şol. Hut özi.

Ol ulı ili bilen möññürip, gölegçileriň ızından ılgaycaga döndi. Yöne olarıň ızından däl-de, övrülip restorana ılgadı. Gelşine-de mecmäni zal müdiriniň stolunıň üstüne zıñıp goyberdi.

–Yaz, yaz buyrugıñı, yaz diyyän... men bu yerde işlemäge minasıp däl.

–A gız, saña ne döw urdı? dälirediñmi?

Zal müdürü lañña yerinden galdı. Gız alcıraññı gepledi:

–Buyrugıñı yaz diyyän... Yazsañam, yazmasañam gitcek. Barı bir, güümü çekçek... Meniň bu yerde durarlıgım yok.

Gız demi-demi yetişmän socadı. Zal müdiri haysıdır bir sabırsız klient giziň gövnüne degendir çak etdi. İň mılayım, medeniyetli diyip yören ofitsiantkasınıň birden özgerişine hayran galdı:

[183]

–Aysana gız, kim ol, saña näme diydi?

–Hiç zat diyenok, öli adam näme diysin!...

–Men-ä hiç zada düşünyän däldirin. Hakikatdanam, yañı bir ay bäre bu yerde işleyän täze zal müdiri hiç zatdan habarsızdı. Ol özünden öñki müdiriň zähmet depderçesine “Cemgiyetçilik iymiti kärhanasınıň golayına etler yalı adam däl” diyilip yazılıp kovlanını bilse-de, yaş ofitsiantka barada hiç zat bilen yokdı. Gız bolsa yañkı adamıň ölmeziniň ön yanında gövnüne degdirenine namıs edip ölüp bilen yok.

–Kim ol, garındaşñmıdı ya tanşñmıdı, nämäñ?..

Gız lam-cim bolup, fartugı bilen gözlerini süpürüp dur. Onuň aytcak gümanı barmı? Ol bu vakanı hiç haçanam aytmaz. Ondan bäre heniz ayam aylanmandı. Bolsa-da, restoranda üytgeşiklik köpdi. Ofitsiantkalar kileň täzedi. Öñki zal müdiride yokdı. Yöne adamkärçiligiň hatırasına munı kim-de bolsa biri aytmal-a bolar.

...Baharıň başlarıdı. Gün ikindi yerine golaylapdı. Şäheriň köçelerinde örçeleşik köpelip ugrapdı. “Ceyhun” restoranı vaglap gızıpdı. Bir burcunda yerleşen dört sazanda zalı göçüräysem diyyardı. Uzun hatar goylan stollarıň biri eylekisine meñzänokdı. Kimler kellesini çakışdırıp, hılvat gurup otırdı. Kimler gep-gürrüň bilen däl, elindäki

papirosıñ tüssesini asmana üfläp, sazandalarıñ mukamından lezzet alyardı. Käsı işdämenlik bilen tovuk etini çekelese, kimler bulgur çakışdıyardı.

Kiçicik tigiçekli arabacıgınıñ üstünde oturan mayıbıñ restoranıñ gapısından gireni-de bu mahal hiç kimiñ gözüne ilmedi. Ol ulı zalıñ gapısının önünde mahmal tuta duvlanıp otırdı. Golayından geçen hortañca ofitsiantka barmagı bilen “Bärik geliñ!” diyen ıǵaratı etdi.

–Neme hızmat, agam?

Mayıp sesini çıkarmadı-da, egnindäki soldat köyneginiñ gursak cübisine iki barmagını sokdı. Üç manat çıkarıp, ona uzatdı:

–Maña gayrat et-de, yekece kotler bilen bir çüyşecik limonad getirip ber, keyigim.

Gız yaddancak yalı etdi. Mayıbıñ yüzüne seretdi. Yaşı yanı kırkdan ağıpdır. Saçları çap-çal. İki

[184]

ayagı uylugından yok. Sarıca murtlarınıñ ucı çekgesine ok degip, honkaran çukura girip dur. İki uylugını tokalı kemer bilen arabacığa bağlapdır. Her elinde-de iki sanı ağaç. Şoları yere diräp, arabacıgını öñe iteryän bolara çemeli.

Gız sähäl salımıñ içinde mayıbı sınlap çıkdı. Derrevem gövñünü bire bağladı:

–Onda siz hol çetki stoluñ yanına barıñ. Yöne sizi stula göterip mündürmäge meniñ güycüm beri yetermikä... Aybı yok, birinden hayış edäyerin...

–Yok, yok, keyigim. Men stola barmayın. Öz yagdayını örän govı bilyän. Şucagaz yere getiräyñ govusı. Stuluñ üstüne gazet yazardacık okaranı goyarın. Şeydibem iyer giderin.

–Ol bolmaz ahırı, agam. İyeniñize görä arkayın oturıp iyıñ. Onsoñam men size birinci, ikinci nahar getirecek. İyıñ, doyuñ...

–Bir kotletcik getirseñ bolar. Hovlukmadacık getiriber. Oña çenli men tutınıñ yeñsesinden ıǵlap, zala sereder oturarın. Nähili hezillig-ä?!.

Gız keceleşip durmadı. Gitdi-de, salım geçmänkä, ep-esli ak çörek, bir kotlet, bir çüyşe-de limonad getirdi. Stuluñ üstüne yartı gazet yazıp, ol zatlarıyerleşdirdi.

–İyiberiñ, agam, noş bolsun.

Mayıbıñ çarşacığı eline alıp, kotlete dürtenem şoldı. Niredendir bir ayal zal müdiri oymudıklap geldi. Sen-men yok, tarelkanı onuñ önünden aldı.

–Bu nə biduzgünçilik? Kim sizi bu taya goyberdi?

–Özüm girdim, uyam...

–Cemgıyetçilik naharhanasına girmäge seniñ nä hakın bar? Bolşuñdan utan...

–Men mayıp hem bolsam, ker däl, uyam. Gıgırman aytsañızam eşidyän. Men bu yere aç bolub-a gelemok. Ozal meni bu yerde görenem dälşiñ. Yüregim gısdı. İçerde takatım yetmedi. Ahırı ayalım görgülü dözmedi: “Bar, gezmeläp gel, gövnüñ açılar” diydi. Gaydıberdim.

Ara düşen bövşeñlikden peydalanıp, ofitsianka gız hem yalbarmaga başladı.

–Yekece kotlet bilen bir çüyşe limonad içsem,

[185]

gitcek diyyär. İçgi-buyankam soranokla görgülü. Inha, şu üç manadam şoñkı...

–Ah, bihaya, men hossarlık etdim diysene asıl. Duruber bakalı, yukayürek gızcagaz! Häziriñ özünde men seniñ buyrugıñı boynuña dakıp goybärin! Zähmet depderçäñe hapaların. Güm bol...

Gız hamsıgdı. Mayıp: “Gızda güne yok” diymekçi boldı. Diyip bilmän, gahardan doñup galdı. Elleri mecmeli yene beş-on ofitsiantka üyşdi. Yalbardılar:

–Beytmän. getirilipdir, iyip gitsin. Öñündäki naharı almañ!

Zal müdiri arkan gayışdı:

–Beyle dözümsiz bolsanız äkidin-de öyünüzde naharlañ.

–Yok, biz munı şu yerde naharlarıs diyip, ayalların ekabırragı seslendi -sen elinden gelse, çek asmanı...

Olar zemzen yalı çışıp duran müdire gulak asman, zala eltip naharlamak üçin mayıba yalbardılar. Emma.

Onun çarşacığı gısımlap, şol bir doñup oturışdı. Yalbarıyarmı, käyilyärmı, gulagına-da ilenokdı. “Bu cemgıyetçilik naharhanası... Seniñ bu yere gelmäge nä hakın bar?”

Onun beynisinde bu sözler gaytalanyardı. Barha-da ot bolup basılyardı. Sıh bolup çümyardı. Yüregini mınçgalap, alıp baryardı.

–“Cemgıyetçilik! Cemgıyetçilik! A men kim?”

Ol çirkin gıgırıp, yerinden turcak boldı. Arabacığı bilen yerden ep-esli saylandı-da, yene pola şarkıldap düşdi. Mayıbın sesine güvläp duran restoran suslanan yalı boldı. Potolokda aylanıp duran ventilyatorlar pırlanmasını bes eden yalı boldı. Bulgurlı eller

aşak indi. Gülküler kesildi.

Ol öz boşuna özi utandı:

–Bağışlaň, özümi dürsäyin, gitcek...

Töweregindäkiler çekilişdiler. Emma ol giderli däl. Gitmäge gurbatı-da yokdı. Maňlayını stuluň ernegine diräp, yatlamalara gark boldı.

“Ah, “Ceyhun”, “Ceyhun”. Sen nähili birehim bolduň mana. Sen meni şeyle garşılarsıň öytmeyärdim. İlki açılan gününde töründe oturan men dälmidim?

[186]

Sazandalar saz çalanda, gızlar bilen ilki tansa çıkan men dälmidim. Meniň bilen tans edip bilenin armanı yokdı. Şonda kimdir biri yüzüme bakıp: “Sen cemgıyeteň çleni däl” diyäyse näderdim. Yok, o mahal kim mana beyle diysin. Meniň tomparıp duran dızlarımdan aşakda ayaklarım bardı. İn govı ayakgaplar geyerdim. Tosup-da, böküp-de bilyärdim, pırlanıbam. Yadıma düşyär, saňa ilki haysıdır bir başdansovma at goyupdılar. Emma biz öz diyenimizi etdirdik. Seni Ceyhuna meňzedip. “Cayhun” at goydurdık...

Uruşda çabga yalı okuň astında, gar düşenip yaturkamam seni yatlardım. Sähel bövşenlik tapsam, sen barada yoldaşlarıma gürrüň bererdim. Türkmenistana äkiderin. Özem göni “Ceyhuna” elterin. Ol şeyle bir giň, şeyle bir giň, asıl oňa tutuş batal'onımız bilen sıgarıs. Onuň lummurdap yatan derya bakıp duran pencireleri bardır. Öňünde oturarsıň, yokarsında-da yığırt-yığırt edilen neşeli tutulardır. Olar şemal yok yerden şemal tapap, titräp durandır. Öňi ak fartuklı keyik yalıcak gızlar gelir. Nahara meylin yok yalıdır, yöne şo bada işdeň açılar. Náz-kereşmesi, mılayımlığı mün gözele degyändir. Çorba iyecekmi, börek iyecekmi, palavdır çişlik gerekmi, iyip doyup bilmeyärsiň. Häzir naharınızı getireyin, oňa çenli pivo için –diyip, dişini dövüp baryan pivodan bulguruňa guyup gider... Sesleri-de enayıdır –diyerdim.

Men seni şeyle yatlardım, “Ceyhun”. Sen uruşdan ozal hakikatdanam şylediň ahırın. Belki, özgeler için şindizem şylesiň. Mana velin, gapınıň ağzından bir daban yeride rova göreňok. Men mayıp... Adamların meni görenden işdäsi tutulyarmış...”.

–Grajdanin, grajdanin... Agam...

Ol biri çigninden, tutup ıralanda, özüne geldi. Yüzüne garap duran yaş yigidi gördi.

Olar biri-biriniň yüzüne seredişdiler. Mayıbın gözünden yaş düvmeleri göründi.

Ol agrayardı. Bir namardıñ tagna sözünden adamıñ tüys merdi-de aqlar eken. Bu onuñ dogup-dörän gözünden ilkinzi gezek yaş çıkırışı bolsa gerek. Onun uruşda iki ayagınıñ hem dızçanağı çım-pıtrak bolupdı. Onu söveş meydanından çıkaranlar mertligine hayran galıpdılar. Gospitalda iki ayagını hem dızınıñ yokarsından kesmeli

[187]

etdiler. İller yalı napkoz hem almadı. "Kesiberiñ" diydi. Gözniñ alnında ovuncak dişli bıçğı bilen ayaklarını kesenlerinde, avusına çıdamam, telim yola özünden gidipdi. Emma aqlamandı. Onuñ mertligine bütün gospital hayrandı. Hâzir aqlayar.

Yigit ofitsiantka gızdan soradı:

–Naharını iydimi?

Gız dodagını dişläp, başını yaykadı. Yigit gahardan sandırap, zal müdiriniñ kabinetine kürsäp girdi. Mayıp bolsa henizem gözlerini bir nokada dikip doñup otır. Ol özünüñ yigirmi bir yıllap ayaksız gezen dövründe yekece sapar restorana gelip, onda-da şeyle galmagalıñ sebäpkäri bolanına diñe ölüp bilenokdı. Şu mahal yer darka yarılma, onuñ gircegi hakdı.

Zalıñ içinde bu pacıgalı vakamı sınılap oturan başma bir yigit eli okaralı ılgap geldi:

–Agam, alıñ, iyıñ, inha, yılcaq kotlet! Men özüme başma buyrayarın...

–Men geday däl...

Ol okaranı itip goyberdi. Kotletli tarelka agdarıldı. Mayıp şo bada-da arabacısını haydadıp, gapa bardı. Restoranıñ beyik bosagasından neneñsi düşenine-de göz ilmedi. Eyyäm trotuar bilen hondan baryardı... İki sancak kotlet bolsa henizem şol bir bugarıp yatırdı.

...Şondan soñ onı gören bolmadı. Holha, indem arzılap alıp baryarlar.

1964

2.1.7. Gelnalı

Güyz aylarınıñ bir günüdi. Dagiñ cülgesinde mekan tutan Çişdepe obası bu gün gız çıkaryardı. Oba ertir irden toy bilen örläpdi.

Gızlı öyüñ gapısındaki señnerläp oturan sarı yapraklı erik agacınıñ süyr depesine çıkan oglancığıñ “Gelyärler, gelyärler” diyip, agaçdan sırlıp düşmegi ulını-kiçini gozgalaña saldı. Balaklarınıñ agzını dızına çenli çızgıp, inciklerine atyüvrük çalıp yören

garagol oğlanlar eteklerini ke-

[188]

sekden doldurıp, yoluñ gırasındaki üzümli hayata siñdiler. Bir galagoplıgıñ aralaşanını aňan itler üstünden yol geçyän depä tarap “vov-da-vov” boluşıp eñdiler.

Gelnalıcı has golaylaşdı. Çıkcak gızıñ daşını alıp oturan gelin-gızlarıñ-da yüreklerine hovsala düşdi. Ak yüzli gaytarmalar biri-birini sımsıklaşp, hikir-hikir gülşüp, ilki bilen erik agacınıñ astına bardılar. Olarıñ ız yanından heniz kürtäni-de başından ayırmadık yaş gelinler dim-dik bolup duran gızıl keteniniñ aşagından ak söbügi görkezip, ızlı-ızına kiçicik gapıdan çıkdılar. Yağırnıları yasalıp ugran gızlarıñ-da daş çıkasları geldi, yat obanıñ gelinlerini göresleri geldi. Emma daş çıkmaga haya etdiler, eñsini galdırıp, iç işikde duran yerlerinden ıslap oňmalı boldular.

Gara öyüñ dulunda tärimiñ öñünde Annagülüñ yeke özi galdı. Ol yüpek yağlıgını yüzüne tutup otırdı. Belki, ol aglayandır? Gelnalıcısı gelende aglamak çıkcak gızlarıñ adatıdı. Biri enesiniñ ocagınıñ başından gidyäni üçin aglayardı, beyleki uzınlı gün boynundan ayırman, göterip yören kiçicik cıgisinden ayra düşyäni üçin aglayardı. Başga birnäçeleri buysançlı gızlık dövri bilen hoşlaşmalı bolcaktığı üçin aglayardı. Yene birnäçeleri bolsa durmuşa çıkyan gız aglamalımış diyleni üçin yalandan aglardı.

Annagül bularıñ hiç haysındanam dälidi. Ol aglanokdı hem. Beyleki gızlar yalı “Maňa sataşcak nätüysli adamka?” diyip, gara gayga galıbam oturanokdı. “On iki sınaş abatmıka? Akıl-huşı düzüvmikä? Mılayımmıka? Izgıtsızlıkı?” diyen yalı müñläp soragı-da öz-özüne berenokdı.

Annagül öz yigidini yekece gezek görüpdı. Şol gezek hem olarıñ göreçleri sözleşipdi. Öz duygusını daşına çıkarmak ol dövrüñ adatı bolmadık hem bolsa, Annagül duygusını ecesi bilen paylaşpıdı, yigit hem öz kakasını habardar edipdi. Hazir bolsa bu iki söygüliniñ birleşmegi üçin diñe Annagülüñ äkidilmegi gerek. Annagül muňa govı düşünyärdi. Yöne şol garaşılan vagt golayladığıça onuñ kecebese daralyardı. Yatsa-tursa atası gözünüñ öñündedi.

...Daşarıñ şovhunı artdı. Izlı-ızına pagtabent

[189]

tüpeñ atıldı. Atlarıñ ayaklarıñ dükürdisi gelip ugradı. Atbaşçıñ öñi oba yetdi.

Üzümli hayatıñ içindäki oğlanlarıñ dazladıp zıñyan kesekleri atlarıñ tozanına garişip ızda galyadı.

–Häy, enesi yalamadıklar. Siziñ bir... Indi sapan atanıñızı göräyseñ, iniñizi-boyuñızı des-deñ ederin –diyip, obanıñ yaşulısı Torum aga eşekyatakda gizlenip, sapan atyan oğlanları kovalayardı.

Bir yigidiñ yağırnısında yarılan palak yumurtganiñ tazece gırmızı donı hapalanını hasap etmeseñ gelnalıclılardan iki sanı gelniñ başbogusından çekip, bosagañ agzında başını açanlarını aydıp oturmasañ, olar sag-aman gelip düşdüler. Öñlerine çekilip ugran şurruk çorbanıñ içinde gayışıp yören el yalı-el yalı çöreklerden her kim birin-yarımın agzına salsa, gelni alıp gidibermelidi. Emma şu yerde bolması bir iş boldı... Şolam çışdepelileriñ yüzünü yere saldı. Bozaganları namısa goydı.

Annagülün atasına Küyki han diyerdiler. Ol gara öyüniñ garşısındaki kiçicik kepbede daş çıkman yatırdı. Gelnalıcınıñ gelmeği bilen ol üstüne yağı dökülen yalı, dergazap bolup, tamından çıkdı. Daş işikde duran yerinden gıgırdı:

–Torum beg, mihmanları tizräk naharla-da ugradıp goyber. Özlerine-de eşitdir, bulara gız yok...

“Bulara gız yok” –munı dilde diymek aňsat. Bu habar parahat asmanda top atılan yalı, sarsgın bilen gümmürdäp gitdi.

–Gız yok diyyärmı?!

–Bu näme diydigi bolduka?

Çanagiñ başında yañı dızını epen atbaşçılar ağızları nanlı aňkarıp galdılar. Çağılda-cugul bolup duran gızlı öy içine suv sepilene döndi. Yañı derlerini gaytarıp ugran atlar-da gulaklarını keyerdışip, yüzünden gar yagyan Küyki hana gazaplı seredişyän yalı göründi. Öyüñ töveregine çökerilen bezegli düyeler turarlı göründi. Hemmäniñ gaharlı göreçleri Küyki hana dikildi. Gızıñ atasınıñ garaşılmadık zoñtar cogabı toyı doñdurdı. Diñe Küyki haniñ sesi gulagina ilmedik yalı, atgulakları yıgnap yören Torum aga yuvaşca ädimläp geldi-de, onuñ alkımına dıkıldı:

[190]

–Bu näme diydigiñ boldı, Küyki?

–Näme diydigim –şol, bulara gız yok.

–Sakgalımıñ agı bilen beyle iş etsek, ayıp bolmazmı?

–Ayıp bolmaz. Lebzini yuvdanlar bilen meniñ garındaşlık açasım gelenok.

–Yeri, näme boldı? Hanı ayt, bizem şu obanıñ yaşulısı bolan bolup yörüs, eşideli?

–Bularıñ süñni pes, aldapdırlar...

Torum aga sakgalını sıpaladı. Ol elmıdama bir zatdan nărăzı bolanda ya-da gaharı gelende şeyderdi. Hāzir ol Kūyki hana bir zat diyerli göründi. Bolsa-da, öñki sovukganlılığını sakladı.

–Her niçigem bolsa, bu märekanı gelinsiz-ä gaytarıp bolmaz.

–Bolma bilse, bolmasın. Getir hov, heley, halatlarını, horcunlarına dık-da!..

Yaşı ellä ser uran, nurana ayal yaşmağın aşagından hūñürdäp geldi. Ol yüzünden gar yagan adamsınıñ yanına barman, Torum aganıñ önünde keserdi:

–Süñni pes diyen bolup bahana edyär ol, Torum aga. Gızıñ galıñı dolı gelenok diyip edyär bu zatları.

Ol adamsınıñ yüzüne garap, has gatı heñkirdi.

–Seniñ şu nebsiñ ahırında öz başıñı iyäybilsä yagşıdır, nebsi gurmuş...

Ol alcıradı. Agladı. Bir gezek adamsınıñ yüzüne, bir gezegem Torum aganıñ yüzüne garadı. Soñra kimdir birinden haray isleyän yalı, töveregine gözledi:

–Hanı, guda gelmedimi? Gudanı çağırsañızla?

–Guda näme gerek? Haladı yetmeyän bolsa, alıñ inha, meniñ donum bar – diyip, atbaşçı gelen yigitleriñ biri iñneden çıkma gırmızı donı çıkarıp, orta okladı.

–Al, dayza, menem donum bilen guşagımı beryän– diyip, yene bir yiğit guşagını çözmäge durdı.

Hiç zatdan bihabar, gelin mündürilcek kecebäni gurap yören gulagı ağır Övezmirat aganı alıp geldiler. “Biz atamızı goyup gitmeli hem bolsa tayyar, yöne gelinsiz gaytmalıñ” diyip, yigitleriñ biri Övezmirat aganıñ gulagina gıgırdı. Ol Kūyki hana tövella etdi:

–İkimiziñ at-abrayımıza-da govı däl. Muni

[191]

beytmäli? Galıñıñ galancasını gızıñ gaydıp baryança üzerin. Maña şu sakgalım bilen ant içircek bolup durma. Adamda lebiz diyenem bir zat bardır...

Kūyki han indi gönüsinden geldi. Ol gudasına eşitdircek bolup has-da gaharlı, bokurdagina bat berdi.

–Lebizli bolyan bolsañ, ikimiz başgaça gepleşipdik, yadıñdamı?

–Yadımda, yadımda. İñ soñkı yüplügame çenli satarıñ, karza batırın, diklecek boların diyipdim. Nädeyin, yetirip bilmedim... Yok, onıñı edip bilcek däl diyseñem

näme, gaytmalı bolar-da... Yöne süňni pes, buyankı gürrüňiňi goy, guda.

–Goysam, göterliň şu yerden! Siz bilen gürrüň gutardı. Men seniň gudaň däl.

Torum aga eyle-beyle diyip, ırlaşıdırcak boldı. Küyki han gepleşmegem islemedi.

–Gız meňki, onuň erki-de meniň elimde bolmalıdır.

Ol şey diyip, tamına girdi-de, gapısını yaptı. Övezmırat aga-da mundan artık tövella etmedi. Öz yigitlerine gıgırdı:

–Yörün, oğlanlar, gaydalıň, gelinlere-de aydın münsünler düyelere!

Gelinlere münsünler diymek gerek däl. Olar eyyäm ulaglarının yanında yaşmagıň aşagından Küyki hana gargap durdular.

Ulu şovhun bilen oba dolan atbaşçılar sessiz-üynsüz ızlarına dolandılar. İndi oları keseklecek bolup azara galıp yörenem yokdı...

Çal baytalını mıtdıldadıp, atbaşçılarnıň önüni çekip gelyän Övezmırat aganıň ölçerip-döküp halıs beynisi çişipdi. Ol yolboyı bu namısdan çıkmagıň alacını agtaryardı. Çal başa, gartaşan beynä agram düşyär. İn yamanı-da yekece perzendiniň toyunıň bozulanına yüregi avap, barha ecizleyär. Ol oglunıň rayını yıkmacak bolupdi. İnha, indem iki elini burnuna sokup, ızına gaydıp baryardı. “Oglumıň mücerret ötmecegin-ä bilyänem velin, il-gün näme diyer?” diyip, içini gepledyär.

Gelnalıclar yolu yarpıdan agdırıpdılar. Birden Övezmırat aga münüp gelyän baytalınıň cılavını ızına övürdi:

[192]

–Yigitler, siz şu yerde düşläň-de, bir sellem atlarıň, düyeleriň dıncını beriň. Men yene bir gezek bagtı sınaş göreyin. Añırsı bir çay-ıçım salımda dolanış gelerin.

Eyesi bilen yürekdeş gopyan baytal canaver Övezmırat aganıň gamçını galdıranına mähetdel, ızında inçe tozan galdırıp, şol bada alaňdan aşdı...

***

Övezmırat aga bayrak goyup, at çapdırmakçı däl. Mergen çağırıp, nışana-da atışdırmakçı däl. Ol diňe hemmäni toya çağırdı. Toy eyesi Övezmırat aga boldı, toy tutan il-gün. Onuň işiginde at hem çapıldı, göreş hem tutuldi. Gapısının märekese uzın günläp sozulmadı. İnha indem oba bağşılarının sesi golı göçüreyin diyyär...

Bagşının sesi yassı mahalları Bozagan obasınıň bir çetinden inen üç atlınıň-da gulagina yetdi.

Bu obada başga-da toy tutyan barmıkan? –diyip, atlıların biri atın cılavını çekip seslendi.

–Ay yok, bu obada iki toya bolup bilmez –diyip, atlıların ikincisi-de atı sakladı.

Olar Bozagan obasına beletdiler. Bu obanın dābine-de beletdiler. Bir güne iki toy düşcek bolsa, olar maslahat edip, toyuñ birini ertä goyardılar.

Bagşınıñ sesiniñ Övezmirat agalardan başga yerden gelmäge hakı yokdı. “Eysem, Övezmirat agalarda näme üçin bagşı aytmalı? Gelnalıcları boş gaydıp gelen öyüñem bir toyı bolarmı?” diyip, atlıların hersi öz içinden pikir etdi.

Her niçigem bolsa biz gidip, habar alıp gelesi. Siz atları saklañ-da, şu yerde garaşıp duruberin –diyip, iki adam pıyadalap, garañka siñip gitdi.

Bu atlılar çışdepli yigitlerdi. Atlıların yanında galan şolarıñ üçüncisi Annagüliñ doganı Nepesdi.

Bu obanın erkek adamlarınıñ yene bir adatı bardı. Uyası çıkarılyan yigit toyda görünmegi özüne utanç hasap ederdi. Annagüliñ gelnalıcısı gelcek günü Nepes hem eline tüpeñini alıp, dañdandan ava gidipdi. Ol şol gidişine-de garañkı gatlışanda dolanıp gel-

[193]

di. Ol atından düşmänkä, enesi bagırıp önünden çıkdı. Bolan işi habar berdi.

–Can oglum. Nepes can! İle çıkarlıgımız galan dāldır. Atañ gelen gelnalıcını kovup goyberdi...

Nepes bir salım geplemān doñup durdı. Soñ yuvaşca dillendi.

–Bizi bir biabrayçılığın üstünden eltcekdem, eltip dındı diysene!

Ol gaharına bās gelip bilmān, hırçını dişledi. Ganı depesine urdı. Elindäki tilki derisini gahar bilen gapa oklap goyberdi.

–Şu tilkä beren okumı atama beren bolsam govı bolardı.

Küyki han tam kepbāniñ içinde bu gürrüñleri eşidip duran ekeni.

–At, indi! Atmadık bigayratdır, it oğlu! –diyip ılgap çıkdı. Nepes elindäki hırlı tüpeñine ok sürdi. Emma ecesiniñ sesine Torum aga dağı ılgaşıp gelip Nepesiñ elinden tüpeñini aldılar. Gahardan yaña sañıldap duran Küyki hanı itiberip, kepbesine salıp, daşından gulp urdular. Soñ Torum aga yanına üç-dört sanı yaşulını alıp geldi-de, Nepese maslahat berdi:

–İnim, Nepes, sen gızmalık etme! Sen-ä atañı atarsıñ, soñra seni hem güm

ederler. Şeydibem bir gırnagın üstünde Küyki hanlar gırılışıpdırlar diyen ada galarsıñız. Biziñ saña başqa bir maslahatımız bar. Inamdar dostlarıñ iki sanısını tap-da, uyañı şolarıñ sırtına mündür. Äkitsinler, abray bilen eltip gelsinler. Gız maşgala öz eyesine govşurılsa yagşı...

Nepes yaydancıradı, içini hümledip, ep-esli durdı. “Men uyamı ilıñ sırtına mündürip goybersem utanç bolmazmı? Yaşulularımız-a şunu maslahat beryär. Nätmeli? Nätsenkäm?..”

Ol ahır karara geldi. “İl oñlasa, atıñı soy” diyipdirler. Bu adamlar şey diyip durka, meniñ yaydanıp durmagım hebes. Govusı, uyamı özüm äkidip, govşurıp geleyin. “Nepesler malı geçen gızını bermän, gelnalıcsını gaytarıpdırlar” diyen gürrüñe galanıımızdan. “Nepes öz uyasını özi eli bilen eltipdir”

[194]

diyleni govudur. Atamıñ eden galat işini men düzetmesem kim düzeder?”.

Ol atıñ cılavını Torum aganıñ eline berdi-de. Annagüli atıñ sırtına mündürdi. Yaşulular onuñ yanına yene atlı-yaraglı iki sanı yigidi-de goşdular...

Nepes bilen Annagüli goyup, toy yerine ugran yigitler öyüñ yeñsesinde durup, Övezmirat aganı çağırtıdılar.

–Amanlıkımı, inilem saglıkımı? Näme dursuñız? Öye giriberseñiz bolmayamı? – diyip, ol gelşine mıhmanları öye ündedi, yüzlerine yiti-yiti seretdi.

–Biz çışdepeli bolarış, yaşulı?

Övezmirat aga eşitmeyänini duyduıp gulagını tutdı. Yigitler gıgırıp diyen yalı öñki aydanlarını gaytaladılar.

–Çışdepeli bolsañız gatı govı. Hanı yörüñ, öyden oturalıñ. Çay-çörek iyeliñ, onsoñ bağı diñläris.

Yigitleriñ biri gicäniñ içinde gulagı ağır adam bilen uzak gepleşmegiñ yeñil düşmecegini duydı, derrev habar berdi:

–Övezmirat aga, gelniñizi getirdik...

–Gelniñizi getirdik? O nä gelin?!

–Gelniñiz-dä, Küyki hanıñ gızı. Olar erkek doganı ikisi obanıñ çetinde durlar.

Ol bu habara Övezmirat aga dıgısız begener öytdi. Onuñ bolsa şol sakgalını dırmap doñup durşudı. Ahırı ol başını yaykap, gulagı ağır adama layık bolmadık yagdayda yuvaşca dillendi:

–Oñarmansıñız, yigitler, onarmansınız, bu çatak iş bolupdır –diyip başını yaykadı. –Hava-da, adam käte bir işi oñarcak bolup, öñküdenem beter bulaşdırayyar...

–Hä, näme boldı? –diyip, yigitleriñ ikisi birden seslendi.

–Biz eyyäm gelin tapdık...

Yigitler dımdılar . Övezmirat aga gürrüñ berdi:

–Küyki han kovansoñ, yolda gelyärkäk, köne dostumıñ öyüne sovuldım-da “Gızıñı sırtıma mündür” diydim. Olam “Dileyäniñ bir gız bolsa, alda ötägit” diydi. Yogsam, gızı entek yaşam velin yüzümden geçip bilmedi. Aybı näme, baş-on gün mihman alarıs, soñ gaytarıp äkideris. Yetişyänçä öylerinde gezibercek

[195]

eken-da?.. “Övezmiradıñ gelin edinişi yalı” diydirmesem bolyar.

–Eyle bolsa, aňsat ahırı, biz häzir gelniñizi getireli velin, dostuñızıñ gızını ızına äkidäyiñ –diyip, bir yigit dızadı. Toya gelen ekeni-dä.

–Şeydeliñ, Övezmirat aga! –diyip, ikinci yigit ugur tapılanına beğendi. Övezmirat aga yene sakgalını sıpap oylandı:

–Yok, gicä galdıñız, yañca nika gıydık...

Yigitler ızlarına gitmek bilen boldular. Övezmirat aga oları edil alkımlarına barıp sınıladı-da, şeyle diydi:

–Men çışdepe obasında-da siziñ yalı yigitleriñ bardığına begenyän. Siz, uyasını sırtına alıp gelen ol akıllı yigide-de aydıñ, Küyki han tetelli adamdan şeyle akıllı yigidiñ döränine begenyän...

Emma munuñ bilen çışdepeli yigitleriñ yüki önlemedi. Öylerinden çıkalı bări göz yaşını sepelän Annagüli atıñ sırtından düşürmän, yene ızına alıp gitmeli boldular. Uyasını sırtına alıp, Nepes önünde, iki yigit hem ızında, dag cülgesiniñ arasındaki yol bilen üç atlı bolup ızlarına gelyärdiler. Hiç kim bu çatak işden baş çıkarıp bilmeyärdi.

Üç atlı yöräp-yöräp gündizki atbaşçılarıñ düşlän yerlerine yetdiler. Ol yer üç yoluñ çatırığıdı, ilerik gitseñ, Çışdepä, gayrak gitseñ, Bozagan obasına, gündogara gitseñem Övezmirat aganıñ köne dostuñ tazeke gudasınıñ obasına eltyärdi. Şu yerde de gelnalıclar Annagülün müncek kecebesine yene birnäçe yıldan gelin bolcak gızcagazı mündürpdiler.

Annagülün mundan añrı gitmäge gurbatı çatmadı. Ol agasınıñ sırtından sırigıp düşdi-de atıñ ön ayagını gucaklap bagırıp başladı:

–Sadagañ gideyin, can agam, meni mundan beyläk akitme... Köpleri yuvdan gara yer, men rısva gızıñı-da goltuğıña salsana!.. Nepes atdan böküp düşdi, Annagülün goltuğından gösterdi:

–Annagül, saña nâme boldı, cigim?

Annagül agasınıñ boyunundan gucaklap yalbarmaga başladı.

–Enemem sen, atamam sen, agamcan! Meni mundan beyläk äkitme! Äkitseñem öldürüp äkit, doganıml!.. At

[196]

yıkdı diy, yılan sokdı diy! Üstüne daş gaçdı diy... Öldür meni!..

Annagülün halına Nepesiñ yüregi ezildi. Yanındakı dostları-da alcıradılar. Bular ele gılıç alıp, duşmanıñ bir lek goşunınıñ önünde dur diyseñ, durup bilcek yigitlerdi. Dilsiz-agızsız dag silini sovmalı diyseñ, eline tükürüp, şo bada ugracak yigitlerdi. Emma Annagülün derdine em ederden velin bu mahal bular ecizdi.

Annagül soñra beyleki yigitleriñ ayagını gucaklap, olara yalbarma yalbardı...

–Can doganlar, sizem agama aytsañız-la! Öldürmäge dözmeseñiz zıñıp gidiñ şu yere. Şagallara şam bolayın, gurt-guşlara iym bolayın, öldürin! Öldürin-de gömün meni, bir tümmecek gum bolayın...

Annagül birden dogumlandı. Çakganlık bilen agasınıñ bilindäki ak saplı pıçaga yapışdı. Pıçağı gınından sogurdı-da, yüregine sançmak üçin yokarı gösterdi. Emma pıçağıñ ucu döşüne yetmänkä Nepes onuñ goşarına yapıştı:

–Edyäniñ nâme, Annagül? –Ol gaharlı sandıradı. –Bu pıçak biziñ tohummuzda biriniñ döşüne sançılmalı bolsa onda señkä däl-de, atamızıñka sançılmalıdır...

–İki yigit Annagülü göterip, Nepesiñ sırtına mündiryardı, Annagül agıp düşyardı. Soñ Annagül halıs usugradı. Nepes onı atıñ önüne basıp, alıp gaytmalı boldı.

İlkagşam obadan çıkan atlılar dañdan tovuk gıgıranda oba geldiler. Vah, ene gursın. Annagülün ecesi pahır perzentleriniñ yoluna garap, uzun gice obanıñ çetinde oturan bolsa nâtcek?

Güyçden-gurbatdan gaçan uyasını atıñ önüne kese basıp gelyän Nepes onı ecesiniñ goltuğına berdi-de göyä gaharını ecesinden çıkarcak bolan yalı, azımlı gepledi:

–Bar, ece, atama eltip ber gızıñı. Öyünde garratsın.

Bu sözleri eşidip duran Küyki han hasanaklap daş çıkdı-da: –Sen, sokudaşı, bu zatlara arrığıñı gınama –diyip gözlerini alardıp seretdi.

[197]

Nepesin ganı depesine urdı. Ol sandırap duran elleri bilen egnindäki goşasını alıp göni kakasına çenedi. Yaragin gara nilinden acı tüsse çıkanda, Küyki hanın gursagi gızıp gitdi. Ol eli bilen gursagini tutup, hıkgıldap yere yazıldı.

Bu zatların hemmesi göz açıp yuması salımın içinde bolup geçdi. Nepes atının cılavını ıza övürdi-de gözden gayıp boldı...

1972

2.2. AKTARMALAR

[132]

2.2.1. 1 No'lu Muhafız

Aşkabat Havalimanı'nda bekleyen İL-18 uçağı sabahın erken saatlerinde havalandı ve arkasında dört beyaz duman şeridi bırakıp uzun yola çıktı.

İhtiyar, dikkatle yeri seyrediyordu.

Onun niyeti, gittiği yere varıncaya kadar yeri seyretmekti. Fakat uçak yukarı doğru çıktıkça onun kanatlarının altında kayan beyaz bulutlar, yoğunlaşmaya başladı. Onlar, yer ile gök arasındaki mesafeye perde çektikten sonra ihtiyar gözünü pencereden ayırmak zorunda kaldı. Aktelpek ağabey, birileri ile sohbet edip içindeki dertleri paylaşmak istedi. Yan koltuğa baktı. Koltuktaki yolcunun yaşına ve bedenine yakışmayan göbeğini seyretti. Onun her nefes aldışında kalkıp inen göbeğine baktı ve gülümsedi. Sonra salona göz gezdirdi. Etraftaki koltuklarda konuşacak adam bulamadı; önündeki sırada annesinin dizinin üzerine çıkıp arka koltuktakileri izleyen çocuğu görünce onunla konuşmak istedi:

–Çocuğum! Sen de uçakla mı seyahat ediyorsun, Meskev'e mi gidiyorsun?

Çocuk da, birisinin kendisi ile konuşmak istediğini görünce sevindi. Ağzında yeni oluşmaya başlayan dört tane dişini göstererek gülümsedi. Uçmaya çalışan kuşun kanatlarını açması gibi kollarını açtı. İhtiyar da tam bunu istiyordu. Onun küçücük oğlak ve kuzuları kavramaya alışan elleri, hemen çocuğu annesinin kucağından alıp dikkatle arka sıraya oturttu ve çocuğun dertsiz siyah gözlerine baktı:

Gel, ikimiz konuşalım, senin adın ne?

[133]

Henüz konuşamayan çocuk ne cevap versin? Ona ihtiyarın göğsünü kapatan uzun beyaz sakalı ilginç geldi. O korkarak elini sakalına doğru uzattı.

–Hayır, hayır sen sakala dokunma da benim sorularıma cevap ver. Sen neden yaramazlık ediyorsun, ha? Henüz adını bile söyleyemiyorsun. Kendin de uçakla yolculuk ediyorsun... Ben yetmiş yaşıma geldim, ilk defa ayağım yerden kesildi. Adalet mi bu? Hayır hayır bu olmuyor çocuğum. Senin benim sorularıma cevap vermen

gerek...

Çocuğun annesi gülümseyerek arkasına döndü:

–Gerçekten de uçağa ilk defa mı biniyorsunuz, dede?

–Evet, öyle. Henüz trene de binmedim, ceylanım.

İhtiyarın yanındaki koltukta horlayarak uyuklayan genç, horlamasını kesip alnını kapattığı şapkasını göbeğine doğru çekip büyük gövdesini küçücük koltuğun üstünde ileri geri yaparak ihtiyara doğru döndü. Birdenbire sohbete katıldı:

–Uçağa binmemişsen, trene binmemişsen bu yaşı nerede yaşadın, dede?

Aktelpek ağabey, komşu koltuktaki gencin uyumasını sevmediği için mi yoksa onun soru sorma tarzını beğenmediğinden mi, kısa cevap verdi:

–Yaylada.

–Hımm, çobansın demek! Genç, yattığı yerden hareket etmeden konuşmaya devam etti.

–O zaman fuara gidiyorsun, değil mi?

–Yok bilemedin... Senin söylediğin yere birçok kez göndermek istediler, gitmedim... Bu defa ısrarla tatile gönderdiler. Tatil köyüne gidiyorum...

Göbekli gencin gözleri fal taşı gibi açıldı, elini kafasına dayadı:

–Hangi tatile?

–Ne bileyim, sanırım Meskev’e yakın bir yer, uzak değil.

–Gittiğin tatil köyünün adresini bilmiyorsan, tek kelime Rusça konuşamıyorsan, nasıl gideceksin?

Aktelpek ağabey, elini cebine sokup bilet ile beraber tatil belgesini çıkardı:

–İşte, gidiyorum, buraya kadar in diyen olmadı...

Göbekli genç, lafta geride kalmışsa da, yine umursamamışçasına ihtiyarın belgelerine bakarak konuşmaya devam etti:

[134]

–Baltık Denizi’nin yanındadır... Gitmiştim bir kere... Çok güzel yerdir...

Genç yiğit, Sovyetler Birliği’nin tatil yerleri hakkındaki güzel hatıralarını anlatarak göklere çıkardı. Aktelpek ağabeyin duydukları karşısında ağzı açık kaldı.

Aktelpek ağabey, hiçbir şeyi umursamayan birisidir. Onun özellikle de dikkati çeken çoban saflığı vardı. Fakat bununla birlikte öfkeyle küstahlık karışımı bir çeşit kendine has huyu vardı. Ona inanmayacağı şeyi ısrarla anlatamazsın. Bu huylarının

üzerine suskunluğunu da katarsan gerçekten de değişik bir insandı. Bu huyu, ona çok şey kaybettirmişti. Fakat bu sefer onu zayıf noktasından vurdu. “İşte, tatil belgesi bu da uçak biletin, haydi biraz çabuk ol, seyahate hazırlan bu emir yönetimin³ emri” dediler. Sonra “Yönetimin emri mi?”, “Yönetimin emri mi?” diyerek yavaşça fısıldadı. O, ta evine gelinceye kadar sadece bu sözleri tekrarladı.

–“Sabır hanım, benim valizi hazırla. Valize bir iki tane giyeceğim kıyafet koy, ben tatile gidiyorum.” dediğinde, ilk önce hanımı bunun bir şaka olduğunu düşündü. Elindeki bileti ve tatil belgesini görünce rengi bembeyaz oldu:

–Hayır, ben seni oralara tek başına gönderemem. Hemen yönetim reisine giderim... “Büyük memlekette yolunu kaybeder göndermeyiniz” diyeceğim.

–Git oradan, yolumu kaybedecek kadar memleket görmedim mi sanki? Meskev dedikleri de yönetimin avlusu kadar bir yerdir. Başımın çaresine bakarım. Yönetimin emri bu, gitmem gerekir.

Onun için yönetimin kararı kutsaldır.

Uçak, öğle olmadan Aktelpek ağabeyi, Moskova’ya indirdi.

Sonu gözükmeyen devasa camla kaplı havalimanındaki insanlar, çobanın tahmin ettiği gibi değildi.

Daha önce, havada bu kadar uçağın uçtuğunu söyleseler hayatta inanmazdı. Gelen hangisi, giden hangisi? Anlaşılmıyordu. Herkes bir telaş içindeydi.

O kendi gibi uçaktan inen, eli valizli insanların peşine takılarak havalimanının dışına çıktı. Onlar kalabalık halinde dışarı çıkmış olsalar da terminalin

[135]

önüne geldiğinde birden bire farklı yönlere dağıldılar.

Aktelpek ağabey de kendisinin bir yere gitmesi gerektiğini biliyordu. Fakat nereye ve nasıl? İşte, bunu bilmiyordu. O öylesine dolaştı, durdu. Elini cübbesinin cebine sokup içinde nas⁴ olan süslü şişesini çıkardı. Daha dökülmemiş sarı dişlerine vurarak dilinin altına biraz nas attı. Tam o sırada deminki çocuğun annesi bir taksinin arka camından kafasını çıkartıp dedeye seslendi.

–Dede, haydi şehre gidecekseniz yerimiz var!

Aktelpek ağabey, ağzında nas olduğundan dolayı konuşamadı, beraber gitmek

³ Sovyet Birliği’nde ilgili yerleşim yerindeki en yetkili kurum.

⁴ Nas: Maraş otu.

istemediğini konuşmadan anlatmaya çalıştı. Taksi diğer taksileri takip ederek şehre doğru hemen hareketlendi.

İhtiyar karmaşık fikirlere daldı. Ağzındaki nasın etkisi onu rahatlattı. İşte, o an biri onun arkasından gelip ona sarıldı.

–Aktelpek dede!

İhtiyar, hemen arkasına baktı. Bir an gözlerine inanamadı sonra yan tarafa dönerek ağzındaki nası tükürdü. Cam gibi ıslıl ıslıl asfaltın üstüne düşen yeşil nas, onun gözüne de iyi görünmedi sanırım. Hemen çarıklı ayağı ile ezdi ve ağzını sildi:

–Hay, eşek sıpası, Ogulla, sen misin?

O, siyah saçlarını toplayıp yukarıdan bağlamış uzun, zayıf kıza baştan aşağıya dikkatle baktı. Sonra ona bir sürü soru yöneltti ve gülmeye başladı. Ben seni tanımamışım çok değişmişsin, nasıl buldun beni?...

Kız da güldü:

–Sabır anne iki tane telgraf çekmiş. “Aktelpek dedeniz geliyor, karşılayınız” diyerek...

Aktelpek ağabey sakalını sıvazlayarak olayı anlamaya çalıştı.

–Yaa, Sabır annen de hep beni düşünür, sağ olsun. O, böyle cevap vermiş olsa da komşusunun Moskova’da okuyan kızının kendisini karşılamaya gelmesine pek sevinmedi.

Otobüse binecekleri sırada, Ogulla’yı elinden çekerek durdurdu:

–Bekle, daha acele etme benim tatile gitmem gerektiğini biliyorsun değil mi? Sabır annen telgrafda bunu sana anlatmıştır... Benim bir gün geç kalma gibi durumum var ve bir sürü işim var daha...

[136]

–Tamam, tamam arabaya binin, ne derdiniz varsa şehre gidince anlatırsınız.

Çoban yemyeşil ormanı ilk defa görüyordu. Yolun iki tarafını da kaplayan uzun ağaçlar onun hoşuna gitti. Garakum’da otların sarı samana dönüştüğü bu zamanda yemyeşil otlarla karşılaştığı için baktıkça bakası geldi. “Böyle bir yemyeşil otun içerisinde koyunları gütsen”. O böyle güzel hayallere kendini kaptırdığının farkına bile varmadı.

Aktelpek ağabey, Ogulla’ya döndü ve onu kendine doğru çekerek derdini anlatmaya başladı.

–Benim kesinlikle Lenin’i görmem gerekir. Bu birinci işim. Sonra az önce söylediğim gibi kaliteli bir dürbün bulmam gerekir. Bu da ikinci işim. Yine bir ricam olacak: Meskev’de yeğenim var, burada askerlik yapıyor. Ona annesi kavun gönderdi, kavunu teslim edip yeğenimin sağ olduğunu görmem gerekir...

Ogulla, ihtiyarın parmağını büküp büküp tek tek saydığı işlerini dikkatle dinledi. Sonra ihtiyarı rahatlatmak amacıyla gülümsedi ve rahat tavrıyla cevap verdi.

–Yaa, Aktelpek dede! Bir sürü işim var dedin, bunlar mı sadece?

Ogulla, üzerine büyük iş düştüğünü iyi biliyordu. Çünkü bugün anıt mezarlık ziyaretçilere açık değildi. Kendisinin daha önce Moskova’ya geldiği zaman kızlarla Lenin’i görmeye gittiklerini ve onu göremeden geri döndüklerini sonra sabahleyin tekrar sıraya durup da göremediklerini hatırladı. “Hadi be, şanssızlığımıza baksana, bu da bu güne denk geldi.” Diyerek, üzüldü... “Hayır, ne yapılması gerekirse yapayım, dedem üzülsün.” Ogulla’nın düşünerek en son verdiği karar bu oldu. Off, işte bu da seni sadece bir gün misafir edeceğim için oldu sanırım:

–Aktelpek dede diyorum ki, yetmiş yaşına geldin ve ilk defa Moskova’yı ziyaret ediyorsun, bari bir iki gün daha kal, ben sana Moskova’yı gezdireyim, değişik şeyleri göstereyim, metroya bindireyim...

Aktelpek ağabey, onun lafı bitmeden lafını kesti:

–Hayır, hayır bir saat bile vaktim yok. Benim sabah erkenden tatil yerinde bulunmam gerekir, bu yönetim’in kararı.

Ogulla, söylemek istediğini dinletemeyeceğini anladı sanırım, konuyu başka yere çekti:

–Yeğeninizin adresi var mı?

Aktelpek ağabey, cübbesinin cebinden yeğenin adresi yazılı olan zarfı çıkardığı zaman Ogulla’nın derdi daha da arttı. Orada herhangi bir askerî kışlanın kapı

[137]

numarasından başka bir şey bulamayınca başını salladı: “Haydi, bunu nasıl bulacaksın şimdi” diyerek içinden fısıldadı. Yine de ihtiyarın canını sıkmak istemedi, zarfı geri verdi.

–Millete adres sorup bulmaktan başka çare yok...

Bunlar başkentin merkezine geldiklerinde, otobüsten indiler. Ogulla, ihtiyarı peşine takarak alt geçidin birine girdi. Onun böyle yol tercih etmesinin bir sebebi vardı:

“Moskova’yı gezdiririm ve Lenin müzesine götürürüm. Kremlin Sarayı’nı gezdirmiş olurum. Sonra da Kızıl Meydan’a gideriz. Daha sonra... Sonra belki de Lenin’in anıt mezarını görmediğine o kadar da üzülmez...”

Ogulla kendince böyle düşünmüştü. O nereden bilebilirdi ki, daha geziye çıkmadan bu planların değişeceğini...

Aktelpek ağabey, kayboldu!

İnsanlar arasında kendi kıyafetiyle hemen göze batacak olan ihtiyar, birkaç saniyede gözden kayboldu. Ogulla bir geriye, bir ileriye koştu. Alt geçidin bütün çıkışlarına baktı fakat bulamadı. Metronun birçok durağına gitti. Güvenlikten ve polisten sordu fakat bulamadı. Ogulla vakit geçtikçe telaşlanıyordu. O karşısına çıkan bütün yolculara sormaya başladı: “Beyaz telpekli⁵, eli asalı ihtiyarı gördünüz mü?” Gören duyan yoktu.

...Aktelpek ağabey çoktan kendisinin çoban sopasını Kremlin Sarayı’nın duvarına dayamış, üzerindeki torbayı yanına bırakıp elindeki dürbünüyle etrafı izlemeye başlamıştı. O, Ogulla gibi hayal kırıklığına uğramamış, yorgun da değildi. Onun gülümseyip oturmasına bakılırsa kendinden ve kendi yaptıklarından da çok memnun olduğu belliydi. O, nasıl mutlu olmasın ki, metroya bindi, en iyi dürbünden satın aldı. Moskova’yı gezdi. Kremlin Sarayı’nı dolaştı... En önemlisi de tek başına dolaştı ve başının çaresine baktı. O, köye gidince anlatacak malzeme bulmuştu, böylece övünebilecekti. Doğru fakat karşılaştığı olayların bazılarını hatırlayınca kendi de gülmeden duramıyordu. Onun Ogulla’dan ayrıldığından beri attığı her adım, aklından çıkmayacak bir olaydı.

...Merak kadar kötü bir şey yok. Her şey bununla başladı. O, Ogulla’nın peşinden gelirken, duvarları mermer olan alt geçitte bir kalabalık gördü: “Bir şeyler oluyor, sanırım.”

[138]

Aktelpek ağabey de kalabalığa doğru yöneldi. Bakmak istedi, göremedi. Tekrar baktı, göremedi. O, büyük uğraşlarla kalabalığın ortasına ulaştı, bir baktı ki, bir ihtiyar adam, eli kadar küçücük kitap satıyor. Bütün insanlar da bu kitabı almaya çalışıp birbirini itiyordu.

---

⁵ Telpek: Kalpak, papak.

Aktelpek ağabey torbasını sürükleyerek kalabalığın içinden çıktı ve kendi kendine kızarak: “Tövbe tövbe, bu yaşa kadar bir kitaba bu kadar istek duymadım. Bu nasıl kitap acaba, Ogulla?”

İhtiyar sorusuna cevap alamayınca hemen yanına baktı. O, Ogulla zannederek başkasıyla konuşuyordu.

Aktelpek ağabey geniş adımlarıyla kalabalığın arasındaki kıvrıcık saçlı, dar elbiseli kızın omzundan tuttu.

–Benim söylediklerimi duymadın mı Ogulla?

Orta yaşlardaki yüzü sevimli bayan şaşırarak arkasına baktı. İşte o zaman her şeyin farkına vardı, kendisini birisi ile karıştıran bu ihtiyarı utandırmamaya çalıştı.

–Sıkıntı yok dede, herkes hata yapar. Böyle şeyler olur... Aktelpek ağabey ise Rusça anlamıyordu.

İkinci defa da birini Ogulla’ya benzeterak peşinden koştu. Fakat o da Ogulla değildi. O da bir siyah kızdı. İhtiyarın yüzüne gülümseyerek baktığında, beyaz dişleri ışıldadı. O kendi dilinde bir şey söyledi. İhtiyar kendi dilinde cevap verdi:

–Yaa, nereden bileyim, Ogulla’ya benzettim seni...

Aktelpek ağabey hangisinin peşinden koşsun, bir sürü kıvrıcık saçlı kız var. Saçının tepesine atkuyruğu yapmış dar elbiseli, Ogulla’ya benzer kız ve gelinler her tarafta karşısına çıkıyordu. İhtiyar şaşırarak etrafına bakıyordu: “Tövbe tövbe, herkes gibi geleneksel kıyafeti ile dolaşsa olmayacak sanki.”

Alt geçidin içinde hareket eden insanlara rahatsızlık vermek, Aktelpek ağabeyin içine sinmedi. O, yukarı çıkmak için kalabalığa katılarak ileri doğru yürüdü. “Diğer kapının karşısında Ogulla beni bekliyordur.” diye, düşündü.

Aktelpek ağabey duvarları mermer, ayağının altındaki taşlara kadar süslenmiş geçidin içinde biraz yürüdü. Fakat o ne kadar uğraşsa da yukarı çıkamadı. Birbirini

[139]

ezecek gibi koşan kalabalık bir çeşit kutu gibi ıslıl ıslıl parlayan demirin arasından geçmeye başladılar. Aktelpek ağabey de kararsızca hareket etti. Bileğine kırmızı bez bağlı kadına seslendi:

–Bu nereye?

–Metro dede, metro.

Aktelpek ağabey kendisinin tesadüfen metroya geldiğine hem şaşırdı hem de

sevindi. “Bilmiyorsan bilenden öğren” demiş atalarımız. Aktelpek ağabey de insanlar ne yaparsa onu taklit etti. Elini cebine atarak bozuk paraları çıkartıp kutu gibi duran makineye attı. Fakat o kutu gibi duran makinenin arasından geçerken kolu ihtiyarı geri itti. O, korkmuş inek gibi kendini geri attı. “Vay be, nerede hata yaptım acaba?” Aktelpek ağabey, bunun gibi bir kutuyla daha önce hiç karşılaşmamıştı. O oy kullanmaya gittiğinde birkaç defa buna benzer kutuya oy zarfını atmıştı. O, tekrar cebinden bozuk para çıkartıp attı. Sonra bir daha geçmeye çalıştı ama yine değişen bir şey olmadı. İhtiyarın makine ile anlaşılamadığını gören güvenlikçi bayan derinden nefes alarak ihtiyara yaklaştı. Aktelpek ağabey, makineyi şikâyet etmeye başladı:

–Bu aptal makine ne yapıyor? Millet bir bozuk para ile geçiyor, ben o kadar para attıysam da bırakmıyor.

Bayan güvenlik görevlisi, Aktelpek ağabeyi anlamamışsa da, şikâyetinin ne olduğunu hemen anladı. Onun attığı bozuk parayı makineden çıkartıp diğer makinede parayı bozdurdu sonra tekrar beş kapik⁶ atıp ihtiyarı geçirdi. Aktelpek ağabey gülümsedi: “Dilsizin dilinden anası anlar” dedikleri bu galiba.

Aktelpek ağabeyin mutluluğu uzun sürmedi, karşısına başka engel çıktı. Bir adımdan daha geniş yerden çıkan yap yassı demirler merdivenlere dönüşerek insanları yukarı ve aşağıya götürüyordu.

Daha önceki makineden korkan Aktelpek ağabey, ne kadar adım atmak istemişse de titreyen ayakları izin vermiyordu. O, metroyu gezmeyi unutarak geri dönmeye çalıştı. Fakat kalabalıktan dolayı geri dönmek imkânsızdı. Geçmekten başka çaresi olmadığını anlayınca, bütün cesaretini topladı. Elindeki torbasını iyi tutup asasını koltuğuna sıkıştırarak bütün gücüyle ileriye doğru atıldı. Yürüyen merdiven onu da aşağıya götürdü. İhtiyar etrafına bakarak sevindi. “Araba

[140]

dediğin böyle olacak, gürültüsüz yavaşça götürüyor...”

Yürüyen merdiven, Aktelpek ağabeyi metronun içine bıraktı, o içeriği görünce bunun bir yer altı şehri olduğunu zannetti. Onun içindeki insanları görünce, kendini biraz geri çekti. Ona rağmen metrodan çıkmak için acele etmedi. Onun mermerle süslenen duvarlarına, ıslıl ıslıl parlayan heykellerine dikkatlice dokundu. Tavanda asılı

⁶ Kapik: Rublenin yüzde biri olan metal para.

avizelere baktı... O, bakmaya daha devam edecekti fakat metronun içerisinde rahat gezilir mi? Peş peşe iki yönden de gelen trene doğru hareket eden kalabalık ihtiyarı da kendileri ile götürüyordu. Artık insan kalabalığından oluşan denizin içinde beyaz telpekten başka bir şey gözükmüyordu. Uzun ve kısa yürüyen merdivenler, birbirine benzer trenler ihtiyarın başını döndürmüştü. Birine bindi, diğerinden indi...

Moskova Metrosu'nun en karışık üç yönünün arasında inen Aktelpek ağabey ileri geri gidip dolaşa dolaşa geç saatte yine eski bindiği yerden çıkabildi. Büyük beyaz havlusuyla yüzünü silip derin nefes aldı. Gördüklerini kendince yorumladı. "Metro çok iyiymiş; ama her ne olursa olsun can sağken yerin altına girmemeli..."

Aktelpek ağabey, Ogulla'dan ümidini kesmişti. Kendi başına hareket etmeye karar verdi. İnsanlardan yol tarifi almayı kendine yediremese de şimdilik bu huyunu bırakıp yanından geçen şapkalı birini durdurdu:

–GUM⁷ nerde, oğlum?

O, bir kişiden sordu fakat on kişi ileriye gösterdi.

Aktelpek ağabey, çarıklı ayaklarıyla gösterilen tarafa yönelerek yavaş yavaş ilerlemeye başladı. O, GUM'un birçok dilde aynı anlamda olduğunu nerden bilsin ki. "İnsan, zorda kalırsa her şeyin üstesinden gelir, bak Rusça da öğrendim" diyerek kendince sevindi.

Aktelpek ağabey GUM'un dürbün satılan bölümünde çalışan genç kızla el işaretiyle zorlanmadan anlaşabildi. Kız, çobanın önüne çeşitli renkte onlarca dürbünü dizdi. Onların içinde küçücükleri de bilek kadar kalın olanları da vardı. Karşısında bir sürü dürbünü gören Aktelpek ağabey ilk başta hangisini seçeceğini de şaşırdı. Orada birbirinden güzel dürbünler vardı. Hangisiyle

[141]

bakarsa baksın, mağazanın diğer köşesindeki satıcıları karşısına getiriyordu. O, sonunda diğerleriyle kıyasladığında en pahalı olan dürbünü satın aldı. Elindeki çantasını yere bırakarak kuşağını belinden çözdü. Cübbesinin içinden beze sarılmış parayı çıkarıp saymaya başladı. İhtiyarın hareketini takip eden satıcı kız ona:

–Parayı kasaya ödemeniz gerekir, dede!

Aktelpek ağabey, Rusça anlıyor sanki. O kafasını kaldırarak para sayarken kıza

⁷ GUM: (ГУМ= Государственный Универсальный Магазин) Sovyetler döneminde çeşitli ürünlerin satıldığı birimlerden oluşan alışveriş merkezi tarzındaki mağaza.

cevap vermeye çalıştı:

–Allah razı olsun, çok güzel dürbün, beğendim.

Aktelpek ağabey, dürbünün parasını masaya bıraktı. Dürbünü de çantasına koyarak tekrardan teşekkür edip kapıya yöneldi. Satıcı kız gülümseyip kafasını sallayarak parayı alıp kasaya koştu.

GUM’dan çıktıktan sonra Aktelpek ağabeyin yürümesi bile değişti: “Artık Lenin’i gördükten sonra, yeğeni de bulurum olur biter...”

O, bunları planlayıp, gelirken büyük bir binanın kaldırımına çıktı. Çantasını sırtından indirip elbiselerini düzeltti. Cübbesinin yakasını düzelterek gevşeterek tekrar bağladı. Kuşağını da düzelttikten sonra onu da yeniden bağladı. Telpeğini sağ eline aldı, bir taraftan da diğer eliyle döndürerek tozunu çıkardı. Kendine iyice çeki düzen verdi.

Lenin’in yanına giderken yol tarifi almak için karşısından geçen insanlara bakmaya başladı. O çok bilen birini gözüne kestirmeye çalışıyordu. Henüz birini seçememiş, kimden yol tarifi alsam derken, karşıdan ona doğru gelen göbekli genci gördü. Birbirine bakıp gülümsediler.

Göbekli genç:

–Nasıl yani burada mı kalıyorsun, Aktelpek ağabey? Dedi.

Aktelpek ağabey, örtüler altın kaplanmış gibi süslenen ve ısıltı ısıltı parlayan binaya tekrar baktı. Sonra yiğidin öncekinden de daha şişmiş olan göbeğine ve gülümseyen yüzüne bakarak keyfinin yerinde olduğunu anladı. Sonra sordu:

–Burası neresi ki?

–“Moskova” Oteli... Sen de restorandan mı geliyorsun?... İyi yemekler var mı, yedin mi?...

“Bunun da bütün derdi gara boğazı” deyip, Aktelpek ağabey, içindeki sesi dinledi. Onunla boş şeyler konuşmak istemeyerek kısa kesti.

[142]

–Benim Lenin’i görmem gerekiyor, nasıl gidebilirim gösterir misin?

–Yaa, bugün nasıl gideceksin ki, Lenin’in anıt mezarlığı ziyaretçilere kapalı.

Aktelpek ağabey hayretler içinde kaldı.

–O nasıl kapalı?

–Kapalı işte, olmadı ben de gidecektim. Daha önce çok gittim ama yine gitmeyi düşünüyorum.

Aktelpek ağabeyin morali bozuldu, yüzü soldu. O, beklemediği kötü haberin sorumlusu göbekli gençmiş gibi baktı:

–Emin misin, kapalı olduğuna?...

–Gerçekten kapalı, eğer açık olsaydı kalabalık yüzünden buralarda rahat dolaşamazdın. Her yer ziyaretçilerle dolar.

Göbekli genç tekrar anlattıktan sonra Aktelpek ağabey, düşünmeye başladı: “Lenin’i ziyaret etmenin zamanı mı olur, ben zamansız mı geldim?” İhtiyarın yüzünün solduğunu gören yiğit ona acıdı. Onun zamanının az olduğunu bilmesine rağmen ona belli etmedi.

–Sıkıntı yok, sabah erkenden geliriz.

–Sen önce beni dinle, şu yiğidi bulmama yardım et. Benim Moskova’da başka bir işim kalmadı.

Göbekli genç, gözleri sanki ateş saçan askerin fotoğrafını elinde tutarak:

–İyi delikanlıymış dede, fakat burada asker kıışlasının kapı numarasından başka bir şey göremedim. Bu bilgi ile bulamazsın onu.

–Yahu, tamam be yiğit, sana kalırsa hiçbir şey olmayacak. Nereden rastladım sana?...

Göbekli genç [ihtiyarın söylediklerine] alınmadı.

–Kendin günbatımında uçman gerekiyor, benim söylediklerimi yap, Moskova’yı gez, dolaş... Boşuna kendini yorma, hiç boşuna vakit kaybetme, bulamazsın.

–Bulurum. Aktelpek ağabey, yeğeninin adresinin yazılı olduğu zarfı ve fotoğrafı yiğidin elinden çekerek aldı.

–Gerekirse sokak sokak dolaşırım, eğer o Moskova’daysa ben onu bulurum.

–Yaa dede, Moskova’da aradığın bir insanla karşılaşma ihtimalin ancak binde bir.

–Görüyorsun işte, karşılaştım seninle.

Yiğit ne söyleyeceğini bilemedi. Aktelpek ağabey merdivenlerden indi ve bir şey demeden yoluna devam etti. Nereye gittiğini kendi de bilmiyordu. Yalnız her adımda: “Bulurum, Moskova’daysa bulurum.” diyerek tekrarlıyordu.

[143]

Aktelpek ağabey, o gidişiyle konvoy gibi duran arabaların arasından geçip büyük parkın içine doğru ilerlemeye başladı. Döner kavşaktaki trafiği durdurup

geçmeye çalışan bir yayayı ilk defa gören polis, düdüğünü çaldı.

Kavşağın üst tarafında düdük sesi yankılandı. Fakat o ses, Aktelpek ağabeyin umrunda bile değildi. Düdüğünü peş peşe çaldı. Sonunda bunun fayda etmeyeceğini anlayan polis, oturduğu yerden kalkarak yayaya yöneldi, ara sıra durup baktı. Büyük beyaz telpeğini güneşe parılatıp cübbesini rüzgârın etkisiyle sallayarak gelen ihtiyarı görünce şaşırdı. O an ışıkların yanmasıyla kavşağın ortasındaki ihtiyar, sayısız arabanın arasında kaldı. Polis, yol kurallarını bozduğu için onu durdurmak yerine peş peşe düdüğünü çalarak siyah beyaz jobunu öne uzatıp koştı. Birbirinden aceleci arabaların lastikleri korkunç bir sesle kayarak durdu. Şoförler başlarını camdan çıkartıp gülümsediler. Kaputunda bayrak olan ön sıradaki siyah limuzinin içinde oturan elçi, gözlüğünün üstünden bakıp sinirlenerek homurdandı.

Polis, arabalara ancak Aktelpek ağabey kavşağın karşı tarafına geçtikten sonra yol açabildi.

Aktelpek ağabey buna dikkat bile etmedi. Hatta o kendisinin kurallara aykırı bir iş yaptığını bile bilmiyordu. O, diğer sokağa geçince parmağıyla işaret ederek bir subayı durdurdu.

–Ne oldu, dede?

Aktelpek ağabey bir şey demeden, onun eline adresin yazılı olduğu fotoğrafı verdi. Subay adrese baktı ve özür dileyerek kafasını salladı:

–Ben burasını bilmiyorum, dede.

Aktelpek ağabey, Rusçayı anlarcasına, hareket etmeden subayın söylediklerini dikkatle dinliyordu. Subay anlatmaya çalışıyordu: “Siz şehir komutanlığına gidiniz. Novobasmanna’ya on altıya. Hemen ileride yan yolda. Metroya binin ve Lermontov istasyonunda inin, sonra birinden sorarsanız size gösterirler...”

İhtiyar gülümseyerek:

–Sen bana iyice anlatır mısın kardeşim, ben yeğenimi nasıl bulurum?

Ne kadar uğraşsa da ihtiyar ile anlaşılamayacağını

[144]

anlayan subay yine özür dileyerek, ihtiyarın yanından ayrıldı.

Aktelpek ağabey daha sonra birkaç kişiye daha sorduysa da verilen cevaplardan memnun kalmadı. Herkes adrese bakınca başını sallayarak yoluna devam ediyordu. Ne kadar uğraşmışsa da yeğenini bulamıyordu.

Sonra millete sormayı bıraktı. Kalabalığın arasında yeğenini aramaya başladı. Asker kıyafetli bir kimse görürse dikkatlice bakıyordu. Hangi tarafa dönerse dönsün insan doluydu ama yeğeni yoktu.

İhtiyar uzun süre dolaştıktan sonra zamanın ne kadar çabuk geçtiğini görünce acele etmeye başladı. “Hiç anlamıyorum, ben niye yaya dolaşıyorum. ‘Deli deme, delinin de bin söylediğinden biri doğru’ demiş eskiler. Göbekli genç doğru söylemiş. Haydi, taksiye bineyim.”

O uzun sıra halinde duran, tepesi kırmızı taksilerin birine binip eliyle ileriye gösterdi.

–Doğru ileriye!

Taksici kısa zamanda ihtiyarı caddenin diğer tarafına götürdü. O, diğer sokağı gösterdi ve bindiğinde söylediği emri tekrarladı:

–Doğru ileriye!

Deri şapkalı, deri paltolu şoför, hızlı bir şekilde ihtiyar hangi tarafı gösterdiyse, direksiyonu o tarafa döndürdü, lastiklerin ise hızı kesilmiyordu. Artık Aktelpek ağabey binaların karşısından geçmiyordu; binalar onun karşısından geçiyordu. İhtiyar gözünü kırpmadan caddenin iki tarafını da seyrediyordu. O hangi sokağa girerse girsün yeğeni “Dayı” deyip, seslenecek gibiydi.

Aktelpek ağabey onlarca sokağı dolaştı. Şoför yine bir sokağın sonuna gelince, ihtiyara baktı.

–Şimdi nereye?

Aktelpek ağabey aldırmadan:

–Doğru ileriye!

Şoför arabayı kenara çekip durdurdu:

–Dede, sürekli “Doğru ileriye!” diyorsun, söyle hangi sokak, hangi ev?...

Aktelpek ağabey Rusçayı anlıyor sanki. Şoförün yüzüne bakıyordu. Şoför tekrardan, “Adres dede, adres?” dedi.

Aktelpek ağabey ancak anlayabildi. “Anlaşılan bu da adres demeye başladı, ne de olsa sen de bilmiyorum diyeceksin...”

[145]

İhtiyar isteksizce elini cebine soktu. Şoför onun elindeki bütün kâğıtları çekerek aldı. “Daha önce verseydin bu kadar uğraşmamış olurduk.”

Fakat onun da sevinci uzun sürmedi. Zarfin üzerinde sadece kışlanın kapı numarasının olması şoförü de ümitsiz bıraktı. O, başka adres bilgisi bulmak için zarfin içine baktı. Askerin gülümseyip çekildiği fotoğrafını görünce, sakinleşti.

–Molodes, molodes. Yakışıklı yiğit...

Şoför fotoğrafın arkasına baktı. Herhangi bir yerinde adres bulamadı. Sonra ihtiyarın dönüş biletini görünce başını salladı:

–Ne diyeceğim dede, bu şekilde akraba aranmaz. Nasıl olsa senin iki saat sonra havalimanında olman gerek. Ben seni Kızıl Meydan’a götürüyüm. Gez dolaş, Kremlin’i gör!...

İhtiyar onun söylediklerini anladı mı yoksa anlamadı mı bilinmez, en son şoför kendi bildiğini yaptı. İhtiyarı Kremlin’e indirdi ve saatini göstererek onu ne zaman almaya geleceğini söyledi.

Aktelpek ağabey omuzundaki çantasını indirip biraz ara verdi. “Böyle olacağını bilseydim, Meskev’de ne işim var, kendi tatil yerime gitmez miydim?... Ne Lenin’i gördüm, ne de yeğenimi.”

Aktelpek ağabey biraz kendi kendiyile konuştuktan sonra, “Tabi, kismet değilmiş” deyip, şoförün gösterdiği yere oturdu. Fakat oturunca da canı sıkıldı. Kırmızı Meydan’ın bir tarafına gidip Kremlin’i gezmeye gelenleri seyretti. Orada çadırdan dolaşan erkekleri de burun deldirip takı takan kadınları da gördü. Orada çenesi sakallı yiğitler, elleri sigaralı genç kızlar da dolaşıyordu. İhtiyar burada daha önce duymadığı dilleri duydu. Onlar, parmaklarını Kremlin’e uzatarak bir şeyler anlatıyorlardı. Fotoğrafçılar fotoğraf çekip sahiplerine dağıtıyorlardı.

Kremlin avlusunun içinde boyunlarında kırmızı boyunbağı ile pionerler öğretmenlerinin etrafında dizilmiş, Sar’ Puşka ve Sar’ Kolokol hakkında konuşuyorlardı. Gözünde büyük gözlükler olan, sapsarı turistler rehberlerinin peşine takılıp geziyorlardı. Sadece Aktelpek ağabey tek başınaydı. Onun rehberi, çarıklı ayaklarıydı, sohbet arkadaşı da kendisiydi. O Kremlin’in

[146]

üzerindeki altın kubbelerden itibaren beton yollara, yemyeşil çam ağaçlarına bakıyordu. Aktelpek ağabey kısa zamanda çok şeye bakma fırsatı buldu. Artık önceki hayal kırıklığı gitti, yerine sevinç geldi. Şimdi köye gidince kim ne sorarsa sorsun cevabı hazırды: “Ben Lenin’in gezdiği yerlerde gezdim, Kremlin’de kutsal yerlerde bulundum.”

diyecekti.

Aktelpek ağabey söylenen yere geldi. Şoförün gelmesine az kala, birdenbire GUM'ın karşısında dolaşan insanların Kızıl Meydan'ın ortasına koştuklarını görüp zıplayıp yerinden kalktı: “Bu ne kalabalığı, Lenin'i gösterecekler mi?..”

O da çantasını alıp koşmak istedi. Fakat insanlar anıt mezarlığa değil, yan tarafına birikmişlerdi.

Aktelpek ağabey de Kremlin kapısından çıkıp o tarafa doğru hareket eden üç askerden başka bir şey göremedi. Fakat Kırmızı Meydan'ın içinde insanlar kalabalıklaşıyordu. Aktelpek ağabey de merak ederek insanlara doğru yöneldi.

İşte az önce gördüğü bu askerler çizmelerini yere çarpıp doğru Aktelpek ağabeyin olduğu yöne doğru geliyorlardı. Onların aynı zamanda basan ayaklarının sesine şimdi Aktelpek ağabeyin çarığının sesi de eşlik etmeye başladı. Askerler Meydan'a ulaştılar. Onlar ihtiyara yanaştıkça ihtiyarın gözbebeği büyüyordu. Onun donmuş gibi duran vücudundaki küt küt vuran kalbi ağzından çıkacak gibiydi.

İki tanesi ileride biri geride eşit adımlarla gelen, güzel kıyafetli askerler Aktelpek ağabeyin on beş adım yakınından, komut verilmiş gibi kabre doğru döndüler. Aktelpek ağabey insanların arasından kopup ilerlemeye başladı. Peş peşe “Evet, evet tam kendisi” deyip, tekrarlardı. Birdenbire kendini tutamayıp bağırды.

–Hey, yeğen!

Fakat Kremlin muhafız askerleri eskisi gibi silahlarını arkasına alıp beyaz eldivenli ellerini iki yana sallayarak gidiyorlardı.

Aktelpek ağabey onlara yetişeceğim derken yürümekte zorlanmaya başladı. O, kimini iterek kiminin de ayağına basarak geçmeye çalışıyordu. O an onun bütün hayali onu kaybetmemekti:

[147]

–Oraz, beni tanımadın mı? Ben dayın Aktelpek... Sana annenin selamı var... Ben tatile geldim.

Aktelpek ağabey, yeğeninden geri kalmamaya çalışıp insanları iterek mezarlığın yanına nasıl geldiğini de anlayamadı. Askerler yüzünü mezara doğru dönüp durduklarında Aktelpek ağabey de onların arkasında duruyordu. Tam o sırada Kremlin saati çaldı, bütün meydanı yankılandıran insanların gürültüsü sustu. Bütün insanlar donmuş gibiydi. Kızıl Meydan'da sadece anıt mezarın muhafız askerlerinin sesi

duyuluyordu.

İşte, kısa zaman içersinde ama hayatında unutmayacağı o an Aktelpek ağabey yine bir şey düşünüp donakalmıştı. O, insanların gürültüsüyle kendine geldi. Baktı ki, mezarın önündeki askerler başka askerlere nöbeti devretmişler. Gösteri bitmiş, Lenin'in mezarının kapısında ise kendi yeğeni bekliyordu. Aktelpek ağabey bir yeğenine, bir de onun yanında ikizi gibi duran askere baktı. Bu gösteriyi izlemek için biriken insanlar dağılmaya başladı. Aktelpek ağabey artık yeğenim ile rahat konuşurum diyerek durduğu yerden iki yana baktı.

–İhı, ihm, nasılsın, iyi misin? Maşallah...

Fakat ihtiyarın yeğeni bana mı diyorsun bile demedi, eskisi gibi hareketsiz duruyordu. Aktelpek ağabey yeğeni dinlese de dinlemese de söylemek istediklerini söylemeye karar vermişti: “Annen de kardeşlerin de iyiler... Evinizin inşaatı bitti... Bahçeniz de iyi, her şey yolunda...”

Kremlin'in muhafız askerlerine bakıp kendi kendine konuşan ihtiyar, daha kabrin başından gitmemiş olan insanların dikkatini çekti. İhtiyar herkesin kendine bakmasından çekinmedi. Tam tersine, gururla cebinden fotoğrafı çıkarıp yanındaki insanlara göstermeye başladı.

–Bakın, o benim yeğenim, gözüne bakın, bana da benziyordur.

Oraz'ın fotoğrafı elden ele dolaştı.

–Bu onun oğlu mu acaba?

–Baksana, dünyanın her yerinde şanslı insanlar var.

–Bu yiğidin bakışı her şeye bedeldir. Gözleri de ateş gibi.

–Bu yere böyle yakışıklı yiğit yakışır.

İhtiyar bu söylenenleri anlamamışsa da,

[148]

gülümseyerek kafasıyla onaylıyordu. Fotoğraf kimin eline geçse onun yanına giderek, “Bu benim yeğenim” diyordu.

Nereden çıkmışsa koşarak gelen şoför, insanları etrafına toplayıp duran ihtiyarı omzundan tuttu da elindeki saati gösterdi. Aktelpek ağabey ise onun elinden tutarak kabrin kapısında duran yeğenini gösterdi.

–Bulamazsın diyordun hani! İşte, buldum... Bak işte fotoğrafa... O, fotoğrafa sonra kabrin muhafız askerine baktı ve ihtiyara sarıldı.

–Eyvah, Daha önce “1 Nolu Muhafız” deseydin ya!

Taksici koluna sarılarak ihtiyarı arabasına doğru götürdü.

Taksici, Aktelpek ağabeyi havalimanına götürdüğünde çoktan yolcular uçağa binmişlerdi. Hostes Aktelpek ağabeyi koşturarak uçağa götürdü. O, uçağın merdivenlerine ayağını basacaktı ki, arkasından biri seslendi:

–Aktelpek dede!

İhtiyar sesin geldiği tarafa döndü. Uçaktaki yolcusunu göndermeye gelen kalabalık arasında kırmızı keteneli, siyah saçını iki örgü yapan Ogulla’yı gördü.

–Aktelpek dede!

“Hay, eşek sıpası, Aktelpek ağabey kendi kendine fısıldadı. Daha önce millî kıyafetin ile beni karşılamış olsaydın bunlar başıma gelir miydi?”

Ogulla yine bir şeyler seslendi. Aktelpek ağabey onun sadece “Adres, adres” dediğini duydu. Sonra o, yüksek sesle cevap verdi:

–O, Lenin’in yanında!

1969

2.2.2. Karabiberli Erişte

Akşam karanlık çöktüğünde ellerini ovuşturarak kapıdan içeriye giren üç adam hemen üzerlerini değiştirip, sofranın başına oturdular. Elllerinde kaşık, başlarını eğmiş erişte yiyorlardı. Akbuğ-

[149]

day unuyla yoğrulmuş hamurdan, ince ince kesilen uzun erişteler, çorba kâsesine daldırılan kaşıktan düşecek gibi görünüyordular fakat adamlar iştahla höpürdetip içlerine çekmesiyle erişteler düşmüyor doğruca boğazlarına gidiyordu.

Ocar⁸ odunu ile alev alan sobanın güpürtüsü gittikçe şiddetlenip geniş odanın içini sıcaklığıyla yakıp kavuruyordu. Erişte yiyenlerin yanakları, gözleri kıpkırmızı olmuş etrafı aydınlatıyordu. Bunlar, çok kısa bir sürede “Dokuz kâse” olarak bilinen kenarları oval eski ağaç çanağın dibinde yemek bırakmadılar.

–“Beklemeyin, haydi alın, yemeğimiz çoktur!” diyen nur yüzlü kadın, duman çıkan kazandan bir büyük kepçe daha kâseye doldurunca evdeki insanların

⁸ Ocar: Çölde yetişen ağaçtır; yakıldığında uzun süre sönmemektedir.

suskunluğunu bozdu.

–Hay, maşallah, Maya’m desene önceden deyip kapıya yakın oturan ev sahibi Şamırat gülümsedi ve yünlü havlunun ucuyla alnından akan damla damla teri sildi.

–Yoksa hakkımızı yiyecekler diye sohbet de edemeyeceğiz.

Onun sağında oturan Şalı da:

–“Aynen... Erişte dediğin tadına doyum olmayan bir yemettir.” deyip kaşığının dibinde kalan son lokmayı ağzına attı.

O, nefesini toplayıp kâseye yönelip tekrar yemeğe hücum etti. Sobanın yakıcı sıcaklığından mı, kırmızıbiberin ağzı yakan acısından mı, eriştenin büyüleyici tadından mı ya da erişteyi ölecek kadar sevmesinden midir bilinmez, o an Şalı halsiz kalmış gibi yayılıdı da:

–“Daha önce bizim gibi dört kişinin önüne bir kazan yemek koyup her birinin eline bir kaşık vermişler. Bunlar yemek yerken düşmanın saldırdığını bile farketmemişler diyorlar” deyip yan odada televizyon izleyip kahkaha atan çocukların, evi yıkan seslerini yeni duymuş gibi onlara baktı.

Şalı ile Şamırat’ın yaklaşık otuz yıl önce savaşta başlayan arkadaşlığı gittikçe yakınlaştı. Onları iyi tanıyanlar, Şamırat ile Şalı’nın savaş yıllarında kardeşlik yemini

[150]

edip kardeş olduklarını söylüyorlardı. Yaşları elliye yaklaşan bu iki ihtiyar, düğünde, şenlikte birbirlerini unutmaz, zaman buldukça görüşürlerdi.

Görev icabı bu küçük şehire geçici olarak gelen Şalı işini bitirip sabah Aşkabat’a dönmeden önce bu akşam dostunun evine gidip onunla çay içip sohbet etmek istedi. İş biter bitmez Şamırat onun yanına gelerek otuz yaşlarındaki yoldaşıyla beraber evine götürdü.

Onlar Mayagözel’in üçüncü kez doldurduğu eriştesiyi de yarılادılar. Artık kaşıklar kâseye doğru gidip gelse de daha önceki gibi hızlı değildi, çiğnemeleri de yavaşlamıştı:

–Maşallah, Mayagözel erişte pişirmeyi iyi biliyor. Karnım doysa da yine yemek isteyorum deyip Şalı ince gömleğinin altındaki şişen göbeğini tuttu.

Şamırat mutfak kapısının aralığından mavi elbisesi görünen karısına duyurarak konuştu: –Kadınların hepsi aynı değil, bazılarının eli lezzetli oluyor. Benim Maya’m sadece erişte değil hangi yemeği pişirse tadına doyum olmuyor, işte görüyorsunuz...

–Hayır, diğer yemekleri bizim kadınlarımız da iyi yapar fakat erişteye sıra gelince biraz geride kalırlar...

Şalı ile Şamırat yine bir şeyleri hatırlayıp kendi eşlerini övmeye başladı. Geldiğinden beri bir şey konuşmadan yemeğini yiyen yiğit, elindeki kaşığı kâsesinin yanına attı:

–Yav, susar mısınız artık, valla!

Genç yiğidin kaşığının ucu, kâsenin kenarına değerek Şamırat'ın önüne düştü.

İki arkadaşın yanağına tokat atılmış gibi oldu, ikisi de kâsedan uzaklaştı. Bir hatamız mı oldu dercesine birbirine baktı. Misafir ise yemden doymuş dana gibi sinirli duruyordu.

–Şalı, “Hey, bu yaptığın nedir, Nazar Nazarlıyeviç?” diyerek ona doğru baktı.

–Önemli değil Şalı... Tartışılacak bir şey yok burada...

[151]

Şamırat bütün samimiyetiyle özür diledi:

–Ne yaptysak affet fakat kalbini kıracak laf söylemedik sanırım.

Şalı yine bir şeyler söylemek istedi ama misafirin sinirlenmesi onun sesini kısıtı:

–Ben safsam da, aptal değilim... Şalı, söylediklerimi sakın unutma, beni buraya getirip dalga geçip aşağılamaya çalışma.

Şalı ne cevap vereceğini şaşırıp donakaldı. Şamırat da ne söyleyeceğini bilemedi. Misafirin yüzüne baktı: “Allah’ım, bu sarhoş olmuştur diyeceğim ama tereddütlüyüm. İşte, Mayagözel’in getirdiği şarabın kapağı bile açılmamış.”

İki arkadaş, her biri bir taraftan misafire derdini anlatmaya çalıştı fakat dinletemediler. Hiçbir suçu olmamasına rağmen kendilerini suçlu hissederek özür dilediler fakat hepsi boşunaydı. O, paltosunu giyip sinirle evden çıktı.

İki arkadaşın da morali altüst oldu. Tatlı tatlı sohbetler eşliğinde yenilecek son yemek kazanda soğudu, tartışılacak bir sürü konu tartışılmadan kapandı. “Huyunu suyunu bilemediğin adamla misafirliğe gidersen, olacağı bu” diyerek, Şalı kendi kendine kızdı. Şamırat “Misafirin bu yaptığı olmadı... Bu nedir?” deyip, fısıldadı. Mutfak ile salon arasında dönüp durdu.

Mayagözel de ne olduğunu anlayamadı, bunu Şamırat’a sormaya çekindi. “Şuan siniri tepesindedir, ‘Erkeklerin işine burnunu sokma’ dese ne diyeceğim” diye sustu.

Bir süre sonra Şalı yorgunluğu bahane edip oradan ayrılmak istedi. Şamırat da

üzerini değiştirip onunla çıktı.

–Hem seni misafirhaneye götürmüş olurum hem de arkadaşından özür dilerim.

İki arkadaş birlikte misafirhaneye geldiler. Odanın kapısını açtıklarında içki kokusu geldi.

– “Yaa, bu arkadaşın bitmiş ağabeyim...” deyip, Şalı odanın kapısından içeriye girmeden başını salladı.

Şamırat da onu sarhoş zannetti. Masanın üzerindeki yarım şişe votka, bir sefer ısırlmış içi ciğerli börek de onun ispatıydı. Nazar Nazarlıyeviç alnını masaya kapatıp yattığı yerden başını kaldırdı ve alnını eliyle sildi. O, Şamırat’a

[152]

baktı ve yüzünü buruşturarak derin bir nefes aldı.

–Az önce yaptıklarım olmadı, sizi de mahcup ettim. Kusura bakmayınız! Hanımına da söyle kardeşim... Ben yaptıklarımın dolaylı üzüldüm... Keşke yemeğinize saygısızlık yapmasaydım...

Nazar Nazarlıyeviç’in konuşması sarhoş birisinin konuşmasına benzemiyordu. Şalı ve Şamırat bakışları ile onu soru yağmuruna tuttu. Bakışlar karşısında kaçacak delik bulamayan Nazar Nazarlıyeviç sanki üzerinde bir yük varmış gibi çökmüştü.

Onun bakışları o an, “Sen nasıl bir kabahat işlediğini biliyor musun? ‘misafir atadan uludur’ denilerek verilen değer karşılığı bu muydu?” demiş gibiydi.

Şamırat bu huzursuz sessizliği ortadan kaldırmak için sakince konuştu:

–Önemli değil, böyle şeyler olur...

Fakat bu söylenenler Nazar’ın yükünü hafifletmedi. O, önünde duran içki şişesini alıp yanına sertçe koydu. Ağzı kapanmamış olan şişedeki içki, etrafındakilere zehrime püskürtmek istiyorum dercesine kapağına doğru yükseldi:

–“Bir adamın kaderinde yoksa karşısına çıkan talihleri de göremezmiş” dedikleri doğruymuş, benim de eşim ve çocuklarım vardı” deyip iki eliyle simsiyah saçlarını sıktı.

Şalı onun arkasından dolaşıp pencerenin karşısına gitti:

–Şimdi bu nerden çıktı söyler misin? Birçoğumuzun kaderi suçlamaktan başka çaresi kalmamıştı. Bütün karşılaştığımız sorunları kendimiz halledemeyince bütün suçu kadere atıyoruz. Kim olduğunu tanıdık buna da şükür...

–Yok, Şalı ağabey siz beni daha tanımadınız, dediğinde Nazar’ın sesi titriyordu.

Fakat Şalı bunu dikkate almadı. Tam tersine bu tavrı, bir erkeğe yakışmayacak bir acizlik olarak değerlendirdi.

–Bana baktığınızda dışardan dirayetli görünsem de içim öyle değildir... Elbiselerimin temizliğine, ütüsüne aldanmayın; yaşantım görünüşü gibi değil, diyerek yüreğinden gelen samimi sözleri de dikkate almıyordu. Yaklaşık üç yıldır ikisi de bir işyerinin kapısından girip çıksa da Nazar’ı tanıyamadığına üzüldü. Bir ara onun terfi edilmesi konuşulduğunda yerli yönetime önce onu

[153]

önerdiğini hatırladığında üzülen dudaklarını ısırdı. “Nerden bilebilir ki, iyi eğitilmiş, söylenilen görevi sorumlulukla yapıyor, bugüne kadar kötü bir yönü görülmedi...” diye düşünüp kendini rahatlatmıştı. Olsa da “İnsanın kötülüğü içinde” sözü ne kadar doğruymuş. “Bir adamı yıllardır tanısan da ne olduğunu çözemesin ki” diyerek pencereden küçücük şehrin ışıklarına bakarak bunları düşündü.

Şamırat boş sandalyelerin birini aldı ve Nazar Nazarlıyeviç’in karşısına oturdu. Özellikle de onun “Benim de eşim, çocuklarım vardı...” deyip pişmanlık duyarak konuşmasında mana aradı:

–Evet, sonra karınıza ne oldu? Öldü mü?

–Yok, ben öldüm...

–?

–Terk etti... Çok güzel hayatım vardı. Mahvettim.

O, yine sustu ama Şamırat onun susmasına izin vermedi:

–Bir şey olmuştur da öyle gitmiştir.

–Sebebi erişte... Erişte yüzünden gitti...

Şalı şaşkın bakışlarını birden ona çevirdi. Yüzü daha da asıldı. Şimdi onun karşısında oturan yönetim kurulunun değerli uzmanı Nazar Nazarlıyeviç değil de zayıf ve hiçbir şeyin üstesinden gelemeyen bir diplomalı olarak göründü. Sen, böyle bir insanın yanında küçülüp durma dercesine dostu Şamırat’a anlamlı anlamlı baktı.

Şamırat da artık soru sormadı. Onun söylediklerine inanıp inanmamakta kararsızdı. “Yav, bir erişte yüzünden bir aile dağılır mı? Kafası çalışan birisi için yemeğin ne olduğunun önemi var mıdır? Yemek iyi olmuş olmamış ne fark eder, yiğit önüne ne konulursa onu yer, kalkar... Sen daha ne gördün ki bizim evde yenilecek bir şeyin olmadığı günler de oldu” deyip kendi kendine konuştu.

O, karşısında oturan düzgün kıyafetli, uzun boylu Nazar'ı iyice süzdü ve:

“Yok, insana sağlık gerek fakat sağlıklı beden dışında ruh sağlığı da gerek” diye düşündü.

Şalı, o an ona saldırmak istedi. Toplantılarda söyleyemediklerini yüzüne söylemek istedi. “Koçum, sen bulmuşsun bunuyorsun... Bakıyorum da sen erişteyi beğenmiyorsun. Bilmiyor musun, o bizim atalarımızın değer verdiği yemektir, deyip azarlamak istedi. Birden bire yakın zamanda vefat eden babasının

[154]

“Doksan yaşıma kadar ilaç kullanmadım. Başım ağrıdığında, kemiklerimde bir ağrı hissettiğimde ilacım karabiberli erişte olurdu” diye anlattıkları aklına geldiğinde sinirlenerek başını salladı.

Nazar Nazarlıyeviç oturmuş, başından geçen onca şeyi düşünürken;

–“Benim eşim vardı” deyip yutkundu. Anlatsam mı, anlatmasam mı deyip düşündü ve kendi kendine anlatmaya başladı:

–Birbirimizden hoşlandıktan sonra hiç kimseden yardım almadan evlendik. Kapıdan girdiği gün, yetimliğim benden uzaklaştı. Savaşın bittiği yıl, annemin karnındayken babam vefat etti. Henüz yürümeye bile başlamamışken annemi kaybettim...

O, kendisinin suçsuz olduğunu ispatlamak istercesine, karşındakileri kendisine acındıracak cümleler kurmaya başladı. Onun hareketi, “Beni suçlamayınız, ben bahtı kara birisiyim, çabalarım boşuna” deyip kaderine küsmüş gibiydi. Anlatmaya çalıştığını Şamirat da yerinden hareket etmeden şehri izleyen Şalı da duyuyordu. En sonunda Nazar kendini toparlayıp her şeyi açıkça anlatmaya başladı:

–Bütün samimiyetimle söylüyorum ikiniz de benim babam ile aynı yaşlardasınız. Sizin beni azarlamaya da hakkınız var. Fakat bana kızmayınız! Az önce ikiniz de eşinizi övdünüz. Maya güzelim, Arzı canım diyerek onların iyi yemek yapmasıyla övündünüz. Eğer sizin hanımlarınızı yerden yere vurmaya çalıştıysam iki gözüm de kör olsun... Fakat benim Cennet’imin de elinden yemek yeseydiniz keşke. İşte onun gibi bir hanım ile yemek yüzünden ayrıldım desem ikiniz de inanmazsınız. Kimse de inanmaz. Ondan dolayı tanımadığım birinin yanında derdimi anlatmaya çalışmadım. “Başı ağrımayanın yanında başımın ağrısını nasıl izah edeyim.” Fakat sen çok ısrar ettin Şamirat ağabey şimdi anlatayım: Bir gün aynı bugünkü gibi Şalı ağabey

ile buluşmanız gibi bende birlikte okuduğum arkadaşım ile karşılaştım. “Bir daha gelirse misafirin olurum” demesine rağmen ısrar ederek yanımda eve götürdüm. “Niye otelde kalıyorsun, ne işin var otelde doğru bizim eve gidelim, pişirelim pilavı, yerken de sohbetimizi yaparız” dedim. Aynı sizin hanımınızın sizi beklediği gibi Cennet de beni bekliyormuş. “Güzel karım, işte misafir getirdim” diyerek onları tanıştırdım. Yemek yemeden çay içemeyeceğiz, yemeğin hazırdır inşallah” dedim.

[155]

Bilmeme rağmen yine sordum. Yoksa her zaman işten gelmeme yakın yemeği hazır beklettiğini biliyordum. “Ne demek, tabi ki de elinizi yıkayıp buyurabilirsiniz, çok güzel karabiberli erişte hazırladım, yanına da yoğurt koyarım” dedi.

O an sinirden ensem uyuşmuş gibi oldu:

“Ne yaptın” diyerek tekrardan sordum.

“Erişte yaptım, dedim ya” deyip, eski ses tonunu değiştirmeden cevap verdi ama benim sinirim kafama vurmuştu:

“Çok iyi yemek yapmışsın!” diyerek tersledim. “Erişte pişirdim!” diyerek onun söylediklerini tekrarladım.

Cennet zavallı davranışlarımın iyiye gitmediğini anladı sanırım, ellerini önlüğüne silip koşarak yanıma geldi.

“Ben o yemeği güzel yaptığımdan dolayı pişirmeye karar verdim hem de değişiklik olmasın istedim dedi... Marketten aldığımız yoğurdu beğenmeyip Cennet annenin evinden el yapımı yağlı yoğurt getirdim... Bir iki gündür hastalıktan burnunun aktığını görünce “Üşütmüşsündür” deyip iki tane kırmızıbiber de aldım...”

“Tamam, yeter sus” deyip onu konuşturmadım ve tersledim. Başka ne söylediğim aklıma gelmiyor ama “Erişteni it yesin, git ite dök” dediğimi hatırlıyorum. Dışına kâğıt sarıp götürdüğüm içki şişesini de dolabın altına doğru fırlattığım aklımda. O an yaptığım hareket, “İçkinin yanında erişte yemeği gider mi?” anlamına geldi. Cennet bunu anladı:

“Siz o zaman bir bardak çay içene kadar kavurmayı ısıtayım, üzerine de üç dört tane yumurta kırarım” dedi. Benim inadım tuttu: Sonra o, evdeki ayranı, sucuğu, balı kısacası içerde yenilecek ne varsa önüne koydu. Ben ise “Götür”, “Al hepsini” deyip tersledim. Sonra daha da sinirlenerek sesimi yükselttim, bağırmaya başladım. Bir baktım ki iç odada paltosunu çıkarmaya çalışan misafirim, fötür şapkasını giyip gitmeye

çalışıyordu. Peşinden koştum: “Bekle Çarı, nereye gidiyorsun?”

O, dış kapının önünde durdu ve arkasına baktı. Gözlerime baktı, kafasını salladı; bir şey demek istedi ama yine konuşmadan çekip gitti. Öfkeyle dolup eve girdiğimde eşim, “Sen böyle yapmaya devam edersen daha çok arkadaşın böyle kapıyı arkadan kapatır. Nazar!” dedi. Sonra ne yapmışımdır

[156]

sizce? Dövmedim ama gecenin geç saatine kadar onu azarladım. En sonunda dayanamadı, söylediklerime cevap vermeye başladı. Kısacası karı koca iyice kavga ettik. Tamam, kavga ederek iyi bir şey yapmamıştım ama barışmak için de kapıyı açık bırakmam gerekirdi, doğru değil mi? Ben en son söylenecek lafları söylemişim. O kelimelerin nerden aklıma geldiğini bile bilmiyorum. Fakat ben ona “Talak”⁹ demişim... Cennet yanlış duymuşumdur zannetti: “Böyle söyleme evlatlarımız var” dedi. O mağlup olmuş gibi göründü. Ancak ben o kötü kelimeyi tekrar tekrar üç kere söylemişim “Talak, talak, talak!” ...

Nazar konuşmasını kesti. Şamırat gözlerini fal taşı gibi açıp arkadaşına baktı. Şalı Aşkabat’tan beri kedisiyle gelen arkadaşına bakıp, suspus olup, donmuş gibi hareket etmeden bakıyordu. “Böyle sebepsiz şeylerden dolayı mı ayrıldınız yani?” dediğinde onun yüzündeki kızgınlığın yerine bir pişmanlık hissi doğmuştu. Nazar anlatmaya devam etti:

“Cennet, yine hiçbir şey olmamışcasına her zamanki gibi sabah erken kalkmış, çay demlemiş, sucuklu yumurta yapmış... Sabah kahvaltısında sucuklu yumurta sevdiğimi çok iyi biliyor. Kalkıp elimi yüzümü yıkayana kadar yorganlarımı toplamış, evi silip süpürmüş. Ben yalandan yüzümü asıp sofranın başında oturdum. O, demlediği çayıyla beraber hazırladığı kahvaltıyı sofraya tek tek dizdi. Ah şu bende inat var ya... ‘Akşam sana haksız yere kızdım özür dilerim Cennet!’ demem gerekirken, tam tersine o benden özür dilesin istedim. Yoksa o zavallı küsmek nedir onu dahi bilmez. Kızmasıyla yatışması bir olur...

...Sonra yine bir kere daha evi temizlemeye başladı. Güneş vurmasın diye penceredeki örtüleri düzelterek kapattı. “Hoşça kal! diyen gözleri nemleniverdi. Beş yaşındaki oğlumuzun elinden tutup yeni yürümeye başlayan kızımızı da kucağına aldı

⁹ Üç kere tekrarlandığında nikâhın düştüğü anlamına gelen bir sözdür.

ve çekip gitti. Benim onlar üzerinde eşim kadar çok emeğim olmasa da fazla oturamadım. Kalbim sıkışıp dış kapıya çıktığımda, onlar çoktan sokağın öbür tarafına geçmişler... Oğlum arkasından bakıp attığı her adımı hatırlayınca şuan bile yüreğim burkuluyor. O, bu sene okula gidecek...

[157]

...İşe gittiğimde evin anahtarını komşumuza bıraktım sanki onlar geri dönecek gibiydi. Ne gelmesi, akşam yorgun eve döndüm, bir baktım ki kapıya vurduğum kara kilit beni karşıladı. Daha önceleri avluya girdiğimde koşarak boynuma sarılan oğlumun yerine, şimdi aç kedi gelip ayağımın altında dolaşıyordu. Bir an acıktığımı hissettim, kendimi yatağa atmam ile uyumam bir oldu. Ne var ki açlığa yenik düşerek uyumdan uyandım. Millet uyumaya çalışırken, ben mutfakta yemeklik bir şeyler arıyordum. Tek tek kazanlara bakarken birinin kapağını kaldırdığımda, akşam pişirilmiş erişte, üzeri kaymak gibi donmuş yağlı duruyordu. “Bizim hayatımızı karartan sen değil miydin, bekle kazanda öylece” deyip kazanın kapağını kapattım. İnsan ne kadar inat ederse etsin, her şey boşuna, akşam yine dayanamadım kalktım o yemeğin yarısını yedim. Soğuk olsa da bal gibiydi. Sabah işe gitmeden önce geri kalanını da ısıtarak yedim. Bir hafta oldu. Geleceğine dair bir ümidim kalmadı. Fakat zaman geçtikçe çocuklarımı özledim, canım sıkılmaya başladı. Sabah akşam evin içi çocuk sesiyle inlerken, şimdi evin içinde mezar havası esiyordu. “Yok, böyle hayat olmaz, arkasından gideyim, ayaklarına kapanayım. Yalvarıp yakarıp eve getireyim, diye karar verdim.”

Bu hayallerle oturuyordum, bir baktım ki ellerinde içki, koltuklarına da iki tane sucuk sıkıştırmış, iki tane arkadaşım gelmiş. Evet, evinde eşin olmadığını öğrenirlerse böyle arkadaşlar bir yerlerden çıkıp gelirmiş. Onlar benim evimde huzura kavuşuyorlar, bu yaptıklarını kendi evlerinde yapamıyorlardı. Ben onlara sabah çocuklarımı almaya gideceğimi ve üç gün sonra geri döneceğimi söyledim. Onların içinden bir tanesi bana ters ters bakarak: “Bu söylediklerin gerçek mi Nazar yoksa şaka mı yapıyorsun?” dedi.

Ben bu konuda şaka yapmayacağımı söyledim. O, biraz sustuktan sonra kafasını salladı. “Artık tekrardan nikâh kıymalısınız”

Ben bu söylenene çok sinirlendim ama o söyleyeceğini söylemişti. “Niye böyle söyledin desen talak dediğin birinin arkasından gidip geri getirmeye çalış bakalım, köydekiler neler yapar sana. Peşine köyün bütün köpeklerini salarlar...”

Kim karışabilir ki onlar benim çocuklarım. Nikâhı bozmuşsak da eşim ile benim

aramdaki mesele, istersek barışırsız” diyerek onları susturduysam da bu söyledikleri gece uyutmadı. İşte, gidişim de getirişim de böyle lafta kaldı...

[158]

Sabah kalkar kalkmaz işten önce yemekhaneye koştum...

Odanın içindeki sessizlikten sonra Nazar, hâlen pencereden dışarıyı izleyen Şalı’ya baktı.

–“İşte, arkadaşım Şalı, kendi arkadaşının kim olduğunu tanımak istersen” dedi ve kafasını aşağıya eğdi.

–İster suçlayınız, ister affediniz fakat ben erişte yerken ikinizin sofraya başındaki konuşmalarınızı kendi üzerime aldım. Çünkü o konuşma benim yarama tuz basmış gibi oldu. Bizi kendinle götürdüğünde benim aklımdan neler geçtiğini biliyor musun Şamırat! Eşinin “erişte yemeği yaptım” demesiyle ben terlemeye başladım. Kendi başıma gelen o kötü günleri senin de başına getirdim zannettim. Fakat sen ise tam tersine “Maşallah Mayagözel” dedin. İşte, ikimizin farkımız. Niye benim aklıma bu sözler gelmedi.

Nazar kendisini suçlayarak, yine birçok şey anlattı. Fakat onun söylediklerine artık hiç kimse kulak asılmıyordu.

Hareketsiz bir vaziyette duran Şalı hemen arkasına döndü:

–Şimdi o gelin nerede, söyler misin?

Nazar üzgünce cevap verdi:

–Babası kendi evinin yanından ev almış... Terzilik yapıyormuş orada.

Şalı siyah çantasının içinden bir kâğıt çıkarıp Aşkabat Yönetim Müdürüne acil bir mektup yazdı: “Çok acil, ailevi bir meseleden dolayı şehir dışı görev süresinin bir gün daha uzatılmasını rica etti”

Sonra “Ailevi mesele” diyerek kullandığı cümlesini çizip, “Toplumun yararına” şeklinde düzetti. Nazar’ı hemen postaneye gönderdi...

Arkadaşlar kendi arasında plan yapıp yakınlarındaki ilçeye doğru hareket ettiklerinde sabah güneşi yeni görünmeye başlamıştı.

1975

2.2.3. Eşekgüli

Eşekgüli bugün köye yakın bir yerde tarla sürüyordu. İnsanlar uyumadan köye

dönmüyordu. Amangül ana artık yalnız kalmaya alışmıştı. Zaman zaman dışarı çıkıp traktörün sesini dinlerdi:

[159]

“Tırlat, yavrum tırlat¹⁰, traktörünün sesine kurban. Allah başına dert vermesin!” der ve evine girerdi. Bugün de her zaman ki gibiydi. O üçüncü defa dışarı çıkıp traktörün sesini dinledi. “Tırlat, kuzum tırlat!” deyip eve girip çay demledi. Çayı iyice dinlendirdi. İki elini boynun arkasında kavuşturup yuvarklak, uzun yastığa sırt üstü yatıp hayallere daldı. O, son zamanlarda kurduğu hayallerde oğluna alacağı gelini düşünüyordu. Torunları olmasını istiyordu, “İnşallah, önümüzdeki sene Eşekgülü’yı evlendirirsem, bir sene sonra beşikte çocuk sallayabilirim” deyip hayallere dalıyordu. Sonra da köyün bütün kızlarını baştan aşağıya parmaklarıyla sayardı. Fakat hiçbirini de beğenmiyordu. Birinin boyu kısa, birinin saçları kısa derdi. O kendi oğluna köyün en güzel ve akıllı kızını gelin etmek istiyordu.

O güzel hayaller kurup otururken kapının açıldığını duymadı. Kim olduğu bilinmeyen kıpkırmızı kıyafetli bir kız içeri girdi. Amangül ana, iyi görmeyen gözlerinin üzerine elini koyup baktı:

–Hee... Ecekız sen misin? Gel, ceylanım, buyur.

Üzerinde kırmızı elbise, uzun saçlı, iri yapılı, uzunca bir kız karşısında duruyordu. Onun duruşu, “Ey, yaşlı kadın, köyün bütün kızlarını saydın da beni niye hatırlamadın. Benim onlardan ne eksikim var?” deyip Amangül anaya saldıracak gibiydi. Fakat öyle demek bir yana o zavallı yalvaracak durumdaydı. O, heybetli görünen yapılı vücudunu taşıyamayıp düşecek gibi duruyordu. Elindeki torbasını ayağının yanına koydu. Birdenbire kendisini yaşlı kadının önüne atıp sarılarak ağlamaya başladı.

Amangül ananın aklına kötü şeyler gelerek korkmaya başladı. “Bu kızın gecenin bu saatin de gelmesi bir hayırsızlığın alameti” deyip koşarak dışarı çıktı. O an aklına on on beş yaşlarında şahit olduğu korkunç bir olay aklına geldi:

...Dayıları kavun ekmek için yaylaya gitmişlerdi. O da hem kavun yemeye hem de kavun kurusu yapımına yardım etmeye gitmişti. İşte, o zamanlar dayısının yirmi beş yaşındaki oğlu bir kızdan hoşlanıp onu kaçırmıştı. Bir gün sonra onlara nikâh

¹⁰ Tırlat: Traktörden çıkan sesin taklididir.

kıyacakları sırada eli bıçaklı, baltalı beş altı kişi evi basıp olay çıkarmışlardı. Bu olayda kızın ağabeylerinden biri

[160]

eve girip “Sen bizi rezil ettin” diyerek kardeşini yaralamıştı...

Amangül ana evin etrafında dolaştı. Ağaçların gölgesine baktı. Etrafı kolaçan etti. Aynı, sakın gökyüzü. Aynı yıldızlar. Aynı evler. Aynı ağaçlar... Dört bir yan sessizlik içindeydi. Eşekgülü’nün geceyi inleyen traktörünün gürültüsü de duyulmuyordu.

O kendi kendine fısıldadı:

–Yaa, bu kıza ne oldu acaba? Sanırım başına bir dert geldi. Bize sığınmaya gelmiş... Evlerine bir baktırayım diyorum ama... Eşekgülü daha gelmedi ki...

O tekrar eve girdi. Her ihtimale karşı kapıyı içerden kilitledi.

–Ecekız, ceylanım, haydi sakınleş şimdi. Ne oldu sana? diyerek korkusundan titreyen kıza sarıldı. Dağınık duran saçlarını okşayarak düzeltti.

–Yoksa ağabeylerin kızdı mı sana?

Amangül ana Ecekız’ın öz kardeşinin olmadığını iyi biliyordu.

Beş altı sene önce onun babası vefat etmişti. Sonra da annesi başkasıyla evlenmişti. O biraz uzak akrabalarından birinin himayesinde kalıyordu. O, yenge elinde büyümüşse de terbiyesiz bir kız değildi. Ne olursa olsun: “Ağabeyim veya kardeşim olsaydı bunlar başıma gelir miydi?” diye düşünürdü.

Ecekız konuşmadı. Tekrar tekrar sorsa da cevap alamadı. O, omuzlarını silkip ağlıyordu. Sonra Amangül ana ısrar etmedi. “Bırak, ağlasın, birazdan kendine gelir” dedi. Kızın kapıda duran çantasına göz gezdirdi. Çantanın içinden ipek, yün kıyafetler, süslü kadın elbiseleri görünüyordu. O, çantayı köşeye bıraktı.

Birden bire Ecekız kendine gelip eliyle gözünün yaşını silip:

–Eşekgülü... diyerek bir şeyler söylemeye çalıştı fakat söyleyemedi. Tekrar ağlamaya başladı. Aniden oturduğu yerde oğlunun isminin söylenmesi, Amangül anaya ateşten gömlek giydirdi...

–Ne oldu, Eşekgülü’ya? diyerek gözleri yerinden çıkacak gibi oldu. Yüreği ağzına geldi. Ne yaptığının farkında olmayarak kızın kolundan tutup karşısında oturttu.

[161]

Gözünün içine baktı. Her ikisinin de diline kilit vurulmuş gibi oldu. Kendini kaybeden iki bedenin sadece kalpleri aynı atıyordu. Sonunda Ecekız’ın dudakları bir şey

diyecekmiş gibi kımıldadı:

–O... Benim hayatımı mahvetti.

–Hay...

Amangül ana korkup dudağını ısırdı. Ecekız'ı kendi nefesiyle içine çekmek ister gibi derin bir nefes aldı. Birdenbire elini onun ellerinden çekti. “Hayır, hayır yalan söylüyorsun. Eşi can böyle bir şey yapmaz. İftira atma, tövbe tövbe, haydi gözüme görünme, defol” diyerek kovacak gibiydi. Fakat Amangül ana bir süre sustuktan sonra yavaşça dudakları kımıldadı:

“Vah, Allah belanı vermesin, Eşekgulu!”

Eşekgulu, Aral ağabey ile Amangül ananın tek çocuğuydu. Bunların daha önce altı çocuğu olmuştu fakat bu çocuklar daha bir yaşına ulaşmadan kara toprak hepsini koynuna almıştı. Cinler musallat oldu diyerek Aral ağabey evini birkaç defa yıkıp yeniden inşa etmişti. Üstündeki musallatı başından atsın diye Amangül anayı her Cuma ateşin üzerinden zıplatırdı. Üzerine nazar gelmesin diye yamalı kıyafetler giyerdi. Çocuğu uzun yaşamıyor diye görünmediği doktor ve hoca kalmamıştı. Hepsi boşunaydı.

Amangül ana tekrardan hamile kaldı. O bu defa doğumdan önce kendisini eşeği bağladığı ahıra götürmesini eşinden rica etti. Aral ağabey onu eşeğin olduğu ahıra götürdü. Yedinci çocuğu ahırda dünyaya geldi. Adını da Eşekgulu koydular. Amangül ananın söylediğine bakılırsa çocuğa böyle bir isim konulunca o Allah’a da, Azrail’e de gerekmecekmiş. Böylece onun ömrü uzun olacaktı...

Bilemedik, Aral ağabeyin söylediği gibi; Allah’ın merhameti mi yoksa Amangül ananın söylediği gibi ahırda doğduğu için mi hayata tutunabildi. Kısacası, bu çocuğun ömrü diğerlerinkine benzemedi. O, bir yaşını doldurdu. “Allah’a şükürler olsun artık Eşekgulu yaşayacak” diyerek anne babası ona büyük bir şölen yaptı. Eşekgulu bunların gözbebeği oldu. Neşesiz evin neşesi oldu. Onun her oyunu, her gülüşü bunları bir yaş gençleştirdi. Fakat Aral ağabey, uzun süre sonra kavuştuğu çocuğuna doyamadı. Eşekgulu iki yaşını doldurmadan Aral ağabey cepheye gitmek zorunda kaldı. O, erzak çuvalını sırtına bağlayıp ta köyden çıkıncaya kadar oğlunu omzunda götürdü.

[162]

Vedalaştığında onun yanaklarından birçok defa öptü.

–Amangül, gittiğim yer çok tehlikelidir. Döner miyim dönmez miyim bilemiyorum. Eşekgulu’ya iyi bak...

İnsanın başına bir bela gelecekse öncesinden kemikleri sızlarmış sözü doğruymuş. Aral ağabey, gittiği yere henüz ulaşmadan bindiği treni düşman uçakları bombalamış ve onu oracıkta şehit etmişti. Eşinin ölüm haberini aldığı anda Amangül ana için kıyamet kopmuş gibi oldu. Fakat etrafında Eşekgülyü'nün koşturduğunu görmesi ona az da olsa teselli verdi. O günden sonra Eşekgülyü'yü daha çok sevdi ve korudu. Kendisi yemedi, ona yedirdi. Kendisi giymedi, ona giydirdi.

Savaş bitmişti ve zaman hızlıca ilerlemişti. Eşekgülyü da büyüyüp delikanlı bir yiğit oldu. Okudu, ortaokulu bitirdi. Hemen, kolhoz traktörcülük kursuna kayıt olmak için “Anne, ben kolhoz işlerinde çalışıvereirim. Sen de çok yaşlandın ikimizin geçimi için çalışmam gerek” diyerek annesini ikna etmişti. Üç ay eğitim aldı. Traktör sürücüsü oldu. Kolhozda çalışmaya başladı. Ama ne çalışmak! En iyi traktör sürücülerinin başında onun ismi gelirdi. Zayıf, güçsüz olmadı. Duvar gibi heybetli bir yiğit oldu.

Amangül ana oğlunun boyundan posundan da gurur duyardı. Onun çınar gibi boyu, sağlam yapısı ve dürüstlüğü babasını hatırlatırdı...

Şimdi ise bu sözlerin ağzından nasıl çıktığını anlayamadı. Yoksa tek evladına böyle bir şey söyler mi insan. O, “Ey Allah’ım, ben neler söyleyip duruyorum” deyip, yakasına tükürdü¹¹. Yüz kere söylediklerini geri aldı. Sonra ise bütün hayalleri suya düşmüş gibi kendisini yere attı. Onun az önce kurduğu tatlı hayallerin yerini birdenbire dert ve keder aldı...

Sakin geceyi inleyen traktörün sesi çoktan kesilmişti fakat Eşekgülyü gelmemişti. Gecenin geç saatleriydi. Eşekgülyü ise hâlen gelmiyordu. Gece yarısı oldu ama yine gelmedi.

Amangül ana dışarı bakmaya çıktı. Tekrar içeriye girdi. Dört dönerek gecenin büyük kısmını geçirmişti. Yastığı bağına basarak sabaha kadar bekledi. Arada kısa ve karışık rüyalar gördü. Birdenbire “Yavrum” deyip bağırarak kendi sesine uyandı. Delirmiş gibi koşup Ecekız’ın yanına geldi. Ecekız da gözünü kırpmadan

[163]

gece boyu uyumamıştı. Ağlaya ağlaya gözleri şişmişti. O an erkeklere güven olmayacağını anlamıştı. Ecekız bunu düşündükçe pişman oluyordu. O utanarak başını aşağıya eğdi.

¹¹ Söylenilen sözden pişman olma durumunda yapılan hareket.

–Ben... diyerek eliyle yüzünü kapatıp gözünün yaşını sildi. Resmi nikâh kıyalım dediğimde... Bugün, yarın diyerek üç aydır kandırıyor...

Ecekız sonra sustu. O, Amangül ana bir şey söyler diye bekledi fakat iyi ya da kötü hiçbir şey söylemedi. Yine de Ecekız konuşmaya devam etti:

–En sonunda, bugün yolunu kestim. “Haydi, karar ver” dedim. “Artık bahane uyduramazsın, pamuğunuzu da topladık” dedim. “Benim evde durmaya yüzüm kalmadı, bohçamı hazırladım, bekliyorum” dedim. “Eğer beni de evine götürmezsen annenin yanına kendim giderim” dedim. Bunu duyunca “O zaman annemi de seni de görmeye gelmem” dedi ve yanımdan ayrıldı...

Ufak tefek şeyler için Amangül ananın “Oğlu köyü terk etti” dedikodusu çıkarsa o ya kalpten giderdi ya da delirirdi. Ancak bu defa “Hangi tarafa gitti?” diye sormadı bile. Hiçbir şey konuşmadan öylece bakıyordu.

–Hâlimden anlarsanız, benim bir suçum yok... “Nikâh dairesine gidelim, nikâh yaptıralım dediğimde...” diye, Ecekız yine bir şeyler anlatmak istedi fakat Amangül ana lafını kesti.

–Tamam, yavrum, tamam! Ben her şeyi anladım. Tamamdır. O, yerinden kalkıp köşede duran sandığın içinden ütüsü bozulmuş yeşil kürteyi çıkartarak Ecekız’ın başına örttü. Utanma kızım. Böyle şeyler olur. “Beşer şaşar” demişler. Ben hayattayken senin namusuna dil uzatmalarına izin vermem...

Ecekız daha önce arkadaşlarıyla sohbet ederken “Ben evlendiğimde başımı örtmelerine izin vermem. O neymiş, neyime yarar” derdi. Şimdi ise bu örtü, onun gözüne bir parça bez olarak değil de, onu koruyan bir kalkan gibi görünüyordu’.

Ecekız’ın başına örtülen yazması onun ayaklar altında kalacak olan namusunu kurtarmışsa da kalbindeki endişeyi hafifletmedi. O, tuzağa düşmüş kuş gibi çırpınıp getirdiği bohçasına bakarak kendi kendine konuşuyordu. “Gözün çıksın. Ecekız. Yirmi yaşındasın. Eşekgülü da artık çocuk değil. Her şeyden kendin sorumlusun” deyip kendi kendine kızıyordu. “Daha önce ben ahmak olmasaydım, dut budarken orağı bahane edip elimden tuttuğunda elimi çekseydim.

[164]

Bir defasında ise bir kere öpeyim diye yalvardığında, ‘Utanmıyor musun’ diye elimi yüzüme tutmam neye yaradı. Tatlı dille bana sarıldığında göğsünden itseydim... İşte, ben aptal olmasaydım can gibi arkadaşlarımdan bunu saklar mıydım? Onlar bana hiçbir

zaman kötülük yapmamışlardı ki...”

O bunları sürekli düşünerek kendi kendini yedi. “Anneciğim, sen niye beni kendinle beraber götürmedin! Senin biricik kızının başına neler geldi. Benim talihsiz kaderim nasıl da karanlık ve korkunçmuş...”

Ecekız, okul zamanları: “Biz özgür devrin mutlu kızlarıyız. Bizim hayatımızdan mutluluk fışkırıyor” diye düşünürdü. “Fakat ne yazık ki insan ömrü kısa” diye üzülürdü. İnsanın ömrü kısa olsa da hayatın belli zamanlarda mutlu da olabilir mutsuz da. Herşey yolunda iken insanın çıkmaza girebileceğini şimdi daha iyi anladı.

O, ayağına takılan prangalaradan kurtulmanın yolunu ararken Amangül ananın çıktığının farkına varamadı.

–Ecekız yavrum, oturuyor musun kızım? diyerek elinde kovayla geri geldi. Ben bütün mahalleyi dolaşıp geldim. “Eşekgülü yavrum, akşam gelin getirdi” diyerek haber saldım. İşte komşumuzdan bir kova iğde aldım. Geçen sene topladığımız bir torba kuru üzümümüz de var. İçine üç dört avuç şeker karıştırarak millete dağıtırız. Başını dik tut kızım. Düşmanın ağzına laf verme. Bu olaylar aniden gelişti. Sonu hayırlıdır inşallah...

Amangül ananın çok iyi bir kadın olduğunu, Ecekız daha önceden duymuştu. Şimdi bunun doğru olduğuna kanaat getirdi. Yetmiş yaşına kadar hiç yalan konuşmayan bu kadın, kendi ailesinin onuru için böyle yapmıştı.

Çocuklar, Amangül ananın peşine takılarak düğün hediyesini almak için koşarak geldiler. Köyün gelinleri, kızları, kadınları ve erkekleri “Gelininiz hayırlı olsun”, “Ailenize bereket getirsin”, “Maşallah, Eşekgülü iyi gelin seçmiş” diyerek kutladılar. Amangül ananın içi içini yese de millete karşı gülümsedi. Gelenlere teşekkür etti. Çocuklara da avuç dolusu düğün şekeri dağıttı.

–Alın bakalım, yavrucuklarım, alın. İşte, Eşekgülü

[165]

ağabeyiniz de gelse büyük düğün yapacağız dedi. Eşekgülü nerde diye sorduklarında ise: “Dün, Hive’deki dayısı ona acil gelsin demiş. Zavallı çocuğum da akşam eve gelini bırakıp gitti. Ne zaman geleceğini de bilmiyorum” diye cevap verdi.

Amangül ana gündüzleri düğün telaşı, geceleri ise ayrı telaş içindeydi. Seni ne zorluklarla büyüttüm, yavrum. Babanın namına nam katarsın zannederdim, tam tersine namına leke sürdün yavrum. Annenin feryadı başına dert getirmez inşallah...

Bir hafta oldu. Hive’deki dayılarına giden Eşekgülü geri dönmedi. On gün oldu,

gelmedi. “Elalemin ağzı torba değil ki büzesin” demişler. Amangül ana bu sırrı milletten ne kadar saklamaya çalışsa da başaramadı. İnsanlar arasında türlü dedikodular dolaşmaya başladı. Bir gün “Eşekgülü’yi filanca şehirde görmüşler” dedikleri günün ertesi “Eşekgülü aslında Hive’ye de gitmemiş meğer. Ecekız onunla evlenmek için Eşekgülü’nün işe gitmesinden faydalanarak bohçasını alıp evine yerleşivermiş” diyenler de oldu.

Amangül ana bu söylenenleri duydukça utancından yerin dibine giriyordu. Onun başına inen bu afet sanki büyük dağın kara taşı gibi duran dayanıklı gövdesini ezmekteydi. Kısa zamanda derdinden yıkıldı, yüzünde renk kalmadı. Dermansız dert sahibi oldu.

Eşekgülü’dan haber alınamadı. En son Amangül ana da bunu milletten saklamaya çalışmadı. Birisi pazara gitti deseler kendisi onun yanına gidip: “Eşekgülü yavrumla karşılaştın mı?” diye sorardı. Biri şehirden geldi deseler gider oğlunu sorardı. Ecekız’ın durumu, Amangül ananın durumundan farklı değildi. Göğüsleri ileri doğru, yanaklarıysa nar gibi kırmızı olan kız, iki ayın içinde çiçek gibi sararıp soldu. Yüzü, yıllarca yatağa bağlı yaşayanların yüzüne döndü. O ne kadar zayıflasa da Amangül ana ona baktığında kendini güçlü göstermeye çalıştı. O kaynanasından sürekli sorup Eşekgülü’nün şehirde çalıştığı yerin adresini aldı. Ona mektup gönderdi.

“Eşekgülü benim suçum ne? Sen neden bizden kaçıyorsun? Ben seni suçlamıyorum. Bütün suç benden kaynaklanıyor. Ben seni severek

[166]

hata yaptım. Olan oldu. Ben seninle tartışmak istemiyorum. İstesem Kolhoz müdürüne de parti organizatörüne de şikâyet edebilirdim. Köy muhtarlığına da gidebilirdim. Onların, nerede olursan ol, seni bulacaklarını da biliyorum. Her şeyden güçlü olan kanun var. Fakat ben bunu yapmadım. Seni doğuran, ak süt verip büyüten annenin yanına gittim. Anne kalbi her şeyden güçlüdür zannettim. Fakat bu güzel kalp de seni getiremedi. Neyse, kaderde varmış demek. Sevmeyen kalbi kanunun emriyle sevdiremem. Ben başımın çaresine bakarım. Fakat... Babasız büyüyecek çocuğa üzülüyorum. Onun hayatı nasıl olur. Karnı aç olmaz, arkadaşlarındaki gibi oyuncakları da olur, kıyafetleri de olur. Fakat ona kim babalık yapar. Okula gittiği zaman babasının adını ne diye yazdıracağım... Tamam, Eşekgülü, başını ağrıtmayayım. Sen artık beni görmeyeceksin. Senden tek ricam olacak, tek başına kalan annene merhamet et. Sen onu

kalbinden yaraladın... Mektup yazan aptal Ecekız”.

O bu mektubu zarfa koyarak güneş doğmadan kendi eliyle posta kutusuna attı. Onun planına göre o günün ertesi günü yola çıkacaktı. Hiç kimsenin bilmediği bir yere başını alıp çekip gitmek istiyordu. Fakat Amangül ananın durumunun kötüleşmesi, kalbinin sürekli sıkışması ve bayılması Ecekız’ı bu niyetinden vazgeçirdi. O kaynanasının yanından ayrılmadı. Köyün ahalisi sürekli ziyaret ettiler, uzun gecelerde Amangül ananın yanında beklediler. O, bazen kendini kaybetti bazen de ateşi yükselip titredi: “Yavrum, Eşi can” deyip yerinden kalkmaya çalıştı. Zaman zaman onun babasının ismini tekrarladı.

Amangül ananın bu haline büyük küçük herkes üzüldü. En sonunda köylülerin içinde sözü geçen üç dört kişi sabah Eşekgülyi aramaya gideceklerini söylediler. Ne pahasına olursa olsun, yaşlı anasının gözü kapanmadan oğlunun yüzünü göstermek istediler...

Fakat sabah hiç kimsenin Eşekgülyi aramaya vakti olmadı. Onlar Amangül anayı defnetmekle uğraştılar. Köyün ihtiyarlarından biri öncülük edip çaresiz anayı tabuta koyup mezarlığın yolunu tuttular. Aksakallar dua okuduktan sonra defin işi bitecekti.

[167]

İşte o an, ılgınlı ormanın içinden: “Anne, annecim” diye birinin sesi geldi. Birdenbire Eşekgülyi’nin iki eliyle yüzünü kapatıp ağlayarak geldiğini gördüler. Onun yüzü gözü toprak içindeydi. O karşısına çıkan taş toprak, ot çöp demeden yerdeki mezarlara aldırış etmeden koşarak geliyordu. Gelir gelmez az önce kapattıkları mezara sarılıp: “Annecim, nasıl oldu. Ne yaptım ben. Eyvah, talihsiz başım...”

Aksakallılar nasihat verdiler, dil döktüler. O, hiç birini dinlemedi. Annesini kazıp çıkarmak istercesine iki eliyle mezarının kumunu eşiyordu. Millet, Amangül ananın tabutunu taşıdıklarında “Böyle oğlun olacağına olmasın daha iyi” deyip kendi aralarında beddua okumuşlardı şimdi ise herkes Eşekgülyi’nin haline üzüldü. Sonunda aksakallıların hepsi bir araya gelip onun bileğinden tutup kaldırdılar: “Tamam, yavrum, gınahtır. Ağlasan da annen geri dönmez, kendine gel” diyerek koluna girip evine getirdiler...

Henüz Amangül ananın yedisi olmamıştı. Köyün çocukları “Eşekgülyi ağabeyin oğlu oldu” diye millete haber vermek için koşuşturuyorlardı. Ecekız’ın karnında dokuz ay

yetim büyüyen çocuk, doğduğunda babasının yanındaydı. Yıllar sonra yanlışını anlamış olan Eşekgölü, Ecekız'ın gönlünü alacaktır. Amangöl ana ise artık geri dönmeyecektir...

1966

2.2.4. Yolda Bulunan Mektup

Ben bu mektubu yolda buldum. Mektubu yazan mı düşürmüş yoksa mektubu alan mı düşürmüş onu da bilemiyorum. Zarfin üstünde adres de yok. Mektup bir kızın eliyle o kadar özenle yazılmıştı ki ben bunu daktiloyle tekrar yazmayı uygun gördüm. Bazı yerlerini kendimce düzelttim, şimdi de size takdim ediyorum.

***

Sevgili arkadaşım, Gerek!

Önceki üç mektubuma cevap vermediğin için aslında ben sana bu mektubu da yazmayacaktım. Fakat

[168]

ikimizden hangimiz haklı, hangimiz haksız onu anlamak için tartışmaya gerek yok. Birbirimize küsmenin de zamanı değil. Gerçeği söylemek gerekirse buna katlanacak gücüm kalmadı. Dün aldığım haberle yüreğim ağzıma geldi, ondan beri birkaç defa kalemi elime aldım. Şimdi de bu satırları yazmaktayım ama ellerim titriyor.

Biliyor musun, dün yanıma Murat geldi. Sen benim huyumu biliyorsun, yakın arkadaşlarımla buluştuğumda, onlarla şakalaşmadan, tek tek ilgilenmeden, duramıyorum. Henüz hal hatır sormadan: “Söylesene, Gerek kızdan haber var mı, ne zaman Aşkabat’a geliyor?” demez miyim? Oğlanın yarasına tuz basmışım. Yüzüme öyle baktı ki biraz korktum, dağı devirecek kadar öfkeliydi. Sonra anladım ki o benim yanıma hal hatır sormaya değil de büyük bir sıkıntı ile karşılaşıp ne yapacağını bilememiş ve derdini paylaşmaya gelmiş. O büyük derdi senmişsin meğer. Benim soruma cevap vermeyip bir süre sessizce oturdu sonra üzgün üzgün cevapladı. “Sanırım Ogulgerek’in artık ikimize de mektup yazmaya zamanı olmayacak” diyerek kaşlarını çattı. Birden neşem kaçtı, şakayı unuttum, ciddileşerek: “Ya, oğlum ağzını hayra aç, ne olmuş ki yazamayacak kadar?” diyerek sıkıştırdım. Sonra ikimiz de sustuk. Ancak ben onun ağzından çıkacak kötü haberin başımı döndürüp, bütün benliğimi sarsacağını hissediyordum. Sanki o zaman Murat’ın bakışları yüreğimi deliyordu. “Aslında sen biliyorsundur da yine soruyorsun, sizin Gerek’le aranızdan su sızıyor ki ” der gibi

baktı. Murat neşeli birisi yoksa susmak kim Murat kim.

“Ne olmuş, Murat, söylesene. Ölmüş mü, kalmış mı, ne olmuş?” diyerek omzundan tuttum. İnsan telaşlanınca aklına neler gelirmiş.

Murat yine biraz sustuktan sonra benim bir şeyden haberim olmadığını anlamış olsa gerek, konuşmaya başladı: “Hatırlıyor musun? Henüz ikimiz Aşkabat’a okula gitmeden önce o ne demişti” diyerek çoktan aklımdan çıkan bir olayı anlatmaya başladı. Gerek, bize, “Çok şükür, iyi insanın isteyeniyi de çok olurmuş. Biliyor musunuz? Dün bize görücü geldi, annemle ikimize gelmeden önce haber

[169]

verdiler” demişti. “Görücünün hal ve hareketinin taklidini yaparak ikimizi de çok güldürmüştü” dedi. Sonra da görücüye “size kız yok” deyip kovduğunuzu anlattı. “Şimdi, böyle bir kızın görücünün tuzağına düşüp vaatlerine kandığını söyleseler inanır mısın?” diyerek bana baktı. “Diğer kızları bilmem ama söz konusu Gerek’se inanmam” demem onu biraz da olsa rahatlattı. “Gerek görücüye kanacak birisi mi, o tek başına bin görücünün üstesinden gelir” diye gülümsedim. “Vah, ben de öyle zannediyordum yoksa ‘yılbaşında gelirim’ demişti, böyle olacağını bilseydim onu kendim ile beraber getirirdim” dedi ve derin bir nefes aldı. “İşte şimdi de duyduğuma göre düğün tarihi belli olmuş” demesiyle daha da telaşa kapıldı. Onunla birlikte ben de yerimden fırlayarak kalktım, ne yapacağımızı şaşırarak birbirimize bakakaldık. Ona ne kadar zor gelse de kendisi söz açtı: “Senden bir şey rica edeceğim; Gerek, senin yakın arkadaşın, o kesinlikle sana mektup yazar, seni düğününe çağırır, o gün lütfen benim yerime de tebrik et... Yeter ki o mutlu olsun...”, dedi. Âşık olan birisinin böyle bir şey söylemesi için çok mert olması gerekir, sevgili arkadaşım.

Gerçekten de Murat’ı ben her zaman, her yerde mert duruşuyla tanıdım. O, bazı yiğitler gibi ağlayıp sızlayıp seni vefasızlıkla suçlamaya da çalışmadı. Susarak yanımdan ayrıldı.

Biliyor musun, o senin Murat’ın sevgili arkadaşım ama ben onun durumuna çok üzüldüm. Önceden de onun birinden geri kalan yönü yoktu ama son zamanlarda boyu çınar gibi güçlü, yakışıklı bir yiğit oldu. O, Aşkabat’a geldiğinden beri meşhur oldu. Yalnız bir öğrenci değil de boksör Murat oldu.

Yakın zamanda ülkede şampiyon olduktan sonra şimdi de yurtdışı turnuvalarına hazırlanıyor. Sen böyle bir yiğidin kalbini kırdığını biliyor musun?

İşte, sevgili arkadaşım durumlar böyle. İster inan, ister inanma. Bu haber beni yıktı. Gece gözümde uyku girmede. Her gözümü kapattığımda karşımda seni görüyorum. İkimizin kulağını deldiririp ilk küpelerimizi taktığımız günden başlayıp on yıllık okulu bitirdiğimiz günlere kadar her saniyesi

[170]

gözümün önüne gelip duruyor. Bu yaşananları düşündükçe duyduklarına inanmıyorum, nasıl inanayım. Haydi, gel, ikimiz tekrar eski günleri hatırlayalım.

İkimiz dokuzuncu sınıfa kadar bir sırada oturduk. Hangi ders olursa olsun, hangi öğretmen olursa olsun fark etmez, öğretilen her şeyi ikimiz de aynı anda kavramaya çalıştık. İkimize ayrılmaz arkadaşlar derdiler. Fakat dokuzuncu sınıfta sıranı değiştirdin. Sen artık benden daha yakın arkadaş bulmuştun kendine, o da Murat'tı. Onun çınar gibi boyu ve yakışıklılığı o günlerde de birçok kişinin dikkatini çekerek. Tatlı ve sempatik tavrı kimseden aşağı kalır değildi. Fakat ben seni hiç kıskanmadım; tam tersine, kendi arkadaşımın böyle bir yiğidi seçmesine sevindim. Siz son iki yılda daha da yakınlaşmıştınız. O senin sırdaşın oldu. Her şeyi ona danışırdın. Ben bunları düşündükçe, senin Murat'tan bu kadar çabuk vazgeçtiğine inanmıyorum...

Sevgili arkadaşım Gerek, sınavlarımın bitmesiyle beni Pövrize'nin Pioner tatil köyüne öğretmen olarak gönderdiler. Benim grubumdaki çocukların arasında Ceren adlı tatlı bir kız var. Zaman zaman ben ona soruyorum: "Ceren, sen büyüyünce ne olacaksın?" O, inci gibi dişlerini göstererek gülümsüyor ve "Senin kadar büyüdüğüm de mi?" diyerek soruyu tekrar bana yöneltiyor sonra da "Ben doktor olacağım" diyerek cevap veriyor. Nedendir bilmiyorum, o zaman aklıma sen geliyorsun. Hatırlıyor musun? Biz de çocukken Sehet öğretmenimiz seninle karşılaştığı zaman "Gerek, tekrardan söyler misin, büyüdüğünde ne olacaksın?" derdi. Senin cevabın hep aynıydı. "Ben doktor olacağım, işte o zaman hiç kimsenin annesi ölmez" derdin. Senin böyle düşünmene neyin sebep olduğunu bilmiyordum ama düşündükçe sana katılır ve kendimce onaylardım.

Artık ikimiz de on dokuz yaşındayız. İkimiz de beyazı siyahı, iyiyi kötüyü ayırt edebilecek yaşa geldik. Çocukluk hayallerimizi gerçekleştirememişsek de bir yıl önce kurduğumuz hayali gerçekleştirme ihtimalimiz biraz da olsa yüksek diye düşünüyorum. Senin on sekiz yaşına girdiğinde gönderdiğin fotoğrafa uzun süre baktım. O fotoğraf bana başka da çok şey hatırlattı. Senin sevgiyle bakan gözlerin o an bana: "Görüyor

musun, sevgili arkadaşım, zaman ne kadar çabuk geçiyor artık kocaman kız oldum.

[171]

Daha önce sadece sevmeye ve sevmeye hakkım vardıysa artık evlenip yuva kurmaya da hakkım var” diyordu sanki. Sen o fotoğrafta yalnız olsan da ben seni Murat’la beraber görüyordum. Senin ondan bu kadar çabuk vazgeçtiğine inanamıyorum...

Sevgili arkadaşım Gerek, sen köyde olduğundan dolayı kolhozun Kültür Sarayı’na gidiyorsundur. Oradaki binanın üst katında, kolhoz veterinerlerinin resimlerinin asılı olduğu duvarın yanında yüzü kırışık bir kadının resmi var. Onun yüzü şuan bile aklımdan gitmiyor. Ben o azimli, çalışkan kadının [resminin] önünde dize çökmek istiyorum. Çünkü düşmanları söylediklerini yaptırmaya çalışarak onun boğazına bıçak dayamışlar fakat yine de onu iradesinden vazgeçirememişler. Otuz yaşından sonra okuma yazmayı öğrenen o kadın, çocuklarını büyütmenin yanında, kolhozda çalışarak yaptığı hizmetle tanınmıştır. Biliyor musun, işte o kadın senin ninen. Şimdi böyle bir ninenin torununun kendi iradesine yenik düştüğünü söyleseler inanılacak şey mi? Yok, inanamıyorum. Ben senin babanı da tanıyorum. Senin elinden tutarak: “Konservatuara benim kızımı da kabul edin, kızımın bülbül gibi sesi var” diyerek kapı kapı dolaştığı da aklımda. Sonra il ve ilçe mülakatlarına seninle beraber gitmişti. Her zaman senin en büyük destekçin olmuştu. Şimdi o babanın, kendi kızının eğitimine engel olacağına da inanamıyorum. Senin Murat ile evliliğinize karşı çıkacağını da düşünmüyorum. Yoksa senin annen, seni başkasıyla evlendirmeye mi çalışıyor? Adı “Yetmiş başlık parası” olan hastalığa o da mı yakalandı? “Kızı olan paraya doymaz” denilen eski inançla, seni satmaya mı niyetlendi? Belki de böyle olmuştur: “Bir kız sevdiğine gider, bin kız sevmediğine gider” diyerek seni satmak istemiş olabilir. Haydi, annen böyle düşünüyor diyelim. Peki, sen, sen niye bir şey demiyorsun? Sen böyle şeylere susacak kız değilsin. Vah, Gerek! Şuan senin karşına geçerek konuşabilseydim. İşte o zaman senden birçok şeyin cevabını alabilirdim. Belki de sen Murat’tan daha iyisi ile karşılaşmışsındır. Bu da olamaz. Murat’tan daha iyisini bulamazsın. Öyle birini bulmuşsan da Murat kadar tanıyamazsın ki daha. Hayır, hayır böyle olamaz. Ben inanamıyorum... Ben seni herkesten daha iyi tanıyorum. Bundan dolayı da dün anlatılanlara inanmıyorum. Çünkü seni düşündükçe ben senin duruşuna, hayata karşı bakışına, pırıl pırıl

[172]

düşüncelerine inanıyorum. Hatırlıyor musun, dokuzuncu sınıfta “Mutluluk” hakkında kompozisyon yazmıştık. Senin o kompozisyonunu öğretmenimiz çok beğenmişti ve bir konferansta okumuştı: “En büyük mutluluk, kendi iradenle hareket edebilmektir” diye yazmışsın. Ben o an, senin aklına böyle bir şeyin gelmesine şaşırmıştım. Neden benim aklıma böyle güzel şeyler gelmedi diyerek üzül müştüm. Şimdi de bu düşüncelere sahip olan bir kızın kendi iradesine hâkim olamamasına şaşıyorum doğrusu. Hani, enstitüyü bitirdikten sonra, Murat ile evlenmek senin en büyük hayalindi?

Hayır, ben inanamıyorum, inanmak için bir sebep göremiyorum. Küçük vaatlerle kandırılabilir bir arkadaşım yok ki.

Neyse, değerli arkadaşım Gerek! Ben fazla abartıp aynı şeyi birçok kez tekrarlayıp seni üzdüysem özür dilerim. Ben bunları sana en yakın arkadaşın olduğumdan dolayı ve arkadaşlığın hatırı için sana yazdım. İyi kalpli bir yiğidin kalbini kırmana sinirlenerek yazdım. Belki de senin hakkında söylenenler yalandır. Senin bana ve Murat’a mektup yazmamanın bir sebebi vardır. Keşke öyle olsa işte o zaman beni çok sevindirirsin. Fakat tam tersiyse ve köye gittiğimde üzgün ve pişman bir şekilde “Kaderim böyleymiş” deyip ağlayarak karşılarsan çok üzülürüm.

Arkadaşın Gerek.

1975

2.2.5. Afet

Sabahın erken saatlerinde hava bozuktı. Öğlen ise güneş ısıltı ısıldı fakat öğleden sonra hava değişti. Gökyüzünü ilk önce sapsarı toz kapladı, çok geçmeden de afet başladı. Rüzgârın hangi yönden estiği belli değildi, giderek de şiddetlendi. Şiddetli rüzgâr binanın üzerindeki çatıyı koparıp atacağı der gibiydi. Zamanı gelmeden sarı yapraklarını döken ağaçlar iki yana sallanırken başları yere degecek gibiydi. Bu rüzgâr hava karardığında da sakinleşmedi...

[173]

Kahverengi telpeğini kulağının üstüne çekip giyen altmış yaşlarındaki ihtiyar, köyün ortasından geçen kumlu yoldan gelmekteydi. İhtiyarın kalbindeki afet etraftaki afetten daha şiddetli görünüyordu. İhtiyarı göğsünden itip gözünü açmasına izin vermeyen tozlu rüzgâr, onun umurunda bile değildi. Yol boyu kendi kendine söylenip

az önce oğlundan duyduklarını tekrarlayıp sinirlenerek: “Vah! Er geç babana benzeyeceğin kesindi. Yahu, ben bu huyumdan ne fayda gördüm? Başka insanlar gibi duymamazlıktan gelsen ne olur? İyi bir şey söyledin sanki... Böyle demenin birine faydası mı oldu?” diye söylenerek geliyordu.

İhtiyar, geniş bir meydana dağılmış olan köyün diğer tarafına nasıl ulaştığının farkına varmadı. Yüzünü gözünü kaplayan tozu, bir avlunun kapısının önünde sildi. Telpeğini çıkararak silkeledi, cübbesinin altını düzeltti. Birçok odası olan büyük evin kapısından selam vererek girdi. Senem Han¹²’ın düğün hazırlıkları için gelen insanların çoktan dağıldığını gördü. Halı ve döşekler ile süslenen büyük odanın içinde kızının düğününü yapmak için yayladan gelen Baygeldi Çoban¹³ ile beş altı yaşlarındaki torununu yanına almış çekik gözlü misafir birlikte oturuyorlardı. İhtiyar iki elini de uzatarak onlarla selamlaştıktan sonra başköşeye geçip oturdu.

İşıl işıl parlayan süslü tepsinin üzerine etli, havuçlu pilavı doldurup getiren orta yaşlı kadın, iç kapıda duraksayıp yaşına uygun olmayan nazlı bir sesle:

–Senem Han’ın yemeğini bekletmek iyi değildir. Pehlivan dünür, artık dikkat et böyle şeylere!

“Dünür” kelimesini duyduğu an, Pehlivan ağabeyi irkildi. Az kalsın bana “Dünür” demek için biraz erken diyecekti. Sinirden alev topuna döndü fakat yine de konuşamadı:

–“Eh, adamın derdi çok olunca zor, Senem Han” diyerek nazıkçe cevap verdi fakat içindekini ne kadar saklamaya çalışsa da sesinden belli oluyordu. Bunu oturanların hiçbiri farketmese de Senem Han hissetti:

–Ya, böyle diyorsun ama dünür, canın sıkkın sanki. Rahat ol lütfen, bak havayı da bozdun.

Senem Han eti parça parça edip pilavlı tabağı dünürünün önüne ittiği sırada bileğindeki mücevher taşlı,

[174]

gümüş bilezik şimşek çakmış gibi parladı. Süslenmeyi çok seven elli yaşlarındaki bu kadın, giyebileceği herşeyi giymişti. Nazlı nazlı süzülüyordu. İsmi sonuna “Han”,

¹² Han, hikâyede Senem Han’ın lakabı olduğundan dolayı büyük harfle yazılmıştır. Türkmen Türkçesinde lakaplar, özel isimden sonra gelmektedir.

¹³ Çoban, hikâyede Baygeldi Çoban’ın lakabıdır.

”Gelin” gibi lakapların eklenmesi onu daha da yüceltiyordu. Yine de Pehlivan ağabeyinin gözüne takılan onun bileziği de değil; nazlı tavırları da. İhtiyarın şaşırmasına neden olan asıl şey, onun başındaki ipek püsküllü yazması ile kazağıydı. Onun eli tabakta olsa da gözü Senem Han’ın kıyafetindeydi. “Tazegül canın ebesine ipek püsküllü yazma, anneannesine Japon kazağı” diye diye başının etini yemişlerdi. “Anneannelerine çok değer veriyorlarmış!” Benim yaşadıklarımı köpek yaşasaydı kahrından ölürdü.

Pehlivan ağabey kızmakta haklıydı. “Kaliteli olsun, kaliteli olsun” sözünü dillerinden düşürmediler. Marı pazarını, Aşkabat “Cıgıldık” pazarını kaç defa dolaştı. Sonunda kendinden düşük insanlara minnet ederek bulduğu kıyafetlerini kimin üzerinde görüyordu...

Pehlivan ağabeyi çektiği çileyi hatırlayarak, kaşlarını çattı: “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” demişler. Kızı bari buna benzemesin...”

Pehlivan ağabey her şeye rağmen sessizliğini koruyordu fakat Senem Han, mutluluktan havaya uçuyordu ve Pehlivan ağabeye laf atmadan duramadı:

–“Daha önce söylediğimiz gibi biz düğünü modern yapmayı istiyoruz, dünür” deyip oturduğu yerden seslendi. “Babası da böyle olmasını çok istiyor. Modern düğün yapmaya biz hazırız. Yarın erkenden arkadaşlarıyla beraber damadı da getiriniz. Düğünü ilk önce bizim evde, sonrada sizin evde yaparız.”

Pehlivan ağabey kendisine gösterilen yere oturdu ama sanki iğnenin üzerinde oturmuş gibiydi. Gözü kapıdaydı. Sanki oğlu kapıdan içeriye girerek “Hayır, yarın düğün olmayacak” diyecek gibiydi. Pehlivan ağabey kafasını kaldırdı, etrafta gezinen Senem Han’a sonra da karısı ne derse gülümseyip kafasıyla onaylayan Baygeldi Çoban’a baktı. Karı koca farklı kişilikler olsa da Pehlivan ağabey onların yüzündeki mutluluğun aynı olduğunu

[175]

fark etmişti. Evet, her ikisinin de yüzünde kızı için yapılacak düğününün mutluluğu hissediliyordu. Sonra sessizce kenarda oturan ihtiyara baktı. Yüzünden yaşlılığı belli olan ihtiyarın yarın ki düğünü sabırsızca beklediği belliydi.

Pehlivan ağabey, niyeti yüzünden anlaşılabilecek diye düşündü ve yüzü kızardı. İçinden geçen düşüncelerden vazgeçip tövbe eder gibi: “Bunlar düğün olacak sevinciyle bekliyorlar, bu insanların sevincini kursağında bırakmak doğru mu? Baygeldi Çoban

sade birisi, Senem Han ise yedi cihanın malını önüne koysan da doymayacak birisiymiş. Ancak bunlar da benim gibi anne baba sonuçta. Bunların da kendi evladının düğününü yapıp evlendirmek istemeleri normaldir. Bu düğünü ne kadar beklemiş, ne kadar istemişlerdir. Hayır, Pehlivan, senin bu yaptığın doğru değil, insanlar çok üzülür. ‘Bir kalbi kırmaktansa bin kaleyi yıkmak daha iyidir’ demişler... En iyisi, geri dön. Kavgayı da, gürültüyü de kendi evinde yap. Kendi elimiz ile düğümlediğimizi, kendi elimizle çözmemiz gerekir. Kim bilir, belki de annesi oğlumuzu yarınki düğüne ikna etmiştir...”

Pehlivan ağabeyin üzerindeki yük biraz kalkmış gibi oldu, içine bir ümit doğdu. Fakat oğlunun dediğim dedik tavrı aklına gelince o ümit ortadan kalktı: “Vah, babasına benzediği yönüne baksana, o bunları duyduktan sonra kabul eder mi?”

O, oğlunun kendisine benzeyen özelliğini kötülüse de kalbinin bir tarafı onu onaylıyordu. Bugün aynı zamanda gerçekleşen doğal afetle evinde kopan afeti unutamıyordu...

Pehlivan ağabeyin askerliğini yeni bitiren oğlu Batır, henüz postalını çıkarmadan kolhoz işine gitmişti. Onlar yedi sekiz arkadaş, yaklaşık bir haftadır buğday hasat ediyorlardı. Bugün ise en son tarlayı biçip çıkan buğdayı devlet ambarına teslim ettiler. İş biter bitmez Batır, onları düğüne davet edip ellerine davetiye verdi.

Bıyıkları yeni terleyen gençler, Batır’ın gelini olacak kızın fotoğrafına bakarak başlarını salladılar:

–Vay, çakal gibisin, yemin ederim.

[176]

–İyi kız bulmuşsun, bir yastıkta kocayınız.

Kimi Batır’ı kutladı kimi de onu överek yüceltti. Kalabalığın olduğu yerde iyisi de olur, kötüsü de. İşte, Batır’a kıyasla yapılı bir yiğit, bilmediğinden mi yoksa espri olsun diye mi ya da kıskandı mı? İki cümleyi bir araya getiremeyip, ortalığı karıştırdı.

–Tabii ya, baba parası varsa kız bulmak zor değil ki...

Onun sözleri ateş olup Batır’ı yaktı. Birden bire koşup bu sözleri söyleyen yiğidin yakasından tutup yukarı kaldırdı.

–Az önce söylediğini tekrar söylesene?

Yiğit hala işin ciddiyetini anlamayıp tam tersine dalga geçercesine:

–Yoksa ne, Tazegül senin çizmene mi âşık oldu?

Etraftan koşturup gelen gençler onları ayırmasa daha büyük kavga çıkacaktı.

–“Boşuna kızılıyorsun Batır” deyip, onların biri espri yapan yiğidi savundu.

–Senem Han’ın sana bedava kız vermeyeceği köre bile aşikâr değil mi?

Diğer bir yiğitse Batır’ı savundu:

–O zaman neden Senem Han düğünü kendi evinde yapsın ki? Hayır, o bir kuruş bile almamıştır. Bütün kızların anneleri de keşke Senem Han gibi olsa... Belki o zaman bizim gibilerin de kör devesi köprüden geçer...

Gençlerin tartışmasına yaşlılar da katıldı. Herkes bir şeyler söyledi.

Artık kim ne derse desin, Batır’ın umurunda bile değildi. Sinirden patlayacak gibi oldu, evinin yolunu tuttu. Yüzü bembeyaz bir şekilde evin bahçesine girince annesi korktu:

–Vay, sana ne oldu? Yüzün gözün bembeyaz olmuş yavrum.

–Ben onu size sormak istiyorum anne. Söyler misin, Tazegül için ne kadar para verdiniz?

Oğlunun bakışlarını, heybetli duruşunu, kurumuş dudaklarını görünce annesi yalan söylemeye cesaret edemedi:

–Biraz para verdik, yavrum, süt hakkı sonuçta! Söyler

[177]

misin, ne oldu sana?

Ter içinde gelen Pehlivan ağabey oğlunu da karısını da iterek eve soktu:

–Utanmıyor musunuz? Millete rezil rüsva oluyorsunuz. Bu bizim aile problemimiz bunu bizden başka hiç kimse duymamalı.

“Artık herkes biliyor baba” deyip Batır sinirden titredi.

–Siz beni rezil ettiniz, yüzüm kızardı. Ben şimdi gidip kızının yazdığı mektupları o kadının yüzüne vuracağım!

–Vah, Allah’ım ne yapayım, bir namert bunu çok kızdırmış...

Annesi bağırarak sinir krizi geçirdi. Fakat onun huyunu bilen Pehlivan ağabey:

–Yaa, yeter sus, deyip araya girerek oğlunu da sakinleştirmeye çalıştı. Bana bırakın artık saklamaya gerek yok. Başlık parası da verdik, biraz borca da batarak istediği kıyafeti de aldık. Ne yapılabilir ki, bir ömür boyu bekâr mı kalacaksınız?

–Bak, yavrum, “Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti” diyerek annesi tekrar araya girdi. İşte, Tazegül’ün çeyizi bile çok parayı hak ediyor. Evimize bir sürü eşya getirir, inşallah.

Batır annesine laf anlatamayacağını anladı ve babasına yalvarmaya başladı:

–Baba, henüz zaman varken, millete rezil olmayalım. Git ve söyle: “Oğlumuz, satılık kız istemiyorum” diyor de... Tazegül de duysun, kesinlikle benim ile görüşsün.

Pehlivan ağabey ve karısı birbirine baktı. Bu bakış önceki bakışlarından farklıydı, onlar birbirinden yardım istercesine ve birbirinden destek bekliyorcasına bakıyorlardı. Pehlivan ağabey evinin kapısının önüne oturdu, annesi ise: “Tövbe, tövbe...” diyerek gözünün yaşını sildi.

Ne olursa olsun Batır söylediğini yaptırdı. Pehlivan ağabey dağ taş demeden Senem Han’ın evine doğru yola çıktı...

...Bu kısa sürede Pehlivan ağabey söyleyeceklerini ezberledi. Şimdi de ne diyeceğini şaşırarak kendine sinirlenerek oturuyordu. Karıya mı, kocaya mı hangisine söylemesi gerekir? Baygeldi

[178]

Çoban’a mı? O, koyun gibi saf birisi, kızının satıldığından haberi bile yoktur. Senem Han’a mı söylesem? Yaa, bu da başlık parasından başka bir şey istemiyor. Söylemeye çalışıyorum ama nasıl söyleyeceğim? Lafı döndürerek yavaş yavaş mı söylesem? O zaman, “Benim kızımın milletin kızından ne eksikliği var, ben neden süt hakkı almayayım?” diye, bin tane laf edip susturmaz mı? “Verdiklerin tekrardan sana dönüyor” diyerek kızın çeyizini önüne dökmez mi? “Kızın başlık parası, karın suyu demişler eskiden, getirdiğiniz başlık parası düğüne yetse bari” diyerek susmayı bilmez, konuşup durur. O zaman ne yapabilirim? Oğlumuzun söylediği gibi: “Düşündüğümüz gibi olmadı, başlık parasını geri verin” demeli miyim? Bu sefer “Dün çocuğu da, bugün büyüdü mü?” Karı koca, ikiniz gecenin geç saatinde gelip kızı isterken bunu düşünmediniz mi? diyerek, sıkıştırmaz mı? Evet, Senem Han’ın iyi yönü de var kötü yönü de. Sinirlendiği zaman onun karşısında kimse duramaz. Ayakkabımı önüne atıp: “Git, kaybol, bana çocuk bakarken yardım ettin sanki” diyeceği kesin.

Pehlivan ağabey çok düşündü. En sonunda neticede erkektir, derdimi anlar deyip derdini Baygeldi Çoban’a anlatmayı uygun gördü. Senem Han’ın dışarı çıkmasını fırsat bilip çekinerek de olsa ona söyledi:

–Çoban, sana bir şey danışmak istiyorum.

Yarın kızımın düğününde beyaz gömlek, siyah takım elbise, ayağıma da siyah kundura giyerim deyip sevinip güzel hayallere dalıp oturan çoban hemen Pehlivan

ağabeye döndü:

–Danışılarak kesilen cübbe kısa olmaz, çekinmeden söyleyiniz.

“Danışılarak kesilen cübbe kısa olmaz” deyip kendi kendine çobanın söylediğini birçok defa tekrarlardı. O, bu atasözünü tekrarladıkça gözünün önünde oturan çoban değişmeye başladı, onun kendinden daha akıllı olduğuna kanaat getirdi. “Ben akılsız olmasaydım ilk önce bu adama niye danışmadım? Senem Han hemen yayladan kocanı çağır deseydim belki de bu dert başımıza gelmezdi. Tam tersine, biz hata yaptık. Senem Han bunları kocasından ve evlendireceği kızından bile sakladı, biz de kendi oğlumuzdan

[179]

sakladık. Her şey bu karıların başının altından çıktı. İki şeytan arasında kaldım. Aklımı çeldiler. Evet, on sene okudu, mektebi bitirdi, askeri bitirip geldi. Şimdi oğlundan saklı iş yapmanın ne gereği var...”

Pehlivan ağabeyin danışacağı konuyu dinlemek için ağzı açık bekleyen çoban dayanamayıp en sonunda:

–Söyler misin, ihtiyar, ne danışacaksın?

–Doğrusunu söylemek gerekirse düğün olmayacak gibi...

Çoban, Pehlivan ağabeyin sesinin alçalmasını görüp yere baktı. Pehlivan’a saf gelen çoban bu söz karşısında irkildi ve değişti. Biraz sessizlik hâkim oldu, en sonunda çoban sessizliği bozarak güçsüz bir biçimde seslendi:

–Başka sevdiği mi var seninkinin?

–Hayır, hayır deyip Pehlivan ağabey anlatmaya başladı: “Annelerinin söylediklerine göre bunlar üç senedir mektuplaşıyormuş... Bundan dolayı da bizimki bana satılık kız gerekmiyor diye tutturdu.”

Şimdi susma sırası çobana geldi. Onun bu tavrı: “Bu senin hokkabazlığın kadın! Sana karnı doysa da gözü doymaz diyorlar” deyip eline sopayı alacak gibiydi bir taraftan da: “Bizim kız satarak zengin olma niyetimiz yok, birbirinden hoşlanıyorsalar onları evlendirmek gerek” diyecek gibiydi. İşte o ümitte, Pehlivan ağabey biraz rahatladı fakat evde karar veren Senem Han’dı. Çoban yan odadaki eşini çağırdı:

–Dünürün söylediklerini duydun mu, Senem!

Pehlivan ağabey kaçmaya veya saklamaya ihtiyaç duymadı. Senem Han’a da her şeyi anlattı.

Senem Han onun sözünü kesmeden dinledi. Pehlivan ağabey anlatacaklarını

anlatıp:

–Şimdi ne yapmalı? deyip, çoban ile Senem’in yüzüne baktığında Senem Han:

–Sıkıntı yok, alınacak kararlar kaderdendir, deyip odayı terk etti.

Pehlivan ağabey anlayamadı: “Senem Han’ın bu söylediği ne anlama geldi acaba? Kızın başlık parası geri alınarak düğün iptal olur da sıkıntı olmaz mı?” acaba diye kendi kendine konuştu. O, henüz anlayıp çözememişti ki Senem Han büyük çuvalı çıkararak kapıya koydu.

[180]

İçi parayla dolu olan küçük çantayı da oraya attı. Pehlivan ağabey o eşyaları çok iyi tanıyordu. Onlar, Senem Han’ın onlardan düğün için istediği hediyeler ve Pehlivan ağabeyin borç alarak topladığı paralardı. Bak bunlar da her yeri gezip en sonunda bulduğu kumaşlar ve elbiselerdi.

Senem Han kızı Tazegül ile Batır’ın birlikte çekildiği fotoğrafını da yırtarak bir parçasını eline tutuşturdu. Pehlivan ağabey oğlunun fotoğrafını elinde tutarak bir Baygeldi Çoban’a, bir de eşine baktı. Fakat bu defa Senem Han’a “Tövbe et, vazgeç” diyecek kimse yoktu. Ona bir şey desen sana patlama ihtimali de vardı...

Pehlivan ağabey kalbi sökülmiş boş bir beden gibi oradan kalktı. O verilen eşyaları da almadı paralı çantayı da...

İçerdeki herkesin canı sıkıldı. Sonunda Senem Han kendi odasına geçip kapıyı sertçe kapattı. Baygeldi Çoban belinden darbe almış gibi iki büklüm uzandı fakat onun gözüne uyku girmedi. Birbirine sarılarak oturan ihtiyar ile torununun konuşmalarını dinliyordu:

–Dede, ya dede, Senem teyzem küstü mü?

Dedesi: “Biraz yavaş” deyip kalkarak köşeyi geçti. Baygeldi Çoban’ın hareket etmeden yattığını görüp:

–“Küsmeden, barışmadan düğün olmaz” demişler yavrum. Onlar küser sonra barışır...

–Düğün olursa güzel olmaz mı dede?

–Evet, oğlum, düğün güzeldir... Fakat menfaat denilen kötü şeyler de var... Çok kötü şeyler. O gözle görünmüyor, bir musallat olursa insanı, boynuna ip bağlı mal gibi peşinden koşturur...

–Dede diyorum ki.

–Yat, yavrum, artık uyu...

–Çocuk bir daha konuşmadı. İhtiyar düşüncelere daldı. Açıkçası, şu an başına büyük rezillik gelecek olan Baygeldi Çoban’a ve kendi odasına kapanan Senem Han’a üzüldü. Kovulmuş gibi evden giden Pehlivan ağabeye,

[181]

düğünleri yapılacak olan Tazegül ile Batır’a çok üzüldü.

İhtiyar’ın kalbi sıkışıp yerinden kalkmak istediğinde Baygeldi derin bir nefes alıp zorlukla konuşmaya başladı:

–Şimdi biz ne yapalım!

–Artık geri kalanını kalbine danış.

İhtiyar böyle dedikten sonra biraz sustu, sonra da torununu kaldırdı:

–Kalk, yavrum, gidelim. Bari ikimiz yarınki rezilliğe şahit olmayalım.

Çoban eşine olan kırgınlığı ondan çıkaracak gibi oldu:

–Bırak yatsın! Haydi, düğün olmasın da görelim!

Bu gürültüyle odasından fırlayıp çıkan Senem Han, kendisinin çıkarıp attığı çuvala takılıp düz yerde az kalsın kafasını yere çarpacaktı.

...Çoban, Senem Han’ı peşine takarak, başlık parası olan çantayı ve çuvalı yanlarına alıp tekrardan düğün hakkında konuşmak için Pehlivan ağabeyin evine doğru yola çıktılar, işte o an afet ortadan kalktı, gökyüzündeki yıldızlar da etrafa ışık saçtı.

1974

2.2.6. Ceyhun

Bir garip ölmüştü. Cenaze alayı onu defnetmeye götürüyordu. Uzun sokağın iki tarafı da insanlar ile doluydu. Herkes, dünya ile sonsuza dek vedalaşan bu insanı görmeye can atıyordu. Yüksek binaların balkon ve pencerelerinden bu cenazeyi seyreliyorlardı. Mağazaların vitrinlerinin arasından seyretmeye çalışanlar vardı. Cenaze alayını arka arkaya dizilmiş arabalar takip ediyordu. Bu araba kuyruğu gittikçe uzuyordu. Karşıdan hızla gelen arabalar, kenara çekilerek cenazeye yol veriyorlardı. Bütün bu olanlar artık tabutun içine konulan garibin umurunda değildi. O, uykudaymış gibi yüzünü göğe doğru çevirmiş, sessizce yatıyordu.

Cenaze alayı, sokağı doldurdu. Penceresi yola bakan süslü restoranın

[182]

karşısına geldiler. Her zaman yaptıkları gibi bugün de ekmek parası için çalışan garson kadınlar ve eli kepçeli aşçılar koşarak dışarı çıktılar.

–Eyvah, eyvah! Bir çilekeş daha emaneti teslim etmiş.

–O kadar yaşlı da değilmiş ya kız.

Onlar, bu şekilde söylenerek başlarını salladılar ve cenaze alayının sonunu beklemeden restorana girdiler. Restoran eskisi gibi yine müzik, kahkaha ve anlamsız bir gürültü ile çınılıyordu. Dünyadan bir kişinin daha eksilmesi onların pek de umurunda değildi. Fakat beyaz önlüklü, zayıf ve sarışın kız hâlâ restoranın mermer basamakları üzerinde elindeki tabağı arkasında tutup öylece duruyordu. O birdenbire restoranın mermer basamaklarından uzun adımlarla indi ve cenaze arabasına doğru koştu. Arabaya yanaşarak onunla beraber yürümeye başladı. Merhumun başucunda, ipek bir yastığın üzerinde, göğsü şeref madalyaları ile dolu bir yiğidin büyük bir portresi vardı. Kız önce bu portreye daha sonra da ak saçlı cenazeye defalarca baktı. Bu portre ile yüzüne mum sürülmüş gibi olan merhumun arasında nasıl oluyorsa bir benzerlik vardı. Kız, bir portreye bir de ona bakarak epeyce yürüdü. Cenaze alayı, tren yolundan geçen büyük köprüye çıktı. Kız, fenalaşmış gibi köprünün korkuluklarına yaslandı. Büyük kalabalığa ve sessizce yol alan arabalara baktı. Birdenbire dudağını ısırarak titredi...

–Bu o, bu o...Ta kendisi.

Haykırıp ağlayarak gelen cenaze alayının peşinden koşmaya devam etti. Fakat birdenbire onların arkasından gitmeyip restorana döndü. Restorana gelince de cam tabağı restoran şefinin üzerine fırlattı.

–Yaz, yaz istifamı, yaz diyorum... Ben burada çalışmak istemiyorum.

–Ay kız, seni cin mi çarptı, delirdin mi?

Restoran şefi, aniden yerinden kalktı. Kız, telaşla konuşuyordu:

–Yaz, “İstifa ediyorum” dedim sana. Yazsan da yazmasan da gideceğim. Eğer yazmazsan çekip gideceğim. Hadi kov beni burada durmaya artık niyetim yok.

Kız soluk soluğa kaldı. Restoran şefi, sabırsız bir müşteri bu kızın kızdırmıştır diye düşündü. En sessiz, en sakın garson kızın birdenbire bu şekilde değişmesine şaşırды.

[183]

–Söylesene kız, kim o, sana ne dedi?

–Bir şey demedi. Ölü birisi ne diyebilir ki?

–Ben hiçbir şey anlayamadım.

İşe gireli daha bir ay olan şefin, gerçekten hiçbir şeyden haberi yoktu. Yeni şef, kendinden önceki şefin işten atılırken “Toplum hizmet eden restoranlarda çalışamaz.” hükmünü aldığını bilse de genç kız hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi. Kız ise merhumun ölmeden önce kalbinin kırılmasına sebep olduğuna utanıp her gün yerin dibine giriyordu.

–Kim o, akrabası mı veya tanıdığın mı, neyindi?

Kız suspus olmuş, önlüğü ile gözlerini siliyordu. Onun bir şey anlatacak hali mi kalmıştı? Bu olayı hiçbir zaman anlatmaz. Hünüz olayın üzerinden bir ay geçmemişti. Ona rağmen restoranda çok şey değişmişti. Garsonların çoğu yenilenmişti. Eski restoran şefi de yoktu. Fakat insanlık adına bundan önce yaşananları birinin anlatması gerek.

...Baharın ilk günleriydi. Saat ikinci vaktine yaklaşmıştı. Şehrin sokaklarında hareketlilik çoğalmıştı. Ceyhun restoranı ağzına kadar dolmuştu. Bir köşesine yerleşen dört sazende salonu inletiyordu. Uzun sıralar halinde yerleştirilen masalar birbirine benzemiyordu. Kimileri, kafalarını birbirine yaklaştırıp sohbet ediyordu. Kimileri de sohbetlerden değil, ezgilerden lezzet alıyorlardı. Kimisi iştahla tavuk etini parçalarken kimisi de kadeh tokuşturuyordu.

Küçük tekerlekli sandalyenin üzerinde oturan kötürümün restoran kapısından girmesi kimsenin dikkatini çekmemişti. O, büyük salonun kapısına yakın bir yerde kumaş perdeye yaslanıp durdu. Yanından geçen zayıf garsona parmağı ile işaret ederek gelmesini söyledi.

–Ne istiyorsun ağabey?

Kötürüm, sesini çıkartmadan asker gömleğinin göğüs cebine iki parmağını soktu ve üç manat çıkararak garsona uzattı:

–Bana lütfen bir tek köfte ile bir şişe limonata getir misin, ceylanım?

Kız, oyalanıyormuş gibi yaparak kötürümün yüzüne baktı. Adamın yaşı kırkını yeni aşmıştı fakat saçları bembeyazdı.

[184]

İki bacağı da yoktu. Sarı bıyıklarının ucu ise yanağındaki mermi yarasının çukuruna giriyordu. İki uyluğunu tokalı kemerle arabacığınaya bağlamış ve eline birer ağaç sopa almıştı. Sopaları yere dayayıp arabasını öne doğru hareket ettiriyor olmalı.

Kız, birkaç saniye kötürüme bakıp durdu. Hemen o an aklına bir şey geldi.

–Şimdi siz o uçtaki masanın yanına gelin. Fakat sizi kaldırıp sandalyeye oturtmaya gücüm yeter mi bilmem ki? Ayıp değil ya, birisinden yardım isterim...

–Yok, yok ceylanım, ben masaya gitmeyeyim. Kendi durumumu biliyorum. İstediklerimi buraya getirirsen daha iyi. Sandalyenin üstüne gazete serer, tabağı koyarım. Yemeğimi yer giderim.

–Olmaz ağabey, rahatça oturun yiyin. Ondan sonra ben size başka yemekler de getireceğim. Yiyin, doyun...

–Bana bir köftecik getirsen yeter. Acele etmeden yavaş yavaş getir. Sen gelene kadar ben de perdenin arkasında oturup salonu seyrederim. Benim için büyük zevk!

Kız fazla ısrar etmedi. Çok geçmeden fazlaca beyaz ekmek, bir köfte, bir şişe de limonata ile geri geldi. Sandalyenin üzerine gazetenin yarısını serip, getirdiklerini yerleştirdi.

–Yiyin ağabeyim afiyet olsun.

Kötürüm, çatalı eline alıp köfteye batıracağı anda bir yerlerden peyda olan kadın şef homurdanarak geldi ve hiçbir şey demeden tabağı onun önünden aldı.

–Bu ne cüret, seni bu tarafa kim oturttu?

–Kendim geldim bacım...

–Resmi bir restorana senin girmeye ne hakkın var? Şu halinden utanmıyor musun?

–Ben kötürüm olsam da sağır değilim bacım. Bağırmadan söyleyen de anlarım. Ben buraya aç olduğum için gelmedim daha önce beni burada görmemişsindir. Evde canım sıkılıyordu. Nihayetinde karım, ben çilekeşe kıyamadı ve “Git, biraz gez; gönlün açılır” dedi. Ben de buraya geldim.

Olanlardan kendini sorumlu tutan garson kız yalvarmaya başladı.

–Bir tek köfte ile bir şişe limonatadan sonra

[185]

gideceğim diyor. Zavallı, içki filan da istemiyor ki... İşte, üç manatı da o verdi.

–Vay utanmaz kız. Şuna bak! Ona arka çıkıyorum desene. Dur bakalım, yufka yürekli kızcağız. Şimdi senin çıkışını vereyim de gör. Hesabını da kapatırım. Defol!...

Kız, ağlamaklı oldu. Kötürüm: “Kızın suçu yok” demek istedi fakat diyemeden öfkeden donup kaldı. Elllerinde tabak olan beş on garson kız geldi ve yalvardılar.

–Böyle yapmayın, yemeği getirmişler, bari yiyip gitsin. Önündeki yemeği

almayın!

Restoran şefi arkasına döndü:

–“Bu kadar merhametliyseniz, alın götürün de evinizde doyurun” dedi.

–“Yok, biz bunu burada doyururuz” diye kadınların içinden cesurca olanı konuştu. “Sen elinden geleni ardına koyma.” dedi.

Onlar, öfkeden şişen kadın şefi dinlemeden salona götürüp yemek yedirmek için kötürüme yalvardılar. Fakat elindeki çatalı sımsıkı tutan kötürüm adam bütün bunları duymuyor gibiydi. Yalvarılıyor mu, kızılıyor mu hiçbirini duymuyordu. “Burası resmi bir yemekhane... Senin buraya gelmeye ne hakkın var?”

Beyninde kadın şefin söylediği bu sözler yankılanıp duruyordu. Sözler, gittikçe ateş olup yakıyor, kızgın şiş olup batıyor, yüreğini burkuyordu.

–“Resmi, resmi! Peki, ben kimim?”

Haykırarak yerinden kalkacak oldu. Arabasıyla yerinden epeyce kalktı fakat beceremedi ve yere pat diye düştü. Kötürümün sesini duyan salon birden bire sessizliğe gömüldü. Tavanda dönüp duran vantilatörler durur gibi oldu. Havadaki kadehler aşağıya indi, gülüşler kesildi.

İçine düştüğü durumdan utandı:

–Bağışlayın, kendimi toparlayayım, gideceğim...

Etraftakiler çekildiler. Fakat o gidecek gibi değildi. Zaten gitmeye de mecali yoktu. Alnını sandalyeye dayayıp hatıralara daldı.

“Ah, Ceyhun, Ceyhun!” Sen de artık bana acımıyorsun. Beni böyle karşılamayı beklemiyordum. İlk açıldığın günde, başköşende oturan ben değil miydin?

[186]

Sazendeler saz çalınca kızlarla dansa ilk kalkan ben değil miydin? Benimle dans edebilenin başka bir arzusu kalmazdı. Birisi yüzüme bakıp “Cemiyetin üyesi değilsin”, deseydi ne yapardın? Yok, o zaman bana böyle bir şeyi kim diyebilirdi. O zaman benim dizlerimin aşağısında ayaklarım vardı. En iyi ayakkabılardan giyerdim. Ayaklarımla zıplayıp, koşabilirdim. Hatırlıyorum, her nasılsa sana ilk önce baştan savma bir isim vermişlerdi. Fakat biz kendi istediğimizi kabul ettirdik. Seni Ceyhun’a benzetip sana Ceyhun adını koyduk.

Savaşta yağmur gibi yağan mermilerin altında, karın üstünde uzanıp yatarken de seni hatırladım. Ne zaman bir ferahlık yüreğimi kaplasa seni yoldaşlarıma anlatırdım:

“[Sizi] Türkmenistan’a götüreceğim. Bir de doğruca Ceyhun’a gideriz. Ceyhun, o kadar geniştir ki ona bütün birliğimiz sığar. Onun dalgalanıp duran nehre bakan pencereleri vardır. Önünde oturursun, yukarısında da kıvrım kıvrım edilen perdeler neşeyle dalgalanır. Onlar, rüzgâr olmayan yerden rüzgâr bularak sallanıp dururlar. Önü ak önlüklü ceylan gibi kızlar hizmet eder. Yemek yemeye pek niyetin olmasa da onları görünce iştahın açılır. Kızların nazı, cilvesi ve mülayimliği bin güzele bedel. Çorba, börek, pilav ve şiş kebabı demeden hepsini yersin ama yine de doyamazsın. ‘Şimdi yemeğinizi getiriyorum, getirene kadar bira içer misiniz?’ deyip buz gibi birayı önüne bırakıp gider... Sesleri de çok hoştur.” derdim.

Ben seni böyle hatırlardım, Ceyhun. Sen, savaştan önce gerçekten de böyleydin. Belki, başkaları için şimdi de böylesin fakat bana kapı ağzında bir adım yeri dahi reva görmedin. Ben kötürümüm diye insanların beni görünce iştahları kaçırıyormuş.

–Hemşerim, hemşerim. Ağabey...

Birisi omzundan tutup sallayınca kendisine geldi. Yüzüne bakan genç bir yiğidi gördü.

Birbirilerinin yüzüne baktılar. Kötürüm adamın gözünden gözyaşları belirdi, ağlıyordu. Bir namerdin kötü sözleri yüzünden adamın merdi de ağlarmış. Bu, onun doğumundan sonra ilk ağlayışı olsa gerek. Savaşta iki bacağının da dizkapaklarını kurşun parçalanmıştı. Onu, savaş meydanından çıkaranlar mertliğine hayran kalmışlardı. Hastanede iki ayağını da dizinin yukarisından kesmek zorunda

[187]

kaldılar. Diğer yaralılar gibi narkoz da almadı. “Kesiverin”, dedi. Gözünün önünde bacaklarını testereyle kestiklerinde acıya dayanamadı ve birkaç defa bayıldı ama hiç ağlamadı. Artık ağlıyordu.

Yiğit, garson kıza sordu:

–Yemeğini yedi mi?

–Kız, dudağını ısırarak başını salladı. Yiğit, sinirinden titreyerek restoran şefinin odasına hışımla girdi. Kötürüm ise gözlerini bir noktaya dikmiş ve öylece oturuyordu. Ayaksız gezdiği yirmi bir yıl boyunca bir kez restorana gelmiş ve onda da böyle bir durumun çıkmasına sebep olmuştu. Buna sebep olduğu için çok pişmandı. Şu anda yer yarılrsa içine girsem diyordu.

Salonun içinde bu acıklı olayın şahidi olan başka bir yiğit, elinde tabağıyla

koşarak geldi:

–Ağabey, alın ve yiyin. İşte, sıcak bir köfte! Ben kendime başka bir köfte ısmarlarım.

–Ben dilenci değilim.

Tabağı eliyle itti. Köfteli tabak devrildi. Kötürüm adam, hemen arabasını hareket ettirdi ve kapıya gitti. Restoranın büyük merdivenlerinden nasıl indiğini de kimse göremedi. O kaldırımından hızla uzaklaşırken yerdeki sıcak köftelerinin dumanı hâlâ tütyordu.

...Bu olaydan sonra onu bir daha gören olmadı. İşte, şimdi onu omuzların üzerinde taşıyorlardı...

1964

2.2.7. Gelin Alayı

Bir sonbahar günüydü. Dağın eteğinde yerleşmiş Çişdepe¹⁴ köyünde bugün gelin çıkarıyorlardı. Köy ahalisi sabah erkenden düğün telaşıyla uyandı.

Kız evinin kapısında iki yana sallanıp duran, sarı yapraklı erik ağacının en yüksek yerine çıkan çocuğun “Geliyorlar, geliyorlar” deyip ağaçtan sallanarak inmesi yediden yetmişe herkesi telaşlandırdı. Köyün yaramaz çocukları pantolonlarının

[188]

paçalarını dizlerine kadar sıvayıp gömleklerinin önüne taş doldurup yolun kenarındaki üzüm bahçesine saklandılar. Bir yaramazlık yapılacağını hisseden köpekler, tepedeki yola doğru havlayarak koştular.

Gelin alayı epey yaklaştı. Evlendirilecek kızın etrafında oturan gelinler ve kızlar da heyecanlanmaya başladılar. Ak yüzlü genç kızlar birbirine sımsıkı yanaşarak gülüşüp ilk erik ağacının altına doğru gittiler. Onların peşinden henüz kürtesini¹⁵ çıkarmamış genç gelinler dimdik duran keten elbiselerinin altından görünen beyaz ayakkabılarıyla peş peşe kapıdan çıktılar. Evlenme çağına gelen kızlar da dışarı çıkıp diğer köyün gelinlerine bakmak istediler. Fakat dışarı çıkmaya utandılar, kafalarını kaldırarak kapının köşesinden bakmakla yetindiler.

Kara evin köşesindeki ateşin başında Annagül tek başına kaldı. İpek yazmasıyla

¹⁴ Çişdepe: Şiştepe.

¹⁵ Kürte: Yeni evlenen kızların başına örttüğü kaftan.

yüzünü örtmüş oturuyordu. Belki de ağlıyordu? Gelin alayı kızı almaya geldiğinde ağlamak, kızların âdetidir. Biri anne ocağından ayrıldığı için diğeri de gün boyu omzunda dolaştırdığı kardeşinden ayrıldığı için ağlıyordu. Çoğu kız da eğlenceli çocukluğuna veda ettiği için ağlıyordu. Bazıları da kız evladı evlenirken ağlaması gerekir dedikleri için ağlıyordu.

Annagül bunların hiçbirine dâhil değildi. O, ağlamıyordu bile. Diğer kızlar gibi “Evleneceğim kişi nasıl birisidir acaba?” diye dertlenmiyordu bile. “Ailesi düzgün müdür, akıllı ve iyi birisi midir, şefkatli midir” gibi soruları kendine sormuyordu.

Annagül evleneceği yiğidi bir kere görmüştü. O zamanda da gözleriyle konuşmuşlardı. Duygularını paylaşmak, o devrin âdeti değilse de Annagül duygularını annesiyle paylaşmıştı, evleneceği yiğit de kendi babasıyla konuşmuştu. Şimdi ise sadece bu iki sevgilinin kavuşması için bir tek Annagül’ün götürülmesi gerekiyordu. Annagül bunu iyi biliyordu. Fakat beklenen an yaklaştıkça onun içi daralıyordu. Aklında sürekli babası vardı.

...Dışarıdaki gürültü arttı. Peş peşe silah sıkılıyordu.

[189]

Atların nal sesleri gelmeye başladı. Gelin alayının en öndeki atlı yiğit köye ulaştı.

Üzüm bağının içindeki çocukların fırlattığı taşlar, atların ayağından çıkan tozlara karışıyordu.

Köyün aksakalı Torum ağabey:

–“Hay, eşek sıpaları! Sizi var ya... Artık sapan attığınızı görürsem suratınızı dağıtırım” dedi ve sonra ahırında gizlenip sapanla taş atan çocukları kovaladı.

Çocukların, bir gencin sırtına yumurta atıp kıpkırmızı, yeni cübbesini kirletmesini, gelin alayından iki tane gelinin yazmasından çekerek başlarını açmaları dışında gelin alayı sağ salim köye ulaşmıştı. Önlerine konulan çorbanın içine bir parça ekmeği atıp yedikten sonra gelini götürebileceklerdi. Fakat burada olmaması gereken bir şey oldu... O da Çişdepe’nin insanlarını mahcup etti. Bozaganlıların önünde küçük düşürdü.

Annagül’ün babasına Küyki Han diyorlardı. O, kara evin karşısındaki küçük çadırdan çıkmıyordu. Gelin alayı geldikten sonra üstüne kaynar yağ dökülmüş gibi sinirlenerek dışarı çıktı. Kapının önünde bağırdı:

–Torum bey, misafirlere yemeğini biraz hızlı verip gönder. Kendilerine de söyle

bunlara kız mız yok...

“Bunlara kız yok” demek kolay. Bu kelime, gökyüzüne sıkılan kurşun gibi etrafta yankılandı.

–Kız yok mu diyor?

–Bu ne demek şimdi?

Sofranın başına yeni oturan atlı yiğitler ağızlarında ekmek donakaldılar. Gürültüyle yankılanan kızın evine bir sessizlik çöktü. Teri yeni soğuyan atlar da kulaklarını kaldırıp Küyki Han’ın bembeyaz yüzüne sinirli sinirli bakıyor gibiydiler. Evin karşısında oturan develer yerinden kalkacak gibi oldu. Herkes sinirlenerek Küyki Han’a baktı. Küyki Han’ın sesini duymamış gibi etrafı toplamakla uğraşan Torum ağabey sakince ona yaklaşıp:

[190]

–Bu ne demek, Küyki?

–Ne duymuşsan o, bunlara kız mız yok.

–Sakalımız beyazıyla böyle yaparsak ayıp olmaz mı?

–Bir şey olmaz. Yeminini bozan insanlarla akraba olmak istemiyorum.

–Söyler misin, ne oldu? Haydi, söyle ben de bu köyün aksakalıyım.

–Bu namertler... Kandırmışlar...

Torum ağabey sakalını sıvazladı. O ne zaman bir şeyden rahatsız olsa veya sinirlense bu hareketi yapardı. Şimdi, Küyki Han’a bir şeyler söylemeye çalıştı. Sinirli olduğu hâlde her zamanki soğukkanlılığını korudu.

–Her ne olursa olsun, bu insanları gelinsiz geri çeviremeyiz.

–Olmayacak diye bir şey yok. Hanım haydi, hediyelik elbiseleri çuvala koyup getir...

Yaşı elli civarındaki nur yüzlü bu kadın, örtüsünün altından homurdanarak geldi. O, beti benzi atmış kocasının yanına gitmeyip Torum ağabeye yaklaştı:

–O, namert diyerek bahane uyduruyor, Torum ağabey. Bunları, kızın başlık parasının tamamını vermediler diye yapıyor.

O, kocasının yüzüne bakarak sinirleniyordu.

–Senin bu açgözlülüğün canını alır inşallah, nefsi kuruyasıca...

Kadın sinirinden ağladı. Bir kocasının yüzüne bir de Torum ağabeyin yüzüne baktı. Sonrada kendine destek verecek birisini arıyor gibi etrafına bakındı:

–Hani, dünür gelmedi mi, dünürü çağırır mısınız?

–“Dünürü ne yapacaksınız? Hediyelik elbiseler az geldiyse buyurun kendi elbisemi de vereyim” dedi atlıların başında gelen yiğit ve kırmızı cübbesini çıkarıp ortaya attı.

–“Buyur teyze, ben de cübbe ile kemerimi vereyim” deyip diğer bir yiğit kemerini çıkarmaya başladı.

Gelinin bineceği kecebeyi¹⁶ kurmaya çalışan Övezmırat ağabeyin kulağı ağır işittiği için hiçbir şeyden haberi yoktu. Yiğitlerden biri onun yanına gelerek “Eğer isterseniz atımızı da bırakalım ama biz gelinsiz dönmeyelim” diye Övezmırat ağabeyin kulağına bağırdı. O, Küyki’ye bir sürü dil döktü:

–İkimizin de saygınlığına yakışmaz. Böyle

[191]

yapmayalım. Başlık parasının geri kalanını kızın seni ziyarete gelinceye kadar vereceğim. Bana bu sakalıma rağmen yemin ettirme. İnsanoğlu verdiği sözünde durur.

Küyki bunu duyunca daha da öfkelen-di. O, dünürüne duyurmak için sesini yükseltip sinirlenerek bağırdı.

–Madem sözünde duran birisin, ikimiz başta farklı anlaşıştık, hatırlıyor musun?

–Hatırlıyorum, unutmadım. Her şeyimi satıp borca batsam da parayı bulurum demiştim. Ne yapayım, bulamadım... Hayır, bu yaptıklarına rağmen kızını vermeyeceksen, ne yapabiliriz... Fakat namert kelimesini kullanma dünür.

–Kullanmamı istemiyorsan çekin gidin! Sizinle konuşacağım bir şey yok. Bana dünür deme artık!

Torum ağabey ikisini barıştırmak için çok dil döktü. Küyki Han konuşmak bile istemedi.

–Kız benimdir. Ne dersem, o olur.

O, bu şekilde tersleyerek odasına girdi. Kapısını da kapattı. Övezmırat ağabey ondan ümidini kesti. Kendi yiğitlerine seslendi:

–Haydi, gençler gidelim, gelinlere de söyleyin develerine binsinler.

Gelinlere bininiz demeye gerek yoktu. Onlar çoktan develerinin yanında

¹⁶ Kecebe: Gelini bindirmek için devenin üzerine kurulan oturak.

Küyki'ye beddua edip duruyorlardı.

Büyük gürültü ile köye gelen atlılar, sessizce geri döndüler. Artık onlara taş atmaya çalışan da yoktu...

Gri atını yavaşlatıp atlıların önünde giden Övezmırat ağabeyin olanları düşünmekten beyni şişmişti. O, yol boyu bu rezillikten nasıl kurtulacağını düşünüyordu. Bunlar ak saçlı ihtiyara ağır geliyordu. En kötüsü, tek evladının düğününün bozulmasına çok üzüyor ve gittikçe de çöküyordu. O, oğlunu üzmemeye çalışmıştı. İşte, şimdi de eli boş eve dönüyordu. “Oğlumun bununla olmasa başkasıyla evleneceği kesin ama elalem ne der?” diye kendi kendine konuşuyordu.

Gelin alayı yolu yarılamıştı. Aniden Övezmırat ağabey atının başını geriye doğru çevirdi:

[192]

–Yiğitler, siz burada bekleyin, atlar ile develer de biraz dinlensin. Ben tekrardan şansımı deneyeyim. En fazla bir çay içer geri dönerim.

Sahibi ile aynı şeyleri hissedenden zavallı hayvan, Övezmırat ağabeyin kamçı vurmasını beklemeden arkasında bembeyaz toz bulutu bırakıp bir anda gözden kayboldu.

***

Övezmırat ağabey konulan ödülü almak için at koşturmuyordu. Mergen¹⁷ olup yayla ok atma niyeti de yoktu. O, herkesi düğüne davet etti. Düğün sahibi Övezmırat ağabey, düğünü yapan ise hemşerileriydi. Onun kapısında at da koşturdular, güreş de tuttular. Evinin misafiri günlerce eksik olmadı. İşte, şimdi de köyün ozanları sesleriyle köyü inletiyordu...

Yatsı vakti Bozagan köyünün bir tarafından köye yaklaşan üç atlının kulağına ozanların sesi geldi.

Atlıların biri “Bu köyde başka düğünü olan var mıydı?” deyip atının başını çekerek seslendi.

–“Yok, yahu, bu köyde iki düğün bir günde olmaz” deyip atlıların diğeri de atını durdurdu.

Onlar, Bozagan köyünü iyi biliyorlardı. Bu köyün âdetlerini de çok iyi

---

¹⁷ Mergen: Usta nişancı.

biliyorlardı. Bir güne iki düğün denk gelirse kendi aralarında anlaşarak düğünlerden birini sonraki gün ertelerdi.

Ozanların sesi, Övezmırat ağabeyin evinden geliyordu. “Övezmırat ağabeyin evinde ozanın ne işi var, gelin alayı eli boş dönen evde düğün mü olur?” diye atlılar kendi kendine düşündü.

“Her neyse biz gidip öğrenelim. Siz atları tutup burada bekleyin” deyip ikisi karanlığa doğru yürüyüp gözden kayboldu.

Bu atlılar, Çişdeveli yiğitlerdi. Atların yanında kalan üçüncü kişi, Annagül’ün kardeşi Nepes’di.

Bu köyün erkeklerinin bir âdeti vardı. Ablası veya kız kardeşi evleniyorsa erkeğin düğünde bulunması ayıp olarak görülürdü. Annagül’ün gelin alayının geleceği gün, Nepes de eline tüfeğini alıp sabah erkenden ava gitmişti. O, sabah gidip akşamüstü geri döndü.

[193]

Attan daha inmeden, annesi ağlayarak çıktı. Her şeyi anlattı.

Oğlum, Nepes can! Milletin karşısına çıkacak yüzümüz kalmadı. Baban gelen gelin alayını kovdu...

Nepes bir süre susarak dona kaldı. Sonra yavaşça konuştu.

–Bizi bir şekilde rezil edecekti, sonunda yaptı mı?

O, öfkesini bastıramayıp dudağını ısırıldı. Kan beynine sıçradı. Elindeki tilki postunu sinirle kapıya doğru fırlattı.

–Şu tilkiye harcadığım mermiyi babama harcasam iyi olurdu.

Küyki Han evin içersinde bütün konuşulanları duyuyordu.

–“Vur, haydi! Vurmazsan adam değilsin, itoğlu!” deyip koşarak çıktı. Nepes elindeki tüfeği kaldırdı fakat annesinin sesini duyan Torum ağabeygiller koşarak tüfeği Nepes’in elinden aldılar. Sinirden titreyen Küyki Han’ı iterek odasına sokup üzerine kilit vurdular. Sonra Torum ağabey kendisiyle beraber üç dört tane aksakalı getirerek Nepes’i sakinleştirmeye çalıştılar:

–Bak oğlum, Nepes, sen bu olanlara sinirlenme! Sen babanı vurursan senin de hayatın mahvolur. Böylece, Küykgiller bir kızı evlendirebilmek için birbirini vurmuş diye arkanızdan konuşurlar. Bizim sana başka bir önerimiz var. En yakın iki arkadaşını bul ve kız kardeşini onlarla gönder. Götürsünler, itibarı ve namusuyla teslim etsinler.

Kız evladını asıl sahibine teslim etmek gerekir...

Nepes biraz düşündü, kendi kendine konuşarak uzun süre bekledi. “Ben kardeşimi elin adamlarıyla göndersem ayıp olmaz mı?” Aksakallar da böyle düşünmüşler. Ne yapayım? Nasıl edeyim?”

O sonunda karar verdi. “Halk istese atını bile kes” demişler. “Bu adamlar böyle düşünmüşse benim hayır demem imkânsız. En iyisi, kardeşimi götürüp teslim edeyim. ‘Nepesgiller başlık parasını alıp da, kızı vermemişler’ diye bir dedikodu çıkmasından ‘Nepes, kendi kardeşini kendi eli ile teslim etmiş’

[194]

demeleri daha iyidir. Babamın yaptığı yanlış işi ben düzeltmezsem, kim düzeltir?”.

O atın ipini Torum ağabeyin eline verdi ve Annagül’ü atın sırtına bindirdi. Aksakallar onun yanına iki silahlı yiğit verdi...

Nepes ile Annagül’ü bırakıp düğün yerine gelen yiğitler evin kapısından Övezmırat ağabeye seslendiler.

–Biz Çișdepe’den geldik, ağabey.

Övezmırat ağabey tam duyamayıp başını sesin geldiği tarafa çevirdi. Yiğitler söylediklerini tekrarladılar.

–Çișdepeyiyseniz hoş geldiniz. Haydi, gelin eve. Çay içelim, sonra ozanı dinleyelim.

Yiğitlerin biri gecenin karanlığında kulağı sağır adamla uzun uzun sohbet etmenin kolay olmayacağını anladıklarından direkt konuya girdi:

–Övezmırat ağabey, biz gelininizi getirdik...

–Gelininizi getirdik derken, ne gelini?

–Gelininiz işte, Küyki Han’ın kızı. O, abisiyle beraber köyün dışında bekliyor.

O bu habere Övezmırat ağabey çok sevinir zannetmişti. Övezmırat ise sakalını sıvazlayarak donup kalmıştı. O sonunda başını sallayarak sağır insanlara has olmayan bir şekilde kısık sesle fısıldadı:

–İyi olmamış yiğitler, yanlış bir şey yapmışsınız. Bu epey karmaşık bir mesele oldu diyerek başını salladı. “Aynen insanoğlu hatasını düzeltelim derken daha büyük yanlış yapar”...

–“Yaa, ne oldu ki?” diyerek yiğitlerin ikincisi şaşırarak sordu.

–Biz çoktan başka gelin bulduk...

Yiğitler sustu. Övezmırat ağabey de anlattı:

–Küyki Han kovduktan sonra yolda gelirken eski bir arkadaşımın evine uğradım “Kızını oğluma istiyorum” dedim, o da “Dostum ister de ben hayır der miyim” dedi. Kızı genç ama bana hayır diyemedi. Önemli değil, beş on gün misafir olur sonra evine döner. Büyüyene kadar

[195]

evinde kalsın... “Övezmırat’ın gelin getirmeye gidip de geriye eli boş dönüşü gibi” diyerek dalga geçmesinler yeter.

–Öyleyse iyi, sorun yok, biz şimdi gelininizi getiririz, dostunuzun kızını da geri verirsiniz diyerek yiğit sevindi ve “düğün görmeye geldi sayın” dedi.

–En iyisi budur, Övezmırat ağabey diyerek ikinci yiğit de bir çare bulunmasına sevindi. Övezmırat ağabey sakalını sıvazlayarak tekrar düşündü:

–Hayır, geç kaldınız, az önce nikâh kıyıldı...

Yiğitler bunu duyunca geri dönmekten başka çareleri kalmadı. Övezmırat ağabey onlara yaklaştı da:

–Ben Çișdepe’de sizin gibi yiğitlerin olmasından gurur duyuyorum. Siz kardeşini atın sırtında getiren o mert yiğide de söyleyiniz, Küyki Han gibi namertten böyle bir mert evladın yetişmiş olmasından gurur duyuyorum...

Fakat bu sözler Çișdepe yiğitlerinin derdini hafifletmedi. Evinden gelinceye kadar gözünün yaşı durmayan Annagül’ü atın sırtından indirmeden tekrar geri götürdüler. Kardeşini arkasına alan Nepes önde, iki yiğit ise arkada, dağın eteğindeki yayla yolda üç atlı geriye dönüyorlardı. Hiç biri de bu sıkıntıya çözüm bulamamıştı.

Üç atlı sonun da sabahleyin gelen atlıların dinlendikleri yere ulaştılar. Burası üç yolun birleştiği kavşaktı, ileriye gidersen Çișdepe, kuzeydoğuya gidersen Bozagan köyü, güneydoğuya gidersen de Övezmırat ağabeyin eski dostunun yani yeni dünürünün köyüne gidiliyordu. Burada gelin alayı, Annagül’ün bineceği kecebesine yine birkaç sene sonra gelin olacak bir genç kızı bindirmişlerdi.

Annagül’ün geri kalan yolu gitmeye gücü kalmadı. O abisinin arkasından kayarak atın ön ayağına doğru düşüp, bağırarak ağlamaya başladı:

–Kurbanın olayım ağabey, beni bırakın, bundan sonrasına beni götürmeyin! Birçok insanı koynuna alan kara toprak, beni de alır koynuna... Nepes attan hemen indi, Annagül’ün elinden çekerek kaldırdı:

–Annagül, sana ne oldu kardeşim?

Annagül abisine sarılarak yalvarmaya başladı:

–Anam da babam da sensin ağabey! Bundan sonrasına beni götürme! Götürsen de öldürüp götür...

[196]

Attan düştü de yılan soktu de! Üzerine taş düştü de... Öldür beni!

Annagül'ün bu haline Nepes'in kalbi dayanmadı. Yanındaki arkadaşları da ne yapacağını şaşırdı. Bunların ellerine kılıç verip binlerce düşmana karşı savaşın desen savaşacak kadar mert yiğitlerdi. Dağdan gelen seli durdurun desen sorgusuz sualsiz haydi diyerek gidecek yiğitlerdi. Fakat bu defa Annagül'ün derdine çare bulmakta acizdiler.

Annagül sonra diğer yiğitlerin ayağına yıkılarak onlara yalvarmaya başladı...

–Ağabeylerim, siz de söyler misiniz, ağabeyime! Öldürmeye kıyamıyorsanız şurada bırakıp gidin beni. Kurtlar yesin beni, kuşlara yem olayım, öldürün beni! Öldürün de gömün beni, bir avuç toprak olayım...

Amangül tüm cesaretini topladı. Hızlıca davranarak ağabeyinin belindeki beyaz saplı bıçağa hamle yaptı. Bıçağı kınından çıkarıp kalbine saplamak için yukarı kaldırdı. Fakat bıçağın ucu daha göğsüne yetmeden Nepes onun bileğinden tuttu.

–“Ne diyorsun, Annagül?” deyip sinirlendi. Bu bıçak bizim aileden birine saplanacaksa sana değil, babamın göğsüne saplanmalı...

İki yiğit Annagül'ü kaldırıp, Nepes'in arkasına bindirdi, Annagül kayıp düşecek gibiydi. Yerinde duramayacağını anlayan Nepes onu önüne aldı...

Gece yola çıkan atlılar sabah horoz öttüğünde eve geldiler. Vah, zavallı anne; Annagül'ün annesi, çocukları gittiğinden beri yola bakarak sabaha kadar köyün çıkışında bekliyormuş meğer.

Güçten kuvvetten düşen kardeşini atın önüne alıp getiren Nepes, bütün sinirini annesinden çıkartacak gibi hiddetlenerek:

–Git, anne, babama götürüp ver kızını. Bir ömür kızını tutsun elinde.

Bu söylenenleri duyan Küyki Han atılarak dışarıya çıktı: “Sen bunlara kafanı yorma” diyerek ters ters baktı.

[197]

Nepes'in siniri tepesine çıktı. O, titreyen elleri ile sırtındaki tüfeğini alıp direk

babasının göğsüne dayadı. Silahtan siyah duman çıktı. Küyü Han'ın göğsü alev almış gibi oldu. O, eliyle göğsünü tutarak yere yığıldı.

Bunların hepsi göz açıp kapayıncaya kadar yaşandı. Nepes atına binip bir anda gözden kayboldu...

1972

SONUÇ

Çalışmada Anna Paytık'ın "Älemgoşar" adlı eserindeki yedi hikâye temel alınarak dil incelemesi yapılmıştır. Bu incelemenin sonucunda elde edilen bulgular şunlardır:

1. Yeni Türkmen Türkçesi Latin Alfabesinde dokuz ünlü bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak a ile e arasında bir ses olan açık e (ä) sesi bulunmaktadır.

2. Türkmen Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak "s" ve "z" ünsüzlerin dil dış ara ünsüzler olarak telaffuz edilmektedir. Türkiye'deki kaynaklarda bu durum "peltek" olarak nitelendirilmektedir fakat "pelteklik" bir konuşma arızası olduğu için bu şekilde adlandırmak doğru gözükmemektedir.

3. Türkmen Türkçesinde kalınlık-incelik düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmaktadır. Bu uyumlar Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında Arapça ve Farsça sözcüklere daha fazla sirayet etmiştir: (Far. *bûse* > TM. posa 'buse, öpücük', Ar. *suhbet* > TM. söhbet 'sohbet, konuşma, hasbihal').

4. Ünsüz uyumu ise Türkmen Türkçesinde birkaç örnek dışında görülmemektedir. Sözcüğün köküne bakmaksızın ekin başındaki ünsüz ünlü uyumuna uymadan eklenmektedir: Uymayanlar: Tikiñçi 'terzi'; Uyanlar: Yazıcı 'yazar', satıcı, alıcı.

5. Eski Türkçede sözcük başında bulunan bazı "b-"ler, Türkmen Türkçesinde geniz ünsüzlerinin (n, ñ) tesiriyle "m-"ye dönüşmüştür: (ET. *biñ* > TM. mün 'bin', ET. *ben* > TM. men 'ben').

6. Türkmen Türkçesinde sözcük sonunda "b, c ve d" ünsüzleri bulunmamaktadır. Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerin sonundaki "b, c ve d" ünsüzlerinin yerine, tonsuz karşılıkları "p, ç ve t" kullanılmaktadır: (Ar. *şâhid* > *şayat*, Far. *bed* > *bet*, Ar. *kitab* > *kitap*).

7. Türkmen Türkçesinde "b" ünsüzü sözcük ortasında iki ünlü arasında veya "l" ve "r" ünsüzlerinden sonra "v" olarak telaffuz edilmektedir. "daban > davan 'ayak tabanı', gabat > gavat 'karşı, karşılaşmak').

8. İncelenen metinde addan ad türeten +çA, +cA, +cagaz, +cAk, +cAñ, +cIk/+cUk, +çI, +çIlk/+çUluk, +dAş, +lAk, +lAy, +II/+IU, +Ilk/+lUk,

+*(I)ncI*/*+(U)ncI*, *+rak*/*+räk*, *+sIz*/*+sUz*, *+dar*, *+hana*, *+Istan*/*+Ustan*, *+Kär*, *+zat*, *bi*+, *na*+ ekleri tespit edilmiştir.

9. Addan fiil türeten *+A-*, *+Al-*, *+Ar-*, *+cAr-*, *+cIrA-*, *+dA-*, *+gA-*, *+gAr-*/*+kAr-*, *+(I)k-*, *+IldA-*, *+IrdA-*/*+UrdA-*, *+KIr-*/*+KUr-*, *+l-*, *+lA-*, *+lAn-*, *+lAş-*, *+lAt-*, *+rA-*, *+(I)rgA-*/*+(U)rgA-*, *+sIrA-* ekleri tespit edilmiştir.

10. Fiilden ad türeten *-A*, *-AC*, *-AgAn*, *-Ak*, *-(A)lgA*, *-cA*, *-ç*, *-g*, *-gI*, *-gIn/gUn*, *-(I)m*/*-(U)m*, *-mA*, *-mAk*, *-mIt*, *-(I)n*, *-v*, *-(A)vUl* ekleri tespit edilmiştir.

11. Fiilden fiil türeten *-AlA-*, *-Ar-*/*-r-*, *-cAkIA-*, *-cIrA-*, *-dAr-*, *-dIr-*/*-dUr-*, *-Ir-*/*-Ur-*, *-IşdIr-*/*-UşdIr-*, *-kAlA-*, *-kez-*, *-(I)l-*/*-(U)l-*/*-l-*, *-mAlA-*, *-n-*, *-(I)ş-*/*-(U)ş-*/*-ş-*, *-t-*, *-(I)z-*/*-(U)z-* ekleri tespit edilmiştir.

12. Türkiye Türkçesinde *+cAğIz* şeklinde kullanılan ek, Türkmen Türkçesinde yalnızca *+cagaz* biçiminde kullanılmaktadır. (guşcagaz, gızcagaz).

13. Türkmen Türkçesinde hâl kategorisi Türkiye Türkçesiyle bazı değişiklikler dışında aynıdır. Türkmen Türkçesinde bulunma ve ayrılma hâli ekleri Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünsüz uyumuna uymadığı için tonsuz ünlülü şekli bulunmamaktadır: Bulunma hâli (eşekyatakda, ışıkde, samolyotda), Ayrılma hâli (Mıratdan, çanakdan, yürekden).

14. Türkmen Türkçesinde dönüşlük zamiri sadece “öz” sözcüğünün sonuna iyelik şahıs ekleri getirilerek çekimlenmektedir.

15. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkmen Türkçesinde “bu” işaret zamiri hâl eklerini aldığı baştaki “b” ünsüzü “m” ünsüzüne dönüşmüştür. (munuñ ‘bunun’, muni ‘bunu’, muña ‘buna’, munda ‘bunda’, mundan ‘bundan’).

KAYNAKLAR

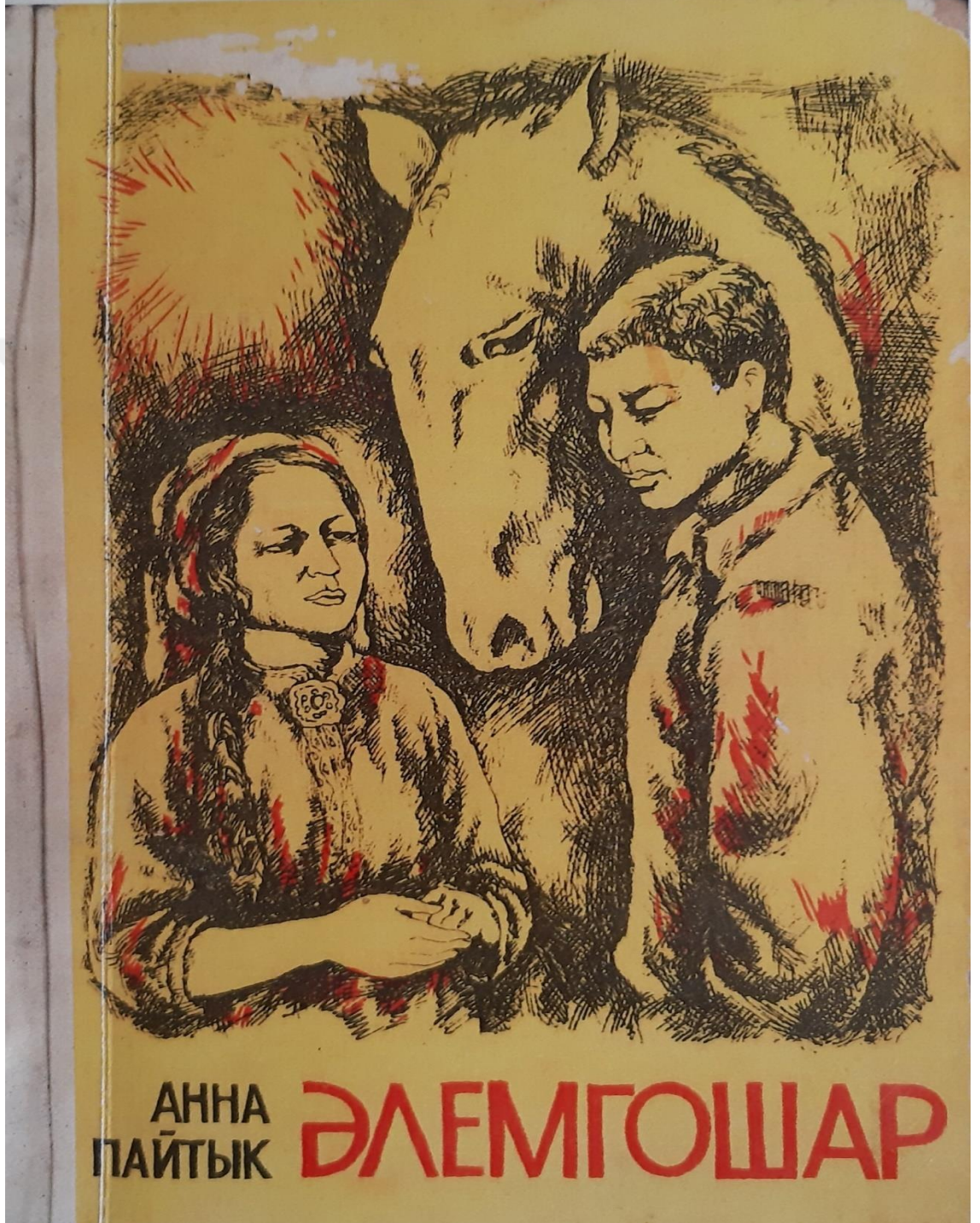
- Annasähedov, G., (1998). “*Anna Paytık Diyende...*”, Aşgabat: Ahal Durmuşı Gazeti.
- Atanıyazov, S., (1992). *Türkmen Adam Atlarının Düşündürişli Sözlüğü*, Aşgabat: Türkmenistan Neşiriyatı.
- Azımov, P., Amansariyev, C., Sariyev, G., Sopiyeve, G., Hıdırov, M. H., İbrayımov, A., (1960). *Häzirki Zaman Türkmen Dili*. Aşgabat: TDU-nıñ Tipografiyası.
- Bagıyev, H. (1985). *Türkmen Dilinde Kombinator Ses Üytgemeleri (TSSR-iñ Yokarı Okuv Caylarının Filologiya Fakultetleriniñ Studentleri Üçin Medodiki Görkezme)*. Aşgabat: TDU-nıñ Tipografiyası.
- Baskakov, N. A., Garriyeva, B. A., Hamzayev, M. Y., (1968). Türkmençe Orsça Sözlük. Moskova: İlimlar Akademiyası Magtımğulı Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Baycanov B., Petcikova M., (2014). *Häzirki Zaman Türkmen Dili. Morfologiya*. Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiriyat Gulluğı.
- Beşen Delice, T., (2002). *Türkmen Türkçesinde Edatlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Beşen Delice, T., (2010). *Türkmen Türkçesinde Fiil*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Beşen Delice, T., (2020). *Türkmen Türkçesinde Fiil*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Buran, A., Alkaya, E., (2013). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Clark, L., (1998). *Turkmen Reference Grammar*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Coşkun, M. V., (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çalıkuşu, S., (2020). *Berdi Kerbabayev'in “Capbaklar” Adlı Uzun Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Aktarım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Dinç, S., (2017). *Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi*. Kayseri: Fenomen Yayıncılık.
- Doğan, L., (1996). *Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler ile İlgili Hususlar*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi, S. 1, s. 232-238.
- Ediskun, H., (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ergin, M., (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Esenmedova, A., (2010). *Häzirki Zaman Türkmen Dili (Morfologiya)*. Aşgabat: Türkmen Dövlet Neşiriyatı.

- Gök, H., (2020). *M. Geldiyev'in "Ene Dili" Adlı Arap Harfi Türkmençe Ders Kitabı'nın Dil İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Hacıeminoğlu, N., (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Hengirmen, M., (2006). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Kara, M., (2012). *Türkmen Türkçesi Grameri*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Karaağaç, G., (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Karaca, V. İ., (2016). *Ötümlüleşme Kavramı ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Ötümlüleşme*. The Concept of Vocalization and Vocalization in Contemporary Turkish Written Languages.
- Keskin, R., (2003). *Türkçe Dil Bilgisi Kelime ve Cümle Tahlilleri*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kıyasova, G., Geldimirov, A., Durdıyev, H., (2016). *Türkmen Diliniň Düşündirişli. Sözlügi* (Tom I). Aşgabat: Ilm.
- Kıyasova, G., Geldimirov, A., Durdıyev, H., (2016). *Türkmen Diliniň Düşündirişli. Sözlügi* (Tom II). Aşgabat: Ilm.
- Korkmaz, Z., (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z., (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z., (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Küllekov, Ş., (2015). *Edebiyat, (Umumi Orta Bilim Beryän Mekteplerini VI Sınpy Üçin Okuv Kitabı)*, Aşgabat: Türkmenistan Döwlet Neşirýatı Gullugy.
- Orazov, A., (1998). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (Cilt 11). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Öztürk, J., (2003). *Ses Değişikliği Geçiren Kelimelerin Yazı Dilindeki Eski Şekilleri*, Güneyde Kültür 14 (141), Antakya.
- Paytık, A., (1978). *Älemgoşar*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.
- Paytık, A., (1981). *Arkadagım-Agtıklar*. Aşgabat: Magaríf Neşriyatı.
- Paytık, A., (1984). *Eneler Uklamayar*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.
- Paytık, A., (1988) *Uruş Dövrüniň Oglanı*. Aşgabat: Magaríf Neşriyatı.
- Sarıyev, B., Güder, N., (1998). *Türkmençenin Grameri*. Ankara: Türk Dünyası Gençleri'nin Mahtumkulu Yayın Birliği.

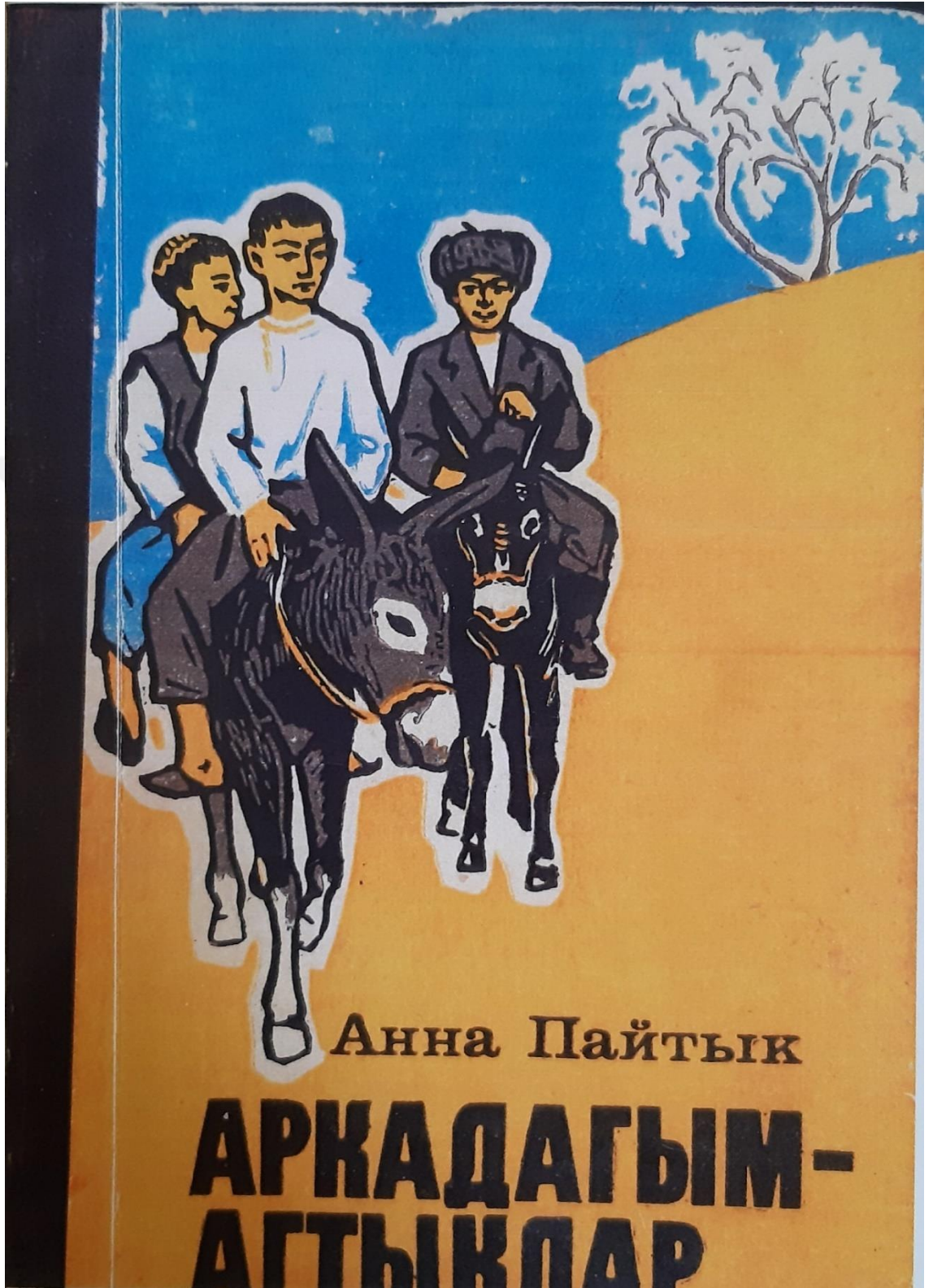
- Söyegov, M., Borjakov, A., Saryhanov, M., Hocayev, B., Arnazarov, S., (2000). *Türkmen Diliniň Grammatikası, Morfologiya*. Aşgabat: Ruh Neşirýatı.
- Tazegül, Erdem, (2020). *Türkmen Yazarı Hıdır Deryayev'in "İkbal" Romanı Üzerinde Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizinler)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S., (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Töre, M., (2017). *Türkmençenin Morfofonolojisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uygur, C. V., (2011). *Türkmençe (Türkmen Türkçesi)*. Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları.
- Veyisov, B., Babayeva, G., (2010). *Türkmen Dili (Praktikum)*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşriyatı.
- Yıldırım, H., (2017). *Türkmen Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Zeynalov, F., (1993). *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*. (Çev.: Gedikli, Yusuf), İstanbul: Cem Yayınevi.
- <http://www.lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 20.09.2021).
- <https://www.nisanyansozluk.com/> (Erişim Tarihi: 27.11.2021).
- <https://www.almaany.com/> (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- <https://enedilim.com/> (Erişim Tarihi: 04.01.2022).

EKLER

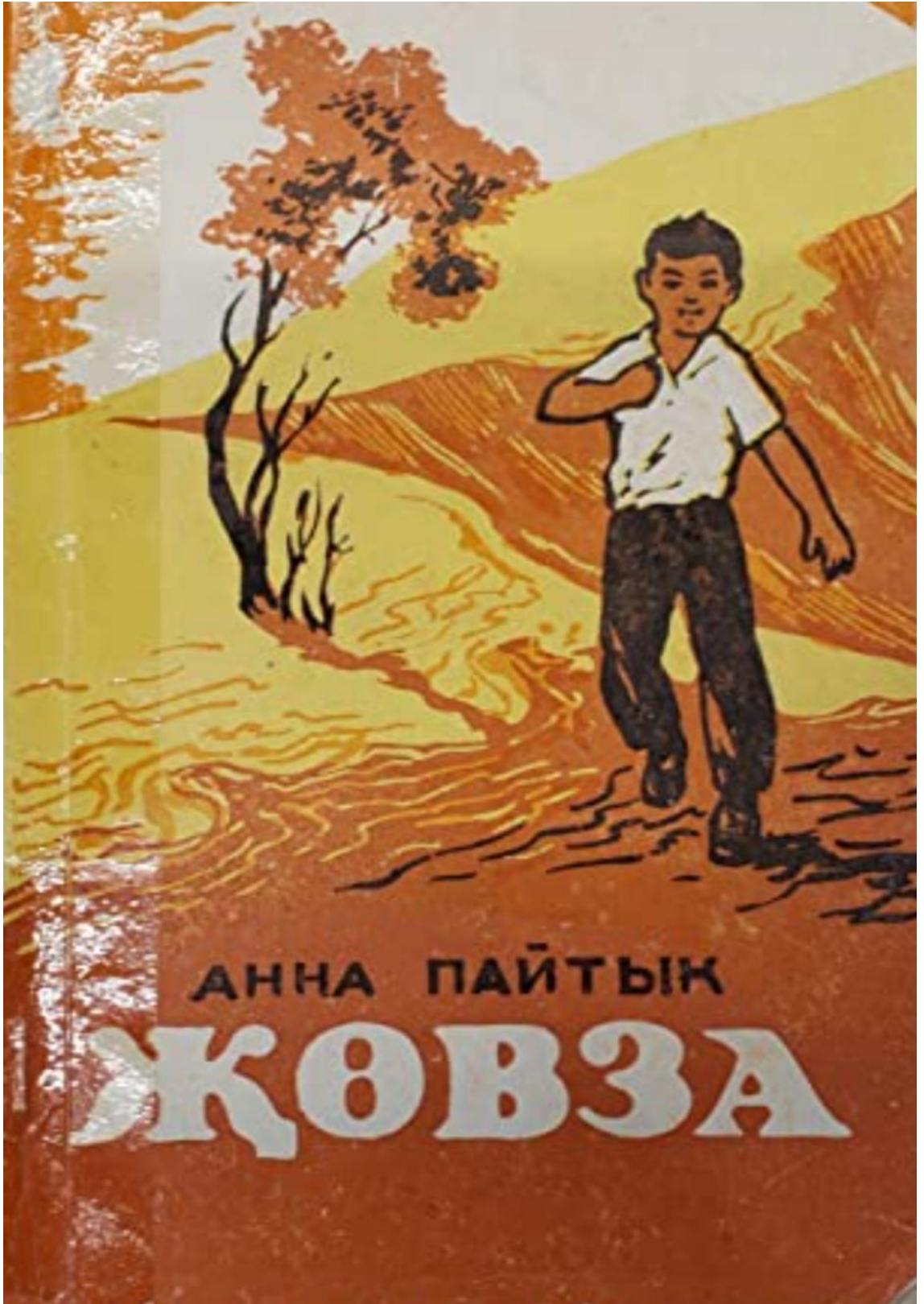
ANNA PAYTIK İLE İLGİLİ BAZI GÖRSELLER

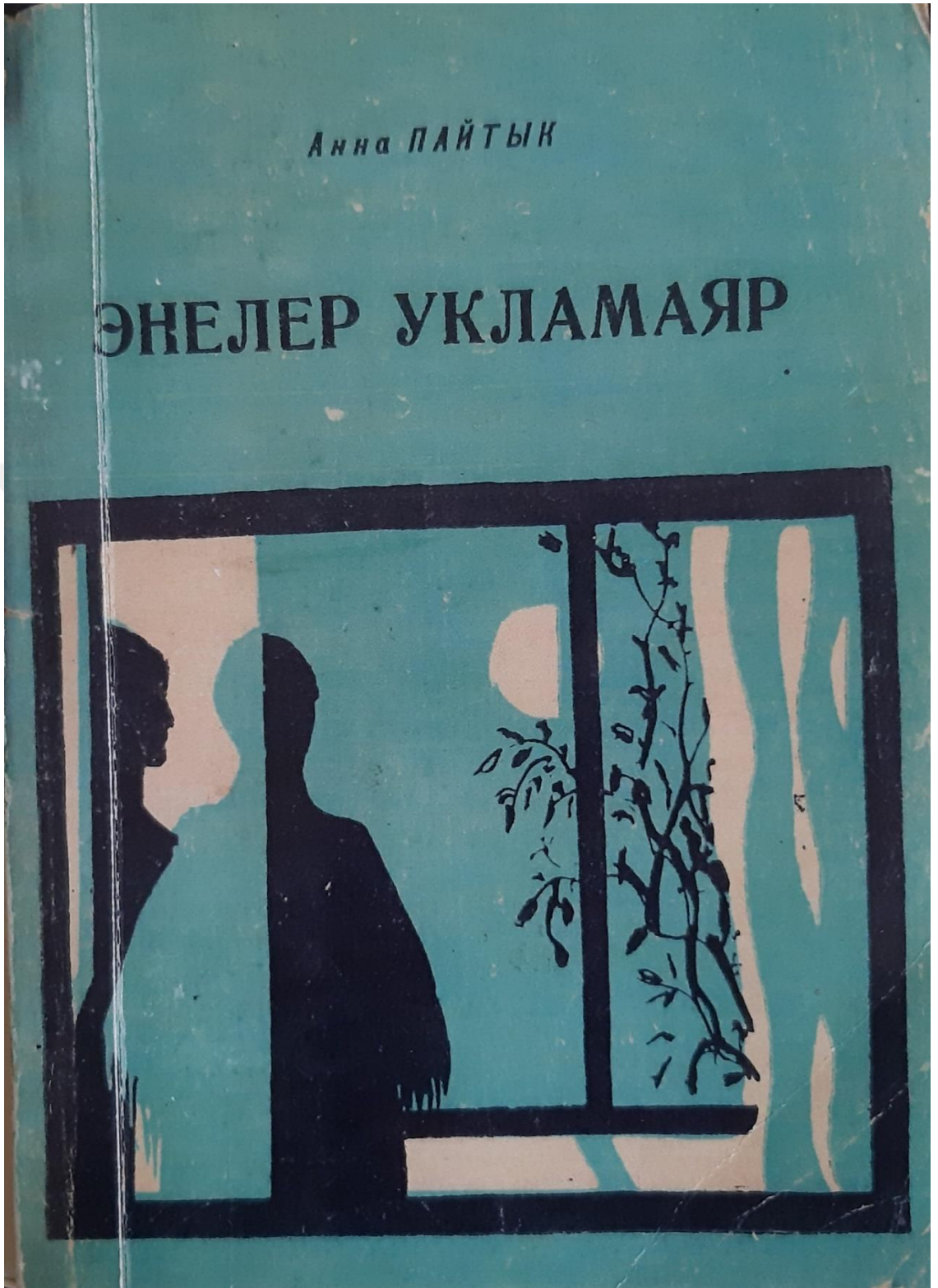
Görsel 1: 1978 yılında “Älemgoşar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri

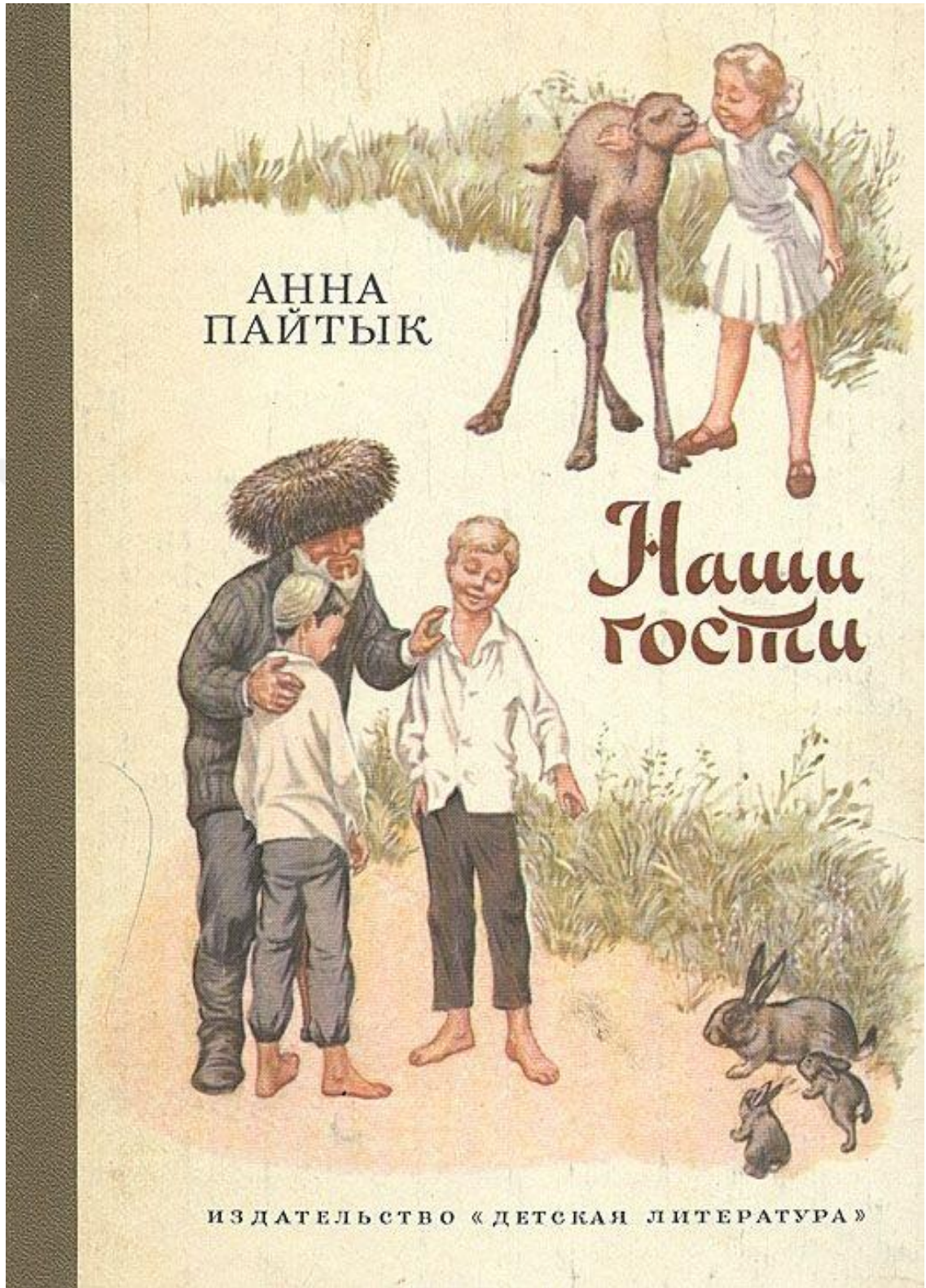
Görsel 2: 1981 yılında “Arkadagym-Agtıklar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri

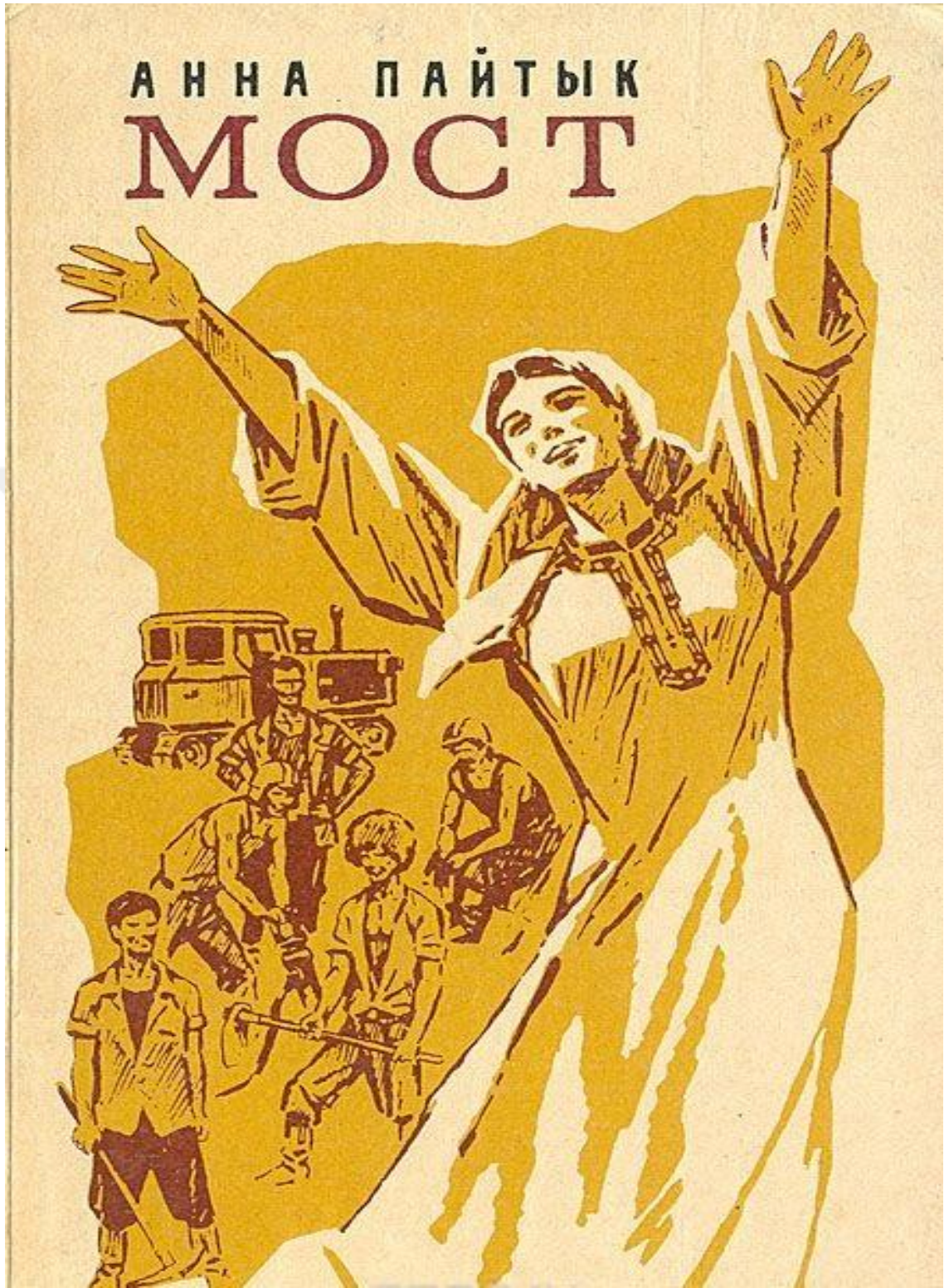
Görsel 3: 1983 yılında “Jövza” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri

Görsel 4: 1984 yılında “Eneler Uklamayar” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri

Görsel 5: 1984 yılında “Наши Гости” adıyla Rusça yayımlanan eseri

Görsel 6: 1987 yılında “Mост” adıyla Rusça yayımlanan eseri

Görsel 7: 1988 yılında “Uruş Dövrüniň Oglanı” adıyla Türkmen dilinde yayımlanan eseri

Görsel 8: 1991 yılında “Мальчишки Военных Лет, Наши Гости” adıyla Rusça yayımlanan eseri

Görsel 9: Anna Paytık (1928-2005)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Serdar GURBANOV
Doğum Yeri ve Tarihi	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı
E-Posta Adresi	